

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK DÜNYASI ROMANLARINDA İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
PULAT MAMATKULOV
1841020Y04

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ İSMAİL TURAN KALLİMCİ

OCAK, 2021

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK DÜNYASI ROMANLARINDA İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
PULAT MAMATKULOV
1841020Y04

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ İSMAİL TURAN KALLİMCİ

OCAK, 2021

MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türk Dünyası Romanlarında İkinci Dünya Savaşı” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04 / 01 / 2021
...../...../.....

Pulat MAMATKULOV

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN		
Soyadı: MAMATKULOV		
Adı : Pulat	Referans No: 10366733	
TEZİN ADI		
Türkçe : Türk Dünyası Romanlarında İkinci Dünya Savaşı		
Y. Dil : Second World War in Turkish World Romans		
TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans	Doktora	Sanatta Yeterlilik
●	O	O
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ		
Üniversite	: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	
Fakülte	: Edebiyat Fakültesi	
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Diğer Kuruluşlar	:	
Tarih	:	
TEZ YAYINLANMIŞSA		
Yayınlayan	:	
Basım Yeri	:	
Basım Tarihi	:	
ISBN	:	
TEZ YÖNETİCİSİNİN		
Soyadı, Adı	: KALLİMCİ, İsmail Turan	
Unvanı	: Dr. Öğr. Üyesi	

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 180

TEZİN KONUSU (KONULARI):

1. Giriş
2. İnceleme
3. Karşılaştırma

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Türk Dünyası
2. İkinci Dünya Savaşı
3. Sürgün
4. Roman

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Turkish World
2. Second World War
3. Exile
4. Novel

- | | |
|---|----------------------------------|
| 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum | ☐ |
| 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir | ☒ |
| 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir | ☐ |

Yazarın İmzası :

Tarih : 04/01/2021

TÜRK DÜNYASI ROMANLARINDA İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI

(İNCELEME-KARŞILAŞTIRMA)

ÖZET

Çalışmada Türk Dünyası edebiyatlarında yazılan İkinci Dünya Savaşı konulu Kanla Yazılan Kitap (1944) Uzak Sahillerde (1954), Korkunç Yıllar (1956), Toprak Ana (1963), Ufuk (1964), ve sürgün temalı İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç (1990), Gurbetten İniltiler (2002) romanlarının ayrıntılı ve karşılaştırmalı incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın amacı, Türk Dünyası Edebiyatlarında yazılan İkinci Dünya Savaşı konulu romanları inceleyerek bu savaşa Sovyetler Birliği tarafından katılan Türk ülkeleri ve Türk milletinin o çağlardaki yaşadıkları zorlu günlerle okuyucuyu tanıştırmak olmuştur. Çalışmada İkinci dünya savaşı yıllarında ve savaş sonrasında Türk dünyası edebiyatlarında yazılan bu romanlar incelenerek romanların birbirine benzer ve farklı tarafları açığa çıkarılmıştır. Çalışmamızın giriş bölümünde İkinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşına katılan Türk ülkeleri ve bu ülkelerin savaşı kazanmaktaki önemi hakkında genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, çalışma kapsamında bulunan romanlar ayrıntılı şekilde olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı açısından incelenmiştir. İkinci bölümde, çalışmada ele alınan romanlar tematik ve teknik yönden karşılaştırılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, İkinci Dünya Savaşı, sürgün, roman

SECOND WORLD WAR IN TURKISH WORLD ROMANS

(REVIEW-COMPARISON)

ABSTRACT

In the thesis, World War II themed Book Written in Blood (1944), Far Coasts (1954), Terrible Years (1956), Mother Earth (1963), Horizon (1964) and exile-themed Two November Nine Hundred Forty-Three (1990), Gurbetten İniltir (2002) novels were examined in detail and comparatively. The aim of the study was to introduce the reader to the difficult days of the Turkish nation and the Turkish countries that participated in this war by the Soviet Union by examining the novels about the Second World War written in Turkish World Literatures. In this study, these novels written in Turkish world literatures during and after the Second World War were examined and similar and different sides of the novels were revealed. In the introduction part of our study, general information is given about the Second World War, the Turkish countries participating in the Second World War and the importance of these countries in winning the war. In the first part, the novels within the scope of the study are examined in detail in terms of plot, personal staff, time, place, perspective and narrator. In the second chapter, the novels discussed in the study are compared in terms of thematic and technical aspects.

Keywords: Turkish World, Second World War, exile, novel

ÖNSÖZ

XX yy'ın birinci yarısında meydana gelen İkinci Dünya Savaşı tüm dünyayı etkilemiştir. İkinci Dünya Savaşı döneminde (1941-1945 yıllar) birçok Türk ülkeleri Müttefik devletler tarafından savaşı Sovyetler Birliğine bağlı olmuştur. Bu yüzden Türk ülkeleri Sovyetler Birliği olarak savaşa katılmıştır. Araştırmada ele alınan romanların esas konusu da İkinci Dünya Savaşı ve sürgün olmaktadır. Romanlar tematik yönden incelendiğinde görülmektedir ki romanların yazılma amacı aynıdır. Romanlarda savaş zamanında zorluk çeken, kayıplar veren Türk milleti anlatılmıştır. Sovyet Rusya'sı bu ülkelerin eli silah tutan erkeklerini cepheye göndermekle sınırlı kalmamış aynı zamanda savaş için masrafları, petrol, hammadde gibi cepheye ne lazımsa kendisine bağlı olan bu Türk ülkelerinden karşılamıştır. Bu yüzden cephe ardında kalan ahali de durmadan çalışmak zorunda kalmıştır. Araştırmamızın amacı da İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyet Rejimi içerisinde yaşayan Türk milletinin yaşadıklarını incelenen romanlar vasıtasıyla ulaştırmaktır.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşın Türk Dünyasına olan etkisi genel olarak ele alınmıştır. Araştırmada ele alınan romanların konusu olan İkinci Dünya Savaşı eserlerde yazarlar tarafından türlü yönlerle anlatılmıştır. Giriş kısmında İkinci Dünya Savaşı hakkında ilmi açıdan tarihi gerçeklerle bahsedilmiştir. Araştırmanın birinci bölümünde romanlar ayrıntılı şekilde olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı bakımından incelenmiştir ve romanların yazarları hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, romanlar tematik ve teknik yönden karşılaştırılarak incelenmiştir. Yapılan bu çalışmanın ileride lisans ve lisansüstü öğrencileri için faydalı bir kaynak olabileceği düşünülmektedir.

Gerek bu tez çalışmamda gerekse Yüksek Lisans eğitimimde başarıyı elde etmemde bana desteklerini esirgemeyen başta danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLİMCİ olmak üzere, Doç. Dr. Ekrem AYAN, Doç. Dr. Kenan KOÇ, Dr. Öğr. Üyesi Gülsine UZUN ve tüm bölüm hocalarıma, aldığım Başarı Bursu'nu içeren Türkiye Bursları programı yönetimine ve tüm çalışanlarına, ayrıca her zaman yanımda olan ve beni destekleyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

2020 Muğla

Pulat MAMATKULOV

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	II
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK DÜNYASI.....	1
A. İkinci Dünya Savaşı.....	1
B. Kazakistan	3
C. Azerbaycan	4
D. Kırım	6
E. Kırgızistan.....	7
F. Özbekistan.....	8
G. Kafkasya.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM	13
ROMANLARIN İNCELEMESİ.....	13
4. KANLA YAZILAN KİTAP ROMANI.....	14
4.1. Bawırjan Momışulı Hayatı ve Edebi Kişiliği	14
4.2. Savaş Psikolojisi.....	15
4.2.1. Olay örgüsü	17
4.2.2. Şahıs kadrosu.....	20
4.2.3. Zaman.....	23
4.2.4. Mekân.....	25
4.2.5. Bakış açısı ve anlatıcı	27
4.3. Cepheden Yazılan Mektuplar	30
4.4. Konuşmalar, Atasözleri	32
5. UZAK SAHİLLERDE ROMANI.....	34
5.1. Hasan Seyidbeyli Hayatı ve Edebi Kişiliği	34

5.2. İmran Kasimov Hayatı ve Edebi Kişiliği	34
5.3. Olay Örgüsü	36
5.4. Şahıs Kadrosu.....	38
5.5. Zaman.....	39
5.6. Mekân.....	40
5.7. Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	41
3. KORKUNÇ YILLAR ROMANI.....	42
3.1. Cengiz Dağcı Hayatı ve Edebi Kişiliği	42
3.2. Olay Örgüsü	44
3.3. Şahıs Kadrosu.....	52
3.4. Zaman.....	58
3.5. Mekân.....	61
3.6. Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	65
1. TOPRAK ANA ROMANI.....	67
1.1. Cengiz Aytmatov Hayatı ve Edebi Kişiliği	67
1.2. Olay Örgüsü	69
1.3. Şahıs Kadrosu.....	73
1.4. Zaman.....	79
1.5. Mekân.....	82
1.6. Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	84
2. UFUK ROMANI.....	86
2.1. Seid Ahmed Hayatı ve Edebi Kişiliği	86
2.2. Kırk Beş Gün.....	88
2.2.1. Olay örgüsü.....	88
2.2.2. Şahıs kadrosu	90
2.2.3. Zaman	94
2.2.4. Mekân	95
2.2.5. Bakış açısı ve anlatıcı	97
2.3. Hicran Günlerinde	98
2.3.1. Olay örgüsü.....	98

2.3.2. Şahıs kadrosu	101
2.3.3. Zaman	107
2.3.4. Mekân	109
2.3.5. Bakış açısı ve anlatıcı	110
2.4. Ufkun Eşiğinde.....	113
2.4.1. Olay örgüsü.....	113
2.4.2. Şahıs kadrosu	117
2.4.3. Zaman	121
2.4.4. Mekân	122
2.4.5. Bakış açısı ve anlatıcı	124
6. İKİ KASIM BİN DOKUZ YÜZ KIRK ÜÇ ROMANI.....	127
6.1. Halimat Bayramuk Hayatı ve Edebi Kişiliği.....	127
6.2. Olay Örgüsü	127
6.3. Şahıs Kadrosu.....	130
6.4. Zaman.....	131
6.5. Mekân.....	132
6.6. Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	133
7. GURBETTEN İNİLTİLER ROMANI	134
7.1. Mircevat Ahıskalı Hayatı ve Edebi Kişiliği	134
7.2. Gurbetten İnilti: Sürgün	135
7.2.1. Olay örgüsü.....	135
7.2.2. Şahıs kadrosu	137
7.2.3. Zaman	137
7.2.4. Mekân	138
7.3. Gurbetten İnilti 2: Yaşam Savaşı	138
7.3.1. Olay örgüsü.....	139
7.3.2. Şahıs kadrosu	140
7.3.3. Zaman	141
7.3.4. Mekân	141
7.4. Gurbetten İnilti 3: Karış Karış Fergana.....	142

7.4.1. Olay örgüsü.....	142
7.4.2. Şahıs kadrosu	144
7.4.3. Zaman	145
7.4.4. Mekân	145
7.4.5. Bakış açısı ve anlatıcı	146
İKİNCİ BÖLÜM.....	147
ROMANLARIN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ.....	147
A. Romanlarda Konu ve Amaç	148
B. Romanlarda Olay Örgüsü ve Savaş	152
C. Romanlarda Şahıs Kadrosu ve Savaş	155
D. Romanlarda Zaman ve Savaş	160
E. Romanlarda Mekân ve Savaş.....	164
F. Romanlarda “Ufuk” Sembolü	166
G. Romanlarda Dil ve Üslup	169
K. Romanlarda Sürgün ve Savaş.....	171
SONUÇ	175
KAYNAKÇA.....	177

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
çev.	Çeviri
s.	Sayfa
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
yy.	Yüzyıl
SB	Sovyetler Birliği
NKVD	Rusçadan çev: İçişleri Komiserliği Devlet Emniyet Teşkilatı
KP	Komparti (Sovyetler Birliğinin yönetim kurumu)

GİRİŞ

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK DÜNYASI

A. İkinci Dünya Savaşı

Sovyetler Birliği 30 Aralık 1922 tarihinde kurulmuştur. 1924 yılında V.İ. Lenin'in vefatından sonra onun yerine 1953 yılına kadar Sovyetler Birliğini yöneten İ. Stalin gelmiştir. Stalin 29 yıl boyunca Rusya'da ve oraya bağlı ülkelerde Sovyet ideolojisini şekillendirir. Bu dönem içerisinde Sovyetler Birliğine bağlı olan Türk ülkeleri de İkinci Dünya Savaşında SB tarafından savaşa girer ve zafer kazanırlar. Türk milleti o dönemde savaşa birlikte sürgünler, kıyımlar, infazlar, esirlik günleri, açlık dönemini de yaşarlar. Milyonlarca Türk insanları, esasen erkekler bu savaş, sürgün ve açlık döneminde hayatını kaybeder. İkinci Dünya Savaşında Mihver devletler: Almanya, İtalya, Japonya ve Müttefik devletler: Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, İngiltere ve SSCB karşı karşıya gelmiştir. 1939-1945 yılları arasında devam eden İkinci Dünya Savaşı Hitler, SSCB ile 1939 yılında imzalanan Saldırmazlık Paktı'nın Nazi Almanya'sı tarafından ihlal edilmesiyle başlamıştır. Savaşa önceden hazır olan Almanya 1941 yılının temmuz ayında Litvanya, Letonya, Ukrayna, Moldova ve Beyaz Rusya'yı ele geçirir. Sonbaharda Leningrad'ı alan Almanya ordusu aralık ayında Moskova'ya yaklaşır. (Sariahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 161)

İngiltere ve Fransa ise bu nedenle Almanya'ya karşı savaş ilan eder. Almanlar 1940 yılının ilkbaharında Batı Avrupa'yı ele geçirirler. Sovyetler Birliği ise 1940 yılının haziran ayında Baltık ülkelerini işgal eder. 6 Nisan 1941'de Yunanistan ve Yugoslavya'ya girip Balkanları garanti altına aldıktan sonra, Almanya ve müttefikleri, 22 Haziran 1941'de Alman-Sovyet Saldırmazlık anlaşmasını ihlal ederek, Sovyet Birliği'ne saldırırlar. İşte bu andan itibaren İkinci Dünya Savaşı'nın bütün dehşetleri başlar.

Sovyetler Birliği lideri Stalin Almanya'nın Polonya'ya saldırmasının ardından SB ye de savaş açabileceğini önceden öngörmüştür. Ancak bu savaş ne kadar geç başlarsa Sovyetler Birliği için iyi olacağını da belirtmiştir. Stalin 5 Mayıs 1941 tarihinde Askeri Akademi'nin mezun askerleri karşısında yaptığı konuşmasında *“Almanya ile savaş kaçınılmazdır, Molotof bu savaşı iki ya da üç ay geciktirebilirse bizim için iyi bir şans*

olur” demektedir. Bununla Stalin’in olası savaşa hazırlıksız yakalanmak istemediği öğrenilebilir. (Kılıçaslan, 2018: 38)

Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin (2020) *The National Interest*’te yayımlanan makalesinde İkinci Dünya Savaşı’nı beklenmeyen bir zamanda başlamadığını, bu savaşın aslında bir güçlü politik planın sonucu olduğunu söylemektedir. Bununla birlikte Putin, savaşın başlamasında Nazi Dışişleri Bakanı Ribbentrop’un Moskova’ya yaptığı iki günlük ziyaretinin hiçbir alakası olmadığını, bu savaşı kendi yararları için başta gelen ülkeler tarafından yapılan büyük hata olduğunu da söylemektedir. (s. 18)

Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan ve Türkmenistan Sovyetler Birliğine bağlı olan ve sonradan bağımsızlığına kavuşan Türk ülkeleridir. Bu ülkeler Rusya’ya her konuda bağlı olmuşlardır. Bu Türk ülkelerinin bütün zenginlikleri Rusya’ya hammadde olarak taşınmıştır. Fabrikaların yüzde doksanı Rusya’da olup, diğer ülkeler sadece hammadde üretmişlerdir. Savaş başlayınca bu Türk ülkelerinden eli silah tutan 14-15 yaşındaki çocuklardan başlayıp, bu işe yarayan yaşlıları da cepheye göndermeye başlarlar. Savaş zamanındaki ailelerden baba-oğul, abi-kardeş: hepsi savaşa gidince cephe ardında sadece kadınlar, çocuklar ve yaşlılar kalır. Bu yüzden cephe ardındaki tüm zorlukları en çok kadınlar yaşamıştır.

İkinci Dünya Savaşı dünya nüfusunun yaklaşık yüzde seksenini, toplam olarak ta 72 devleti etkilemiştir. 1 Eylül 1939 tarihinde Almanya’nın Polonya’ya saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı altı sene devam eder. Savaşta yaklaşık elli milyon kişi hayatını kaybetmiştir. Sovyet Rusya İkinci Dünya Savaşını kendisine bağlı ülkelere de “Büyük Vatanseverlik” Savaşı diye adlandırmıştır. Sovyet Rusya’sı kendisine bağlı olan ülkeleri “böl-yönet” politikasıyla yönetir. Bundan dolayı da Sovyet Rusya’sı savaş zamanında da bu bağlı olan ülkelerinden savaş için askeri ve maddi yardım almakta zorluk yaşamaz. İkinci Dünya Savaşında Moskova’ya kadar girebilen Alman ordusu Orta Asya topraklarına kadar girememiştir. (Sarıahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 177)

İkinci Dünya Savaşında yenilen Almanya 7 Mayıs 1945 tarihinde Batı Müttefiklerine, aynı yılın 9 Mayıs’ında Sovyetler Birliğine teslim olmuştur. ABD 6 Ağustos 1945 yılında Hiroşima’ya, aynı yıl 9 Ağustos’ta ise Nagazaki’ye atom bombası atmıştır. Sovyetler Birliği 8 Ağustos 1945 tarihinde Japonya’ya savaş ilan etse de 14 Ağustos

1945 tarihinde Japonya'nın koşulsuz teslim olarak imza atmasının ardından Sovyetlere resmen teslim olmasıyla insanoğlunun başına inanılmaz kötü günler getiren İkinci Dünya Savaşı sona ermiştir.¹

İkinci Dünya Savaşı sırasında en çok olumsuz etkilenen tarafların birisi Sovyetler Birliği olmaktadır. Savaşa hazırlıksız yakalanan Sovyetler Birliği gerek askeri gerekse sivil kaybı açısından en büyük felaketle karşılaşmıştır. Bazı tarih edebiyatlarında bu savaş sırasında can kaybının altmış milyondan seksen milyona kadar olduğu söylenmektedir. (Beceran, 2020: 90)

Neredeyse tüm Avrupa'nın ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeline sahip olan ordusuyla karşı karşıya kalan Sovyetler Birliği için bu savaşta zafer kazanmanın kolay olmadığını söyleyen Rusya Cumhurbaşkanı Putin, bu zaferin sebebi olarak Sovyetler Birliğine bağlı ülkelerin gösterdiği çabayı da dile getirmektedir. (Vladimir, 2020: 18)

B. Kazakistan

Kazakistan da İkinci Dünya Savaşında çok sayıdaki halkını bu savaşa göndermiş bir ülkedir. Bazı kaynaklarda Kazakistan'ın bu savaşta kaybettiği insan sayısı yüz otuz bin olarak söylenir. Ancak İkinci Dünya Savaşında ölen Kazakların tamamının sayısı 602011 kişidir. Bunlardan 279.696'sı cephede hayatını kaybetmiş, 271.503'ü ise bu savaşta kaybolmuştur. Cephede yaralanarak hastanelere getirilen 42.766 kişi hayatını kaybeder. Kazaklardan 7.046 kişiyse esaret esnasında ölür veya geri dönmez. Kazakistan'dan bir milyon üç yüz bin kişi savaşa katılmış, bunların 400 binden fazlası hayatını kaybetmiştir. (Sariahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 142-143)

Savaş yıllarında Kazakistan'da 18 yaşından 50 yaşına kadar olan erkeklerin %70'i Sovyetler Birliğinin ordusunda hizmet etmişlerdir. Savaşa katılanlar arasında Kazakların ünlü yazarı Baurcan Momışulı Moskova savunmasında önemli yere sahiptir. Bunun dışında Rahimcan Koşkarbayev, partizan Kasım Kaysenov, pilot

¹<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-key-dates?parent=tr%2F10694> (erişim tarihi: 18.10.2019)

Baktıkoco Beysekbayev ve kadın pilot Hiuz Dospanova gösterdikleri kahramanlıklarla Kazakistan tarihinde derin iz bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında 5.183 Kazakistanlı kadın da savaş için askerî eğitim almıştır. Bu kadınlardan birçoğu madalyalara sahip olmuşlardır. Bu kadınların arasında pilot ve keskin nişancılar da bulunmuştur. Bunun dışında Sovyet Rusya'sına bağlı olan diğer Türk ülkeleri gibi Kazakistanlı hemşire kızlar da cephedeki yaralılara bakmak için gönderilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'na bir milyon iki yüz bin Kazak erkeklerin alınması Kazakistan'da tarla işlerinde çalışacak erkek sayısının azalmasına ve yetişmemesine yol açmıştır. Bunun sonucunda 13-17 yaş arasındaki çocukları tarla işlerinde çalıştırılmaya başlanmıştır. Savaşın sonlarına doğru ise bu çalışan kısmın neredeyse tamamı kadınlardan oluşturulmuştur. (Gömeç, 2020: s. 415)

Kazakistan İkinci Dünya Savaşı sırasında cephe ardında da Sovyetler Birliğinin savaşta galip çıkması için büyük bir katkıda bulunmuştur. Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Savunma Komitesinin verdiği bilgiye göre ülkede 19 yaşın altında ve 50 yaşın üstünde olan cepheye gidemeyecek durumdaki kişilerin sayısı yüz bin kişi olduğu belirtilir. Kazakistan'dan 15 Ekim 1942 tarihinde 20 binden fazla işçi çalıştığı söylenir. Bunların bir kısmı askerlik yapamayanlar, bir kısmı ise siyasî ve etik açıdan çağırılmayanlar, kalan kısmı da Kazakistan'da bulunan Koreliler olur.

Savaş zamanında Kazakistan'ın nüfusu yaklaşık iki milyon olmaktadır. Savaşta da büyük bir kayıp veren Kazakistan Cumhuriyeti savaştan sonra nüfusunu doğal olarak arttırabilmiştir. Halkının nüfusunun artması gerektiğini iyi bilen gaziler 1950-1970'li yıllarda demografik yükselişi görebilirler. Bu yıllardan sonra Kazak Halkı millet olarak varlığını devam ettirebilmişlerdir. (Sariahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 157-159)

C. Azerbaycan

Almanya'nın Rusya'ya saldırmasının hemen ardından Sovyet Rusya kendine bağlı Türk ülkelerinden olan erkekleri de savaşa seferber eder. Bu ülkelerin arasına Azerbaycan da dâhil olmuştur.

İkinci Dünya Savaşında Azerbaycan Sovyetler Birliği'ne bağlı olan Türk ülkelerinin içinde daha büyük tehlike altında kalır. Çünkü Azerbaycan büyük bir petrol rezervine sahip bir ülke olduğu düşman tarafından da bilinmektedir. 22 Şubat 1940'ta Bakü petroleri Sovyetler Birliğinin petrolünün %75ini karşılar durumdadır. Bu da Almanya'ya Bakü petrolüne sahip olma isteğini doğurur. Çünkü Almanya Bakü'deki petrole sahip olursa, Fransa ve İngiltere'yi savaşta daha kolay yenebileceğine inanır. Almanya'nın petrole sahip çıkmasını istemeyen Fransa Bakü'yü bombalama planını düşünürken, bunun Almanya'ya petrolün Karadeniz'den taşımaya deniz altını kontrole olarak engel olabilmek mümkün olduğunu ortaya koyan İngiltere Deniz Kuvvetleri Bakanı W. Churchill ve General De Gaulle'nin gösterdiği çabayla Bakü büyük bir felaketten kurtulur. (İsmailov, 2000: 23; İsrailoğlu, 2002: 84)

Savaş yıllarında SSCB Azerbaycan hakkında özel ve gizli bir plan yapar. 1942 yılının aralık ayında imzalanan bu plana göre Azerbaycan Türkleri Orta Asya ve Kazakistan'a göç ettirilmesi gerekmektedir. Bunun sebebi Azerbaycan'ın etnik ve dinî mensubiyetleri olan Türkiye'ye coğrafi olarak yakın olmasıdır. (Behramov, 2007: 309)

Azerbaycan, savaşın başladığı ilk günlerden itibaren savaşa büyük bir kuvvetle katılır. Azerbaycan'da 18 ile 47 yaşları arası olan erkekler askere alınır. Azerbaycan'dan da kadınlar savaşa gönüllü olarak katkıda bulunur. Savaş başladığı günlerde Azerbaycan'dan 1000 kadın Azerbaycan Askerî Komiserliği'ne cepheye savaşmaya gitmek için başvuruda bulunur. 1941 yılında Azerbaycan'da oluşturulan 87. taburda toplam 186.704 kişi askerî eğitim alır. (Bunyatov ve Zeynalov, 1990: 13)

Azerbaycan, bu savaşta Sovyetler Birliğinin ihtiyaç duyduğu petrolün 4'te 3'ünü karşılar. 1941 yılında Azerbaycan 23.481 petrol ve 25.864.000 m3 gaz üretir. Bununla birlikte Azerbaycan Kızılay Cemiyeti'nden görevlendirilen 6500 hemşire de savaşta Sovyetler Birliğine katkıda bulunur. (Eliev ve Muradverdiev, 1998: 205)

İkinci dünya Savaşında SSCB'ye asker, hammadde ve gıda alanında pek çok yardımda bulunan Azerbaycan cumhuriyeti bu savaşta büyük kayıplar verir. Çok sayıda halkını kaybeder. Savaşta SSCB'nin galip gelmesine büyük katkı sağlayan Azerbaycan için Bakü şehri 1987 yılında Lenin madalyasıyla onurlandırılır. (Sariahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 136)

D. Kırım

Sovyetler Birliğine bağlı olan Türk ülkeleri de İkinci Dünya Savaşında SB tarafından savaşa girer ve zafer kazanırlar. Türk milleti o dönemde savaşa birlikte sürgünler, kıyımlar, infazlar, esirlik günleri, açlık dönemini de yaşarlar. Milyonlarca Türk insanları, esasen erkekler bu savaş, sürgün ve açlık döneminde hayatını kaybeder. Sovyetler başka Türk ülkelerinden gelen askerler gibi Kırım-Tatar Türklerini de cephede ön sıralarda hareket ettirirler. Bunun tek sebebi ön saflarda kaybedecekleri askerlerin Ruslardan olmasını istemedikleridir. (Sarıahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 27)

Alman ordusu Kırım'a girerken onlara Rusya'nın sömürgesinden kurtaracaklarını, artık iyi bir hayat geçireceklerini söyler. Sonunda Almanlar da Kırım'ı Rusya'dan az berbat etmediklerini gören Kırım halkı Almanların da Kırım'a dost olmayacaklarını anlarlar. Almanlar Kırım'da yaklaşık iki buçuk yıl kalır. Bu zaman içerisinde Almanlar Kırım halkına zorlu günler yaşatırlar.

Kırım bölgesinin Almanların eline geçmesinin ardından Kırımlıların bir kısmı Almanların sözlerine inanarak Alman saflarına geçerler. Sovyetler Birliğine “sadık” kalan Kırımlılarsa savaşta cesaret göstererek ödüllendirilir. Ancak Sovyetler Birliğinin 8 Nisan 1944 tarihinde başlayan saldırıları sonucunda 10-25 Nisan 1944 tarihinde Kırım bölgesi tekrar ele geçirilir. Kırımlıların başına asıl felaket işte bu olaydan sonra gelir. Çünkü Kırımlılara “Almanlarla iş birliği yaparak Ruslara karşı savaştı ve vatana ihanet etti” suçu konulur.

Savaşın sonuna yakın Sovyetler Kırım'ı Almanların tarafına geçti sayarak Kırımlılara zor günleri yaşatırlar. Bu vasıtaıyla Kırım'a aleyhine kararlar imzalarlar. Bu kararların içinde Kırımlıları tutuklama kararı da vardır. Bu kararın ardından 10 Mayıs 1944 tarihinde Sovyet Devlet başkanı İosif Stalin Kırım'a Sovyetlere “ihanet etti” diyerek yaklaşık yüz altmış bin Kırım Türkünü Özbekistan KP Sekreteri Yusupov ile anlaşarak Özbekistan'a göndermeğe karar verir. Bu sürgüne Beriya komutasındaki NKVD kuvvetleri görevlendirilir. 18 Mayıs 1944 tarihinde saat 03:00 civarında başlayan sürgün 1 Haziran 1944'e kadar tamamlanması gerektiği kararı alınır. 18 Mayıs 1944 yılında ise Kırım Yarımadasındaki yaklaşık 1500 yıllık tarihi içine alan Kırım halkına topraklarını terk etmesi için sadece on beş dakika verilir.

Böylece İkinci Dünya Savaşının bitmesine rağmen Sovyetler Birliği'ne göre Almanlara "satılan" diye bilinen Kırım Türklerinin acıları bitmez. Savaşın zorlu yılları bitse de esirlik ve sürgün olayları Kırım Türklerini daha birkaç yıl ezmeye devam eder. 1500 yıldır bu bölgede yaşamakta olan Kırım Türklerinin 15 dakikada ata topraklarını terk etmesine karar verilmesi tüm Kırımlılar için ağır ruhi darbe olmuştur. (Davrishova, 2015: 64-66)

İncelenen Kırım-Tatar edebiyatındaki İkinci Dünya Savaşı konulu "Korkunç Yıllar" romanının yazarı Cengiz Dağcı da bu savaşa girmiş, esir düşmüş ve hayatının uzun yıllarını esirlikte geçirmiş ediptir.

E. Kırgızistan

Kırgızistan hükümeti İkinci Dünya Savaşının başladığı ilk günden itibaren kendi bölgesinde askeri kampların sayısını arttırır. Maddi imkânının yüksek olmamasına rağmen Kırgızistan o günden itibaren askeri eğitim, silah ve gıda için maddiyat ayırır. Bu yüzden Kırgız halkı savaş başladığı günden itibaren hem maddi hem de manevi zorluklar yaşamaya başlar. Kazakistan'da açılan bazı Süvari Tümenlerinin ihtiyaçları da Kırgızistan Sovyet Cumhuriyetinin iç kaynaklarından, kolhozlarından ve fabrikalarından sağlanmıştır. Kırgızistan'da 26 Haziran 1941 yılından başlayıp Kırgızistan Bolşevik Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin "*Sovyet halkının Faşist Almanya'ya karşı Büyük Vatan Savaşı dolayısıyla halk arasında kitle propaganda faaliyetleri yürütülmesi hakkındaki*" kararına göre Kırgızistan'ın birçok yerinde propagandalara hız verilir. Şehir, köy, fabrika, kolhoz ve sovhoz gibi toplu yerlerde propagandalar için merkezler oluşturulur. Bu propagandaların hepsi Kırgız halkını savaştaki düşmanları Almanlara karşı kışkırtmak için olmuştur. (Sarıahmetoğlu, Kemaloğlu, 2016: 162)

Kırgızistan'da askerî hazırlıklar, SSCB Devlet Savunma Komitesi 17 Eylül 1941 tarihinde bir karar imzalar. Bu karara göre 1Ekim 1941 yılından başlayıp 16 yaştan 50 yaşa kadar olan erkekler zorunlu askeri eğitime alınmışlardır. 1941 yılının Kasım ayında eski adı Frunze olan sadece Bişkek şehrinde 174 askerî merkezde kırk binden fazla erkek eğitim görür.

İkinci Dünya Savaşına Kırgız halkından üç yüz altmış beş bin kişi savaşa katılmıştır. Cepheelerde kurşunların akışına karşı karşıya kalan üç yüz altmış beş bin Kırgız askerinden yüz altmış bini geri dönememiştir. (Altımişova, 2016: 163)

İkinci Dünya Savaşında Kırgız halkından 1.395 kadın da Almanya'ya karşı savaşa girmiştir. Bu savaşa Rafa Aydarbekova, Gulbara Egamberdieva, Kanıypa Alieva, Asya İsmailova, Tamara Eşenaliyeva gibi cesur Kırgız kızları da kendi istekleriyle cepheye Almanlara karşı savaşa katılmıştır. (Sultanaliev, 1977: 7-8)

İkinci Dünya Savaşında Kırgızistan cepheye asker göndermekle birlikte Sovyetler Birliğine bağlı olan başka ülkeler gibi para ve savaş için lazım olan binlerce çeşit malzemeler gönderir. 1941-1944 yılları arasında Kırgızistan'ın tekstil fabrikaları cepheye üç yüz kırk dokuz milyon ruble para yardımı yapmıştır. Bunun dışında Kırgız halkı cepheye iki yüz seksen altı bin üç yüz seksen yedi kilo elbise, on yedi bin dokuz yüz iki adet ayakkabı, on sekiz bin sekiz yüz kırk adet giysi yardımı da yapmıştır. (Kılıçaslan, 2018: 91-92)

Kırgızistan halkı İkinci Dünya Savaşında Nazi Almanya'sına karşı topluca direnirler. Ailede eli silah tutan ne kadar erkek varsa hepsi savaşa gönderilir. Kırgızistan İkinci Dünya Savaşında Sovyetler Birliğine bağlı savaşa gidenlerin arasından yaklaşık iki yüz bin insanını kaybeder. Bunun dışında savaş zamanında cephe gerisinde kalan yaşlılar, çocuk ve kadınlar da bu savaşın zorlu yıllarının acılarını çekerler. Tarlalarda çalışarak cepheye gıda yardımı ederler. Sovyetler Birliğinin zaferi olarak kabul edilen 9 Mayıs günü Kırgızistan ülkesinde bugünde de İkinci Dünya Savaşında erişilen Zafer Bayramı olarak kutlanmaktadır. (Sarıahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 174)

F. Özbekistan

Özbekistan'dan İkinci Dünya Savaşına bir milyon beş yüz bin kişi katılmıştır. Savaşın ilan edildiği zaman Özbekistan'ın nüfusu altı milyon beş yüz bin kişidir. Bu durumda Özbekistan Cumhuriyetinden savaşa katılan kişi sayısı toplam nüfusun %22 sini teşkil

etmektedir. Savaşa katılanların üçte biri cephede vefat eder², altı yüz kırk bini de yaralanır.³

Özbekistan İkinci Dünya Savaşına 22 Haziran 1941 tarihinde katılmaya başlamıştır. Saldırmazlık Paktını bozarak Polonya'ya savaş açan Almanya da o günden sonra Sovyetler birliğine saldırıya geçmiştir. Bu durum Özbekistan'ın savaşın ilk gününden itibaren savaşa girmesine neden olmuştur. Almanya'ya karşı Özbekistan halkından da eli silah tutan erkekler savaşa topluca alınır. Bunun dışında Özbekistan halkı cephe gerisinde savaş için cephede olanlara gıda ve diğer ihtiyaçlar konusunda yardımda bulunur.

Özbekistan savaş zamanında da eğitim ve kültürel hayata devam eder. Bunun amacı da savaş zamanında cephedeki askerle edebiyat alanında onlara moral desteği vermektir. Özbekistan savaş yıllarında bazı sektörlerde çalışma gücü arttırılır. Çünkü savaşa giden milyonlarca askerlerin üst-başı, yemeği cephe ardında çalışanlara yüklenir. Bu yüzden çalışma saatleri arttırılır. Sadece Taşkent'teki Tekstil fabrikasında dört yüz on milyon metre kumaş üretilir. Sovyetler Birliği Özbekistan gibi bağlı olan cumhuriyetlerin cephe ve cephe ardındaki katkılarıyla İkinci Dünya Savaşında zafer kazanır. (Sariahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 178)

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Özbekistan Kompartisi Merkezi Komitesinin birinci sekreteri Usmon Yusupov'a Özbek erkeklerinin bu savaşa gönderilmesi görevi de verilmiştir. Özbekistan'da halkı savaşa ruhen hazırlamak ve bu savaşa gönüllü katılmak isteyen kişileri arttırmak amacıyla birçok yerlerde mitingler düzenlenmiştir.

² Özbekistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı İslam Karimov bir konuşmasında savaş süresi boyunca hem cephede hem de cephe gerisinde Nazi Almanyası'na karşı mücadele eden Özbek halkının 500.000'inin savaş alanında hayatını kaybettiğini belirtti.

Bkz. İslam Karimov, "Samoe Glavnoe Segodnya- İzvleç Uroki Vtoroy Mirovoy Voynı", 09.05.2015, <http://www.trend.az/casia/uzbekistan/2393176.html>, (erişim tarihi: 24.10.2019)

³ H. Ziyaeva, "Vtoraya Mirovaya Voyna i Uzbekistan", 20.06.2003, <http://uzembassy.ru/pr6.htm>, Son Erişim Tarihi: 24.08.2015; Ayrıca bkz. Timur Dadabaev, "Chapter 4: e Impact of the World War II/the Gerat Patriotic War in Uzbekistan", Identity and

23-24 Haziran'da Semerkand, Buhara, Andican, Namangan, Fergana, Nukus ve ülkenin diğer birçok yerlerinde bunun gibi mitingler yapılmıştır. (Rajabov ve Zamonov, 2017: 89)

Savaşın ilk yılında Özbekistan milletin tüm gücüyle seferber olur. Özbekistan Komünist Partisi ülke bölgelerinin tamamında Nazi Almanya'sına karşı halkı örgütlemek için “*Her şey savaş için*” ve “*Her şey yenmek için*” sloganlarını kullanır.

Savaş başladığı anda Semerkant'tan 1.316 kişi gönüllü olarak savaşa katılmak için başvurur. İkinci Dünya Savaşına katılmak için başvuranların arasında 613 kadının da gönüllü olarak savaşa katılmak için başvurması da Özbekistan halkının savaşa karşı ciddiyetini gösterir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Özbekistan'ın Buhara bölgesinde otuz beş bin Yahudi yaşamaktadır. Bu savaşta Özbekistan'daki Yahudilerden 4.975 kişi atılmıştır. Savaşa katılan Yahudilerin yaklaşık yarısı hayatını kaybeder.⁴

İkinci Dünya Savaşı sırasında Özbekistan fabrika ve kolhozlarında üretimi %200 ve %300 oranda artar. Tekstilde Taşkent'ten sonra Semerkant'taki 8 Mart Konfeksiyon fabrikası, Namangan yağ üretim fabrikası da bu artışta büyük öneme sahiptir. Kömür ocaklarında da üretim oranı %120 oranında artar. Bunun sebebi de diğer fabrikalarda iş hızının artmasıyla kömüre ihtiyacın bir milyon beş yüz bine yükselmesi neden olmuştur. Sanayi alanında üretim 1940'ta 2.189.900.000 Ruble iken 1943 yılında bu rakamlar 3.185.100.000 rubleye artar. (Sarıahmetoğlu ve Kemaloğlu, 2016: 179-181)

İkinci Dünya Savaşında Sovyetler Birliği tarafından savaşa katılan Özbekistan Cumhuriyeti askeri, lojistik ve gıda açısından büyük bir katkıda bulunmuştur. Savaşta esir düşen askerlerse Almanların oluşturduğu Türkistan Lejyonunda diğer Türkistan askerleriyle beraber Sovyetlere karşı orduya katılır. Ama Almanlar beklenen neticeyi alamazlar. Bu savaşta Almanların oluşturduğu Türkistan ordusundan altmış beş bin Türk asıllı asker hayatını kaybeder.

⁴ Memory in Post-Soviet Central Asia: Uzbekistan's Soviet Past, Oxon, Routledge 2016 (erişim tarihi: 26.10.2019)

G. Kafkasya

Savaşta Kafkasya'nın stratejik mekân açısından önemli olması da bu bölgenin daha kötü durumda kalmasına sebep olmuştur. Az zaman içerisinde örgütlenebilen Sovyetler Birliği Rusya'nın merkezi Moskova'yı ele geçirerek Sovyetler Birliği'ni parçalamak isteyen Almanya hedef değiştirmek zorunda kalmışlardır. Sonraki hedefleri ise Kafkasya'yı ele geçirerek petrol ihtiyaçlarını gidermek olmuştur. Almanların bu kararının ardından savaşın dehşetleri Kafkasya'ya da sıçramıştır. Savaşın gidişine göre kararlarını değiştiren Almanya bu kararına o anda gelmemiştir. Kafkasya'da yaşayan aydınların topraklarını özgür görmek arzularını hesaba katarak onlara politik yönden destek vermişlerdir. Bu ise "Kafkas Hareketi" adı verilen Kafkas aydınlarından oluşan grubun Bolşeviklere karşı Almanlarla politik anlaşmasıyla daha da derinleşmiştir. Almanların cephede zaferle ilerlemekte olması başta Karaçay-Malkarlar olmasıyla birlikte Kafkasya halkları arasında bağımsızlığa geri ulaşmada Almanların yardım edebileceklerine inançlarını daha da arttırmıştır. Almanlar Kafkasya halkını yönetim altında tutmak için aşağıdaki politik ilkeleri ilan etmiştir:

- 1) Kafkas halkları Almanya'nın daimî dost ve müttefikidir.
- 2) Alman ordusu Kafkas halklarını koruyacak ve onları Bolşevik eziyetinden kurtaracaktır.
- 3) Kafkas halklarının Alman yardımı olmadan yıllardır devam eden emperyalist baskıdan kurtulması mümkün değildir.
- 4) Kafkasya'nın ekonomik, kültürel ve ulusal gelişimi için tüm imkanlar sağlanacak ve bu durum Alman ordusu güvencesinde gerçekleşecektir. Tüm geleneklere sayı gösterilecek, halklar kendi anadillerinde konuşabilecek ve eğitim görebilecektir. Dinî yaşam noktasında kimseye baskı yapılmayacak, ibadet noktaları kullanıma açılacaktır.
- 5) Kafkasya halklarına Almanya garantörlüğünde kendilerini idare etme hakkı verilecektir.
- 6) Tüm kolektif üretim tesisleri kapatılacaktır.
- 7) Ticarete getirilen tüm sınırlamalar kaldırılacaktır. (Beceren, 2020: 90-94)

Almanlar yaptığı propagandalarda Sovyetler Birliği'ne bağlı ülke halklarının Rus olmadığından faydalanarak onlardaki Sovyetler Birliği yönetimine karşı bulunan

düşmanlık hissini artırmaya çalışırlar. Almanlar bu halklara Sovyetler Birliği tarafından kapatılan camileri de yeniden ibadete açmayı vadederler. Dini hislerini kullanarak ve Sovyetler tarafından gördükleri zulümlere son vereceklerini söyleyerek bu halkları SB ne karşı güç olarak kullanırlar. (Temizkan, 1997: 29)

Kafkasya bölgesini ele geçiren Almanya bu bölgeye yakın yerleşimdeki birçok bölge halklarını da kendilerine ağıdırmaya çalışmıştır. Bu bölgeler arasında Gürcistan da vardır. Kafkasya ve bu bölgeye yakın topraklarda yaşamakta olan Türk asıllı halklardan Sovyetler Birliğine karşı ordu oluşturmaya da amaç etmiştir. Savaş öncesi ve savaş yıllarında Sovyetler Birliği tarafından sömürge altında yaşayan bu halklar Almanlar tarafından verilen özgürlüğe kavuşturma garantisinin icraatını da görmemişlerdir.

Bunların ardından Kafkasya'yı tekrar ele geçiren Rusya Almanlarla iş birliği yapan Kafkasya halkının aydınları ve onlarla birlikte çok sayıdaki Kafkasya halkını hemen hemen bağımsızlığa ulaşmak fikrinden döndürememiş ve Stalin tarafından sert kararlar alınmıştır. Bu kararlar Kafkasya'yı en çok etkileyen 2 Kasım 1943 tarihindeki Karaçay halkı, 14 Kasım 1944 tarihinde Ahıska Türkleri, 23 Şubat 1944 tarihinde Çeçen-İnguş halkı ve yine diğer halkların sürgün edilmesi hakkındaki kararlar olmuştur. Bu yıllar Kafkasya halkı için sürgün hayatının başlangıcı olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM
ROMANLARIN İNCELEMESİ

4. KANLA YAZILAN KİTAP ROMANI

4.1. Bawırjan Momışulı Hayatı ve Edebi Kişiliği

Ünlü yazar Bawırjan Momışulı 24 Aralık 1910 yılında Kazakistan'ın Jambul ilindeki Kolbastau köyünde doğmuştur. Babası Kiril alfabesini kendi başına öğrenen o zamanın örnek insanlarından biridir. Annesi ise Bawırjan gençken vefat eder. Bawırjan'ı üç yaşından sonra büyükannesi Kyztumas terbiyesini alır. Yedi yıllık okulundan mezun olduktan sonra Bawırjan bir süre öğretmen olarak çalışır. Oradayken bir buçuk yıl görev yaptığı ve yedek komutan rütbesini kazandığı askerlik hizmetine çağrılır. Sonra memleketine dönüp birkaç yıl bir finans kurumunda çalışır. Sonra tekrar Kızıl Ordu'ya alınır ve çeşitli askeri birliklerde müfreze, şirket komutanı görevine atanır. Bawırjan Momışulı 1928 yılında bölge yürütme komitesinde çalışmayı başarır ve onun yerine bir dizi pozisyon alır. 1932 yıldan itibaren o Endüstriyel bankası ekonomisti, yönetim kurulu sekreteri, ilçe polis karakulu, Alma-Ata askeri komiserliğinin eğitmen şefi olarak görevler yapmıştır. 1932-1934 yıllar arasında ve 1936 yılından itibaren Kızıl Ordu'da askerlik yapmıştır. 1933 yılında Askeri Alay okulundan mezun olmuştur.

316.piyade alayında (1941 yılının Kasım ayına dek 19. Muhafız Tümeni), 1941 yılının Kasım ayından itibaren Batı cephesindeki 16. ordu, 8. Kızıl Muhafız birlikleri, 316. piyade alayında Tabur Komutanlığı yapmıştır. 1941 yılında Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın başlangıcında, Bawırjan görkemli Tümgeneral IV Panfilov'un liderliğinde, Almatı yakınlarında yeni kurulan 316. Tüfek Tümeni'nin bir üyesi olarak cepheye gider ve bir tabur ve alay komutanı olarak görev yapar. Savaşın son yıllarında Muhafız Tümeni'ne başkanlık etmiştir. 1941 yılın sonbaharı ve kışın şiddetli savaşları sırasında taburuyla 27 saldırıya katılır. Kuşatmayı 5 kez kırar ve askerî gücüyle tümene katılır. Bawırjan Momışulı savaş pratiğinde savaş teorisini ilk kullanan ve geliştirenlerden biridir. Savaştan sonra Bawırjan Momışulı Sovyet Ordu'su Askeri Akademisinde eğitim vermeye başlar. 1956 yılında albay rütbesiyle emekli olan Bawırjan kalıcı olarak yaratıcı çalışmalarla meşgul olur. Hem Kazakça hem de Rusça yazmakta ve hayatında gördüklerini ve öğrendiklerini anlatmaktadır. Yazar kendi hayatını ve hayat gerçeklerine dayanarak yazan harika romanları ve öyküleri, pek çok okuyucunun en çok aranan eserlerinden olur. Bu eserler birkaç kez yeniden basılmıştır. Bawırjan

birkaç unvan ve madalyalarla ödüllendirilir. Bunlardan birisi Sovyet Birliği Kahramanı unvanıdır. Ancak unvan, Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın bitmesinden neredeyse elli yıl sonra halk tarafından bir “kahraman” olarak tanınan ve saygı duyulan kahramanın oğluna verilir.⁵

Sovyetler kahramanı yazar Bawırjan Momışulı'nın 1944 yılında ilk olarak Almatı'da okuyucularına canlı bir şekilde hikâye ettiği ve kaleme aldığı Kanla Yazılan Kitap romanı Panfilov bölüğünün şehit düşen kahramanları için bir edebi anıttır.

Bawırjanın eserlerinde vatana olan sevgisi, başından geçirdikleri ve ayrıca askerlik yıllarında ve savaş yıllarındaki yaşadığı olaylar hakkında yazmaktadır. Bu eserler okuyucu gençlerin vatansever birisi olarak büyümesi için hizmet etmektedir. Yazar eserde savaşın inceliklerini, detaylarını, çok ilginç gerçeklerini, savaşta gerçekleşen olaylar hakkındaki hikâyeler, anlamlı sözler ve atasözleriyle anlatmaktadır. Eser aynı zamanda dövüş sanatları, askerlik deneyimi, taktikler ve savaşla ilgili birçok ilginç gerçekleri de içermektedir. Ayrıca eserde yazar kendi hayatını anlatmış olup, hayatta yaşadığı olayları, zorlukları ve hayatında silinemez iz bırakan İkinci Dünya Savaşını bu kitapta mücessem etmiştir.

“Milletine saygı duymayan ve gurur duymayan kişi hain ve serseridir. Milli gurur, ulusu temsil eden kişi için kutsal ve dokunulmaz bir yasadır”. Bu bir komutanın ya da bir savaşçının değil, gerçek bir yaratıcı kişinin eşsiz cümleleridir. Ancak romanda anlatılan savaş hakkındaki, kahramanların hayatı hakkındaki hikâyeler sadece bir bilgi değil, aynı zamanda bir sanat eseridir. Bu nedenle, bu sanatın düzenleyicisi gerçekten yaratıcı bir bilim adamıdır.

4.2. Savaş Psikolojisi

1943 yılının aralık ayının sonunda cepheden Almatı'ya dönen 316. okçular koruma komutanı Bawırjan Momışulı'yı Astana'da halk sevinçle karşılar. Momışulı Almatı'ya geldikten sonra halkla birkaç kez görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeleri yazarın

⁵ <https://iconism.ru/uz/the-mouth/baurzhan-momyschuly-podvig-bauyrzhan-momyschuly-biografiya-i-tvorcheskoe-nasledie/>

kendisi “ders” olarak adlandırmaktadır. Momışulı beş kez görüşme yapmıştır. Bu görüşmeleri sırasında askeri eğitim, asker ve komutanlarda olması gereken karakter özellikleri, tüm erkeklerin korkusuz ve dayanıklı olmaları gibi öğütlerde de bulunur. Yazar bunların dışında eserinde Moskova ve Kryukovo yakınındaki savaşı da katılımcılara anlatmıştır. Bu görüşmeler romanın Savaş Psikolojisi kısmında yer almaktadır.

Almatı’ya gelen Momışulı orada Muhtar Avezov’la sohbet eder. Momışulı 1941 yılında gerçekleşen Moskova yakınındaki kanlı savaşta da kahramanlıklar göstermiştir. Bawırjan Momışulı savaş yıllarındaki anılarını bir deftere kaydeder. O kaydettiklerinin 100 de 60-70’ini Rusçada, 30-40’ını ise Kazakçada yazar. Momışulı savaş hakkında deftere kaydettiklerini neden ve nasıl yazdığını açıklarken “Bu yazdıklarım ne hakkında? Bu benim savaş hakkında ki görüşlerim, ya da bir yazarın bakış acısı da değil, sadece erkekliği öğrenmek için düşünceler diyebilirim. Bu yazdıklarım hakkında size önümüzdeki buluşmalar sırasında anlatmaya çalışırım” diye söyler. (Momışulı, 1991: 13)

Bawırjan Momışulı eserin Savaş Psikolojisi kısmında savaşın bazı terimlerini de açıklar. Bawırjan Momışulı’nın cepheden döndükten sonra halkla yapılan ilk görüşmelerindeki amacı konuşmalarında bahsedeceği savaş olaylarının halkı tarafından kolay bir şekilde anlaşılması ve bu hakkında bilgi vermek olmuştur. (Momışulı, 1991: 21-23) Yazar eserin Savaş Psikolojisi kısmında okuyucuya “savaş zamanındaki korkunç” un insanoğluna olan etkilerinden bahsederken, onda savaşın insanın ikiyüzlülük gibi olumsuz karakterlerini ortadan kaldırarak, gerçek yüzünü, gerçek karakterini ortaya çıkaracağını da söyler. Bunun sebebi olarak ikiyüzlülüğün kurşunlar karşısında kendini koruyamadığını söyler. (Momışulı, 1991: 28)

Bawırjan Momışulı romanın Savaş Psikolojisi kısmında okurlarına savaş ve savaş sırasında askerlerin karakteri, davranışları hakkında ve savaşın insan psikolojisine gösterdiği etkilerini şöyle öğütler ve bu hakkında bilgiler verir:

Savaşta ölümü bekleyen değil ölüme doğru korkmadan yürüyen kazanır.

Savaşta ömür kimseye hediye edilmez, o kazanılır. Savaş affetmeyi bilmez. (Momışulı, 1991: 29)

Yazar romanda okuyucuya ögütler de vermektedir. “Eğer sen savaştan kaçarsan, herkes sana lanet olsun der. Milletin kargısına kalırsın. Yurdun sana arkasını döner. Eşin de senden nefret edip, bir zamanlar sana kalbini açtığına pişman olur. Sevgili çocuklarında senin soyadını taşımaktan utanır ve hatta babaları kim olduğu hakkındaki sorduklarında söylemek istemez olurlar. Bu ölümden de beter.” Yazar eserde savaşı yönetmek bu kendi psikolojisini yönetmekle başlayacağını, yani kendisindeki korku gibi olumsuz duyguları yenmekle elde edilebileceğini söylemektedir. (Momışulı, 1991: 30-31)

Yazar asker olmanın, birisinin emrine hep tabi olmanın da kolay olmadığını söyler. Romanda okuyucuya savaş psikolojisi hakkında bilgi verirken düşmanı önemsememek, düşmanı korkak ve güçsüz olarak askere tanıtmanın aslında hiç iyi olmadığını anlatır. Bu şekilde tanıtılırsa askerlerin düşmanın gücünü dikkate almadan savaşa hazırlıksız ve dikkatsiz şekilde gireceğini ve hayatını kaybedeceğini söyler. Bunu kendi askerlik hayatındaki gerçeklerle kanıtlar. Yazar kendisine de Alman askerlerinin korkak ve eğitimsiz olduklarının anlatıldığını ve aslında Alman askerleri hiç de öyle olmadığını, gayet hazırlıklı ve korkmadan savaştıklarını Almatı’da toplanan halka söylemektedir ve eserinde de bu görüşlerine yer vermektedir. (Momışulı, 1991:43)

Bawırjan Momışulı romanın Savaş Psikolojisi kısmında erkek kişinin, askerlerin nasıl bir karaktere sahip olmaları lazım olduğu, nasıl iyi bir askeri eğitim alabileceklerinden söz yürütürken, subay ve komutanların da savaşta askerleri nasıl yönetmeleri lazım olduğu hakkında da bahseder. (Momışulı, 1991: 63)

Romanda savaşta komutanın sahip olması gereken karakter özelliklerinden bahsedilirken, binlerce askerin hayatı onun verdiği kararına bağlı olduğu dile getirilir. Bu yüzden yazar komutanların yetersiz eğitilmiş olmaları mümkün olmadığını, askerlikten başlayıp iyi bir askeri eğitim almaları lazım olduğu söyler.

4.2.1. Olay örgüsü

Prof. Dr. İsmail Çetişli roman ve hikâyede okuyucunun dikkatini çeken hususun asıl kahramandan başlanarak tüm eser kahramanlarının yaşadıkları olaylar olduğunu söyler. Çetişli (2009), fikrini ünlü Edebiyat bilim insanı Forster’in işbu cümlesiyle yine de zenginleştirmektedir: “*Evet, ne yazık ki öykü anlatır roman. Öykü romanın*

temelidir; öykü yoksa roman da yoktur. Bütün romanların en büyük ortak yönü budur.”
(s. 59)

Romanın olay örgüsünün büyük bir kısmını Bawırjan Momışulı’nın yaşadıkları, gördükleri ve duydukları oluşturmaktadır. Çünkü roman en çok yazarın da katıldığı İkinci Dünya Savaşını anlatmaktadır. Ama roman Momışulı’nın yaşadıklarının birebir aynısı değildir. Çünkü yazar eserinde kendi hayatında yaşadıklarını birebir aynısını anlatırsa gerçek bir edebi eser olamazdı. Bu hakkında İsmail Çetişli (2009), roman ve hikâyenin yazarı için “*olabilir*” i anlatmak gerektiğini, elbette bu “*olabilir*” içinde yaşanılan bir hayat olması gerektiğini ve o hayatın birebir kopyası olmaması lazım olduğunu söylemektedir. (s. 61)

Savaş meydanında yaralanan Bawırjan Momışulı Aralık 1943 yılında Almatı’ya gönderilir. Geri gelen halk kahramanı Bawırjan Momışulı’yı halk sevinçle karşılar ve aradan biraz zaman geçtikten sonra Bawırjan Momışulı ünlü Kazak yazarı Muhtar Avezov’la buluşur. Bu buluşmadan sonra Bawırjan Momışulı kendisinin davet edildiği görüşmelere Muhtar Avezov’la birlikte gider.

Kazakistan Filoloji Bilimleri Doçenti Mekemtas Mırzahmedov, 19-20 Ocak 1944 tarihleri arasında Bawırjan Momışulı başta olmak üzere akademi salonunda günde aralıksız beş saatten fazla konferans düzenlendiğini belirtir. (Momışulı, 1991: 8)

Bawırjan Momışulı Almatı’ya döndükten sonra katıldığı konferanslarda savaş sırasında birlikte harp ettiği ekip arkadaşlarından sadece kendisinin hayatta kalabildiğini, diğerlerinin hayatını kaybettiğini de söyler. (Momışulı, 1991: 13)

Yazar romanda savaş ve askerler, komutanlar ve onların sahip olmaları gereken karakter özelliklerden bahsettikten sonra savaşın asıl olaylarını yani Sovyetler Birliği ve Almanların askerleri arasında sık sık gerçekleşen çatışmaları da anlatır. Bu çatışmalara katılan askerler hakkında da genel bilgiler verir. Bu çatışmalardan biri 18 Ekim 1941 yılında gece saat ikide uykudaki Alman askerlerine saldıran Momışulı’nın görevlendirdiği asker Habibolla Rahimov ve ona biriktirilen askerler tarafından gerçekleştirilir. Bu çatışma sonrasında Sovyet askerleri Alman askerlerinden birçoğunu esir alırlar ve çok önemli dosyaları ele geçirirler. (Momışulı, 1991: 138)

Savaşın başladığı 20-23 Ekim 1941 tarihleri arasında Ostaşova’da kuşatmada kalan 1075.askeri ekip ve bu ekibin komutanı Lisenko hiç teslim olmadan düşmanla

çatışılar. Lisenko askeri ekibine Teğmen Kayum Garipov'un 9.askeri ekibi yardıma gelir. Garipov askerleriyle birlikte 21 Ekim 1941 tarihinde Almanlara saldırı düzenler ve bu saldırı başarısız olur. Bu çatışmada Garipov ve onun birkaç askeri kahramanlarca vefat eder. Ekipte sadece 6 asker hayatta kalabilir. Bu çatışmalar sırasında Lisenko da ekibiyle birlikte hayatını kaybeder. (Momışulı, 1991:144-145)

Moskova'yı ele geçirmek isteyen Alman askerleri Moskova yakınındaki çatışmalar sonucunda başarısız olarak 1941yılıının 16 Ekimine kadar savunma halinde kalmaya mecbur olmuştur. Momışulı ise bu yirmi günlük alman askerlerinin savunma halinde durduklarının kendileri için çok yararlı olduğunu anlatır. Çünkü Sovyetler Birliği askerleri de süre içerisinde Moskova Yakınındaki birçok bölgede sağlam savunma bölgeleri oluşturmuşlardır. (Momışulı, 1991: 152-153)

Romanın olay örgüsünde Moskova yakınındaki Alman askerleriyle Sovyetler Birliğinin askerleri arasında gerçekleşen çatışmalar da önemli yer almaktadır. 1941 yılının Kasım ayında başlayan bu Moskova yakınındaki savaş her iki taraf için de kayıplara neden olmuştur. Bu hakkında yazar Momışulı en çok kayıp verdikleri 17 Kasım'da kendi bölünmesinden ve başka yan yana çatışan bölünmelerdeki en iyi asker ve komutanlarından ayrılır. Bunca kayba rağmen Sovyetler Birliği bu bölgedeki çatışmalarda galip gelmişlerdir. Momışulı bu çatışmada zafer kazandıklarının ilk sebebi olarak komutanların ve askerlerin dostça yan yana savaştıklarını ve bunun en iyi örneği olarak da General Panfilov'un fedakârlıklarını gösterir. (Momışulı, 1991: 158-159)

Momışulı ve onun bölünmesi İkinci Dünya Savaşı sırasındaki önemli harplardan biri olan Moskova yakınında gerçekleşen çatışmalarda 4 kez kuşatmada kalmıştır. Yazar o anda da askerlerinin korku bilmediklerini, bu yüzden dört kez gerçekleşen bu kuşatmalardan kurtulabildiklerini söyler. Bunun sebebi olarak kendi bölünmesindeki askerlerinin iyi bir askeri eğitime sahip olduklarını, psikolojik açıdan da savaşımaya hazır olduklarını gösterir.

Romanın olay örgüsünde, yazarın hiçbir zaman unutmayacağını söylediği bir olay gerçekleşir. Momışulı bu olayın hayatındaki büyük bir ders olduğunu söyler. Momışulı Gaponenko ve onun bölünmesinin bulunduğu yere gelir. Onları sıraya dizerek bölünme askerlerinin hepsini vurmakla tehdit eder. Hatta Teğmen Gaponenko'ya

birkaç kez kurşun sıkar ama kurşun Gaparenko'yu yaralamaz. Momışulı'nın onlara kızmasının sebebi, onların konum bulduğu yerin Alman askerlerinin yaklaşp yaklaşmadığını gözetleyen bir yer olduğu ve Momışulı'nın geldiği zamanda onlar bir ağacın dibine gizlenerek oturmalarıdır. Gaparenko ve onun bölünmesinin bu hareketi kendisiyle birlikte daha birkaç bölünmelerin hayatını da tehlikeye sokmuş olur. Ama Momışulı'nın endişe ettiği durumun esası, ona doğru kurşun sıkarak azarladığı askeri Gaponenko'nun kendi hayatını üç kez kurtardığı olur. Momışulı silahını Gaponenko'ya doğrulttuğunda Gaponenko kendisi için değil askerleri için özür dilediği ve bunun gibi yine birçok kahramanlıklarından dolayı Momışulı ona çok saygı duyduğunu da söyler. (Momışulı, 1991: 171-172)

Momışulı 23Kasım 1941 tarihinde bölünmesiyle birlikte Alman askerlerinin saklandığı Desyatidvorka köyüne düzenlediği başarılı saldırının ardından 1073.Tüfek Alayının Komutanı görevine atanır. Ama ilk başta Momışulı bunu kabul etmek istemez. Çünkü Momışulı bu görev için kendinin daha hazır olmadığını ve savaşta bölünmesiyle birlikte yan yana kalmayı, onların safında savaşmayı istediğini söyler. (Momışulı, 1991: 185-187) Bu ise romanın olay örgüsünden yer alan asıl kahraman Bawırjan'ın savaştaki kahramanlıklarının mükafatı olmuştur.

Romanın Savaş Psikolojisi bölümü diğer bölümlere göre uzun bir olay örgüsüne sahiptir. Diğer bölümlerde yazarın Almatı'da yaptığı görüşmelerde anlattığı küçük hikâyeler, şiirler, atasözleri yer almaktadır. Bu yüzden roman olay örgüsünün türü öğrenilmesi için Savaş Psikolojisi kısmının esas alınması daha uygun görülmektedir. Buna bakılırsa romanın tek zincirli olay örgüsü türüne ait olduğu öğrenilir.

4.2.2. Şahıs kadrosu

Romanın en önemli kahramanı yazarın kendisi, yani Bawırjan Momışulı'dır. Bawırjan Momışulı İkinci Dünya Savaşı'ndaki kahramanlıklarıyla da tanılan ünlü Kazak yazarıdır. Momışulı cepheden döndüğü zaman Kazakistan'ın birçok yerinde halkla buluşmalar yapar. Momışulı bu buluşmalar sırasında millete İkinci Dünya Savaşı hakkında konuşmalar yapar. Bu konuşmalarının esasında cephedeki savaşları anlatsa da bir kısmında ise askerlerin aldığı eğitimi, onların karakteri ve davranışlarını da dile getirir. Momışulı konuşmalarında sadece asker ve komutanların değil tüm erkeklerin nasıl bir karaktere ve bakış açısına sahip olmaları gerektiğinden de bahseder.

Momışulı Moskovaya yakınında gerçekleşen savaşta kendisinin 316. askeri bölünmede hizmet ettiğini söyler.

Bawırjan Momışulı romanın Savaş Psikolojisi kısmında insanların karakter açısından genel farklılıklarından bahsederken, askerlerin savaşta yerinin onların karakterlerini etkilediğini de anlatır. Bawırjan Momışulı savaşta askerlerin taifesinden bahsederken, generalden başlayıp savaşa köyünden direk götürülen askere kadar tarif eder. Yazar savaş hakkındaki konuşmalarında anlattığı kahramanlardan biri General İvan Vasileviç Panfilov'dur. Bawırjan Momışulı'nın Panfilov hakkındaki söylediklerine bakılırsa bu generalin çok cesur ve iyi bir askerî eğitime sahip birisi olduğu öğrenilir. Yazar eserinde Panfilov'u Sovyetler Birliğinin kahramanı olduğunu yine bir kez hatırlatır. (Momışulı, 1991: 75-77) İkinci Dünya Savaşını ele alan romanları okurken bu isimle çok karşılaşılır. Çünkü General Panfilov savaşta gerçek bir kahramanlık gösteren şahıs olduğu tarih kitaplarından da malumdur.

Bawırjan Momışulı romanda savaşın birçok kahramanlarından bahseder. Bunda kendi ekibindeki askerlerin de iyi bir askerî eğitime sahip olduklarını, her zaman onlara yükletilen görevlerini yerine getirdiklerini belirtir. Bunlardan biri Habibolla Rahimov'dur. Bawırjan Momışulı Seredaga köyünde bulunan Alman askerlerini Maksimova köyüne geçerken yok etmek ve onlara esir düşen kendi askerleri ve önemli dosyaları ele geçirmek için askerlere başçı olarak Habibolla Rahimov'u gönderir. Asker Rahimov Momışulı'nın verdiği görevi başarılı bir şekilde başına getirir. (Momışulı, 1991: 138) Yazar askerler arasında onun gibi eğitilmiş askerlerin çok olduğunu söyler.

Romanda başkahraman yazarın kendisi Bawırjan Momışulı'dır. Yazar kendisinin de içinde bulunduğu olaylar dışında başka birçok kahramanlardan da bahseder. Bunlar 1077.ekibin başçısı Şehtman, 1073.ekibin başçısı Yelin, 1075.ekibin başçısı Albay Kaprovt gibi kahramanlardır. (Momışulı, 1991: 139) Eserde 20-23.Ekim 1941 tarihleri arasında Alman askerlerine karşı savaşan Lisenko ve onun ekibi, onlara sonradan yardıma gelen Teğmen Kayum Garipov ve onun ekibi kahramanlarca hayatını kaybeder. Teğmen, komutan ve askerlerin vefatından dolayı şahsen General Panfilov'un kendisi bölükteki askerlere taziye bildirir. (Momışulı, 1991:144-145)

Momışulı baş komutanlardan biri olarak savaşa girmiş olmasına rağmen kendisi birkaç kez askerlerle birlikte aç kalır, askerlerle birlikte sürünür ve askerlerle birlikte erzak taşır. Momışulı savaşta sadece eğitimli bir komutanlığı, insani karakterleriyle değil, her türlü anda arkadaşlarının yanında olabilen bir dostluğuyla da bilinir. Momışulı ekibiyle savunma halinde birkaç gün kaldığı zaman ekibindeki askerlerden biri açlıktan hastalanır. Bu anda ise Momışulı'nın yanında getirdiği ilaçların o askere iyi gelmeyeceğini anlar ve o anda bir bitki çayı hazırlayarak askerin hayatını kurtarır. (Momışulı, 1991: 156)

Momışulı askerlerinin ve komutanların itaatli olduklarını, görevlerini her zaman sözsüz yerine getirdiklerini övünerek ve gurur duyarak söyler. Momışulı buna örnek olarak, ayağından yaralı olmasına rağmen bölükten arkada kalan komutanı Rahimov'u nereden olsa bile bulup getirme emrini alan ve bu emri başarıyla tamamlayan asker Semernin'in kahramanlığını anlatır. Momışulı bu olayı anlatmakla askerin sadece savaşta kahramanlıkları değil belki bir insanî karaktere sahip olmasının da önemli olduğunu dile getirmektedir. (Momışulı, 1991: 174)

İkinci Dünya Savaşında Sovyetler Birliği askerlerinin saflarında Orta Asya ülkelerinden gelenler dışında Ukraynalı ve Kırım-Tatarlar da yer almaktadır. Romanda farklı dillerde konuşan ve türlü ülkelerden gelen askerlerin savaşta kardeş ve dost gibi birbirlerini korudukları, birisinin ölümüne beraber üzüldüyseler başarısına da beraber sevindikleri anlatılmaktadır. Bunu Momışulı romanda savaşta gerçekleşen olaylar misalinde anlatır. Gritsko Protsenko İkinci Dünya Savaşında karnından yaralanarak sevgilisi Nina isimli kızın hasretinde hayatını kaybeden genç bir askerdir. Momışulı'yla birlikte 28 çatışmaya katılan ve hepsinde kahramanlık gösteren Ukraynalı asker Gritsko Protsenko bir çatışmada öldürdüğü Alman komutanının elinden aldığı altın saati ve Alman ordusuna ait dosyaları askerlerin önünde Momışulı'ya hediye etmek ister. Momışulı ise dosyaları kabul ederek altın saati Gritsko'nun eline kendi elleriyle takar ve o saati ileride sevgilisine hediye etmesini ister. Bu ise Momışulı ve onun askeri Ukrayna asıllı oğlanın birbirine olan saygısını, millet farklılığına rağmen abi-kardeş gibi ağır günlerde birbirlerine moral verdiklerini göstermektedir. (Momışulı, 1991: 175-177)

Romanda Momışulı ile birlikte düşmana karşı savaşan yine birkaç kahraman dile getirilir. Yazar bu kahramanlar hakkında eserde detaylıca bilgi vermese de ama onların savaşdaki kahramanlıklarını anlatmıştır. Bunun gibi kahramanlara General Çistyakov, Yarbay Şehtman, Teğmen Klimenko, Egorov, Momışulı'nın yardımcısı Nikolay Mitrofanoviç'ler örnek olarak gösterilebilir.

4.2.3. Zaman

Foster (1982), edebiyatta roman zamanı hakkında bahsederken onun “*Romanın temeli öyküdür ve öykü olayların zaman sırasına göre dizilerek anlatılmasıdır*” (s. 68) ifadesi bir edebiyat araştırmacısı için çok önemli cümledir. Bawırjan Momışulı savaşta da zaman aynı 1 saat 60 dakikadan, 1 dakika da 60 saniyeden ibaret olduğunu, ama bazen şu saniyeler içinde ise binlerce insanın hayatını kaybettiğini söyler. (Momışulı, 1991: 29)

Romanın anlatma zamanı ve vaka zamanı arasında incelediğimiz diğer romanlara göre daha az fark vardır. İkinci Dünya Savaşına bizzat kendisi de katılan Bawırjan Momışulı, savaştan yaralanarak döndükten sonra çok geçmeden Almatı'da halkla görüşmeler yapar. Romanın İkinci Dünya Savaşı en çok anlatılan Savaş Psikolojisi kısmındaki olayları yazar altı kez gerçekleştirdiği buluşmalar sırasında halkına anlatır. Romanın anlatma zamanı 1944 yılının Ocak ayıdır. Çünkü yazar romanında yazdıklarını bu zamanda anlatmaktadır. Buluşmaların hepsi 19-25 Ocak 1944 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Romanda maceranın kendi zamanı ise 1941-1943 yıllarını kapsamaktadır. Çünkü yazar cepheden 1943 yıl Aralık ayının sonunda dönmüştür. Yazar romanında bu zamana içerisinde olup bitenleri, başından geçirdikleri ve düşüncelerini anlatmıştır.

Bawırjan Momışulı Almatı'daki görüşmelerini farklı tarihlerde gerçekleştirir. Birinci görüşme 19 Ocak 1994 tarihinde, 12:00 – 18:00 saatleri arasında gerçekleşir. Bu görüşmede SSCB Bilimler Akademisi Kazak Şubesi Başkanlığı, SSCB Bilimler Akademisi'nin ilgili üyesi K. Satpayev, SSCB Bilimler Akademisi Kazak Şubesi Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü Kıdemli Araştırmacı, yazar, Prof. M. Auezov, yazar F. Musrepov, Film Stüdyosu Derneği direktör yardımcısı K. Siranov, besteci, profesör A. Zhubanov, SSCB Bilimler Akademisi Kazak şubesi Dil, Edebiyat ve Tarih

Enstitüsü müdür yardımcısı B. Suleimenov, SSCB Bilimler Akademisi Kazak Şubesi başkan yardımcısı O. Ospanov gibi bilim adamları katılır.

Momışulı ikinci görüşmesini 20 Ocak 1944 tarihinde, 12:00 – 17:00 saatleri arasında gerçekleştirmiştir. Bu görüşmesinde esas olarak komutanların karakterleri, nasıl bir eğitim almış olmaları ve savaştaki yerleri hakkında konuşma yapar.

Üçüncü görüşme 21 Ocak 1944 tarihinde 12:00 – 17:00 saatleri arasında yapılmıştır. Bu görüşmede de savaşta askerlerin ve komutanların sahip olmaları gereken özellikler ve yetenekler hakkında bahsedilmiştir.

Bawırjan Momışulı'nın yaptığı dördüncü görüşme 22 Ocak 1944 tarihinde, diğer görüşmeler gibi 12:00 ve 17:00 saatleri arasında gerçekleşmektedir.

Momışulı 24 Ocak 1944 tarihinde 12:00 ve 17:00 saatleri arasında yaptığı beşinci görüşmesinde halkına Moskova yakınındaki savaşta kendi bölünmesiyle birlikte yine birkaç bölünmenin gösterdiği kahramanlıklar, canını kaybeden askerler ve bu savunmada yüzlerce Almanın ölümüne sebep olan askerlerin cesaretleri hakkında bahsetmiştir. (Momışulı, 1991:146-165) Altıncı görüşme ise 25 Ocak 1944 tarihinde gerçekleşmiştir.

Bawırjan Momışulı halkla buluşmaların birinde Moskova yakınındaki savaştan bahsederken kendi ekibinin ilk girdiği çatışmadan başlayıp başarılı olduğunu söyler. 18 Ekim 1941 tarihinde gece saat 02:00'da Seredaga köyünden Maksimova köyüne geçmeyi planlayan Alman askerleri yok edilir. Bu anda gerçekleşen çatışmalar sonrası Momışulı'nın ekibi birçok esir ve çok önemli dosyaları ele geçirir.

Moskova yakınındaki harp Ekim ayında başlar. Harp devam ederken günler geçtikçe hava da soğumaya başlar. Rusya hava durumunun soğuk olması da askerleri etkilemeden kalmamıştır. Yazar romanda olayları anlatırken hava soğukluğu ve açlıkta da askerlerin hiçbir şikâyetsiz savaşımaya devam ettiklerini, kayıplara ve zorluklara dayanarak galibiyete ulaştıkların söylemektedir. Askerler arasında Rahimov ve Filimonov'ların gösterdikleri kahramanlıkları için ödüllendirildikleri de anlatılmaktadır. (Momışulı, 1991: 174-175) Kasım ayında Rusya bölgesinde soğuk ve karlı günlerin başlaması, bunun ardından askerleri erzakla temin etmenin zorlaşması ve bunun gibi olaylar romanda zaman kavramının kahramanlar hayatını etkilemiş olduğu öğrenilmektedir.

4.2.4. Mekân

Kanla Yazılan Kitap romanında İkinci Dünya savaşı'nın cephe kısmındaki olaylar ele alınmıştır. Bu yüzden romanda olaylar açık mekânlarda gerçekleşmektedir. Romanda bahsedilen mekânlar genellikle çatışmaların gerçekleştiği mekânlardır. Romanında birçok mekânların adı geçmektedir. Bu mekânların çok kısmında yazarın kendisi de çatışmalara katılmıştır. Momışulı İkinci Dünya Savaşı'nı anlatırken bu savaşta kazanabilmek için Sovyetler Birliği'ne ait mekânları savunmanın ve kaybedilmiş mekânları ele geçirmenin önemli olduğunu söyler. Momışulı bölünmesiyle birçok açık mekânda savaşa katılmış ve bu mekânlar onun hayatında silinemez iz bırakan olaylar yaşatmıştır. Bunun sebebi, kahramanlar bu mekânlarda ya bir zafer kazanmış ya da bir mekânı düşmandan geri alırken kardeş gibi oldukları askerlerden ayrılmıştır.

Bawırjan Momışulı 1943 yılında cepheden Almatı'ya geri döner. Döndüğü anda vatandaşları tarafından memnuniyetle karşılanır. Momışulı'ya hayatının en tehlikeli anlarını yaşatan İkinci Dünya Savaşı derin hatıralar bırakmıştır. Momışulı cepheden döndükten sonra yaptığı görüşmelerinde cephede gerçekleşen olaylardan bahsederken çatışmaların gerçekleştiği mekânları da okura detaylıca anlatır. Momışulı Sovyet ve Alman askerlerinin karşı karşıya geldiği çatışmaları sırasıyla kaleme alırken bu çatışmaların başlangıç mekânından başlayıp bitiş yerine kadar detaylıca anlatmaktadır. Bundan dolayı görüşmeye gelen dinleyiciler ve roman okuyucuları için roman olayları daha anlayışlı olmaktadır. Örneğin, yazar Almanlar Sovyetlerin Şohovo'dan Boliçevoga'ya kadar yerleştirdiği tankları yok etmek için yola çıktıktan sonra oraya ulaşmaya kadar geçmeleri lazım olan mekânlar hakkında da bahsetmektedir. (Momışulı, 1991: 137) Bu ise savaş olaylarının ve bu çatışmaların gerçekleştiği mekânların okuyucu ve dinleyicilerin gözü önünde canlanasına neden olmaktadır.

Yazar Alman askerlerinin eline geçen Sovyet askerleri ve o esir düşen askerlerde bulunan dosyaları nasıl geri almayı planladıklarından bahseder. Bu olayda Almanların kendilerinden 25 mil uzaklıkta bulunan Seredaga köyü önemli mekân olmaktadır. Savaşta bu köy Almanlar ve Sovyetler için aynı şekilde öneme sahip olmuştur. Çünkü bu köy her iki tarafından da askerlerin ilerlemesi için önemli konuma sahip olmaktadır. (Momışulı, 1991: 137)

Savaşı anlatan romanlarda mekânlar dile getirilirken bu mekânların savaşta her iki taraf için de önemli olduğu belirtilir. İncelemiş olduğumuz Kazak edebiyatına ait olan Kanla Yazılan Kitap romanında karşılaşılan mekân adları genellikle Sovyet Rusya'sına ait olan mekânlardır. Bu mekânlar öncelikle Sovyetler Birliği'ne bağlı ülkeler için ve orayı işgal etmeye çalışan Almanlar için de önemli olduğu, strateji açısından savaşta ilerlemek veya düşman tarafın ilerlemesine engel olmak için büyük öneme sahip olduğu öğrenilir. Böyle mekânlar sırasında Jitihi ve Kusakino bölgeleri de vardır. (Momışulı, 1991: .145)

Romanda Momışulı her iki tarafın da savaşta strateji olarak önemli olan mekânları ele geçirmek amacındaki çabalarının her zaman hız kesmeden devam ettiğini söyler. Bu yüzden askerlerin mekânı korumak, ele geçirmek ya da ele geçen mekânları geri almak için de savaşır. Böyle mekânlar içinde Novliyanski de yer almaktadır. Novliyanski'de gerçekleşen çatışmalarda Momışulı kendisinin faydalı kararlarıyla, başarılı faaliyetleriyle katıldığını söyler. Novliyanski'ye giden yolun orman içinden geçtiği, Momışulı bu yolda ilerlerken dönmekte olan birçok askeri savaş yerine tekrar sevk ettiğini, bu yolculuğun yorgun ve zor olduğunu anlatmaktadır. (Momışulı, 1991:146-147)

Romanda birçok mekân adı geçmektedir. Bu mekânlar 1941 yılının savaş ocakları olmuştur. Bu mekânlara Volokolamski, Vasilevo-Lazarevo, Novlyansk, Spas-Pyuhovsk, Sofatovo-Kryukovo, İvanovo gibi mekânlar örnek olarak gösterilebilir. (Momışulı, 1991:148-149)

Eserin yazılma konusu ve olay örgüsünde yer alan olaylara göre açık ve kapalı mekânlarla karşılaşılır. Kanla Yazılan Kitap romanında cephe ardını anlatan diğer romanlardan farklı olarak savaşta çatışma olayları anlatıldığı için de bu romanda karşılaşılan mekânlar en çok açık mekânlardır. Romanda 21 Kasım'da düşmanın Denkov, Novo-Nokrovskoe, Ustinovo, Rıbuşki bölgelerine düzenlediği hava saldırısına karşı Albay Seludko'nun gösterdiği kahramanlığı hakkındaki cümlelerde birkaç açık mekân adı geçmektedir.

Romanda asıl kahraman Bawırjan İkinci Dünya Savaşında meydana gelen Moskova'yı savunma hareketleri hakkında bahsederken taburuyla 27 kez, alayıyla 13 kez çatışmaya girmiş olduğundan bahseder. Momışulı askerleriyle girdiği bu savaşlarda

150-180 kilometre yol yürür. Momışulı kendisiyle birlikte Moskova yakınındaki savaşa giren taburu ve alayı tehlike dolu bu kadar uzun mesafeyi çatışmalar sırasında basıp geçmelerinin tek sebebi olarak, düşmanın Moskova'ya girmesine izin vermemek olduğunu anlatmaktadır. (Momışulı, 1991: 192)

Bawırjan romanda Moskova yakınındaki savaşı anlatırken okuyucuya Kryukovo bölgesindeki savaştan da biraz bahsetmek istediğini söyler. Momışulı Kryukovo bölgesindeki çatışmada omurgasından kurşun yer. Bu kurşunu hiçbir ameliyat eşyaları olmadan ve ağrı kesici kullanmadan İlya İvanoviç çıkarır. Momışulı Kryukovo yakınındaki savaşta yaralanarak birkaç gün yatağa düşer. Buna rağmen oradaki şiddetli çatışmalarda birkaç asker ve teğmenin kahramanlık gösterdiğini ve bu harpı yataktan yönettiğini söyler. Bu çatışmaların kahramanlarından biri Semen Krayev'dir. (Momışulı, 1991: 203-205)

Romanın İkinci Dünya Savaşını anlatan kısmında en çok görülen mekânlar bu açık mekânlardır. Bu açık mekânlar savaşın gerçekleştiği ve Momışulı'nın yaptığı görüşmelerin yerleridir. Eserdeki açık mekân olan savaşın gerçekleştiği cephe eser kahramanları için açık ve dar mekan olarak bilinmektedir. Bu yüzden eserde birkaç bölge, kasaba, köy orman, yol ve şehirler dışında kapalı mekân olarak birkaç kalenin adı geçmektedir.

4.2.5. Bakış açısı ve anlatıcı

Bawırjan Momışulı Kanla Yazılan Kitap romanını kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı dilinden anlatmaktadır. Çünkü bu roman yazarın İkinci Dünya Savaşında yaşadıkları, askerler ve komutanların eğitimi, savaş yıllarında yazdığı mektuplar ve atasözlerinden ibarettir. Roman olaylarında yazarın bizzat kendisi de bulunmaktadır. Momışulı eserinde kendi yaşadıkları, duydukları ve gördüklerini anlatırken bu anlattığı olayları yorumlar ve bu olayları anlatma sırasında okuyucuya vermek istediği mesajı iletir.

Bawırjan Momışulı yaklaşık iki buçuk sene içerisinde yazdığı yan defterinin 60-70 % i Rusçada, 30-40 %i ise Kazakçada yazıldığını söyler. (Momışulı, 1991: 13) Bawırjan romanın Savaş Psikolojisi kısmının sonunda okuyucuya şöyle seslenir: “Ben yazar değilim, belki hiçbir zaman da olamam, bilim insanı da değilim ve belki de hiçbir zaman da olamam. Hatırlayarak size anlattıklarımın hepsi hayatını kaybeden, hasret

eken arkadaşlarımlın ruhu karşısındaki askerlik borcumdur. Bende bundan başka bir amaç yoktur, hiçbir şey de istemem. Söylediklerimin hepsi gerçek, bahsettiğim rakamlar ve günlerin de doğru olduğunu kanıtlamak istemiyorum, bazı istisnalar da olabilir ama ben bakış açımı samimi bir şekilde paylaştım diye düşünüyorum. Bu yüzden söylediklerim kimseyi hiçbir şeye zorlamaz bence” (Momışulı, 1991:226). Bu yazarın kendi bakış açısı hakkındaki okura söylemek istedikleridir.

Bawırjan Momışulı düzenlenen bir konferansta dinleyicilere savaşın aslında onların tiyatro, televizyonda gördüklerinden veya duyduklarından farklı olduğunu bildirirken, bunun sebebini de söyler. Bawırjan Momışulı dinleyicilere savaşın asıl dehşetini, gerçeklerini televizyon ya da tiyatrodaki göremediklerinin sebebi olarak kendisi gibi cephele savaşın içinde o günleri anlatan yazarların düşünceleri sadece savaş anlatmağa yönelmediği, o günlerdeki hayallerinin çok kısmı savaşın bir an önce bitmesi ve aileleriyle buluşmaları ve hayatta kalabilmek olduğunu söyler. (Momışulı, 1991: 13-14)

Bawırjan Momışulı savaş hakkında yazılan eserlerden bahsederken bu tür eserlerin mecaz anlamda iki türlü olduğunu söyler:

- 1) Basımevinin boyasıyla yazılan savaş hakkındaki kitaplar.
- 2) Savaşta dökülen kanlarla yazılan savaş hakkındaki kitaplar.

Bawırjan Momışulı eserinden bahsederken, savaş hakkındaki bir eserin savaş zamanında büyük bir kapsamda yazılmasının mümkün olmadığını, öyle bir eserin sadece savaş bittikten sonra yazılabileceğini de açıklar. (Momışulı, 1991: 19)

Bawırjan Momışulı eserin Savaş Psikolojisi kısmında okuyucuya savaş eğitimi de verir. Bunu eserde yazarın savaşta nasıl hareket etmek lazım olduğu, nasıl mücadele etmek gerektiğini anlatmasından öğrenilir. Bawırjan Momışulı bir askerin savaşta zafer kazanmakta katkı sağlayabilmesi ve hayatta kalabilmesi için lazım olan yetenek ve askerî eğitim hakkındaki görüşleri şöyle açıklar:

- a) *Kontrollü atışa sahip olmak*
- b) *Doğru hedef almak*
- c) *Başı kaldırmadan düşmana ateş etmek*
- d) *Düşman depolarını yok etmek* (Momışulı, 1991: 21)

Bawırjan Momışulı savaş zamanında insanların iki tür olumlu ve olumsuz karakterinin açık görüldüğünü söyler. Bunu söylerken yazar karakterleri yüksek karakter sahipleri ve düşük karakter sahipleri olarak ikiye ayırır. (Momışulı, 1991: 23)

Bawırjan Momışulı eserinde korku hissi hakkında bahsederken, korkunun insanoğlunun hepsinde bulunmasıyla birlikte tüm canlılarda da olacağını söyler. Sonra ise bunu savaştaki askerlerde de olacağını ve hatta kendisinde de bu korkunun olduğunu söyler. Yazar korkunun yenebilmesinin mümkün olduğunu da anlatır. (Momışulı, 1991: 25)

Bawırjan Momışulı eserin Savaş Psikolojisi kısmında okura cephedeki askerler hayatını, askerlerin farklı bir bakış açısına sahip olduğunu, savaşın erkeklerin korkunu yenebilmesi ve güçlü olmasına sebep olduğunu da anlatır.

Bawırjan Momışulı 1942 yılının başlarında Kazakistan Yazarlar Birliğine bir mektup yazar. Bu mektubu okuyan Yazarlar Birliğindeki birçok yazarlar Bawırjan Momışulı'ya küserler. Yazar bu mektubundan yer alan bir şiirden dolayı Sabit Mukanov'un çok üzüldüğünü de anlatır. Şiir şu anlamı vermektedir: "Ülkenin başına ağır günler gelip asıl oğlanlar savaş meydanında kan geçtiğı anlarda bu savaş yazara ne verebildi? Yazar ise bu savaşta zafer kazanmak için nasıl yardım etti. Benim beni değil de binlerin beni olmak daha iyi olur". (Momışulı, 1991: 32)

Bawırjan Momışulı romanda Sovyet Birliği askerlerinin ve bu askerlerinin içinde bulunan Kazak askerlerinin de savaştaki kahramanlıklarından bahseder. Yazar eserinde askerlerin ve komutanların karakterleri ve bakış açıları, askerî eğitimleri hakkında yazarken düşman tarafın asker ve komutanlarını da dile getirir. Alman askerlerinin savaşta psikoloji açıdan farklı eğitildiklerini, hatta çatışmaya başlarken de komutanların askerlerine söyledikleri moral verici cümlelerin ele geçirmek istedikleri servet ve güzel kızlar hakkında olduğunu dile getirir. Momışulı Moskova yakınındaki çatışmaları anlatırken Almanların askerlerine söylediğı bunun gibi moral verici sözlerine olarak, "İşbu köyü, kaleyi ele geçirirsek orada bulunan her şey sizindir, ne alırsanız serbesttir. Tüm güzel gelinler, güzel kızlar sizindir. Tecavüz etmeye, işkence etmeye de müsaitsiniz", diye askerlerini çatışmalara hazırlıyorlardı" demektedir. (Momışulı, 1991: 162)

Momışulı romanında savaşta hayatını kaybeden askerlerin hayatta kalanlara göre daha da çok övülürse, daha çok konu edilirse bunun yanlış olacağını, aslında ise hayatta kalan askerler de en az şehit olanlar gibi kahraman olduklarını hatta vefat eden kahramanlara göre daha çok düşmanı yok etmiş olabilmelerini söyler. Petr Logvinenko adlı bir subayın “Ölenler hayatını kaybeden her bir savaşçı en büyük kahramandır. Öyleyse ben niye ölmedim ki” dediğini Momışulı kabul etmez. Yazarın sözlerine göre kendisine ait olan 27 çatışma hakkında yazdığı el defterini Petr Logvinenko yok etmiştir. Bu yüzden romanda olumsuz karaktere de sahip olan kahraman olarak Petr Logvinenko gösterilebilir. Momışulı “Eğer Petr Logvinenko başka bir karakter sahibi olsaydı kendisinin dediği “Hayatını kaybedenler en büyük kahramanken ben niye ölmedim ki” cümlesinden utanarak mahcup olurdu” diye söylemektedir. (Momışulı, 1991: 181) Bu ise roman yazarının savaş hakkındaki bakış açısının nasıl olduğunu okura tanıtmaktadır.

4.3. Cepheden Yazılan Mektuplar

Bawırjan Momışulı romanın Cepheden Mektuplar kısmında İkinci Dünya Savaşına katılan askerlerin daha önceki savaşlardaki askerlerden farklı olduklarını da anlatmaktadır. Bunun sebebi olarak askerlerin eğitimi daha yüksek seviyede olduğunu, akıllı taktik ve mükemmel stratejilerle savaştıklarını gösterir. (Momışulı, 1991: 228)

18 Ekim 1942 tarihinde yazılan mektupta Bawırjan Momışulı yazarlar ve gazetecilere savaşı anlatmaktadır. Mektupta Bawırjan Momışulı yazarlara ve gazetecilere askerin savaşa ölmek için değil, milyonlarca hayatları kurtarmak için gittiğini, onlar da hayatı sevdiklerini hatırlatır. Asıl kahramanların cephede hayatlarını tehlikeye atarak millet için, ata toprakları için savaşmakta olan askerler olduğunu söylemektedir. (Momışulı, 1991: 235-237)

Bawırjan Momışulı 1 Eylül 1943 tarihinde Abduhalikov ve Pankratova'lara yazdığı mektubunda askerler hakkında, askerlerin eğitimi ve savaşın askere öğrettiği karakter özellikleri hakkında bahsetmiştir. Bu mektupta İkinci Dünya Savaşı dönemindeki askerlerin özellikleri de yer almaktadır. Bawırjan Momışulı bu mektubundaki anlattıkları içinde 1941 yılındaki Moskova yakınındaki harp da vardır. (Momışulı, 1991: 243)

Romanın Cepheden Mektuplar kısmında Bawırjan Momışulı'nın birkaç mektupları yer almaktadır. Bu mektupların zamanı, kimin adına yazıldığı ve ne amaçta yazıldığını da belirtmiştir. Bu mektuplar şöyle sıralanabilir:

1) Bawırjan Momışulı cepheden Muhtar Avezov'a bir mektup yazar. Bu mektup 17 Kasım 1942 tarihinde yazılmıştır. Mektupta Bawırjan Momışulı, Muhtar Avezov'a savaşın nasıl gitmekte olduğunu, askerlerin ne durumda oldukları hakkında bilgi verir. (Momışulı, 1991: 229)

2) Bawırjan Momışulı romanın Cepheden Mektuplar kısmında Kazakistan KP Orta Komitesinin Tavsiye bölümünün sekreteri Abduhalikov Yoldaş'ın adına bir mektup yazar. Mektubunu Kazakistan yazarları, gazetecileri ve basımcılar için yazmıştır. (Momışulı, 1991: 230)

3) Yazar 18 Mart 1943 tarihinde Kazak SB Halk Komiserleri konseyi başkanı Ondasınov Joldas'a bir mektup yazar. Mektupta yazar 100'den fazla çatışmaya katıldığını, birlikte yan yana savaştığı askerlerin iyi bir askeri eğitime sahip olduklarını, bunları kendi gözleriyle gördüğünü anlatır. (Momışulı, 1991: 238)

4) 1Eylül 1943 tarihinde Bawırjan Momışulı, Abduhalikov ve Pankratova'lara da mektup yazar. Bu mektupta Bawırjan Abduhalikov ve Pankratova'lara onların basımevinde basılan "Kazak SB Tarihi" hakkındaki görüşlerini anlatmıştır.

5) Albay Momışulı'nın 8 Aralık 1943 tarihinde Sovyetler Birliği Yazarlarının önündeki konuşmasında kendisinin bir hatıra defteri yazmakta olduğunu söylerken, böyle hatıra defterlerin farklı çeşitlerinden de bahseder. Bunda kendisinin yazdıkları diğer kalem ve boyayla yazılan eserlerden fark ettiğini, bunun sebebi yazdıklarının cephede yazıldığını, cephede yazılan kitaplar ise kanla yazılmış gibi olacağını, bu yüzden yazdığı cephe hatıraları defterinin 30 eserden daha önemli olduğunu söyler.

6) Albay Momışulı'nın 8 Aralık 1944 tarihinde Sovyet Yazarları Birliğinde gerçekleşen A. Bek'in "Arpalıs" eseri gösterisinde konuşma yapmıştır. Yazar bu konuşmada Moskova yakınındaki savaşın hemen ardından gerçekleşen Kryukovo istasyonunu düşman elinden kurtarılmasındaki savaş hakkında bahsederken Bek'in eseri hakkında da olumlu fikirler bildirmiştir. (Momışulı, 1991: 264-265) Momışulı bu konuşmaları sırasında General Panfilov ve onun karakteri, başarılı yöntemlerini

hatırlarken Sovyetler Birliği Edebiyatında dört sene devam eden savaşı anlatan iyi bir eserin az olduğunu da söylemektedir. (Momışulı, 1991: 276)

Bawırjan Momışulı eğer savaştan sağ-salim dönerse, ikinci kitabını Panfilov ve onun ekibi hakkında yazacağını, Aleksandr Feodoroviç'in kahramanlıklarını ele alacağını yazmıştır. Bununla birlikte yazar, aşk hakkında yazılan kitaplar yeterince olduğunu, ama savaş, savaş psikolojisi, erkekleri asıl kahraman olarak terbiye eden eserlerin az olduğunu da belirtir. (Momışulı, 1991: 246)

19 numaralı bekçilik alayının komutanı, Albay Bawırjan Momışulı'nın 8. bekçilik tüfek alayı bölünmesinin oluşturulduğuna iki sene olduğu sebebiyle yapılan 25 Temmuz 1943 yılındaki törende hazırladığı raporu da eserde yer bulmaktadır. Momışulı bu raporunda da İvan Vasiloviç Panfilov hakkında bahseder. Yazar raporunda 1941 yılında gerçekleşen çatışmalar sırasındaki kayıplar ve elde ettikleri başarıları anlatmaktadır. Momışulı bu raporunda rakamlı olarak gayet net bir şekilde önemli bilgiler verir. Bu bilgiler esasen kaç askeri kaybettikleri ve düşman taraftan kaç askeri öldürdükleri; ne kadar silah, tank, savaş uçakları, bombalar ve bunun gibileri silahları kullandıkları ya da düşmanınkilere el kondukları hakkında detaylıca bilgi vermektedir. (Momışulı, 1991: 286-287)

Bawırjan Momışulı Kazakistan Merkezi Komitesi'nin sekreteri Abduhalikov'a "Kazak Dili Hakkında Fikir" konusunda mektup yazmıştır. Bu mektup Kazak dilinde yazılmıştır. Bu mektupta Momışulı ana dili olan Kazakça hakkında bahsetmiştir. (Momışulı, 1991: 299) Yazarın "Kanış Abi", "Sayın Can Dostum Kurmanbek", "19. bekçiler Tüfek Alayı Hakkında Karar", "Kazak SB Halk Komisyonu Sanat İşleri Yönetimine" gibi birkaç mektupları da eserde yer almaktadır.

4.4. Konuşmalar, Atasözleri

Bawırjan Momışulı'nın Kanla Yazılan Kitap romanı 3 bölümden ibarettir. Bu bölümlerden üçüncüsü olan "Konuşmalar, Atasözleri" yazarın İkinci Dünya Savaşı zamanında gerçekleşen olayları anlatan küçük hikâyeler, atasözleri ve birkaç şiirlerden ibarettir.

"Yol Üstünde (Azimhan'ın konuşmalarından parça). Bunda Bawırjan'ın askerlik arkadaşı olan Kazak oğlanı Azimhan'ın anlattığı bir türkünün yaratılış tarihi hakkındaki hikâyesi anlatılmaktadır.

“Keskin Nişancıların Tüfeği” (Azimhan’dan alıntı) hikâyesinde zor bir yolculuğun sonunda keskin nişancıların evine rastlanan asıl kahraman ve Makarov soyadlı askerin keskin nişancıların evinde dinlendikleri, keskin nişancıların bıraktıkları eşyalarına dokunmadan ve o evi temizledikleri olayı anlatılmaktadır.

“Oti Adaldın Eti Aram ba” hikâyesinde Momışulı Makarov soyadındaki askerin anne-babasız büyüdüğünü, onun askere alındığı zaman terbiyesiz bir asker olduğunu ve Momışulı o askeri kendisi terbiye ederek bölükteki en iyi askerler safından yer almasına yardımcı olduğunu söyler.

“Benim” (Azimhan’dan alıntı) hikâyesi Azimhan’ın getirdiği bir mektubun Momışulı tarafından okunması ve anlatılmasıdır. Bu mektupta selde maruz kalan bir adamın o anları Azimhan’a anlattıkları hakkında yazılmaktadır.

Bawırjan Momışulı “Savaşçının Kişisi” (Bizim adamlar) hikâyesinde romanın Savaş Psikolojisi kısmında anlattığı Kasım ayının 1941 tarihinde hasta olarak yattığını ve o halde bile komutan ve askerleri telefonla yönettiğinden bahsetmektedir. Hikâyede Alman askerlerinin evlerde gizlendiği 600 askerine karşı 120 kişilik Sovyet askerlerinin mücadelesi ve 300 alman askerinin öldürülmesi de anlatılmaktadır.

“Mavi Damla” adlı küçük hikâyede bir Kazak askerin İkinci dünya Savaşı sırasında yağmurlu bir günde Momışulı’nın karşısında gösterdiği cesareti dile getirilmiştir.

“Şüpheli Kız” hikâyesinde savaş zamanında Momışulı kendisi ve askerleriyle bir Rus kızın evinde misafir olduklarını, o eve girdikleri zaman kızın Bawırjan Momışulı’nın Ruslara benzemediği için kızın şüphelendiği anlatılmaktadır. Hikâyede Momışulı’dan şüphelenen kız siz nerelisiniz diye sorar. Momışulı’nı düşman tarafın adamı olabilir diye düşünen Rus kızı bir partizan askerine haber vererek onların aslında da kim olduklarını öğrenir. Momışulı’nın Sovyetler Birliği komutanlarından biri olduğunu öğrenen Rus kızı ondan özür diler.

“Öldür Onu” hikâyesinde Momışulı İkinci Dünya Savaşı günlerinde yardımcı askeri ile giderken yanlarında bir bombanın patlaması, bu patlamada parmağından yaralanan yardımcısının bu olayı gülerek karşıladığı konu edilmektedir. Momışulı yardımcısına olay yerini terk ederek kampa dönmesini söyler. Momışulı yardımcısının kendisini bırakıp gitmek istemediğini anlatmakla onun korkmaz birisi olduğu belirtmektedir. Bu ise hikâyenin askerlere örnek amacıyla yazıldığını göstermektedir.

Bunun dışında romanın Konuşmalar, Atasözleri kısmında otuz dokuz atasözü ve şiirler de yer almaktadır.

5. UZAK SAHİLLERDE ROMANI

5.1. Hasan Seyidbeyli Hayatı ve Edebi Kişiliği

Hasan Seyidbeyli 22 Aralık 1920 yılında Azerbaycan'ın Bakı şehrinde doğmuştur. 1938-1939'lu yıllar arasında San-Petersburg Sinema Mühendisliği Enstitüsünde, 1943-1951'lu yıllar arasında ise Moskova Devlet Sinemacılık Enstitüsünde okumuştur. “Sınav”, “Kırmızıyı Arayanlar”, “Bağlı Kapılar”, adlı dram eserleri Azerbaycan ve yurtdışında da sahnelenmiştir. “Kür Sahillerinde” (1953), “Bizim Astrada” (1956), “Telefoncu Kız” (1960) hikâyelerini, “Cepheden-Cepheye” (1961), “Yıllar geçer” (1973, İ. Kasimov'la birlikte), “Çiçek” (1978) romanlarını yazmıştır. ⁶

Hasan Seyidbeyli Azerbaycan'ın ünlü yazarı ve sinema ustasıdır. Yaratığı filimler birkaç film festivallerinde ödül ve diplomalara layık görülmüştür.

5.2. İmran Kasimov Hayatı ve Edebi Kişiliği

İmran Haşım oğlu Kasimov 25 Kasım 1918 tarihinde Bakı'da doğmuştur. Yazar çocukluktan edebiyata hevesle büyür. 1934 yılında liseden mezun olan yazar Azerbaycan Devlet Üniversitesi'nin Filoloji fakültesinde okumaya başlar. 1938 yılında Moskova'da Sinema Sanatı kurslarına katılır. Kursları bitirdikten sonra önce Moskova'da sonra ise Bakı'da Sinematografi birinci bakan yardımcısı, “Literary Azerbaijan” dergisinde yayın yönetmeni olarak çalışır. 1975-1981'li yıllar arasında SB ye bağlı olan Azerbaycan Yazarlar Birliğinin birinci sekreteri olarak çalışır. Yazar ve sinema ustası İmran Kasimov Onurlu Sanat Çalışanı, Halk Yazarı, Azerbaycan SSR Devlet Ödülü gibi birkaç ödüllere layık görülmüştür.

İmran Kasimov birkaç filmler için senaryolar da yazmıştır. “Büyük Kalbi” (1959), “Gerçek Bir Dost” (1960), “Çapa Yapan Bir Adam” (1968), “Hazar Petrol İşçilerinin

⁶ https://az.wikipedia.org/wiki/H%C9%99s%C9%99n_Seyidb%C9%99yli

Hikâyesi” (1953, RL Carmen ile), “Deniz Fatihleri” (1959, RL Carmen ile), “Uzak Kıyılarda” (1958, G. Seidbeyli ile) “Sokağımız” (1962), “Brejnev Bakü’de” (1980) gibi eserler Azerbaycan edebiyatı ve sinemasında önemli eserlerdir.⁷

Hasan Seyidbeyli ve İmran Kasimov’un birlikte yarattığı eser “Uzak Sahillerde” romanı Azerbaycan Edebiyatındaki İkinci Dünya Savaşı konusunda yazılan en iyi romanlardan biridir. Roman 1954 yılında yazılmış ve bu roman esasında sinema da yaratılmıştır. İki yazar da romanı Azerbaycan halkının kahramanı Mehdi Hüseynzade hatırası için yazmıştır.

Mehdi Hüseynzade 22 Aralık 1919 yılında Bakı’da doğmuştur. San-Petersburg Güzel Sanatlar Akademisinde ressamlık bölümünü bitirir. Almanca, Fransızca, Rusça, İtalyanca ve Slovenceyi mükemmel derecede bilmektedir. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra cephede kahramanlıklar gösteren Mehdi 1942 yılında Almanlar tarafından esir alınır. Almanlardan kurtulan Mehdi Yugoslavya Partizanlarının 11.timine Teğmen olarak katılır. Kahramanlıklarından dolayı onu herkes Mihaylo diye bilir.

1944 yılında Mehdi Hüseynzade birçok operasyonlara başçı olarak bine yakın Almanı öldürür. Trieste’deki Opçina adındaki sinema salonunu patlatır. Patlamada 800 kişi hayatını kaybeder. Yaralanan 260 kişiden 40 kişi ise sonradan hastanede ölüm bulur. Postayno demir yolunu patlatır ve yirmi dört araba kazasını düzenler. Bu gibi operasyonlardan yine birisi gazinonun patlatılması olur. Bu patlamada da 150 Alman ölür ve 350 Alman yaralanır. Bu operasyonların Mihaylo tarafından düzenlenmekte olduğunu öğrenen Almanlar Mihaylo’yu öldüren kişiye dört yüz bin Mark ödül ilan eder. 2 Kasım 1944 yılında bunun gibi görevlerden birini başarılı tamamlayan Mihaylo Nazilere yakalanır ve son kurşunuyla kendisini vurarak vefat eder ve düşmana esir düşmekten kurtulur.

⁷ <https://www.livelib.ru/author/449610-imran-kasumov>

İmran Kasimov ve Hasan Seyidbeyli'nin Uzak Sahillerde romanı da işte bu kahramanı yani Mihaylo diye tanınan Mehdi Hüseyinzade'nin kahramanlıklarını hikâye etmektedir.

5.3. Olay Örgüsü

Romanın olay örgüsü tek zincirli olay örgüsüdür. Romanda bahsedilen tüm olaylar asıl kahraman Mihaylo'nun çevresinde olup biter. Romandaki olaylar Mehdi'yi yakalayana para mükâfatı olduğu yazılan afişlerin Triyest şehrinin her yerine asılmakta olduğundan bahsedilmesiyle başlar. Afiş asılmakta olduğu anda ise Mihaylo “Suzana” sinema salonunu patlatmış olmaktadır.

Roman vaka zamanında gerçekleşen ilk olaylardan biri Mihaylo ve Vasya ikisinin Döyçe Soldatenhaym evini yemek sırasında patlatması ve bu patlayışın çok sayıda Alman askeri ve komutanlarının ölümüne sebep olması olayıdır. Bu patlamada evin içinde olanlardan sadece Alma komutanı Şults ve 3-4 asker aman kalır.

Yazar romanın olay örgüsündeki olayları anlatırken kronolojik açıdan istisnalar bulunmaktadır. Roman olayları ilk olarak Mihaylo'nun Almanlar tarafından işgal edilen Triyesta ve Opçina şehirlerindeki Alman askerlerinin toplanmakta olduğu bazı mekânları patlatmasıyla başlar. Bu ise eser kahramanı Mihaylo'nun cephede esir düşmesi ve kurtulduktan sonraki zamanda gerçekleşen olaylardır. Yazar romanında bu olaylar ardından Mehdi'nin savaş başlamadan önce San-Petersburg'da bulunduğunu, savaş başladıktan sonra ise Stalingrad cephesindeki çatışmalardan birinde esir düştüğünü anlatmaktadır. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 27-28)

Romanda Sergey Nikolayeviç ve onun askeri bölüğü, yüzlerce asker ve patlayıcı madde olan Almanlara ait trenin savaş zamanında sıkça geçmekte olan demiryolunu bozarak tren kazası operasyonu düzenler. Bu kazada da birçok Alman askerinin öldüğü belirtilmektedir. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 31)

Mehdi eserin olumlu kahramanlarına göre karşı/hasım güç olan Karranti tarafından bıçaklanır. Karranti'nin Mehdi'yi öldürmesinin iki sebebi vardır. Birincisi Mehdi'nin Karranti'nin aslında Alman adamı olduğunu öğrenmesiyle, ikincisi ise Mehdi'nin ölümü için tayin edilen 300 bin Marka para olur. Kraynev ve Karranti'nin Almanların adamı olduğunu öğrenen Mehdi Karranti'yi hep takip etmeye çalışır. Mehdi'nin şüphelendiğini hisseden Karranti ise onu hem para hem de kendi güvenliği için

bıçaklar. Mehdi'nin öldüğünü düşünen Karranti olay yerinden kaçar. Ancak Mehdi'nin hayatı kurtarılır. O yine operasyonlara gitmek için tedavi görmeye başlar. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 48-51)

Olay örgüsünün çok kısmı asıl kahramanlar olarak bilinen Mehdi, Anjelika ve Vasya üçlüğünün Almanlara karşı düzenledikleri operasyonlardan ibarettir. Bu operasyonlardan biri de Alman asıllı Rosseli'nin malikânesinde başarıyla tamamlanan görev olmaktadır. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 81-85)

Sinema salonunun patlatılması operasyonu da roman olay örgüsündeki önemli bir olaydır. Bu operasyona Mehdi Vasya ve Anjelika'larla gitmektedir. Operasyon başarıyla tamamlanmasına rağmen bu operasyon sırasında romanın asıl kahramanlarından birisi olan Anjelika Almanlara yakalanır ve bu olaydan sonra arkadaşlarıyla bir daha buluşamaz. Sinema salonunda ise sekiz yüze yakın Alman askeri ve komutanları patlayış esnasında hayatını kaybeder. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 125-129)

Olay örgüsünün merkezinde duran asıl kahraman Mehdi'nin en sevdiği ve hep yanında olduğu dostu Vasya'nın ölümü de önemli olaylardan biridir. “*Il Pikkolo*” binasının patlatılması için Mehdi bizzat kendisi Alman komutanı Şults'un yanına gider. Mihaylo patlayıcı maddeyi yerleştirerek Şults'a Mihaylo'yu getireceğini, binadan ayrılmadan onları beklemesini söyleyip geri döner. Mihaylo'yu tanıyan Karranti Şults'a onun Mihaylo olduğunu söyler. Mihaylo ve Vasya'nın ardından gelen Alman askerleri Vasya'yı yaralarlar. Görev başarıyla tamamlanırsa da bu yaralanmadan sonra Mehdi'nin en sevdiği arkadaşı Vasya hayatını kaybeder. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 155-159)

Ata topraklarından uzakta okuyan, savaş başlayınca da savaşa giden kahraman Mehdi Almanlar tarafından esir alınsa da onların elinden kurtulmayı başarmış ve bu andan itibaren hayatının kalan kısmını düşmana karşı savaşmaya bağışlamıştır. Birkaç kez başarıyla tamamladığı operasyonların sonuncusunun ardından Almanlar tarafından aranan Mihaylo'nun hangi köyde olduğu öğrenilir. Bu köyün insanları meydana toplanarak Mihaylo'nun yerini söylemeleri için birkaç saniye süre verilir ve eğer söylemezler onların hepsini kurşuna dizecekleri söylenir. Bunu gören ve duyan Mehdi düşmana kendini gösterir. Onu yakalamak için geleceklerini bilen Mehdi ölümü

öncesinde onların patlatılmasını ayarlayıp kendini vurarak intihar eder. Eve giren Almanlar ise kahramanın son düzenlediği operasyonunun kurbanı olurlar. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 171-175)

5.4. Şahıs Kadrosu

Romanın asıl kahramanlarının tamamı yuvarlak kahramanlardır. Bunun sebebi ise savaş başlamadan önce güzel bir hayata sahip olan bu kahramanların hayatı İkinci Dünya Savaşı başlayınca değişmiş ve erken ölümle bitmiştir. Bu kahramanlar Almanlara karşı düzenlenen operasyonlara katılmış ve başarıyla tamamlanmasında büyük rol oynamıştır. Vatanlarından uzakta olsalar da her zaman vatan sevgisiyle yaşamış ve vatanları için savaşmışlardır.

Mihaylo – Romanın asıl kahramanı ve tematik gücüdür. Almanların birçok askeri ve kumandanını öldürdüğü ve çok sayıda önemli mekânlarını patlattığı için Almanlar tarafından Mihaylo’yu yakalayan kişiye üç yüz bin marka para mükâfatı tayin edilir. Mehdi 25 yaşlarında, orta boylu, geniş omuzlu ve kara gözlü birisidir. Bakılı kahraman San-Petersburg’da pedagoji Üniversitesinin Yabancı Diller bölümünde okur. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 26) Çocukken teyzesinin elinde büyür. Çok yetenekli bir ressamdır. Romanda İkinci Dünya Savaşı anında Almanlara esir düşer ve kurtulduktan sonra onlara karşı patlama operasyonları düzenler. Bu operasyonlar sırasında binlerce Alman askerlerini havaya uçurur. Azerbaycan halkının gerçek kahramanı olan insanı yansıtmaktadır. Romanın asıl kahramanı Mihaylo Azerbaycan kahramanı Mehdi Hüseynzade’nin romandaki timsalidir.

Cırtan (Vasya): Şturbman Furerinin oğludur. Romanda Vasya adıyla da verilmektedir. 16 yaşında Almanlara esir düşmüş ve onların elinden romanın tematik gücü Mehdi sayesinde kurtulmuş kahramandır. Mehdi ile onlarca operasyonlara katılan ve son operasyonda yaralanarak hayatını kaybeden kahramandır. Olumlu karaktere sahip asıl kahramandır.

Anjelika: Asıl kahraman. Mehdi Hüseynzade ve Vasya’ya operasyonlar sırasında yardım eden kadın kahramandır. Anjelika Mehdi’yi sever ama sevdiğini hiç zaman söyleyemez. Vasya ise Anjelika’yı sever. Nişancı tüfeğini iyi kullanabilen İtalyalı partizan kız.

Fon Şults: romanın asıl kahramanları için karşı/hasım güçtür. 40 yaşlarda, zayıf Alman komutanıdır. Romanın olay örgüsünde aktif olan hareketliliğe sahiptir. Romanın asıl kahramanı Mehdi'den sonra ölmektedir. Bu kahraman incelenen diğer romanların şahıs kadrosundan da yer almaktadır. Örneğin Korkunç Yıllar romanının asıl kahramanı Sadık Turan da Şults'un evinde çalıştığı söylenmektedir.

Karranti: Romanda asıl kahramanlar için karşı güçtür. Alman komutanı olan Karranti Mehdi'yi bıçaklar, Anjelika'yı yakalar. Vasya ve Mehdi'yi tanıyarak onların ardından Alman askerlerini gönderir ve Vasyanın da ölümüne sebep olur. Sonunda Mehdi'nin elinde ölümünü bulur.

Romanda bu kahramanlar dışında birkaç yardımcı ve fon kahramanlar da yer almaktadır. Albay Sergey Nikolayeviç: Sibir doğumlu vatansever komutan, Mihaylo'yu çok sever. Ferrero: Mihaylo'yu çok seven ve savaş zamanında Mihaylo ile birlikte olan komutan. Kraynev: Almanlar tarafından yollanan olumsuz kahraman. Mazelli: adam öldürmeyi, sır satmayı, soygunculuk etmeyi, yasak malları geçirmeyi, korsan gemilerine kaptan olmayı da başarabilecek karakteri olan birisidir. "P": Ferrero, Mehdi, Aleksey Nikolayeviç'in de hizmet ettiği şahıs, gizli teşkilat başkanı. Ernesto Rosselini: Almanlara satıldığı için asılarak öldürülür; Mehdi, Silvio, Vasya ve Anjelika'dan oluşan ekip onun evini basar. Silvio: eskide araba tamircisi olan ve sonradan Mehdi ile operasyonlara katılan asker. Markos: Macarların komutanı, çok iyi bir nişancı, savaşa gitmemek için sağ elinin iki parmağını balta ile keser. Mak: uçakla Mehdi'nin bölünmesi bulunan yere konan asker. Zdenek: Mehdi'ye benzediği için Karranti tarafından aldatılan, sonrasında asılarak öldürülen Alman askeri. Anri Düez: Sergey Nikolayeviç ve Mehdi'yi bulmak için Triyest'e gelen asker. Mehdi'nin teyzesi: 70 yaşlarında, Mehdi'yi iki senedir göremez. Her zaman askerlerin tedavi gördüğü hastanelerdeki askerlerden Mehdi hakkında sorar ve onlara yemek, giysi getirir. Erix, Hans: Alman askerleri, Vasya yaralıyken onun yerine Mehdi'ye yardım etmek isterler. Qulbah: Alman komutanı. Tinti: Mehdi'nin kendini vurarak hayatını kaybettiği evin sahibi, ona çok kez evinden yer vererek yardım eden kahraman.

5.5. Zaman

Romanın vaka zamanı 1941 yılında başlasa da: *"1941 yılı geldi. Savaş başladı... Askeri okula Mehdi'yi kabul ettiler. O vatan yolunda son damla kanı kalana kadar*

savaşacağına yemin etti. O vatanının namus ve istiklalini Stalingrad cephesinde savundu” (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 27) olay örgüsünden yer alan esas olayların çok kısmı 1944 yılında gerçekleşir.

Romanın başlangıcında vaka zamanı “*Ocak ayının pazar günlerinin birinde*” (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 2) diye başlar. Bu anda Mehdi’nin Almanlar elinden kurtulduktan sonra Almanlara büyük sorunlar yaratmakta olduğu ve ilk görevini başarıyla tamamlamış olduğundan bahsedilmektedir. Bu ise roman vaka zamanının bazen kronolojik olarak ilerlemediğine işaret etse de romanın esas olay örgüsü genel açıdan kronolojik ilerlemektedir.

Romanda yazar asıl vaka zamanından uzaklaşarak Mehdi’nin çocukluk yıllarına da dönüş yapar. Burada yazarın amacı okuyucuya roman kahramanı Mehdi’yi yakından tanıtmak, Mehdi hakkındaki kahraman duygusunu arttırmak, çocukluk yıllarındaki Mehdi’nin gösterdiği küçük bir kahramanlık ve özgüven hakkında bahsetmekle onun kişiliğini açığa çıkarmak olur.

Romanda esas vaka zamanı 1944 yılında bitse de romanın son sayfalarında asıl kahramanlardan biri olan Vasya hayatını kaybettiği gün doğan ve Vasya adı verilen bebeğin roman olay örgüsü sonunda okuldan annesiyle dönmekte olduğu da söylenir. Bu yazarın esas olaylardan yedi-sekiz sene sonrasını yani 1951-1952 yılları okura anlatmakla İkinci Dünya Savaşı sonrasında da bu kahramanların unutulmadığı hakkında okuyucuya bilgi vermekte olduğu öğrenilir.

Romanın anlatma zamanı 1954 yılıdır. Vaka zamanı başlangıcı 1941 yılı ve bitişinin ise 1951-1952’li yıllar olduğuna bakılırsa vaka zamanı ve anlatma zamanı arasında yüksek farkın olmadığı öğrenilir.

5.6. Mekân

Romanda ilk adı geçen mekânlardan birisi Triyest şehriyse ikincisi ise Opçina şehridir. Yazar Opçina şehrinin güzelliğini tasvir ederken orada bulunan birkaç mekânlar hakkında da bilgi vermektedir. Eserin bu cümlelerinde yeni ve eski şehrin bir-birinden fark ettiğinden bahsedilirken Opçina şehrinin binaları, kiliseleri, müzeleri, otelleri, fabrikalarını da dile getirir. Yazar Roma binalarını okuyucuya tasvir ederken bu binaların gotik usulü ile yapılmış olduğunu da söyler.

Romanın asıl kahramanı Mehdi savaş öncesi San-Petersburg’da okumaktadır. Bu hakkında romanın asıl kahramanı Mehdi’nin sevdiği “FED” markalı kamerasının olduğunu ve o bu kamerasıyla hep San-Petersburg’un en güzel yerlerinin fotoğrafını çekmeyi çok sevdiği söylemesinden öğrenilir. (Seyidbeyli ve Kasimov, 1954: 27)

Savaş başladıktan sonra Mehdi Stalingrad cephesinde savaşa katılır. Stalingrad cephesinde savaş devam ederken Mehdi’nin olduğu askeri bölünmeye gelen bir mektupta hidroelektrik enerji istasyonu kurulmakta olduğunu duyunca askerlerin hepsi sevinir. Bu ise eser kahramanlarındaki vatan topraklarına olan sevginin bir göstergesi olmaktadır.

Roman olay örgüsünün sonu Ukrayna’ya ait olan açık mekânda bitmektedir. Romanda adı geçen birçok açık mekânların farklı ülkeler veya farklı ülkelerde bulunan şehirler olmaktadır. Bunun sebebi ise roman kahramanlarının sık sık farklı mekânlarda bulunması, Sovyetler Birliğine bağlı olan ülkelerin o yıllarda tek bir ülke gibi görülmesi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında aynı taraf olan lider ülkelerin bu savaşta bir-birleriyle sıkça iletişimde olmalarıdır.

Açık mekânlar: Ukrayna, Triyest şehri (almanlar tarafından işgal edilmiş şehir), Kutsal Yakov sokağı, Opçina şehri, Plava kenti, Vtovle kenti (Medi’nin öldüğü yer), Mingeçevir kenti (asıl kahramanlar için açık ve dar mekânlar)

Kapalı mekânlar: Tahta fabrikaları, otel, evler, meyhaneler, faşistler hapishanesi, Mazelli’nin evi (kapalı ve dar mekân), Döyçe Soldatenhaym evi (almanlar verdiği ad. 5 katlı büyük ev (kapalı ve dar mekân), “San Custo” kilisesi, “İl Pikkolo” binası, müzeler.

5.7. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Roman hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı dilinden anlatılmaktadır. Anlatıcı romanda hikâye edilen olayların mutlak hâkimidir. Çünkü romanda anlatıcının eser kahramanlarının duygularını, düşünceleri ve arzu-umutlarını bilmektedir ve bunu okura anlatabilmektedir: *“Mehdi susuyordu. O kendisinin en kutsal arzuları, en yakın adamlarıyla vedalaşırdı. Şehirler ve adamlar onun göz önünde canlanırdı. Akrabaları, sevimli Bakı... Kasım İsmailov Sokağı... Ressamlık okulu... Moskova... San-Petersburg, Neva, Peterhofun şeffaf, efsane derecede güzel çeşmeleri, güzel Tibilisi, kahraman Stalingrad... Büyük, sonsuz Vatan çölleri! Sesli-sedalı Ferrero... Temkinli*

ve merhametli Sergey Nikolayeviç... Vasya, aziz Vasya!.. Ana, onu büyüten ana!.. Mehdi'ye öyle gelirdi ki, anası yaşlılıktan kuruyan eliyle saçlarını okşuyor. O sanki diyor: "Oğlum... Mehdi... Ben seni böyle büyüttüm, seni böyle görmek istemiştim... Aynı böyle" ((Seyidbeyli ve Kasimov, 1954:172). Anlatıcı eserin tematik gücü olan kahraman Mehdi'nin çocukluk yılları hakkında da bahsetmektedir. Bu yazarın bu romanında tercih ettiği anlatıcı türünün hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı olduğunu ortaya koymaktadır.

3. KORKUNÇ YILLAR ROMANI

3.1. Cengiz Dağcı Hayatı ve Edebi Kişiliği

Cengiz Dağcı 9 Mart 1919 tarihinde Sovyetler Birliğine bağlı olan Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nin Gurzuf kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Emir Hüseyin Dağcı Guzruf ve daha sonra taşındıkları Kızıлтаş'ta berberlik yapmış ve sonradan belediyede çalışmıştır. Babasının hayata modern açıdan bakan birisi olmasından dolayı onu Guzruf'un din adamları "ramazanda camii yanından sigara içerek geçti" diye suçlarlar. Bu yüzden Emir Hüseyin ailesiyle birlikte Cengiz Dağcı daha küçük bir çocukken Guzruf'tan Yalta-Akmescit'e taşınır. Annesi Guzruf'lu Fatma Hanımdır. Yazarın babası ve birkaç akrabası Sovyet Rusya'sının yaptığı sürgünde vefat eder. Cengiz Dağcı'nın edebiyata olan sevgisinin doğmasında amcası Seyit Ömer Dağcı'nın yeri olduğunu söylenmektedir.

Cengiz Dağcı kendisinin söylediği gibi yurtsever birisi olarak büyür. 1923 yılında Yahudiler Kırım'a yerleşmeye başlarlar. Cengiz Dağcı'nın babası ve amcalarının 1920 yılından sonra Rusya'nın uyguladığı "Yeni Ekonomik Politika" dan dolayı bağ ve tarlalar şirketi kolhoz sistemi kurulduğundan sonra durdurulur. Onlar dâhil birçok Kırım Türkü de sürgün edilir. O günlerde Kızıлтаş ve Guzruf sürgünden dolayı yarı yarıya boşaltılmıştır. Bu sürgün olaylarının ardından 1928 yılında Kırım korkunç bir depremle karşılaşır. O günlerde Cengiz Dağcı'nın ailesi bağ içinde yaptıkları çadırda yaşar. 1920-1928 yılları arasında Kırım halkının başına gelen bu sürgün ve deprem olayları azmış gibi Ruslar tarafından bu millete namaz kılma yasağı, oruç tutma yasağı, ezan okuma yasağı, Mevlut duaları okuma, sünnet olma gibi daha birçok yasaklar uygulanır. 1931 yılının soğuk gecelerinin birinde Cengiz Dağcı'nın babası Emir-Hüseyin Dağcı da Kızıлтаş'ın tüm erkekleri gibi bilinmeyen bir yere götürülür. Henüz

on bir yaşındaki Cengiz Dağcı ailenin büyüğü olarak kendini daha sorumlu hissetmeye başlar. Bir süre sonra Cengiz Dağcı'nın babasının Akmescit hapishanesinde olduğu öğrenilir. Altı ay sonra hapishaneden çıkan Emir-Hüseyin Dağcı Akmescit'e yerleşir ve ailesini de oraya getirir. Akmescit'te ortaokula giden Cengiz Dağcı okulda tanıştığı, kendisinden yaş olarak biraz büyük olan Rıdvan'la birlikte şiire gönül verir. Bu anda babası da Akmescit belediyesinde iş bulur. Böylesine ailenin durumu biraz iyileşir. (Şahin, 1996: 3-15)

Cengiz Dağcı'nın ilk şiiri 1936 yılında yazılan “Kız” şiiridir. Bu şiirini bir tarih öğretmeni dergiye verir ve az gün sonra dergide basılır. Abdullah Tokay'ın “Yul Ortasından Tiğirip Bir Taş Kile” (Yol Ortasından Yuvarlanarak Bir Taş Gelir)'sini okuyup, “Kantar'dan Geçen Tramvay” eserini yazar. Nevai'nin eserlerini severek okur ve iki şiiri Kırım Türkçesine çevirir. Ondan sonra ise icatta bir merdiven daha yukarı çıkarak “Kartanay ve Eçkisi” (İhtiyar Nine ve Keçisi) gibi çocuk şiirleri ve “Gül ve Bülbül” manzumeleri hem de “Çağırdağı”ı yazar. Cengiz Dağcı Edebiyata olan sevgisinin asıl anlamını yaz aylarını geçirdiği akrabası Mustafa Dağcı'nın kızı Zemine Dağcı'nın evindeki kitaplığında hisseder. Cengiz Dağcı'nın 1938-1940 yılları arasında sık sık görüştüğü insanlardan biri de amcakızı Aslıhan Dağcı'nın eşi, şair Prof. Ziyaeddin Cavtöbeli'dir. Cengiz Dağcı birçok şiiri ve ilk romanım dediği elli sayfalık “Yangın” adlı hikâyesini Ziyaeddin Cavtöbeli'ye götürür. Cavtöbeli ise Cengiz Dağcı'ya şairliği bırakıp roman yazmaya başlamasını teklif eder. Cengiz Dağcı enstitünün ikinci sınıfındayken 1939 yılında adını “Yaş Kuvvet” adının “Komsomolets”e değişen bir gazetede çalışmaya başlar. (Şahin, s. 17-31)

Cengiz Dağcı Pedagoji Enstitüsünün tarih bölümünde ikinci sınıfta okurken 1940 yılının kış aylarında askere gider. Askere gitmeden bir iki sene önce genç şair olarak tanınmaktadır. Cengiz Dağcı savaşıırken Ağustos 1941 yılında Almanlara esir düşer. Esirlik yıllarındaki üç-dört yılını açlık, susuzluk ve soğuktan dolayı hayatını kaybeden insanların içinde geçirir. Kirovograd kampından arkadaşlarıyla birlikte uzun yolculukla Uman kampına götürülür. Korkunç Yıllar romanının yazarı romanda anlattıklarının bir biyografi olduğunu belirtir. Uman kampında tahmini 30 veya 40 bin kişi olduğunu söyler. Onların hepsi günlerini kendisi gibi aç, çıplak ve soğukta donarak yaşadıklarını söyler. Esirler Uman kampına ulaştıkları zaman kışın soğuk günleridir. O rüzgârlı, karlı geceleri yazar çok büyük bir ıstırapla hatırlar. (Şahin, 1996: 17-31)

Almanlar, Rusya'nın farklı yerlerinde yaptıkları kamplardaki esirleri bir süre sonra milliyetlerine göre ayırmaya başlar. Bu bölünmeden sonra Cengiz Dağcı Londra'ya yerleşir. Orada tanıştığı yakın arkadaşlarından biri Osman Türkay'ın anlattığına göre Cengiz Dağcı'nın yaralanarak Polonya'ya geldikten sonra hemşire kız Regine-B. Klezko ile tanışır ve evlenir. (Şahin, 1996:39-40)

Cengiz Dağcı hayatının 1940-1946 yılları arasındaki zaman hakkında fazla bahsetmez. Ama bu dönemi merak eden okuyucuyu 1956 yılında yayımlanan Korkunç Yıllar romanına yönlendirir. Cengiz Dağcı'nın kendisi de bir konuşmasında: *“İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlara karşı savaşırken esir düştüm. Savaş yıllarının çoğunu Polonya’da geçirdim. Savaş sona erince hürriyeti seçerek batı ülkelerinde kaldım.”*⁸ demektedir. 1943 yılında Polonya'ya geçen Cengiz Dağcı orada tanıştığı ve sonradan evlendiği Regina-B. Klezko ile 1944 yılında Berlin'e taşınırlar. Onlar 1945 yılında evlenirler ve aynı yılda Arzu adında bir kızları olur. (Şahin, 1996:36-42)

Cengiz Dağcı Korkunç Yıllar romanı dışında da birçok eser yazmıştır. 1951-1932 yıllarında Korkunç Yıllar'a, Yurdunu Kaybeden Adam eseri eklenir. Dağcının 1958 yılında en sevdiğim dediği romanı “Onlar da İnsandı” eseri yayımlanır. Bu eserlerinin ardından 1962 yılında “Ölüm ve Korku Yılları”, 1966 yılında “O Topraklar Bizimdi”, 1968 yılında “Dönüş”, 1969 yılında “Genç Temuçin”, 1970 yılında “Badem Dalına Asılı Bebekler”, 1972 de “Üşüyen Sokak”, 1988 yılında “Benim Gibi Biri” eserleri yayımlanır. Cengiz Dağcı romanlarının dışında Londra'da geçirdiği günlerini “Yansılar”, “Yansılar 2”, “Yansılar 3”, “Yansılar 4”, “Ben ve İçimdeki Ben” (Yansılardan Kalanlar) adlarıyla yaşadıklarını anlatan beş tane günlük/hatıraları yayımlanır. (Şahin, 1996:45-47)

3.2. Olay Örgüsü

Cengiz Dağcı'nın Korkunç Yıllar romanının olay örgüsü helezonik olay örgüsü türüne mensuptur. Romanının asıl olay örgüsüne girmeden önce yazar romanın başlangıcında

⁸ Cengiz Dağcı, Sanatçılarla Konuşmalar: Cengiz Dağcı ile Konuşan Osman Türkay, Varlık Dergisi, S. 575, s.8.

küçük ölçüde bir olay anlatmaktadır. Bu olay ise roman içinde yazar tarafından giriş olarak da adlandırılmaktadır. Yazar bu kısımda Sadık Turan'la nasıl karşılaştığını, onun hatıra defterlerine nasıl ulaşabildiğini ve dahi onun nasıl vefat ettiğini vermektedir. Bu kısım romanın dış vakasıdır. İç vaka ise yazarın Sadık Turan'ın hatıra defterlerini okumasıyla başlamaktadır. Bunun dışında romanda çekirdek/iç vakada Sadık Turan'ın rüyası da yer almaktadır. Bu ise helezonik roman türüne ait olan bu olay örgüsünü daha çok halkalardan oluşmasına sebep olmaktadır.

Korkunç Yılları romanında olay örgüsü eser kahramanı Sadık Turan'ın Roma'da Cengiz adındaki bir gençle tanışmasıyla başlar. Sadık Turan eserde savaşa katılmış ve Almanlara esir düşerek sonradan Avrupa'ya geçmiş bir kahramandır. Korkunç Yıllar romanında asıl olay örgüsü roman kahramanı Sadık Turan'ın 1940 ve 1946 yılları arasındaki altı yıl içerisinde yaşadıklarıdır. Sadık Turan 1920 yılında doğmuştur. Korkunç Yılların devamı olan Yurdunu Kaybeden Adam romanında Sadık Turan yazdığı hatıralarında otelde kaldığı anlar tuttuğu günlüğün son sayfelerini yazdığı tarih savaş bittiği yılın bir yıl sonrası yani 1946 yılındadır. Cengiz'in Sadık Turan'ın mektubunu aldığı anda onunla son görüştüğüne yedi yıl olduğunu söyler. Bu ise mektubun alındığı yılın 1953 yılı olduğu gösterir. Eser kahramanı Sadık Turan'ın tanıştığı Cengiz'in belirttiğinden şu öğrenilebilir ki Sadık Turan'ın ölümü de muhtemelen bu yıllarda gerçekleşir. (Şahin, 1996:57)

Sadık Turan Akmesic'te Pedagoji Enstitüsünün ikinci sınıfında okurken çocukluk arkadaşı Süleyman'la birlikte 1940 yılında askere alınır. Aradan çok geçmeden onlar orduya katılırlar. Onların ikisi de savaşta teğmen olduğu hallerinde savaşta askerlerin bir takımına kumandan olarak görevlendirilirler. Sadık Turan ilk çarpışmada dostu Süleyman'ı kaybeder. Süleyman ve onunla birlikte bu çatışmadaki diğer Türk oğlanları da almanlar tarafından değil Rus erleri tarafından öldürülür. Çünkü Rus erleri Süleyman gibi daha birçok Türk soylu askerlere Bolşevikler için savaşmamak lazım olduğunu ve teslim olması gerektiğini söyler. Ruslar bu teklifi kabul etmeyen Süleyman ve onun birkaç arkadaşını öldürürler. (Şahin, 1996:58)

Almanlara karşı ilk çarpışmalarda Sadık Turan ve onun takımı da yenilir ve Sadık Turan Almanlara esir düşer. Ancak onu esir alan askerlere kendisinin Tatar Türkü olduğunu söyleyince ölümden kurtulur. Sadık Turan esir olarak götürüldüğü yerde ilk

olarak en zorlandığı konu da yemek konusu olur. Hatta bir kere ona getirdikleri çorbanın çok pis gözüktüğünden dolayı Sadık Turan o çorbayı içmez. Bu ise alman askerlerinin sınırını bozar ve Sadık Turan'ı döverler. (Şahin, 1996:57-58)

Almanlar Rusya'nın farklı yerlerinde bulunan esirlerini Kivograd'a götürürler. Bu esirlerin içinde eser kahramanı Sadık Turan da bulunur. Sadık Turan götürüldüğü Kivograd kampında Kırımlı beş Türk genciyle tanışır. (Dağcı, 1991: 117) Onlarla birlikte kamptaki zorluklara dayanır. Bu beş Türk oğlanlar Mustafa onbaşı, Osman, Cevdet, Halil ve Enver'lerdir. Sadık Turan onlarla hayatındaki en zor günlerinin bir kısmını geçirir. Onlar bu kampta güçlerini kaybederler. Her gün kampın demir kapısının önüne küçük bir ekmek alabilmek için saatlerce beklerler. Bu sırada kapıya fazla yaklaşan esirler Alman askerleri tarafından vurulur.

Günlerin birinde Sadık'ların evinin kapısı çalar. Kapıyı açan annesine o kadın bir mektup bırakır. Mektubun ne hakkında olduğunu öğrenen annesi elinde mektupla kapı önünde kalır. O anı hatırlarken Sadık Turan hayatında ilk kez korktuğunu söyler. Ne olduğunu soran Sadık'a annesi babasının polisler tarafından götürülmüş olduğunu söyler. Sadık Turan elinde ağzına götüreceği yemek ve gözlerinde yaşla kalır. Annesi mektupla içeri girdikten sonra o da gözyaşlarına engel olamaz. (Dağcı, 1991:11-12)

Sadık Turan babasını polis götürdüğü yıl kışın çok hızlı geldiğini, o zehir gibi soğuk günlerin birinde mahpusların Yalta'dan Akmesic'e götürüleceği haberini aldıklarını söyler. O gün gece annesi ocak başında saatlerce ağlar, kendisi ise Allah'a "Babacığımı ver" diye yalvarır. Ertesi gün sabahtan şoseye çıkan annesi ve kardeşleriyle babasını akşama kadar beklerler. Akşama yakın şosedan geçmekte olan kamyonlardan babalarını ararlar ama bulamazlar. Sadık Turan annesi ve kardeşleriyle babasını kamyonlarda ararken bulamadıklarının nedeni olarak kamyondaki herkesin saç-sakalı aynı şekilde bakımsız olduğunu gösterir. Babası son kamyonlardan birinde geçerken eşine ancak "Ağlama Fatma! Ağlama! Dua et! Dua et!" diyebilir. O gün annesi ve kardeşleriyle babasından bu sözleri duyabildiklerine de razı bir şekilde eve dönerler. Ama o gün birkaç kadın kaderin bu acılarına cevaben o istasyonda yere diz çökerek ağladıkları da söylenir. (Dağcı, 1991:13-14)

Bu olayların hemen sonrası Sadık Turan okula gider ve hayatındaki en kötü durumlardan birine bu genç yaşında karşılaşır. Okula gittiğinde en sevdiği, iyi

kalpliliği yüzüne vurmuş hocası Safiye adlı kadın onu o günden sonra okula gelmesi yasaklandığını söyler. Sadık Turan hocası Safiye hanımın dediğine uyarak giderken, hocası Safiye Hanım onun ellerine biraz para sıkıştırarak “bunu annene götür, sakın kaybetme” der. O gün Sadık Turan daha çocukken hayatındaki ikinci büyük hayal kırıklığına uğrar. (Dağcı, 1991:12-13)

Eserde olaylar sırayla devam ederken savaş başlamadan önce Ruslar Müslüman olan Kırım halkının camilerini yıkmaya başlarlar. (Dağcı, 1991:19) Bu Rusların Türk ülkelerini Ruslaştırma amacındaki çabalarından biri olmuştur.

Eserin olay örgüsünden Sadık Turan’ın bir rüyası da yer almaktadır. Rüyasında bazı tarihi olaylarla birlikte, Bahçesaray’daki bir saraya girdiği söylenir. Saraya girdikten sonra ise tanımadığı bir yaşlı dede eşliğinde bir tepeye doğru ilerler. Tepeye çıkarken dededen ve kimsesiz tepeden çok korktuğunu söyler. Bu yaşlı dede Sadık’ı oraya halkın başına kötü günlerin gelmekte olduğunu ve Kırım’a yani memleketine düşmanın gelmekte olduğunu anlatmak için götürmüş olur. O söylediği gibi bu olayları gördüğünü de anlatır. (Dağcı, 1991:22-31)

Sadık Turan’ın kardeşi Bekir yazdığı bir mektupta Akmescit’te çok kalabalık bir asker toplandığını anlatır. O annesinin söylediğine göre büyük bir harp olası tehlikesinin var olduğunu da yazar. Bununla birlikte bu toplanmış askerlerin hepsi Rus olduğunu da söyler. Bu mektupta o yıllarda çıkmakta olan birkaç gazete adının değiştirildiği ve Latin harflerinin yerine Kiril harfleri kabul edildiği de yazılmıştır. (Dağcı, 1991:39) Bu ise eserdeki savaş olaylarından önceki önemli bir olaylar olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Eserde bahsedilen bu olaylar Kırım halkının başına gelen savaştan önceki en büyük kayıplardan birisi olmuştur. Bunlar Rusların Kırım halkını, halkın ruhunu yok etmek için açıktan açık yaptıkları zulüm olmuştur.

Sadık Turan aynı dili konuşan vatandaşı Üsküt köylüsü Kerim’in askerde önemli bir yerde nöbetteyken, onun yanına parolasız gidip ana dillerinde konuşarak ona yaklaşmaya karar verir. Arkadaşları ise bu çok yanlış bir karar olduğunu, eğer giderse Kerim’in ondan parola isteyeceğini, söylemediği takdirde ise ateş edebileceğini söylerler. Ama Sadık vatandaşı Kerim’le ikisinin ana dilinin aynı olması ve bu yüzden Kerimin kendisini vurmayacağını düşündüğü için oraya gider ve parolayı soran Kerim’le Tatarca konuşur. Kerim ise ona ateş etmez. Aksine onunla yakından sohbet

eder. Bu olay eserde yazarın Kırım halkının milletsever bir halk olduğunu belirtmek istediğini açığa çıkarır.

Eserin esas olayı İkinci Dünya Savaşının başladığı hakkındaki ilk bilgiyi romandaki bu cümlelerden öğrenilebilir. Bunu bir toplantı yapan kumandan şöyle bildirir: “- *Arkadaşlar! Üç saat önce Alman Faşist Hava Kuvvetleri vatanımıza saldırdı ve Sivastopol’u, Kiev’i, Minsk’i bombaladı... Bunu haber vermekle, size harbin başladığını da bildirmiş oluyorum.*” (Dağcı, 1991:46)

Eserde Sadık Turan kendisiyle birlikte savaşa giren birkaç arkadaşını ilk çarpışmalar sırasında kaybeder. Bunlardan biri Sadık’ın çocukken birlikte büyüdüğü en yakın arkadaşı Süleyman’dır. Kendi ekibinin kurşuna dizilmesinin ardından arkadaşı Süleyman’ın ekibine yardıma koşan Sadık Turan, dostu Süleyman’ı ölü halde bulur. Sadık Turan Süleyman’ın ekibinden yaralanan ama hayatta kalan bir Kırgız gencinden dostunun düşman tarafından değil aslında Rus askerleri tarafından öldürüldüğünü öğrenir. Ruslar Almanlara karşı savaşmayı istemeyip kendi teğmenleri Süleyman’ı kurşuna dizmiş olurlar. Bu ise Sadık Turan’ın nefretini daha da güçlendirir. Bu çatışma sırasında Sadık’ın ekibindeki sevdiği askeri, kendisini Kırım doğumlu, milletini de hep Türk diye bilinmesini isteyen Grişa da ağır yaralanır. (Dağcı, 1991:70-73)

Sadık Turan bir çatışma sonunda Kazan doğumlu yaralı bir askerle tanışır. Sadık tanıştığı Kazan Türkü olan bu askerle birkaç dakika sohbet eder. Sohbet sırasında bu asker kendisinin Kazanlı doktor olduğunu söyler. Bu yüzden karnındaki iki kurşundan dolayı iyileşme şansının olmadığını hissettiğini söyler. Sadık Turan’ın bu konuşmanı “Hatıralar” defterine kaydetmesinin sebebi ise aslında onun Sadık’a söylediği bazı cümleler olmuştur. Bu asker Sadık’a bu zalim Ruslar uğruna harp etmemesi lazım olduğunu, bu zalimlerden Türk milleti için hiçbir hayır olmadığını ve olmayacağını söyler. Hatta kendisinin hiçbir suçu olmadan tutuklandığını, küçük kızından, ailesinden ayırdıklarını, hapisten doğru savaşa getirildiklerini anlatır. Sadık Turan ona yardım etmek için ne kadar çaba gösterse de Kazanlı asker orada hayatını kaybeder. Onu Sadık Turan’ın kendisi toprağa koyar. (Dağcı, 1991:78-80)

Eserde Sadık Turan’la birlikte aynı askeri bölükte savaşan Vasilef adındaki asker çarpışmalar sırasında vefat eder. Vasilef’in vefat etmesinin ardından Sadık Turan da esir düşer. Yaralanan Vasilef’e yardım etmekte olan Sadık Turan kurşun yağmurunda

kalır. Bu anda Sadık Turan Almanlara esir düşer. Eser olayları sırasında savaş zamanında en çok kullanılan Rusça kelimeleri Almanların da öğrenmiş, kulakları bu sözlere alışmış olduğu öğrenilir. Bu yüzden Sadık Turan'ı esir alan Almanlar ona *Papa* (Rusça “baba”), *Mama* (Rusça “anne”), *Bolşevik*, *Ruski* (Rus) gibi birkaç kelime söylerler. Esir düşen Sadık Turan o anda kendisine sert bakıp duran Alman kendisinin Tatar olduğunu söyler. Bunu öğrenen Alman ise Sadık'a doğrultan sert yüz ifadesini az da olsa değiştirir. Ona biraz yumuşak bakmaya başlar. Hatta ona Rusça ve Almancada “iyi asker” der. (Dağcı, 1991:78-80) Bunun sebebi ise eser sonuna doğru öğrenilir. Bunun sebebi Sadık Turan gibi Rus olmayan Türkistanlı esirlerden Ruslara karşı oluşturulması planlanan Türkistan ordusu olur.

Sadık Turan 1943 yılında Varşova'da bir Vlasofçu Rus'la konuşur. O Rus'un Sadık Turan'a söyledikleri okuyucunun dikkatini çekmektedir. O Rus Sadık Turan'a şunları söyler: *“Sizlerin esir hayatı yaşamamız, Rusya'nın bütünlüğünü korumak demektir. Kırım'sız, Kafkasya'sız, Türkistan'sız Rusya, Rusya olur mu hiç? Yalnız istiklal düşüncelerinize değil, bütün varlığımıza bile, Beyaz Rusya da Kızıl Rusya da Karşı oldu; ilerde bu harpten sonra, Rusya ne renk alırsa alsın, bil ki gene size karşı olacak... Bundan dolayı ben sana geçmişi unutmamalı, istikbalinizi düşünmelisiniz derim.”* (Dağcı, 1991:102) Milleti Rus olan bu şahsın Sadık Turan'a Türkistan için söylediği bu cümleler okuyucu için beklenmeyen bir cümleler olmaktadır. Çünkü roman kahramanı Rusların Türkistan ülkesine, Türklere yaptıkları zulmün bir an önce bitmesini istemektedir ancak bunu o dönemde örtülü bir dilde ifade etmek zorunda kalmıştır.

Eserde yer alan Kivograd kampından Uman kampına esirlerin taşınması olayı Sadık Turan'ın esirlik hayatında derin bir iz bırakır. Çünkü Sadık Turan bu yolculukta en zor günlerde yanında olan Kırımlı arkadaşlarının birkaçından ayrılır. Kırımlıların aralarından biri bu yolculukta vefat ettiği zaman onu biraz olsa bile bağırmasına basamazlar, onu İslamiyet'e uygun şekilde toprağa da koyamazlar. Buna bir örnek tarzda, arkadaşları Cevdet'in bu kamplar arasındaki yolculukta açlık, susuzluk ve yorgunluktan dolayı geride kaldığı anda onu vurarak öldürdükleri söylenilebilir. Onu kimsesiz yolda bırakmak istemeyen Mustafa onbaşı da Cevdet'i bu durumda yolun kenarında bırakmak zorunda kalır. Çünkü onun yanında kalırsa kendisi de vurulabilmektedir. (Dağcı, 1991:132-133)

Sadık Turan Kivograd ve Uman kampları arasındaki yolculukta, Kivograd kampında ona kendi kardeşleri gibi iyilik yapan, onun için en yakın insanları olmaya başlayan Kırmırlı arkadaşlarının birçoğundan ayrılır. İlk olarak Cevdet hayatını kaybettikten sonra Halil de önde giden kamyonu doğru koşmaya başladığında onu da vururlar. Enver de kalabalığın içinde kaybolduktan sonra Akmesitli Mustafa Sadık'ın eline kızının bir tutam kıvrık saçını verip kızını bıraktığı yeri söyler.

Sadık Turan'ın hatıralarında derin bir iz bırakan esirlerin Kivograd kampından Uman kampına taşınma olayında okurun dikkatini çeken daha önemli bir yer vardır. Bu da yolda esirler geçerken Ukraynalı kadın ve kızların esirlere acıyarak onlara yiyecek vermeleridir. Ama o kadınların bu hareketleri de Alman askerleri tarafından affedilmez. Sadık Turan ve onunla birlikte yolda birkaç gündür yürümekte olan askerler bir yere geldiklerinde kapı ve pencereler önündeki insanlardan nerede olduklarını sorarlar. Oradaki birkaç kadın onlara Uman'da olduklarını söylerler. Bu arada bir kadın elinde ekmekle esirlere doğru koşmaya başlar. Bu kadını Alman askerleri silahla vururlar. Evine doğru geri dönmeye başlayan kadın kapısına varmadan düşer ve hayatına veda eder. (Dağcı, 1991:138-139)

Uman kampına geldikten sonra Sadık Turan'a bir Ermeni doktor yardım eder. Onu yanına alarak, ölüleri ormana taşıyıcı, yani *sedyeci*⁹ olarak görevlendirilmesine yardım eder. Sadık Turan kampta açlık ve susuzluğa, soğuk ve askerlerin zulmüne dayanamayıp hayatını kaybeden esirlerin ölülerini taşıırken, her taşıdığı ölü için çok üzülür. Çünkü o ölülerin çok kısmı Rusya'ya bağlı ülkelerden olan esirlerdi. Sadık Turan'ın milletsever olduğu için bu olaylar onun sinirlerini zorlar ve bu günleri hiç aklından çıkaramaz. (Dağcı, 1991: 159)

Sadık Turan birkaç esirle ölüleri taşıırken, bir kez bir ölüye yaklaşır ve o esirin saçları arasındaki yüzü ona tanıdık gelir. Ölüye yaklaşan Sadık Turan o ölünün Akmesitli Mustafa olduğunu görür. Mustafa onbaşı kimsenin yardımına ulaşmadan, aç ve susuz, sevdiklerinden uzakta hayatını kaybetmiş olur. Sadık Turan sedyeci arkadaşıyla

⁹ Savaşta ölen askerleri taşımak için görevlendirilen asker

Mustafa onbaşıyı ormana götürür ve onu mezara koyarken Mustafa'nın kendisine verdiği kızının saçını da onun göğsüne koyarak gömer. (Dağcı, 1991:160-161)

Sadık Turan'ın esirlik hayatındaki zor günlerinin sona ermesi onun bir Azerbaycanlı esirle tanışmasıyla başlar. Azerbaycanlı esir Sadık Turan'a mutfakta bir Kırımli aşçının olduğunu, ama o aşçının karakterini o kadar sevmediğini söyler. Sadık Turan o Kırımli İskender'le tanışır. Kırımli İskender Sadık Turan'ı 5 numaralı barakaya aşçı olarak gönderir. Oradaki aşçıların sözü en az polisler kadar geçerli olmasından dolayı İskender Sadık'a kimsenin dokunmamasını söyleyip onu 5 numaralı barakanın mutfağına gönderir. Sadık Turan o andan sonra İskender'i bir daha göremez. Çünkü 5 numaralı barakada üç hafta aşçılık yaptıktan sonra Şults adındaki bir Alman başçavuş onu kendi evine hizmet eri olarak götürür. Sadık Turan o başçavuşun evinde biraz olsa da iyi bir hayatı yaşamaya başlar. (Dağcı, 1991:174-177)

Romanda İkinci Dünya savaşında Almanlara esir düşenler arasında Türklerin de sünnet edilmiş olduklarını bilemeyen Alman askerleri onları Yahudi sayarak katlettikleri de öğrenilir. Alman askerlerinin katledilmek için getirdikleri esirlerin neredeyse hepsinin Türkler olmasına rağmen onları Yahudi sanan Alman askerleri onlara acımaksızın tek tek katleder. Ölümüne getirildikleri anlayan Türk milletinden olan esirlerin bir-birlerini kucaklayarak öpüp vurulacakları çukura doğru ilerlediklerini, öldürmek için getiren Alman askerlerine göre daha rahat, gururlu ve sakin halde olduklarını Sadık Turan kendi gözleriyle görür. (Dağcı, 1991:184-185)

Eserde korkak bir karaktere sahip yardımcı kahramanlardan biri olan Azerbaycanlı esir Sadık Turan'dan kaçması için yardım ister. O anda Sadık Turan köylülerin isteğine göre açığa çıkarılacak olan esirlerin listesini Alman başçavuşu Buh'a ulaştırmakla görevlendirilir. Azerbaycanlı Sadık Turan'a kendisini de o listeye eklemesini ister. Sadık Turan Azerbaycanlının kendisine Akmesitli aşçı İskender'i bulmasında yardımcı ettiği için, hem de Türk bir zavallı esir olduğu için esirliğin zorluklarından kaçmasına yardım etmek ister. Kendisini tehlikeye atarak Azerbaycanlının eline esirlikten kurtulabilmesi için istediği o yazıyı verir. Ancak kaçmayı başaramayan Azerbaycanlı esir yakalanır ve ölümüne hükmedilir. (Dağcı, 1991:192-199)

Romanda Sadık Turan esirlikten kurtularak Şults'un evinde çalışmaya başlayınca rahatlar. Ama bu uzun sürmez. Yedi sekiz ay Şults'un evinde hizmet eri olarak çalışan

Sadık Turan'ı Buh ve Şults “biz seni geri kampa göndermek istemiyoruz, seni kumandanlığa göndermek istiyoruz, belki orada hürriyete kavuşursun, çünkü biz cepheye gideceğiz” diyerek onunla vedalaşıp bir Alman asker eşliğinde kampa gönderirler. Kampa gelen Sadık Turan orada Ruslara karşı Türkistanlılardan oluşan esirleri görür. Orada üç yüze yakın Türkistanlı esirlerin bulunduğunu görür. Sadık'a esirlerin sayısı önceden altmış bin olduğunu, onların cepheye gönderildiğini söylerler.

Sadık Turan Korkunç Yıllar romanının olay örgüsü hakkında şunu söyler: “Elhamdülillah Türk ve Müslümanım. Bu anlattıklarımın da hakikat olduğunu yemin ederim.” (Şahin, 1996: 56) Bu ise yazarın romanında anlattıkları olayların aslında da kendi yaşadıkları, duydukları ve gördükleri olduğunu gösterir.

3.3. Şahıs Kadrosu

Korkunç Yıllar romanındaki şahıs kadrosundan yer alan kahramanlar esas olarak esirlik hayatını yaşayan Türk asıllı askerler ve cephede savaşanlardır. Romanda olay örgüsündeki esas ipucu eserin asıl kahramanı Sadık Turan'la birlikte ilerler.

Korkunç Yıllar romanının kahramanları:

- 1) Sadık Turan: Romanın yazarı Cengiz Dağcı'nın kendi hayatını okura anlatmak için esere eklediği asıl kahramandır. Savaşa katılır ve esir düşerek hayatını ülkesinden uzakta, yurdunu özleyerek geçirir. Yuvarlak ve olumlu kahraman.
- 2) Bekir: Sadık Turan'ın cephede ve esirlik yıllarında hep özlediği öz kardeşi. Yuvarlak kahraman.
- 3) Fatma Sadık Turan'ın annesi. Olumlu kahraman. Yuvarlak kahraman.
- 4) Safiye Hanım- Sadık Turan'ın öğretmeni. Sadık Turan'ın okumasını çok isteyen olumlu kahraman. Düz kahraman.
- 5) Süleyman: Sadık Turan'ın çocukluk dostu. Hep astsubay olmak isteyen ve sonuçta arzusuna kavuşan olumlu kahraman. Yuvarlak kahraman.
- 6) Aleksandr Şişkof: Rus Komutanı. Türk soylu askerleri sevmeyen olumsuz kahraman. Düz kahraman.
- 7) Grişa Kalaçof: Savaşa Sadık Turan'la yan yana savaşan, kendisini Türk diye bilen ve Türkleri seven Aluştalı asker. Olumlu kahraman. Yuvarlak kahraman.
- 8) Kılıçbay: savaşa Kırgızistan'dan katılan olumlu kahraman asker. Düz kahraman.

- 9) Vasilef: Sadık Turan'la cephede yan-yanaya savaşan, Sadık Turan'ın ekibinden olan asker.
- 10) Mustafa Onbaşı- Sadık Turan'la Kivograd kampında ve Kivograd kampından Uman kampına kadar olan yolculukta Sadık Turan'la birlikte yine birkaç Türk askerine kendi kardeşi gibi bakan Akmesicli, olumlu kahraman.
- 11) Osman: Sadık Turanla birlikte esirlik hayatını yaşayan kahraman. Olumlu kahraman. Yuvarlak kahraman.
- 12) Cevdet: Sadık Turanla birlikte esirlik hayatını yaşayan kahraman. Olumlu kahraman. Yuvarlak kahraman.
- 13) Halil: Sadık Turanla birlikte esirlik hayatını yaşayan kahraman. Olumlu kahraman. Yuvarlak kahraman.
- 14) Enver: Sadık Turan'la birlikte esirlik hayatını yaşayan kahraman. Olumlu kahraman. Yuvarlak kahraman.
- 15) Kırımlı İskender: Sadık Turan'ın esirlik hayatındaki en zor günlerinde yardımcı olan Kırımlı (Akmesicli) aşçı. Olumlu kahraman.
- 16) Şults: Sadık Turan'ın esirlik yıllarında evinde çalıştığı Alman kumandanı.
- 17) Huşnud: Almanların Türklerden oluşturduğu "Türkistan" lejyonunda Sadık Turan'la tanışan ve sadık Turan için en ideal olan kahraman. Olumlu kahraman. Yuvarlak kahraman.

Romanda başkahraman Sadık Turan'la birlikte daha birkaç önemli kahramanlar vardır. Bu kahramanların neredeyse hepsi Kırım'ın özgür bir ülke olmasını isterler ve bunun için cephede ve esirlikte aynı düşüncelerle hareket ederler. Eserin asıl kahramanı Sadık Turan romanın başlangıcında ilk anlatıcı olan Cengiz tarafından şöyle tasvir edilir: *"Adı gibi geniş ve manalı bir şahsiyeti vardı. Yüzünde, geçmişin derin izleri okunuyordu. Yine geçmiş yıllardan kalma bir acılık seziliyordu gözlerinde. Geniş omuzlarıyla erkek göğsü çok ağır bir hayat yükünü taşımış hissini veriyordu insana. Sokak kapısı önüne atılmış iskelede, başını ellerinin arasına almış, için-için ağlıyor gibiydi. Gidip yanına oturdum. Önümüzden geçip gidenlerin adımlarını seyredirken bir şeyler düşünüyor, bir şeyler hatırlıyormuş gibi bir hali vardı."* (Dağcı, 1991:7)

Sadık Turan'ın eserin başlangıcındaki bu tasviri okura onun ne kadar düşünceli ve öngörebilen birisi olduğunu göstermektedir.

Eserdeki yardımcı kahramanlardan bir Sadık Turan'ın kardeşi Bekir'dir. Sadık Turan cephe savaşıırken, esirlik günlerinde sürünürken kardeşi Bekir'in fotoğrafını hep yanında taşır. Sadık Turan ailesi hakkında, annesi ve babası hakkında az olsa da eserin ilk başlarında bilgi verir. Ailesinde babasının sözü geçerli olduğunu, yemek sırasında da babasını saatlerce bekleseler bile kimse babasından önce yemeye başlamadığını, buna anneleri hiçbir zaman izin vermediğini söyler. (Dağcı, 1991:11)

Sadık Turan çocukluk yıllarından başlayıp hayatın acılarıyla karşı karşıya yaşayan bir kahramandır. Daha çocukken babasını hapsa atarlar. Sovyetlerin babasını suçladığından dolayı okuldan kovulur. Babasının köye geri dönemediği için Akmesit'e taşınır. Daha gençken iki kardeşi Ema ve Sabri'yi iki hafta aralıkla kaybeder. Ailede anne-babasıyla birlikte evlat olarak sadece Bekir'le ikisi kalır. Sadık Turan kardeşlerinden ayrıldığı zamanın Nisan ayına denk geldiğini ve on altı yaşında olduğunu söyler. (Dağcı, 1991:15)

Sadık Turan on altı yaşındayken annesi Fatma oğlunu Muhtar Sabri'nin on dört yaşındaki kızıyla evlendirmek ister. Ama buna babası karşı çıkar. Babasının karşı çıkma sebebi oğlunun ya da kızın yaşı küçük olduğu değil, aslında oğlunu okutmak istediği olur. Bu yüzden babası oğlunu köye de göndermek istemez. Çünkü orada Sadık köy işleriyle meşgul olarak derslerini unutur diye düşünür. Hatta bir kez Sadık Turan şehirde *yantıkçılık* yapmaya başlar. Babası bir oğlunu yanına çağırarak bu işleri bırakması lazım olduğunu, hayatta daha iyi olan birçok işlerin olduğu, bunun için ise onun okuması lazım olduğunu söyler. (Dağcı, 1991: 16-17) Bu ise Sadık Turan'ın babası zamanının açık düşünceli, öngörüş kabiliyetli, evlatlarının okuyup ülkesine, ailesine lamız olan zeki birisi olduğunu gösterir.

Kazasker sokağına taşındıktan sonra Sadık Turan'la dostu Süleyman komşu olurlar. Bu zamanda ise Sadık Turan "*Yeni Dünya*" gazetesinde çalışmaya başladığından dolayı doktor olmak arzusundan vazgeçer. Dostu Süleyman ise zabıt olmak isteğine geri döner ve bu mesleğe dostu Sadık'la birlikte girmek ister. Ama bunu Sadık katiyen reddeder. Az sonra ise ikisi birlikte askere çağırılır. Sadık Turan'ın bu mesleği kesin reddetmesinin esas nedeni diye babasının hapsedildiği ve o dönemdeki memurların millete yaptığı zulümler olabilmektedir. Sadık Turan daha genç bir oğlanken işte bu düşüncelerle büyümektedir. (Dağcı, 1991: 33-34)

Sadık Turan okuduğu Odesa Kumandanlık okuluna altı ay sonra Politruk Şişkof gelir. O okuldaki tüm Türk asıllı askerleri dikkatlice takip eder. Onların her türlü sohbetleri, hareketleri ve hatta bu Türk askerlere gelen mektupları da okumaya çalışır. Eğer Azeri, Kırgız, Tatar gibi birkaç Türk soylu askerler bir yerde toplandıklarını görürse, onların yanına gülerek yaklaşıp onların ne hakkında konuştuklarını öğrenmek için yavaştan sohbe te katılır. Askerlere yaptığı derslerde de komünizm ve Ruslaştırma, Türklük hissini kalplerinden koparıp yeni Sovyet psikolojisiyle doldurmak en önemli amacı olarak bilinir. Sadık Turan eserde bunların hepsini hissedebildiğini ve hiçbir zaman kendi düşüncelerinin değişmesine izin vermediğini açıklar. (Dağcı, 1991:35-36)

Sadık Turan eserde kardeşi Bekir'den gelen mektuplardan da bahseder. Bu mektuplarda Bekir her zaman annesin Sadık'a söylemek istediklerini yazmaktadır. Bu mektupların birinde Bekir Sadık'ın askere gittiğine iki yıl dolduğunu, bu iki yıl içerisinde annesinin biraz daha ihtiyarladığını, önceden Sadık yanındayken beline tek şal bağladığını, şimdi ise beline üç şal bağlamakta olduğunu söyler. Sadık mektubu okurken annesinin biraz daha ihtiyarladığına üzülür ve gözlerini kapatarak annesinin soba yanında beline şal bağlayarak oturduğunu düşünür. Sadık'ın annesine yazdığı bir mektupta Odesa'ya gittiğini söyler, annesi mektubu okumakta olan Bekir'e Odesa'nın nerede olduğunu sorar. Bekir ise annesinin canı sıkılmaması için orayı Yalta ile Akmesit'in arasında diye yalan söyler. Bekir biraz önce yazdığı bir mektubunda annesinin evin penceresinin önünde saatlerce postacıyı beklediğini, bir kez postacı pencere yanından geçerken onu durdurarak torbasını un, yağ, şeker, armut, elma kurusuyla doldurduğunu, böyle yaparsa postacı Sadık'tan daha çok mektup getireceğine inandığını, Sadık'a da vakit bulunca annesine sık sık mektup göndermesini yazar. (Dağcı, 1991:37-38) Bekir'in mektubundaki bu cümlelerden Sadık'ın anası Fatma ve kardeşi Bekir hakkında da kahraman karakteri açısından olumlu bir sonuç söylenebilir.

Eserde savaş olayı başladıktan sonra Sadık Turan'ın ekibinde olan asker Aluştalı balıkçı Grişa Kalaçof kahraman şahıs devreye girer. Grişa'yı Sadık Turan orta boylu, geniş omuzlu, kırmızı yüzlü, mavi gözlü, kirpikleri, kaşları ve saçları sarı renkliydi diye tasvirler. Grişa kendisini Kırimlı ve Tatar diye bilir ve başkalar da öyle bilmelerini isteye bir kahramandır. Bu ise Sadık'ı sevindirir. Hatta Sadık bir kez ondan Kırim'ı Almanlar alırsa ne yaparsın diye sorduğunda, "fark etmez kumandan arkadaş Almanlar

da Ruslar da Kırırma aynı kötölüğü yaparlar” anlamında fikrini söyler. Bu ise Grişa’nın zeki birisi olduğunu gösterir. Ruslar da Almanlar da Kırım’ı sömürmüşlerdir. Grişa savaştaki ilk çarpışma sırasında hayatını kaybeder.

Korkunç Yıllar romanında Sadık Turan niye ve ne için savaşmakta olduğunu, eserdeki olaylar sırasında Buharalı bir Özbek askerle karşılaştığı zaman anlar. Bunu anlamasına sebep de cuma gününde namaz kılmakta olan sekiz, on Özbek’ten birisi olan Kılıçbay’ın Aksakal dediğı o Buharalı askerin dua ederken söylediğı “Allah” kelimesi olduğunu söyler. İşte o zaman Sadık Turan Allah’ın uğruna savaşmakta olduğunu anlar. (Dağcı, 1991:81-82)

Eserin şahıs kadrosundan yer alan bu Buharalı Aksakal ve onun yanındaki diğer Özbeklerin savaşta olmalarına rağmen namazlarını eksik etmedikleri görülür. Bu ise Özbeklerin Sovyetler zulmü altında olmalarına rağmen Müslümanlığa sadık kaldıklarını, her türlü yasaklar ve sürgün edilmelere rağmen özlüklerini koruyabildiklerini göstermektedir. Bu Özbek askerlerinin isteklerinin Allah’ın gösterdiği yolda yürümek ve Türkistan’ı özgür, bağımsız görmek olduğı onların namaz sonrası hep birlikte söyledikleri işbu satırlardan anlaşılmaktadır:

“Güzel Türkistan sana ne oldu,

Hiç vakitsiz güllerin soldu.

Bilmem niçin kuşlar ötmez bahçelerinde,

Ah bahçelerimde...” (Dağcı, 1991:81-82)

Romanda Sadık Turan’ın örnek bir karakter sahibi olduğı görülür. Sadık Turan cephede ve esirlik yıllarında hep milletini, yurdunu düşünmektedir. Sadık Turan esir düştükten sonra kendisinin bulunduğı kampa sonradan getirilen esirlerden Moskova’nın iki hafta içinde Almanlar tarafından elde edilebileceğini duyunca karakter olarak vatansever ve milletsever birisi olan Sadık Turan şunları düşünür:

“Ben, dalmış, hâlâ demin «Yeniler» in getirdikleri haberleri düşünüyordum. Ruslar geri çekiliyorlar. Bir iki hafta içinde Moskova düşer... Harp biter... Harp biter ve milletin yeniden doğar. Ya rabbim! Gördüklerim hakikat mı? Bin bir türlü zulüm, meşakkat, zilletin altından kalkıp yükselen milletimi, devletimi görüyorum! Hür ve serbest memleketimde, ağlayan değil gülen analarımızı, yavrularımızı, mesut

babalarımızı görüyorum. Güneş ışığında nazik minarelerimizi, güneşli mekteplerimizi, yemyeşil köylerimizi görüyorum. Bütün bunların yanında benim gözyaşlarım nedir? Varsın kafamı kursunlar delsin, fena insanlar kanımı akıtsınlar. Benim ıstırabım milletimin bu istikbali yanında nedir?” (Dağcı, 1991: 107)

Sadık Turan Kivograd kampında beş Kırımlı esirle tanışır. Bu esirlerin hepsini çok seven Sadık Turan kamptayken onlardan hiç ayrılmaz. Bu Kırımlı esirlerin içinde en sevdiği Akmesitli Mustafa onbaşı olur. Çünkü o asıl bir Türk insanı olarak oradaki diğer esirlerden karakter ve fizik açıdan çok farklıdır. Mustafa onbaşı güler yüzlü, gayretli, milletini seven, kendisine göre yanındaki diğer Kırımlı arkadaşlarını daha çok düşünen bir karakterdir. Günlerden bir gün bir Alman onu işe götürür. Mustafa on kişinin yaptığı işi tek başına yapar. O günden sonra bu Alman her gün Mustafa'yı kamptan alarak işe götürür ve dönerken torbasını ekmekle doldurur. Mustafa onbaşı getirdiği ekmekleri Sadık Turan ve başka Kırımlı arkadaşlarıyla bölüşür. Kendisi ise getirdiği ekmeklerden çok az yer ve bazen hiç yemez. Hatta bir kez bir Rus esirinin çok acıktığından dolayı ekmeğe bakıp durduğunu görünce kendi ekmeğinden ona verir. Bu ise bir Müslüman Türkün karakterinin göstergesidir. (Dağcı, 1991: 120)

Sadık Turan Kivograd kampında Mustafa onbaşının dışında Osman, Cevdet, Halil ve Enver adındaki başka Kırımlı esirlerle de tanışır. Bu esirler de Sadık Turan'ın kendi kardeşi gibi yakın olurlar. Onlar da Sadık Turan'ı çok severler. Bu Kırımlı esirler Sadık Turan'ın Kivograd kampındaki hayatını kurtarırlar. Çünkü onlar olmazsa Sadık Turan'ın bu kampta hayatını devam ettirmesi çok zor olabilecek durudadır. Bu Kırımlı esirlerin hepsi Akmesitli Mustafa onbaşının sayesinde o kampta zor günlerde canlarını kurtarabilir. Ancak belli bir zaman sonra Kivograd kampındaki birçok esirin Uman kampına götürülmesi sırasındaki zor yolculuk bu Kırımlı esirlerin birçoğunun hayatını kaybetmesine neden olur. Bu yolculukta hayatını kaybeden esirlerin bir kısmı açlıktan ölürse, bir kısmı ise toplu şekilde ilerlemekte olan esirlerden geride kaldığı için onları götürmekte olan askerler tarafından vurularak öldürülür.

Sadık Turan Roma'daki otelin odasında Kivograd ve Uman kampı arasındaki yolculuğu hatırlarken bazen terler içinde uyandığını, hala da kendini o yolculukta gibi hissettiğini, sonradan kendine gelerek o alevli, kanlı, iniltiyle dolu yolu bir kez daha hatırlayacağını söyler. (Dağcı, 1991: 129)

Eserde Sadık Turan arkadaşı Mehmet'ten bir mektup almaktadır. Sadık Turan'ın aldığı üçüncü mektupta karakter açısından Mehmet'i çok da yakından tanınabilir. Sadık'ın arkadaşı Mehmet'in bu tek bir mektupta yazdıklarından onun çok milletsever birisi olduğu öğrenilir. Bunlardan birisi olan “Dünyada, Türk bayrağı altında yaşama şerefini kazanan bir millet varsa o da bu millettir” cümlesi sözün kanıtıdır. Mehmet bu cümle öncesindeki yazdıklarında bir kere Rusların bayrağını ayaklarının altına alıp ezdiklerini söyler. Bu hareketlerinden de onun millete olan sevgisi, milletin başına ağır günleri getiren Sovyet Rusya'sına olan nefret anlaşılır. (Dağcı, 1991:165-167)

Yazar romanda yardımcı kahraman olarak tanıtan Türk ülkelerinden olan esirlerin düşünceleri aynı şekilde Sadık Turan gibi “Türkistan'ı bağımsız ve milletini özgür görmek” olmaktadır. Yazar bu kahramanları tasvir ederken Sadık Turan'ı hiç unutmayacağım dediği, on beş yıldır Türkistan'ın bağımsızlığı, özgürlüğü için savaşmak isteyen Semerkandlı Özbek olan Huşnud isimli esirden de bahseder. Elli yaşında olmasına rağmen genç oğlan gibi güce sahip olan bu Özbek eser kahramanı Sadık Turan'ın o hakkındaki bahsettiği cümlelere göre içinde büyük bir dert olduğu öğrenilir. Sadık Turan 1944 yılında Huşnud'u son kez görür. Özbek Türkü olan Huşnud Almanlar tarafından savaşarak olsa da Türkistan'ı kurtarmak ister. (Dağcı, 1991:218)

Huşnud gibi Türk asıllı esirlerden biri olan Kırgız bir esir de sadece yemek yemek istediğini, çünkü Almanların Türkistanlılardan kendi amaçları doğrultusunda faydalanmak istediklerini, yedirip içirdiklerini, Alman üniformasını giyip cephede savaşmanın Türkistan için bir faydasının olmayacağını düşünmektedir. (Dağcı, 1991:219)

3.4. Zaman

Romanın içerdiği vaka zamanı 1930'lu yıllardan başlayıp savaş bittikten sonraki yıllara kadar devam etmektedir. Bunun sebebi eser kahramanı Sadık Turan'ın çocukluk yılları hatıralarının da romanda yansımasıdır. Yazar romanda Sadık Turan'ın çocukluğundan ve ölümünden de bahseder. Ama romanın asıl vaka zamanı 1940 ve 1946 yıllar arasındır. Romanda vaka zamanının başlangıcı romanın asıl kahramanı Sadık Turan ve anlatıcının tanışmasıdır. Sadık Turan'ın 1932 yılındaki babasının

hapsedilmesinden başlayan vaka zamanı 1940 yılında askere gitmesi ve çok zaman geçmeden savaşa girmesiyle devam eder. (Şahin, 1996:57)

Romanın anlatma zamanı kendi içinde ikiye ayrılır. Bu olayları hatıra defteri olarak yazan Sadık Turan en son yazdığı günlüğünü 1946 yılına ait olmaktadır. İlk anlatma zamanındaki olaylar aynı bu senede olmaktadır. İkinci anlatma zamanı ise Cengiz Dağcı'nın bu günlükleri toplayarak okuyucuya anlattığı, kitap olarak sunduğu tarih yani 1956 yılı olduğu söylenebilir.

Romanda asıl olay örgüsü Sadık Turan'ın hayatındaki 1940-1946 yıllar arasındaki altı yıllık başından geçenlerdir. Sadık Turan eserlerinde ana yurdundan en son 1942 yılın sonbaharında ayrıldığını söyler. Bu ise eserdeki anlatıcı tarafından bahsedilen ilk zaman açıklaması olur. Romanın olay örgüsü de aynı bu zamanla başlamaktadır. (Dağcı, 1991:10)

Sadık Turan babasının hapisten çıkmasından iki ay sonra babasının köye geri dönemediğinden dolayı ailece hep birlikte Akmescit'e taşındıklarını söyler. Bu taşınmanın 1939 yılından önceki günlerde olduğu söylenebilir. Çünkü Sadık Turan askere gitmeden önce köye bir kere gittiğini, o anda ise köydeki evlerine Varonej'li Rus ailesi yerleşmiş olduğunu söyler. (Dağcı, 1991:14)

Eserde Sadık Turan'ın babası tutuklandıktan sonra mahpusların kamyonla Yalta'dan Akmescit'e götürüldüğü 1932 yılının kışına denk geldiği öğrenilir. Sadık Turan babası kamyonla giderken onun söyleyebildiği tek bir "Dua et Fatma, dua et" cümlesini sık sık duymuş gibi olduğunu söyler. (Dağcı, 1991:19) Bu olaylardan, o dönemin en acımasız olaylarından biri olan milleti uyandırmak, ülkesini bağımsız görmek isteyen insanların iftiralarla suçsuz tutuklanmaları ve hatta Rusya'nın en soğuk yeri olan Sibirya'ya sürgün edilmesinin Kırım'da da bu yıllarda başladığı öğrenilir.

Sadık Turan'ın ailesi 1938 yılında yaşamakta oldukları eski kümesi terk ederek Kazasker sokağına taşınır ve orada eski bir eve yerleşirler. Aynı yılın kışında dostu Süleyman'la Odesa Orta Kumandan okulunda eğitim almaya başlarlar. (Dağcı, 1991:33-35)

Sadık Turan eserde babasının 1943 yılının yazında Akmescit'ten tekrar köye döndüğünü anlatır. Bundan önce ise kendisinin Alman üniformasıyla Kırım'a izinli gittiğini söyler. (Dağcı, 1991:49)

Sadık Turan eserde Grişa ve Vasilef'in diyalogundaki Grişa'nın Çavuş Vasilef'e söylediği “*Rus kafası bu, Çavuş. Toprak çok, ekmek yok; askerlerimiz çok tankımız yok, sigaramız var, kibritimiz yok. Her şey tamam olursa Rusya da Rusya olmazdı...*” lafından sonra, daha iki hafta önce kimin ağzından böyle bir laf çıkabilirdi? Bu savaş milletin hürriyet duygularını uyandırdı galiba” diye düşünür. Eserdeki savaş başlamadan önceki bu iki haftanın o dönemdeki durumu nasıl etkilediğini bu cümlelerden kolayca anlaşılabılır.

Sadık Turan eserde anılarını anlatırken birçok zamanı önemle açıklar. Bunlardan biri 1921 yılındaki Kırım'da meydana gelen açlıktır. Bu zamanda Sadık Turan kendisinin üç yaşında olduğunu söyler. Buradan anlaşıldığı üzere Sadık Turan 1919 veya 1920 doğumludur. Sadık Turan bu sırada 1927 yılında Kırım kıyılarında güçlü bir deprem olduğunu da söyler. Açlık yıllarını o kadar iyi hatırlayamasa da ama deprem olayını hatırlayacağını, deprem sırasında korktuğunu, fakat bunu doktora anlatmayacağını söyler. (Dağcı, 1991:74-75)

Sadık Turan romanda esir düştüğü günün 8 Ağustos olduğunu söyler. O gün gece uyuyan ve sabah kalkan Sadık Turan esirlerin sayısı birkaç kişi daha artmış olduğunu bildirir. Sadık Turan 8 Ağustos'ta esir düştükten sonra 11 Ağustos'ta esirler sayısının beş yüze ulaştığını söyler. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllardaki çarpışmalarda başarılı olan Almanlar bu kadar kısa bir zaman içerisinde de bu kadar esir elde edebilmiştir. (Dağcı, 1991:102-106)

8 Ağustos'ta esir düşen Sadık Turan 14 Ağustos'ta Kirovgrad kampına götürülür. Almanlar esirleri şehirdeki herkese göstermek isteyip onları kamyonlardan şehrin girişinde indirerek kampa kadar yaya yürümeye mecbur ederler. Bundan gözlenen maksat ise Almanların tarafında olduğunu halka göstermek olur. (Dağcı, 1991: 108)

Sadık Turan çocukluk yıllarını hatırlarken Akmesic'teki okulun penceresinden Tokal camisinin minaresini Ruslar tarafından yıkıldığı olayının 1934 yılında gerçekleştiğini söyler. Tarihten belli ki 1930'lu yıllardan başlayıp Türkistan ve başka birkaç yerde Ruslaştırma ve sürgün etme işleri yürütülmeye başlar. Ruslar kendine bağlı olan ülkeleri Ruslaştırmayı ilk önce onları tarihlerinden cüda etmekten başlarlar. Çünkü bir milleti özlüğünden cüda etmek için o milleti tarihinden ayırmak lazım olduğunu Ruslar iyi bilmektedirler. Sadık Turan, doğup büyüdüğü topraklarında dedelerinin nasırlı

elleriyle yaptıkları din ve iman ocakları olan o camii ve minareler yıkıldığını eserin devamında da sık sık hatırlamaktadır.

Yazar, romanda Kırım halkının yüz yetmiş yıldan beri sömürge altında olduğunu, bunca yıldan beri ıstırap içinde yaşadığını, nice kanlar döküldüğünü söyler. Bundan anlaşılır ki Kırım halkı uzun yıllardır hep musibet içinde yaşamış bir Türk milletidir. Kırım'ın Sadık Turan gibi nice gençleri Rusya'nın yaptığı siyaset ve İkinci Dünya Savaşından dolayı ya ana yurdundan ya da canından ayrılır. (Dağcı, 1991:187)

Sadık Turan Şults'un evinden dönerken, döndüğü yoldan sekiz ay önce Uman kampına getirilmiş olur. Romanın asıl kahraman 31 Mayıs 1942 tarihinde esir kampının 2 numaralı barakasından ayrılır. Sadık Turan kamptan ayrıldıktan sonra Alman çavuşlarının planlarına göre aslında gitmesi lazım olduğu yere, Türk esirlerinden Ruslara karşı oluşturdukları ordunun bulunduğu yere getirilir. (Dağcı, 1991:200)

3.5. Mekân

Romanda ilk olarak karşılaşılan mekân adı Londra'dır. Eserin başlangıcındaki diyalog anlatıcısı olan Cengiz, Sadık Turan'la görüştüğünden yedi sene sonra Londra'da bulunduğunu söyler. O zaman Cengiz harpten sonra Arjantin'e yerleşen arkadaşı Poloya Tatarı, Mirza Sabirski'den bir mektup alır ve o mektuptan Sadık Turan'ın vefat ettiğini öğrenir. (Dağcı, 1991:9)

Sadık Turan annesi ve kardeşleriyle birlikte babasının yerleşmiş olduğu Akmescit'e taşınırlar. Hapisten çıkan Sadık'ın babası köyüne geri dönemediği için Akmescit'e yerleşmiştir. Akmescit'te kaldıkları kümes bir yer olmaktadır. (Dağcı, 1991:14)

Romanda açık ve kapalı mekânlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- a) Açık mekânlar: Akmescit, Romanya, Odesa, Londra (açık ve geniş mekânlar), Kivograd, Uman esir kampı, Ostrova esir kampı, esir kamplarının barakaları (açık ve dar mekânlar).
- b) Kapalı mekânlar: okul, minare, cami, evler (kapalı ve geniş mekânlar), hapis, kümes, ahır (kapalı ve dar mekânlar).

Eserde kapalı mekânlardan birisi, babası Sadık Turan için oğlunun okumasını istediği, müdürü Yalta'lı Niyazi Efendi olan Kayabaşı ortaokuludur. Sadık Turan bu okulun 1937 yılın yaz aylarında Karayım Sokağı, üç katlı, yüksek, temiz, beyaz ve mükemmel

bir binaya taşındığından bahseder. Bu okulun penceresinden Sadık Turan'ın en sevdiği minaresi olan Tokal camisinin nazlı minaresi görünür. Sadık Turan ders sırasında da en çok o minareye bakarak arzular ettiğini, minareye baktıkça içine iman dolduğunu söyler. (Dağcı, 1991:17-18)

Eserde başkahraman Sadık Turan ve onun ailesi hayatları devamında birkaç yere taşınırlar. Bunun nedeni ilk başta babasının hapsedilmesiyle, sonradan ise kaldıkları yerdeki durumun iyi olmadığından dolayı taşındıkları öğrenilir. Sadık Turan, 1938 yılının sonbaharında babası hapisten çıktıktan sonra Akmesit'teki kümesten ayrılarak ailesiyle birlikte Kazasker sokağına taşındıklarını söyler. Bu taşınmanın ardından onların ailece yaşam tarzı iyileşmeye başlar. Ailece çalışarak para kazanmaya başladıklarını, buldukları evin de pis ve eski olduğunu, ancak yaklaşık iki ay içerisinde temizleyip, bahçesine de çiçekler ekerek normal bir ev haline getirebildiklerini, bunun sonrasında annesinin yüzü güldüğünü söyler (Dağcı, 1991:33)

Sadık Turan 1938 yılının kışında Odesa Kumandan Okulunda okumaya başlar ve bunun ardından okulu yaklaşık iki sene sonra Odesa'dan Romanya sınırına yakın bir yere taşınır. Romanya sınırında üç ay kalan askerler tekrar Odesa'ya geri döner. (Dağcı, 1991:35-36)

Eserde Sadık Turan askerdeyken onlar Akkerman'dan yola çıkarlar. Trende geçen bir haftalık yolculuktan sonra batı Ukrayna'ya yerleştirilirler. Hemen sonrasında 1 Eylül sabahında Sadık Turan'ın bulunduğu tankçılar ekibi Kotovsk-Balta'ya doğru yola çıkar. Arkadaşı Süleyman tabur komutanı İvan Aleksandroviç Şişkof'la beraber Krasnoye'ye gider. Çünkü Alman güçleri Krasnoye'yi geçmeden ilerleyememektedir. Yoldaki çatışmada tanklarından ayrılan Sadık Turan, Grişa ve Vasilef Çavuş Krasnoye'ye doğru yaya giderler. Bu yolculuktaki Sadık Turan'ın mekân tasviri de okurun dikkatini çeker. Çünkü Sadık Turan bu köylerde artık kimsenin kalmadığını, boş evlerin önünde kalan aç köpeklerle canı acıdığını söyler. (Dağcı, 1991:52-56)

Sadık Turan eserinde çocukluk yıllarını hatırlarken doğup büyüdüğü evin taş yapılı, dört odalı, uzun bir salonlu olduğunu, balkonu denize bakan güzel bir ev olduğunu söyler. Ancak yaz aylarının akşamlarından birinde güçlü bir rüzgâr bu evin kapı ve pencerelerini kırar. Evin duvarı da yıkıldıktan sonra evden çıkmak zorunda kalırlar.

Bu olaydan sonra iki ay evlerinin bahçesinde yaşarlar. Babası evi tamir ettikten sonra tekrar hayatları normale döner. (Dağcı, 1991:75)

Romanda açık mekân olarak karşılaşılan yer adlarından biri Türkistan'ın, (Özbekistan'ın) bir bölgesi olan Buhara da dile getirilir. Eserde Buhara'dan bahsedilmesinin sebebi, cephede Sadık Turan'la birlikte savaşmakta olan Kırgız askerinin bahsettiği Özbekler olmaktadır. Bu Özbekler Buharalı olmaktadır. Tarih sayfalarında görüldüğü üzere Buhara din merkezleri olan şehirlerin arasında yer almaktadır. Eserde bahsedilen Buharalı Özbek askerleri cephede savaş içinde olmalarına rağmen namaz niyazlarını eksik etmeyen kahramanlardır. Bu da Buhara halkının o dönemlerde de dinlerine sadık kaldıklarının bir göstergesidir. (Dağcı, 1991:81-82)

Eserde cephedeki savaş zamanında Pervomaysk, Nikolayev, Aleksandrovka gibi daha birçok açık mekânlardan da bahsedilir. Bu savaş ocakları olan mekânlardan bahsedilirken çoğunlukla oraların önceki ve harp zamanındaki farkları dile getirilir. Savaştan önce kalabalık bir ortama sahip olan bu şehirler ve köyler savaş başladıktan sonra ise kimsesiz ve bakımsız bir durumda olduğu anlatılır.

Sadık Turan'ı esir alan Alman askeri onu bir ahıra kapatır. Sadık Turan o gece kurşunlar kasırgasından kurtulduğu için Allah'a şükrederek, uzun zamandır ilk kez böyle sakin ve korkusuz uyuduğundan mutlu olur. Ama ertesi gün sabah kalktığında ahırda esirlerin çoğaldığını görür. Hatta esirlerin arasında harp başlamadan önce Türk askerlerine şüpheli bakan o teğmen kumandan Aleksandroviç Şişkof'u da görür. Bu ise savaşta o günlerde Almanlar tarafının ilerlediğini gösterir. (Dağcı, 1991:102-103)

Eserde başkahraman Sadık Turan'ın hayatında önemli yer tutan Kivograd kampının bulunduğu Kirovgrad şehri savaş zamanında birçok dehşetli harpların şahidi olduğu öğrenilir. Eserde Sadık Turan kamyonlardan indiklerinden sonra çarşıdan geçerken orasının kimsesiz halde olduğunu, oralarda birkaç tekerleksiz arabanın bakımsız durduğunu, gübre ve çürük kokusu gelen çarşının da çok kötü durumda olduğunu söyler. (Dağcı, 1991: 108)

Yazar eserin asıl kahramanı Sadık Turan esir düştükten sonra ilk götürüldüğü Kivograd kampını mekân bakımından o kadar iyi anlatır ki, okur tıpkı kendisi de orada Sadık Turan'la birlikte esirlik hayatını yaşamış gibi hisseder. Yazar Sadık Turan

dilinden kampı şu şekilde anlatır: “Kırmızı kerpiç yapılar ortasında çok geniş bir meydan vardı. Yapıların gerisinden, makinalı tüfeklerin namluları meydana doğrultulmuş, ısıldaklı kuleler yükseliyordu. Kırmızı yapıların arasında dikenli teller vardı. Tellere yaklaşan her esire kulelerde ki Almanlar ateş açıyorlardı.

Meydan mahşer gibi kalabalıktı. Esirlerin çoğu gömleklerinde, pantolonlarında bit ezmekle meşguldü. Bazıları o derece bitliydi ki, gömleklerinden avuç-avuç bit alıp yanlarına bırakıyorlardı. Orada burada, hareketsiz yatan esirler de göze çarpıyor, ölü mü, diri mi oldukları belli olmuyordu. Bazıları gözleri yerde, bunamış gibi dolaşıyorlardı. Yerde yatan bir vücudun ölü olduğu ancak iki, bazen üç dört gün sonra, kokmağa başladıktan sonra anlaşılabiliyordu. Ölüleri, bir duvarın dibine, odun yığar gibi yağıyorlardı. Meydanın ortasında daima kalabalık oluyordu”. (Dağcı, 1991: 115)

Yazar romanda esir kampı hayatını anlatırken, oradaki korkunç bir yaşamın, gece ay ışığında güçlü bir yağmur sonrasındaki çamur içinde yatan esirler görüntüsünün hatta Dante’nin “Cehennem” ini de unutturabildiğini söyler. (Dağcı, 1991:135) Roman mekân açısından da çok etkili ve dikkat çekicidir. Çünkü romanın asıl kahraman Sadık Turan’la birlikte onun hayatında önemli yere sahip olan başka birkaç kahramanın hayatı esas olarak cephede kurşunlar yağmurunda, esirlik kamplarında soğukta çamur içinde bir dilim ekmeğin umuduyla veya vatanından uzakta yaban ülkelerde geçer. Bu romanın savaş dönemini anlatan romanlar içindeki önemini daha da arttırmaktadır.

Romanda Sadık Turan Uman kampının barakaları hakkında bahsederken bu barakaların birbirinden biraz da olsa fark ettiğini söyler. Sadık Turan’ın ilk yerleştirildiği 5 numaralı barakada hayat şartlarının sonradan geçtiği 2 numaralı barakaya göre çok daha ağır olduğunu bilinir. Sadık Turan’ın beş numaralı barakadan iki numaralı barakaya geçebilmesi de kolay olmaz. Sadık Turan’ı beş numaralı barakanın dışında gören bir asker onu başka bir alman askere götürür. O askerse Sadık Turan’ı defalarca döver. Ondan sonra ise dayak etkisinden mahvolan Sadık Turan kendisini tekrar 5 numaralı barakada bulur. Orada bir Ermeni’nin yardımında sedyecilik yaparken Kivograd kampında abisi gibi olan Mustafa’yı ölü halde bulur ve sonrasında bir asker eşliğinde dönerken, o alman çavuşu Sadık’ı iki numaralı barakaya yerleştirir. Sadık Turan orasının önceki barakadan biraz daha iyi olduğunu söyler. Bu

mekânlar Sadık Turan'ın esirlik yıllarındaki hiç unutmayacağı mekânlardandır. (Dağcı, 1991: 151-162)

Sadık Turan Şults'un evinden ayrıldıktan sonra onu Ruslara karşı Türkistanlılardan oluşturulan ordu kampına götürürler. Bu orduyu oluşturan esirler Ostrova kampına yerleştirilmiş olurlar. Sadık Turan Ostrova kampına gelene kadar birkaç yerde: Vinnitsa'da, Vladimir Volinsk'te trenden indiklerini söyler. Sadık Turan ve alman askeri yolculukta her durdukları yerde polis kamplarında kalırlar. Bu da esirlerin hep kontrol altında olduklarından haber verir. Sadık Turan'ın getirildiği Türkistanlı esirlerin ordu oluşturmak amacıyla yerleştirildiği Ostrova kampı diğer kamplara göre çok rahat ve esirlerin moral ve durumları da çok daha iyi olur. Kamptakilere Sadık Turan Ukrayna'dan getirildiğini söyler. Bu esir kampında önce altmış bin esir olduğunu, sonradan ise esirlerin üç yüzü kaldığını, 60 bin askerse o anda Türkistan ordusu olarak Rusya'ya karşı savaşmakta olduğunu söylenir. (Dağcı, 1991:215-216)

Türk ülkelerinden olan esirlerin saklandığı esir kamplarında bulunan Kırım-Tatarların da sayısı az olmamıştır. Savaştan önce Almanya'da Kırım-Tatar mültecilerinin olmadığı söylenirken savaş başladıktan sonra ise Türk Generali Erkiyet ve Erden'lerin Kırım yakınlarına ve Kızıl ordunun Kırım-Tatar askerlerinin de bulunduğu esirlik kamplarına kadar giden cephe gezisi yaptıkları söylenir. (Mühlen, 2006: 137)

3.6. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Cengiz Dağcı'nın Korkunç Yıllar romanı kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı dilinden hikâye edilmiştir. Yazar romanı asıl kahraman Sadık Turan dilinden anlatsa da yazarın kendi yaşadıkları da romandaki olaylardan çok da farklı değildir. Cengiz Dağcı'nın otobiyografi romanı olan Korkunç Yıllar eser kahramanı Sadık Turan'ın savaş yılları ve savaş sonrasındaki hayatından bahseder. Roman anlatıcısı romanın asıl kahramanı Sadık Turan'dır. Romandaki olaylar Sadık Turan dilinden anıları hatırlama şeklinde söylenilir. Romandaki ilk cümleler Cengiz Dağcı'nın kendisine aittir. Yani yazar bu ilk cümlelerdeki kendi hatıralarından bahsederken hiçbir diğer bakış açılı anlatıcıdan yararlanmaz. Burada Cengiz Dağcı Sadık'la tanıştığı anı ve onun ölümü hakkındaki haberi aldığı hakkında bahsetmektedir. Cengiz Sadık Turan'la tanıştığı günden sonra onu bir daha göremez. Cengiz Dağcı Sadık'la buluşmak, onunla bir daha sohbet etmek isteyip Sadık'ın kaldığı otele gider. Ama onu

oradan bulamaz. Sadık Turan ise Cengiz’e bir paket bırakır ve o paketin içinde dört tane defter vardır. Cengiz oradan elinde bu paketle döner. Bu pakette bulunan o dört defter işte bu roman kahramanı Sadık Turan’ın hatıralarının yazıldığı defterleridir.

Sadık Turan olayları anlatırken bir doktorun onu tedavi etmekte olduğunu, ondaki hastalığın, aslında hastalık değil ondaki hayal kırıklığı, hep düşüncelere dalgın halde kaldığından dolayı Sadık Turan’ı iyileştirebilmesi için onun tüm geçmişi hakkında bilmek istediğini, kendisinin ise geçmişini etkileyen o kara günlerini anlatmak istemediğini söyler. (Dağcı, 1991:32) Sadık Turan eserde olayları kısa bölümlerle anlatmaktadır.

Herhangi bir eserdeki kahramanın olay örgüsündeki hareketleri, söylediği her bir cümle veya kelime aslında eser yazarının iç geçinmelerinin meyvesidir. Bu yüzden bu eserin asıl kahramanı olan Sadık Turan’ın romanda aklından geçirdiği Kırım’da gerçekleşen birkaç olaya karşı tepkisi olan işbu cümleler de aslında eserin yazarı Cengiz Dağcı’nın geçmişi ve hayalleridir: *“Artık ağlamıyorum. Biliyorum ki Tatar oğlu bu gazeteleri okumayacak. Babamın sözlerini hatırlıyorum: “Onlar bizden korkuyorlar, Sadık! Onlar bizim varlığımızdan korkuyorlar» derdi. Ne kadar haklıymış! Şimdi ağlamıyorum. Biliyorum ki, düşmanlarımız bizden korkuyorlar. Bizi böyle hayâsızca Ruslaştırmak istiyorlar. Çünkü bizden korkuyorlar. Gazetelere iftiharla bakıyorum. Şimdi mesudum. Düşman üniforması içindeki vücudum çelik gibi sağlam!”* (Dağcı, 1991:40)

Bu cümlelerden görülmektedir ki, yazar edebiyatla hayatını bağlayan birisi olduğundan dolayı kendi milletinin yaşamakta olduğu evlerine Rusların yerleştirildiği, birkaç yıldır eser, şiir, sevdikleri için yazdıkları mektup gibi yazılarda kullandıkları Latin harfinin Rus alfabesine zorlu bir şekilde değiştirildiği için büyük bir hayal kırıklığına uğrar.

Krasnoye’de Ruslar Almanlara yenilirken Şişkof’la birlikte aynı yerde bulunan Sadık Turan bu Rus kumandanının yüzündeki acıyı izlerken içten sevinir. Çünkü Kırım’ı yıkmak Tatar Türklerini yok etmek isteyen bu Rus hükümeti gözlerinin önünde mahvoluyordu. Şişkof Sadık Turan’a bulundukları yerin arkasında iki büyük ordu olduğunu, eğer kendileri Almanların bulundukları yerden geçmesine izin verirlerse Almanlar gerilerindeki o iki orduyu da yok edeceklerini söylediğinde Sadık Turan

içten sevinir. Çünkü Sadık Turan'ın en büyük arzusu Kırım'ı bağımsız görmektir. (Dağcı, 1991:60)

Eserde yazar Sadık Turan dilinden hatıralarının ikinci bölümünü yazmaya karar verirken bunları yazabilir miyim diye düşünür. Çünkü bu ikinci bölüm Sadık Turan'ın yani Cengiz Dağcı'nın esirlik yıllarından ibarettir. Bu hatıralarını yazmaya karar veren yazar bu bölümün adını «Esir» diye koyar. Yazar bu bölümü yazmayı planlarken birlikte savaştığı ve dağda, çölde hayatını kaybeden arkadaşlarını, yurttan kalan aksakallı babaları ve yaşlı anaları ise *Kızılar*¹⁰ tarafından hayvan vagonlarına bindirilerek uzak ve soğuk Sibirya'ya sürgün edildiğini hatırlar. (Dağcı, 1991:101)

Sadık Turan eserinde Mehmet'in kendisine yazdığı üçüncü mektubu hakkında bahsederken, bu mektupta Mehmet, esirlik yıllarında karşılaştığı Ali isimli bir Türk asıllı esirin oradaki esirleri toplayıp onlara millet ve ana dil hakkındaki konuşmalarını yazmış olur. Bu konuşmada Ali ismindeki bu esir toplanan Türklere kimsenin ağzından Rusça tek bir kelime çıkmamasını, eğer Rusça konuşursa, gözlerini patlatarak, derisini yüzüp, leşini gübreye gömeceğini ve kendilerini Türkiye'li demeleri lazım olduğunu söylediğini de yazar. (Dağcı, 1991:166) Bunların hepsi esirlik hayatındaki Türklerin o andaki zor hayatlarında da ana yurtları ve ana dillerini unutmadıklarını, hatta millet ve dinlerine olan sevgilerinin daha da arttığını göstermektedir.

1. TOPRAK ANA ROMANI

1.1. Cengiz Aytmatov Hayatı ve Edebi Kişiliği

Ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov 12 Aralık 1928 tarihinde Manas'ın karargâhının bulunduğu inanılan Talas vadisindeki Şeker köyünde doğmuştur. Babası Törökul Aytmatov devlet memuru olarak çalışmıştır. Annesi Nagima Aytmatova Tatar asıllı bir öğretmendir. Cengiz Aytmatov'un gençliği zor bir döneme denk gelmiştir. O dönemde milletin uyması gereken kurallar değişmiştir. Yeni oluşan siyasi sistemle ve

¹⁰ Sovyetler Birliği askerleri

İkinci Dünya Savaşıyla mücadele etmek zorunda kalınmıştır. Cengiz Aytmatov daha küçük yaşlarındayken çalışmaya başlamıştır. Bunun sebebi İkinci Dünya Savaşında yetişkinlerin cepheye gönderilmesi ve cephe gerisinde ise sadece yaşlılar, kadınlar ve çocukların kalmasıdır. On dört yaşındayken Cengiz Aytmatov köyünde sekreterlik işinde çalışmıştır. Orada tarım makinelerinin sayımı, vergi tahsildarlığı gibi işlerden mesul olmuştur.

Aytmatov birden fazla üniversitede birden fazla bölümü bitirmiştir. En son Maksim Gorki Edebiyat Enstitüsü'nde ve sonra 1956-1958 yılları arasında Moskova'da eğitim görmüştür. Edebi eserler yazmaya da bu yıllarda "*Pravda*" gazetesinde başlamıştır. 1957 yılında Sovyet Yazarlar Birliği'ne üye olmuştur. Aytmatov'un eserleri birçok dile çevrilmiştir. Cengiz Aytmatov, *Gün Olur Asra Bedel* romanının film çekimi için gittiği Tataristan'ın başkenti Kazan'da 16 Mayıs 2008 tarihinde rahatsızlanmıştır ve böbrek yetmezliği teşhisinden dolayı tedavi için Almanya'ya götürülmüştür. Yoğun bakımda tedavi gören yazar Cengiz Aytmatov 10 Haziran 2008 tarihinde Nürnberg'de hayatını kaybetmiştir.¹¹

Cengiz Aytmatov'un Lenin Ödülü'ne layık görülen Toprak Ana romanı 1963 yılında yayımlanır. Eser İkinci Dünya savaşının insanoğluna getirdiği kötü yaşam koşullarını konu edinmiştir. Eserde büyüdüğü ve en mutlu günlerinin geçtiği toprakla, tarlayla sohbet eden Tolganay Ana hayatının savaş yıllarından bahsetmektedir. Ömrünün bir kısmını mutlulukla geçirse de savaş başladığı haberini aldıktan sonra bir gün bile mutlu yaşayamamıştır. Bir kadının kaderinde hem kocasını hem de üç oğlunu kaybetmesi, kendisinden sonra ise aileden hiçbir evlat kalmaması çok üzücüdür. Böyle bir hüznü hayatında ayakta kalabilen Tolganay Ana kadın olarak tüm dünya kadınlarına ilham kaynağı olarak gösterilebilecek bir karakterdir. Tolganay Ana, İkinci Dünya Savaşı sırasında milyonlarca kadının yaşadıklarını resmeden bir karakterdir.

Ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov, İkinci Dünya Savaşını yansıtan Toprak ana

¹¹Hurriyet.com.tr Cengiz Aytmatov kimdir? Eserleri nelerdir? (Erişim tarihi: 19.11.2019)

romanında derin yapıda savaş zamanında eşini ve üç evladını kaybeden kahraman bir ananın hayatta kalabilmek için dişini tırnağına takarak çalıştığı, kanı ve teriyle suladığı tarlayla yani toprakla kurduğu sohbeti ve gizemli ilişkiyi okurlarına aktarmıştır. Tek cümleyle anlattığımızda Toprak Ana romanı; savaş yıllarında ailesinden ayrılan, yetiştirdiği buğdayı, bin bir zorlukla topladığı hasadı kendisine az bile olsa bırakmadan cephedeki rahat ne mutluluk ne bilemeyen askerler için gönderen bir Kırgız köylüsünün İkinci Dünya Savaşı zamanında yaşadıkları karanlık hayatını okura yansıtan bir romandır. (Durukoğlu, 2016: 127-141)

Cengiz Aytmatov, Toprak Ana romanında mutlu bir kadının savaş başladıktan sonra ömrünün sonuna kadar hep acı içinde yaşayan romanının asıl kahramanı Tolganay Ananın dilinden İkinci Dünya Savaşı hakkında şöyle anlatır: *“Evet, toprak ana, insan istemeden düşüyor o hallere. Bari o dayanılmaz acıları çeken yalnız ben olsaydım, başkaları çekmeseydi diyorum. Ama savaşın kanlı pençesini boğazına geçirmedeği bir tek bile insan yok! Hele o kara haberi, ölüm haberini bildiren o kâğıtlar yok mu, insanı can evinden vuruyor, öfke ve kin bakışlarını domuklaştırırken, yüreğini parça parça ediyordu. Bir günde iki üç kara haber birden geliyordu köye. İki üç haneden birden hıçkırıklar, kargışlar, yürek paralayan ağıtlar yükseliyordu.”* (Aytmatov, 2011: 63)

1.2. Olay Örgüsü

Oluşan, meydana gelen, dikkat çeken veya çekebilecek nitelikte olan hadise, iş olay örgüsü ve vaka diye adlandırılabilir. İncelediğimiz Toprak Ana romanı olay örgüsü açısından da güzel bir örnek olarak gösterilebilir. Toprak Ana romanı incelenmesine olay örgüsü açısından bakılırsa iç içe geçen olaylardan meydana geldiği görülür. Romanda dış vakasında iki ana olay meydana gelmektedir. Bunun birincisi Tolganay Ananın tarlaya gelmesi ve Toprak Ana yani tarlasıyla derin derin konuşması ve dertleşmesi, ikinci ana olay örgüsü ise Toprak Ana’yla vedalaşmasıdır. Tolganay Ana’nın Toprak Ana’ya anlattıkları anıları ise iç olay örgülerini ortaya çıkarır.

Olay 5. ve 8. sayfaları arasında yer alan birinci bölümle başlar. Bu bölüm serim bölüm diye adlandırılabilir. 8-142. sayfaları arasındaki diğer olaylar ise aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- 1) Tolganay Ana’nın çocukken tarlasındaki toprakla tanışması
- 2) Tolganay Ana’nın tarlada işçi olarak çalışmaya başlaması

- 3) Tolganay Ana'nın kocası Suvankul'la tanışması
- 4) Tolganay Ana ve Suvankul'un evlenmesi
- 5) Tolganay Ana ve Suvankul'un çocuklarının olması
- 6) İkinci Dünya Savaşının başlaması ve ailedeki erkeklerin birer birer cepheye çağırılması
- 7) Aileden savaşa gidenlerin ölmesi
- 8) Ailedeki kadınların yani Tolganay Ana ve Aliman'ın zorluklarla mücadelesi
- 9) Tolganay Ana'nın gelini Aliman'ın hamile kalması
- 10) Aliman'ın oğlu Canbolat'ın doğumu ve Aliman'ın ölümü
- 11) Tolganay Ana'nın torunu olmayan Canbolat'ı tek başına büyütmesi. (Durukoğlu ve Yurttaş, 2016: 127-141)

Toprak Ana romanının olay örgüsü yazar tarafından kronolojik olarak ortaya koyulmuştur. Romanın ilk başlangıcında yaşlanmış ve savaşın zorluklarını yaşayarak ailesinden ayrılmış Tolganay ve Toprak Ana (tarla, yer) konuşması esas olay örgüsünün en sonuncu zinciridir. Yazar, bu sohbetin hemen ardından Tolganay Ananın başından geçenleri hatırlama durumu, geçmişten kesitleri anımsayarak en baştan olayları anlatmaya başlar. Romanın sonuna doğru yazar son olayı yine ilk baştaki anlattığı Tolganay Ana ve Toprak Ananın sohbetinin devamı olarak örgüyü ilerletir ve romanı sonlandırır.

Cengiz Aytmatov'un Toprak Ana romanı, Tolganay Ananın hasat verdiği boş bir tarlaya gelip Toprak ana olarak kişiselleştirilen toprakla dertleşmesiyle başlamaktadır (Aytmatov, 2011: 6-8). Tolganay Ananın anlattığı dert ise ölmeden önce yapması gereken tek bir iştir. Aslında torunu olmayan ama Tolganay Ana'yı kendi babaannesi diye bilen *Canbolat* isimli bir çocuğa gerçekleri söylemeyi düşünmesiyle başlamaktadır. Tolganay Ana roman öncesinde çocukluğunu hatırlarken, ne kadar mutlu bir çocuk olduğunu, hep güzel hayaller içinde büyüdüğünü söylemektedir. On altı yaştaiken Tolganay'ın da çalıştığı ve hasat topladığı tarlaya Suvankul adında on dokuz yaşında bir genç yardıma gelir. Suvankul dışarıdan bakınca o kadar güçlü birisi gibi gözükmezse de aslında çok çalışkan ve güçlü birisidir. Onlar ikisi de tarlaya

herkesten önce gelir ve en son giderler. Günler böyle geçerken Suvankul ve Tolganay bir-birlerini sevip evlenmeye karar verirler. Onların üç çocuğu olur. Üçü de büyüüp ailesine yardımcı olurlar. Büyük oğulları Kasım'ın Aliman adlı kızla evlenmesi aileyi daha da sevindirir.

Savaş başladıktan sonra önce ailedeki büyük oğul Kasım'ı cepheye gönderirler. Kasım'ı uğurlamaya çıktıkları gün Tolganay Ana ve gelini yani Kasım'ın hanımı Aliman güçlü olmaya, Kasım'ı üzmeden, onun cepheye giderken sıkılmaması için ağlamamaya çalışırlar. Ama hiçbir şekilde bunu yapamazlar. Tolganay Ana ve gelini Aliman o günden, o saatten itibaren hasret gözyaşları dökmeye başlarlar. Köyde kalan insanların zamanı gün boyu kolhozda geçer. Cephe ardındaki insanların konuştukları konu da hep savaş konusudur. Bu günlerde herkes savaşın bir an önce bitmesini hem de kapısını çalan kimsenin postacı olmasını arzu etmektedir.

Kasım savaşa gittikten kısa bir süre sonra oğulları Maysalbek'ten mektup alırlar. Mektupta Maysalbek Askerlik şubesinden çağırıldığını, ama şimdilik cepheye değil sınıf arkadaşlarıyla şehre gideceklerini yazmış, onlarla tek tek vedalaşamadığı için affetmelerini istemiştir. Oğlu Kasım'ın cepheye doğru yola çıktıkları hakkındaki mektubunun ardından Suvankul'u da savaşa çağırdıkları haberini alırlar.

Sonbaharın ilk gününde başlayan savaş insanları daha kışa kadar devam eden ekin toplama, taşıma işleriyle fizik ve ruhen ezer. Kışın soğuk sabahlarından birinde kolhoz atlarını nallamak işine yardım için yola çıkan Tolganay Anaya Başkarma Usanbay bir küçük kâğıt uzatarak "Acele telgrafın var" dediğinde Tolganay Ananın korkudan nefesi kesilir. Sonradan Usanbay "Korkma Maysalbek oğlun Novosibirsk'ten cepheye trenle geçecekmiş, onu istasyonda karşıla" diye söyler. Ondan sonra Tolganay Ana gelini Aliman'la yemekler hazırlayıp istasyona gelir. İstasyonda her gelen trende oğlu olduğunu sanan anne ve gelin geldiği her trenin ardından koşturup trendekilere oğlu Maysalbek'i sorar. Onlar ancak ikinci gün Maysalbek'i görebilirler. Görürken de sadece Maysalbek tren penceresinden kafasını çıkarıp anne, *anne*, *Aliman* diye seslendikten sonra onu üç, beş saniye öylesine görebilirler (Aytmatov, 2011: 60-61).

Köydeki işlerin başını çeken Tolganay gelini Aliman'la uyurken birileri kapıyı çalar. Dışarı çıkan Tolganay'a kolhozun atlarını hırsızların çaldığı haberini verirler. Bu haberi duyan Tolganay şoka girer. Hemen atına binip kolhoz atlarının bulunduğu yere

gelir. Oradan üç tane at kaçırılmış olur. Hatta kaçırılan atlar arasında Tolganay'ın evde erkek olmadığından dolayı kolhoza verdiği atı da vardır. Kocasından anı kalan bu atın çalınması Tolganay'ı daha da etkilemiştir. Hırsızları yakalamak için yola çıkarlar ama bir türlü bulamazlar. Tolganay geri dönerken atları kim çalmış olabilir diye düşünür. Çünkü o köyde herkes birbirini çok iyi tanımaktadır. O yüzden de atları köylü birisi çalmış olamaz diye düşünür. Sonradan Tolganay'ın aklına savaştan kaçan, ormanlarda yaşadığı düşünülen Ceyşenkul gelir. Köye döndükten birkaç gün sonra Tolganay milletten tohumluk için buğday toplamaya başlar. Kimisi on kilo, kimisi bir avuç buğday verir. Hatta canı acısa da hasta komşusu Ayşe'nin de yedi kilo buğdayının hepsini alır. Millekten toplanan iki çuval buğdayı da hırsızlar çalar. Hırsızlar tarafından dövülen gençlerden hırsızların nereye doğru gittiğini öğrenen Tolganay hırsızların ardından gider. Hırsızlara yetişen Tolganay onlardan birisini tanır. Bu ise, işte Tolganay'ın tahmin ettiği Ceyşenkul'dur. Hatta hırsızların bindiği atlar da o çalınan atlardır. Tolganay hırsızlara yaklaşıncı onları tanır ve durmalarını ister. Bunun üzerine Tolganay'ın atını vururlar. Attan düşen Tolganay yaralanır. Tolganay'ın ziyaretine gelen köylüler ise çalınan buğday hakkında tek bir şey bile söylemeyerek Tolganay'ı memnun ederler (Aytmatov, 2011: 88-91).

İlkbaharda tarlada tohum ekmeye meşgul olan millet o günlerde savaşın bittiği hakkında haber alırlar ve köydeki herkes trenlerin geçeceği demir yolunda toplanır. Herkes bir ya da birden fazla yakınıni orada bekler. Saatler geçtikten sonra sadece bir at arabasında tek bir asker oraya yaklaşır. Toplananlar pek çok evladının dönmesini beklerken sadece tek bir asker oğlanın dönmesi onları üzer. Tolganay Ana'yla Aliman Caynak'ın gelmesini umut etmişlerdir. Ama düşman kampına paraşütle atlayan Caynak'tan bir daha haber veya mektup alamazlar. Bu yüzden de savaşın bittiği hakkındaki haber Tolganay ve Aliman'ı ne kadar mutlu etse de bir o kadar da anıları hatırlatarak üzer.

Cengiz Aytmatov Toprak Ana romanında, savaşın bitmesi olayının ardından Aliman'ın komşu köyden bir çobandan hamile kalması haberi gelir. Toprak Ana romanının olay örgüsünde yer alan Aliman'ın hamile kalması ve çocuğunu doğururken vefat etmesi işte bu romanın doruklarından biridir. Aliman'ın çocuk doğururken ölmesi İkinci Dünya Savaşındaki kurbanların sayısını bir daha arttırmıştır. Aliman'ın doğurma zamanı yaklaşıncı Tolganay ondan hiç ayrılmaz. Ama bir gün gece derin bir

uykudayken Aliman'ın yatağında olmadığını, saatler önce çıktığını fark eder. Ondan sonra Aliman'ı arayıp dışarı çıkar. İşte tam bu sırada, ambardan Aliman'ın sesini duyup oraya girer. Aliman'ın durumu iyi olmadığını, hatta kanamasının olduğunu görünce komşusu Bektaş ve Ayşe'yi çağırır. Birlikte Aliman'ı en yakın bir hastaneye götürmeye çalışırlar. Ama yoldayken Aliman doğurmaya başlar. Ona yardım eden Tolganay bebeği eline aldığı anda ise Aliman canını teslim etmiş olur. Tolganay Ana o bebeğin ismini Canbolat koyar ve onu tek başına büyütür. Canbolat büyüyünce Tolganay Ana'ya her işte yardımcı olur. Tolganay Ana da Canbolat'ı kendi torunu gibi sever.

Toprak Ana romanı kronolojik açıdan sondan başa ve başta sona olarak yazılmış olsa da bu romanın olay örgüsündeki asıl kahraman Tolganay Ana'yla ilgili olaylarla başlayıp devam etmiş ve sonlandırılmıştır. Bu yüzden de Toprak Ana romanının olay örgüsü tek zincirli olay örgüsü türüne aittir.

1.3. Şahıs Kadrosu

Edebiyat bilimcisi İsmail Çetişli (2009), eserde şahıs kadrosu hakkındaki görüşlerini şöyle belirtmektedir: “*Şahıs kadrosu; hikâye, roman ve tiyatroda anlatılan/sahnelenen olayları var eden ve yaşayan insan ve insan hüviyetine büründürülmüş varlıklardır*”. (s. 67)

Toprak Ana romanının kahramanları roman olay örgüsündeki önemlerine göre şu şekilde sıralanmaktadır.

Asıl kahramanlar:

- 1) Tolganay Ana: romanın asıl kahramanı. Düz kahraman. Romanda yazarın okuyucuya vermek istediği mesajı taşıyan tematik güç. İkinci Dünya Savaşında büyük kayıplar ve acılar içinde yaşayan olumlu kahraman.
- 2) Suvankul: Tolganay Ananın kocası. Savaşta vefat eder. Düz kahraman.
- 3) Kasım: Tolganay Ana ve Suvankul'un oğlu. Alimanın kocası. Savaşta hayatını kaybeder. Yuvarlak kahraman
- 4) Maysalbek: Tolganay Ana ve Suvankul'un oğlu. Romanda savaşta hayatını kaybeden olumlu kahraman.
- 5) Caynak: Tolganay Ana ve Suvankul'un oğlu. Romanda hayatını kaybeden genç bir olumlu kahraman.

- 6) Aliman: Tolganay Ananın tek bir gelini. Kasım'ın eşi. Yuvarlak kahraman. Evlendiğine çok olmadan savaşa giden kocasından ayrılan, sonra ise tanımadığı bir erkekten hamile kalan çocuğu doğururken hayatını kaybeden kısmen olumlu kahraman.

Yardımcı kahramanlar:

- 1) Ayşe: Tolganay Ananın komşusu. Tolganay Ananın kötü günlerinde yanında olan olumlu kahraman. Düz kahraman.
- 2) Bektaş: Ayşe'nin oğlu. Kasım'ın dostu. Savaşta ailesindeki erkekleri vefat eden ve yalnız başına kalan Tolganay Ana ve Aliman'a hep yardım eden olumlu kahraman. Cephe ardında hizmet eden düz kahraman.
- 3) Cenşenkul: Savaştan kaçan ve gizli olarak yaşamakta olan köyün hırsız, Tolganay'ı yaralayan olumsuz kahraman. Düz kahraman.

Romanda kahramanlar o çağın gereklerine göre hayal kurarlar. Tolganay Ananın çocukken arzu ettiği tarla yanından geçen zengin köylüler gibi güzel bir başörtüyle, elbiselerle deveye binip onlar gibi sallana sallana gezmek olur. Tolganay Suvankul'la tanıştıktan sonra ise birlikte kaldıkları ilk gün Suvankul'a verdiği *Suvan biz mutlu olacağız değil mi?* sorusuna Suvankul'dan şöyle bir cevap alır: *“Toprak ve su insanlar arasında eşit olarak paylaştırılınca, kendi tarlamız olunca, kendi tarlamızı sürüp eker, kendi ürünümüzü kaldırıncı, biz de mutlu olacağız. İnsanın çok büyük bir mutluluğa ihtiyacı yoktur Tolganay. Bir çiftçi için mutluluk, kendi tarlasını sürüp ekmek ve ürün almaktır.”* (Aytmatov, 2011: 11) Görüldüğü gibi o dönemde insanlar mutluluğun bu kadarına razı olurlar. Çünkü o çağlarda hatta bu kadar mutluluk ta insanlar için yeterliydi. Onlar evlenince çok mutlu bir hayata başlarlar. Üç çocuğu da su damlası gibi birbirlerine benzerler. Suvankul'un çocukluğu zamanlarda okula gidip okuma-yazmayı öğrenmek zor olur. Çünkü o zamanlarda okullarda sadece zengin ailelerin çocukları okuyabilmektedir. Bu yüzden de Suvankul okuma ve yazmayı kendi çocuklarından öğrenir.

Romanda yazarın okuyucuya anlatmak istediği konu, vermek istediği mesaj en çok eserde asıl kahraman olarak bilinen Tolganay Ana'ya yüklenmiştir. Bu yüzden de Tolganay eserin tematik gücünü taşıyan kahraman olarak da görülür.

Çocuklarının büyüğü Kasım, babası gibi traktör sürücüsü olur ve daha sonra biçerdöver kullanmasını öğrenir. Maysalbek ise okumayı çok sever, her zaman elinde bir kitap bulunur. Küçük oğulları Caynak'a gelince, o her bakımdan hem güzel hem de iyi bir çocuk olarak tasvir edilir. Kasım'ın büyüüp evlendiği Aliman adlı kız da olumlu bir karaktere sahiptir. Hep birlikte çalışıp topladıkları buğdayın unundan yapılan ekmekten yiyen kendisi ve milletin o günkü mutluluğunu hatırlayan Tolganay Ana millet, vatan sevgisini şöyle özetler: *İşte o anda anladım ki, bir ananın mutluluğu, milletin mutluluğundan doğuyor, aynı kökten olan ağacın dalları gibi bir kökten geliyor. Kaderi de onun kaderiyle bir oluyor. Çektiğim bütün acılara, hayatın bana indirdiği korkunç darbelere rağmen bugün de bu düşüncedeyim. Ne olursa olsun, milletim yaşıyor, ben de yaşıyorum...* (Aytmatov, 2011: 26)

Savaş hakkındaki haber bu haberi getiren Rus oğlanını nasıl gençlikten ayırıp büyüttüğünü eserin asıl kahramanı olan Tolganay Ana'nın dilinden şöyle anlatılır: *Omun gencecik, ancak benim Caynak'ın yaşında olduğunu da anladım. Yalnız omuzları biraz daha geniş ve boyu uzundu. Lüle saçları alnına yapışmıştı. Dudakları ve yüzünde hala kanlı çizikler vardı. Çocuksu gözlerinde ise öyle bir acı vardı ki bu acıların hemen o sabah onu erkekleştirdiğini, çocukluktan çıkarıp olgunlaştırdığını da anladım.* (Aytmatov, 2011: 35) Hatta daha savaş başlamadan savaş hakkındaki haberin millet arasında dağılması işte böyle bir etki yaratmıştır. Bu haberi aldıktan sonra Tolganay Ana işte o anda bizim için bir başka hayat, savaş yılları başlamıştı der.

Savaş başladıktan hemen sonra köyden erkekler cepheye gönderilmeye başlar. Tolganay Ana oğlu Kasım'ı cepheye göndermek için geldikleri meydanın o gün çok kalabalık olduğunu söyler. Orada cepheye uğurlayan ve uğurlananlar arasında gerçekten delikanlı, açık ve cesur yürekli birçok yiğitlerin olduğunu, onlar halkın, ailesinin üzüntülerini, kaygılarını azaltmak için kendilerini mutlu göstermeye çalışırlar. Bunun için ise onlar birbirleriyle şakalaşmakta ve hatta şarkı söyleyip dans da etmektedirler. Aslında, o yiğitlerin de gönlünde bir karanlık vardır. Onlar da savaştan dönebilir miyim, ailedekilerle bir daha kucaklaşarak onları çok sevdiğimi, çok özlediğimi söyleyebilir miyim diye düşünürler. Kasım'ı savaşa gönderdiklerinden birkaç gün sonra Suvankul'a da çağırı gelir. Çağırı haberini alan Tolganay ile Suvankul eve doğru giderken, hiç konuşmadan giderler, aslında ise söylemek istedikleri çok şey vardır. Bu ise insan ne zaman bir şeyi derin düşünürse, bu

düşüncelerini dile getirmesi daha zor olacağını göstermektedir.

Kocası savaşa gittikten hemen sonra Suvankul'un dediği gibi Tolganay'ı ekip başı görevine koyarlar. Çünkü köyde bu işi yapabilecek kimse kalmaz ve bu köyü Tolganay Ana gibi iyi bilen az bulunmaktadır. Bu işi bilse de köyde kalanlar ya sakat ya da hasta olurlar. Kadınlar, genç kızlar, çocuk ve yaşlıların ürün olarak tarladan kaldırdıkları her şeyi orduya gönderirler. Halk, kendilerinden çok, savaşa çağırılan evlatlarını, kocasını, babasını, kardeşini düşünürler. Çünkü onların çok zor durumda savaştıklarını bilmektedirler.

Oğullarından, kocasından günlerdir mektup alamayan Tolganay Ana kışın soğuk sabahlarından birinde oğlu Maysalbek'ten mektup alır ve istasyondan geçerken anasını görmek istediğini öğrenir. O anda Tolganay Ananın mutluluğu dünyalara denk olur. Oğlu Caynak'a bu haberi verdiğinde daha genç olmasına rağmen Caynak, kocasını çok özleyen yengesini biraz olsa da mutlu etmek için Tolganay Ana'ya yengesiyle gitmesi gerektiğini kendisinin ise kolhoz işlerine bakacağını söyler. Bu ise Caynak'ın ne kadar düşünceli birisi olduğunu göstermektedir. Evde en güzel yemeklerden bol bol yaparak yola çıkan ana ve gelin öyle bir mutlu olurlar ki hatta Aliman konuşmadan hiç duramaz. Fakat aklına aslında ne için oraya gitmekte olduğu, kayın kardeşi Maysalbek'te kendi kocasının yüzünü, kokusunu bulmak istediği için yola çıkmakta olan Aliman, bu düşünce aklına oturduğu zaman sessiz kalır. İstasyona geldiklerinde istasyonda ne tren ne de insan olur. Mutlulukları bir anda havaya uçar. Öyle olmasına rağmen iki gün istasyonda Caynak'ı beklerler. Her geçen trenin arkasından koşarak umut gözleriyle Caynak'ı ararlar. Kadınların soğuk, rüzgârlı, hüzünlü böyle bir günde bu durumda iki gün sürünmeleri savaşın üzüntülerindendir. Böyle bir istekle bekleseler de Tolganay Ana ve gelini Aliman Caynak'ı sadece tren geçerken penceresinden birkaç saniye görebilirler. Hazırlayıp getirdikleri yemekleri veremeyip, oğluna son bir kez sarılamayan Tolganay Ana tren ardından koşarken düşer ve bir türlü kalkamaz. Ancak gelini ve istasyondakilerden birisinin yardımıyla ayağa kalkabilir. Caynak da trenle geçerken annesiyle vedalaşamadığı, belki bu bir-birlerini uzaktan gördükleri de son kez olabilmesini düşünür ve şapkasını trenden fırlatarak annesine bırakır. Tolganay Ana ise bunu gelini Aliman'dan öğrenir. Tolganay Ana eve kadar bu şapkeyi kalbinin üstüne sımsıkı bastırarak gelir. Tolganay Ana o şapkeyi evinin duvarına asar. O şapkeyi bazen eline alır, yüzüne sürer ve doya doya koklayarak oğlunun kokusunu

bulmaya çalışır. (Aytmatov, 2011: 62)

Küçük oğlu, daha on sekize dolmayan Caynak'ını savaşa almayacaklarını düşünen Tolganay Ana küçük oğluyla avunur. Ama bu mutluluğu da uzun sürmez. Kış sonuna doğru Caynak'ı da sıkı sık kendi yaşındaki gençlerle yat kalk, silah kullanma talimleri için on beş günlük bir eğitime çağırırlar, sonra ise eve gönderip, on beş gün sonra tekrar çağırırlar. Ama ilk çağırdıklarının ertesi günü Caynak eve döndüğünde annesine bu kez eğitimin biraz uzun süreceğini, bu yüzden de eve gidip bir gün dinlenmek istediğini söyler. Aslında, Caynak savaşa gönderilecektir. Annesini daha da ıstırap içinde görmeye dayanamadığı, annesinin ise oğluyla vedalaşırken babası ve abilerini gönderirken yaşadığı acıları tekrar yaşamasını istemediği için, yalan söyleyip savaşa gitmiştir. Caynak savaşa gittiği haberi de arkadaşlarından az sonra mektup olarak gönderir ve böyle yaptığı için annesinden özür diler. Bir gencin daha savaş zamanındaki sıkıntılara rağmen böylesine karakterini koruması, bu karakterde sabit kalabilmesi de oldukça etkileyicidir. Hatta köydeki herkes böyle bir karaktere sahiptir. Tüm sorumluluğu üzerine alan Tolganay'ın tohum olarak halktan topladığı son buğdayların çalınmasına rağmen Tolganay'a hiçbir şey demeden, attan düşüp hastalanan Tolganay'ın ziyaretine köylülerin gelmeleri bunun bir göstergesidir.

Ailede ortanca oğul Maysalbek de babası Suvankul ve annesi Tolganay'ın öğütleriyle abisi gibi cesur ve gayretli olarak büyür. Bir gün emekli postacı Temirşal Maysalbek'ten mektup getirir. Maysalbek'ten gelen mektupta onun bir görev aldığını, görev ise düşman tarafa karşı yapılacak saldırıdan önce oraya gitmek olduğunu söyler. Bu yazan mektubu ise annesine yazan en son mektubu olacağı, gideceği yerden ise bir daha geri dönemeyeceği hakkındadır. Annesine ise hakkını helal etmesini, bunun için ise hiç ağlamamasını rica eder. Mektupta Maysalbek aslında öğretmen olmak istediğini, çocuklara hayatı öğretmek istediğini söyler ve bunu yapamadığı için de çocuklardan özür dilemektedir. Öğretmen olamadıysa da vatani, milleti için yaptığı bu kahramanlığıyla o çocuklara bir şey öğretebildiğinden gurur duymakta olduğunu söyler. Bu itiraf ettiklerimiz de mektupta işte böyle yansır: *Bu benim son mektubum, son sözlerimdir. Anacığım! Bin defa, binlerce defa hep sana, senin ana yüreğine sığınacağım, sana sonsuza kadar borçlu kalacağım. Seni umutsuzluklara düşürdüğüm için başışla beni anacığım. Beni anlamamı da istiyorum. Benim fedakârlık duyugum, hayat okulunda yoğrularak pekişti. Bu benim öğretmenleri olmak istediğim çocuklara*

da ilk ve son dersimdir. Ben gönüllü olarak gidiyorum, insanlara böyle büyük bir armağan sunabildiğim için de gururluyum. (Aytmatov, 2011: 94)

Cengiz Aytmatov'un bu romanında kahramanlardan biri olan Maysalbek'in ne kadar vatan sevgisiyle dolu olduğu romandaki olaylarda görülmektedir. Yazar, Maysalbek'in bu mektubuyla savaş zamanındaki Kırgız oğlanlarının kahramanlıklarını okura anlatmaktadır.

Tolganay'ın hayatında kalan tek bir ev yoldaşı, sevdiği gelini Aliman'ın bir gece eve sarhoş, elbisesi yırtılmış, saçları dağınık bir halde döner. Kocasını Kasım'dan değil tanımadığı komşu köydeki bir çobandan hamile kalır. Çocuğunu Tolganay'ın görmemesi için ambarda doğurmaya çalışması, o anda çok kan kaybetmesinden dolayı doğum yaparken hayatını kaybetmesi okuyucuyu etkiler. Toprak Ana romanında, Aliman olumsuz niteliklere sahip bir kahraman değildir. Romanda yazar insanın her zaman yanlış yapabileceğine de iştret eder. Aliman'ın tanımadığı birisinden hamile kalması olumsuz olaydır. Ama genel bakış açısından Aliman romanda olumlu kahramanlardan biridir. Çünkü Aliman ailesini, kocasını çok sevmektedir. Tarlada çalışmaktan da erkekler gibi zevk almaktadır. Kocasını savaşta öldükten sonra da Tolganay Ana'yı da hiçbir zaman yalnız bırakmaz. Kendisi ne kadar hüznölüyse de Tolganay Ana'ya bunu belli etmemek için hep gizler. Hatta doğuracağı çocuğunu da Tolganay Ana'nın yanında doğurmaya yüz bulamaz. Bu yüzden de doğururken vefat eder. Son nefeslerini alırken de Tolganay Ana'dan kendisini bağışlamasını yalvarır. İşte bunların hepsi Aliman'ın bu romanda olumlu kahramanlar sırasına konulabilmesini sağlamaktadır.

Gelini Aliman'ın çocuğu Canbolat, aslında Tolganay Ananın torunu olmazsa da ama Tolganay Ana onu kendi torunu gibi çok sever. Onu tek başına büyütür. Hatta bir kere Canbolat küçükken çok hastalanır. Onu hastaneye götürmek için Tolganay Ana kanalın derin olmayan yerinden yaya geçer ve kendisi de birkaç gün hastalanıp yatağa düşer. İşte Tolganay Ana'nın romandaki tüm yaptıkları, karakteri, davranışları okurlara örnek olur. Bir kadının hayatın bu kadar zor şartlarına rağmen ayakta kalabilmesi, üstelik başkalarının hayatında olan olumsuzluklara arkasını dönmemesi gerçekten büyük bir kahramanlıktır.

Tolganay Ana eserde İkinci Dünya Savaşında sevdiklerinden ayrılan analar tipini de

canlandırmaktadır. Tolganay Ana'nın karşısında en büyük Hasım/karşı güç olarak da İkinci Dünya Savaşı bilinir. Bu hasım/karşı gücün eserde o kadar öneme sahip olmayan, yardımcı kahraman olarak bilinen ikinci dereceli karşı güçler de vardır. Bunun gibi yardımcı kahramanlara Cenşenkul ve Aliman'ın hata yapmasına sebep olan çoban gibileri örnek olarak gösterilebilir.

1.4. Zaman

Zaman hiç durmayan, durdurulamayan, geri döndürülemeyen veya dondurulamayan, dünyadaki bütün varlık ve eylemleri içine alan bir kavramdır. Dünyada ne oluyorsa ne varsa hepsi zamanın içindedir. İnsan yaşarken zamanını yavaş yavaş kaybeder. Dün yaşayanları geçmişte kalır, bugünü yaşamaya devam eder, yarın yaşayacakları ise gelecek zaman içinde yansır. Ünlü dilbilimci Emile Benviste'ye göre *"Dünyanın fiziksel zamanı tek düze, sonsuz, çizgisel, istendiği biçimde bölümlenebilen bir süreklilik niteliği taşır."* (Benviste, 1995:130).

Okuduğumuz herhangi bir anlatma esasına bağlı edebi eser metinleri zaman bakımından üç kısma ayrılır:

- 1) Maceranın kendi zamanı (edebi eserde anlatılan olayların aslında yaşandığı zaman)
- 2) Anlatma zamanı (yaşanılan olayların ne zaman algılanıp ifade edildiği zaman)
- 3) Yazıya geçirme zamanı (eserin yazıldığı zaman) (Aktaş, 1984:113-114).

Kırgız edebiyatının İkinci Dünya Savaşını anlatan en güzel romanlarından biri olan Toprak Ana romanında vaka zamanı kendi içinde ikiye ayrılır. Birinci vaka zamanı asıl kahraman Tolganay Ananın yaşlılık dönemine, sonbahar aylarına denk gelir. Romanda ilk vaka zamanı sonbahar mevsimi olduğunu romanın ilk başlarında anlatıldığı işbu cümleden anlaşılabilir: *"Uzakta, boz renkli büyük yolun ötesinde, sonbahar bozkırı göz alabildiğine uzanıyor..."* (Aytmatov, 2011: 5). Romanda yazar ilk vaka zamanında gerçekleşen olayları eserin başında ve sonunda anlatmaktadır. Birinci vaka zamanında asıl kahraman Tolganay Ananın hatıralarından bahsetmesiyle ikinci vaka zamanı başlar.

Romanda yazarın anlatmak istediği asıl konu ise ikinci vaka zamanı İkinci Dünya Savaşı yılları ve ondan sonraki birkaç yıldır. Romanda ikinci vaka zamanı 1939-1945 yılları arasındaki savaş yılları ve ondan sonraki zamanı içerir. Romanın vaka zamanında önemli olan savaşın başladığı an şöyle anlatılır: *"Biçme işine girişmek için*

ikişer ikişer sıra tutmuştuk ki çayın ta ötesinde dörtnala gelen bir atlı göründü. Köyden hızla çıkmış, çalılara sazlara aldırmadan, gerisinde bir toz bulutu bırakarak bize doğru uçuyordu.» (Aytmatov, 2011: 31) İşte bu atlı genç tarladakilere savaş başladığı hakkındaki haberi getirmektedir. Romanda savaşın bittiği hakkında ise “*Ah! Zafer! Zafer! Ne kadar çok bekledik seni! Selam sana büyük zafer, selam sana! Döktüğümüz gözyaşları için bizi bağışla!..*” denilmektedir. (Aytmatov, 2011: 98)

Konu ettiğimiz bu roman geniş zaman aralığını kapsadığı görülür. İncelediğimiz bu roman zaman açısından zengindir. Buna sebep ise romanda konu edilen İkinci Dünya Savaşının insanoğlu hayatında, tarihte derin bir iz bıraktığıdır. Savaş oğlu anneden, kocayı karısından, abiyi kardeşinden ayıran insanlığın büyük bir faciasıdır. (Durukoğlu ve Yurttaş, 2016: 127-141)

Romanın 1963 yılında yayımlandığına bakılırsa roman 1960’lı yıllarda yazılmaya başlandığı öğrenilir. Romanın anlatma zamanı da aynı bu 1960-1963’lü yıllar diye bilinir.¹²

Toprak Ana romanında vaka zamanı olay örgüsünün sonundan başlar. Yaşlanmış Tolganay Ana asıl olayları sonradan tarlayla birlikte hatırlar. Tolganay Ana tarlaya geldiğinde savaş bitmiş ve Tolganay Ana ise hayatındaki her şeyi kaybetmiş olur. Romanın vaka zamanı en sondan başlayıp sonra ise olay örgüsü ilk baştan anlatılır. Vaka zamanı Tolganay Ananın İkinci Dünya savaşı öncesi, o günlerdeki yaşam tarzı, çocukluğundaki hayalleri, hüznü ne bilmeyen gençliği, sevgili kocasıyla nasıl tanıştığı, bir ailenin hep birlikte mutlulukla tarlada çalıştığı hakkındaki anılarını hatırlamasıyla devam eder.

Ailede ilk olarak büyük oğul Kasım savaşa çağırılır. Savaş başlaması, bağlı ülkelerden erkeklerin cepheye gönderilmesi de yazın son ve sonbaharın ise ilk günlerine denk gelmiştir. Yazın o sene çok sıcak geldiği buğday başaklarının olgunlaşıp ufuklara kadar uzanmasını sağlamıştır. Tam hasat zamanında savaşın başlaması hasat toplama işlerinin bir an önce bitirilmesini gündeme getirir. Çünkü tarlada çalışan erkekler bir-

¹² https://www.turkedebiyati.org/kitap_ozetleri/toprak-ana.html (erişim zamanı: 13.10.2020)

bir cepheye gönderilmeye başlamıştır. Her gün birkaç işçi savaşa gider, kalanlar ise bir dakika bile dinlenmeden çalışır. Öyle acele ederler ki biçtikleri ekinleri bağlamadan toplayıp arabaya yüklerler. Arabalar hızla kullanılırken hasadı döküp saçarak batözlerin bulunduğu yere götürürler. Böyle bir durumda başka çareleri de olmaz. Biliyoruz ki, köylerde yazın son günleri ve sonbahar ayları insanların kışa hazırlık görmeleri, yani ilkbaharın ilk günlerinden başlayıp çalışarak yetiştirdikleri her şeyi toplamakla geçer. İşte o anda başlayan savaştan dolayı ülkedeki erkeklerin cepheye gönderildiği için millet ekinlerin hepsini toplayamaz. Tarlada toplanmadan kalan ekinler ise kar altında kalmıştır. Savaşın başladığı an işte böyle köylülerin aylarca beklediği, bir bayram gibi karşılayacağı, hep birlikte mutlu bir şekilde toplayacakları hasat zamanına denk gelmiştir. Kar altında kalan ekinleri bir daha toplayamazlar ve artık bu ekinler bozulmak zorunda kalır.

Romanda vaka zamanı ilerlerken farklı olaylarla karşılaşılır. Millete ise cepheye giden askerlerin vefat ettiği hakkındaki mektuplar gelmesi daha da çoğalır. Yazar Cengiz Aytmatov romanın anlatma zamanında yer alan Maysalbek'ten gelen mektubun savaşın tam ortasında 9 Mart 1943 yılında gece yarısında yazıldığını söyler. (Aytmatov, 2011: 94) Bu günlerde ise Sovyet Rusya'sı düşmanı geri çekinmeye mecbur etmiştir. O zaman ise savaşın başladığına yaklaşık üç sene olmuş ve cephedeki milyonlarca düşman ölmüş, milyonlarca düşman ise yaralanmıştır. İşte bu başarıya da Maysalbek gibi oğlanların kahramanlıklarıyla ulaşılmıştır.

Almanya'nın Sovyet Rusya'ya teslim olmasıyla ilkbaharda biten Almanlara karşı savaş Toprak Ana romanında da bitmiş olur. Aslında, Almanların teslim olmasının ardından Japonya'ya karşı da savaş devam eder. Yazarın, savaşın Japonlara karşı savaş hakkında romanında fazla bahsetmemesinin nedeni de bu arada savaş bitti diye askerlerin evlerine dönmeleri, yazarın amacı olan savaşın Kırgız milletine, insanoğluna sunduğu kötülükleri anlatmak için ise savaşın bu büyük kısmı da yeterli olması ve Japonlara karşı savaşın uzun sürmemesidir.

Romanda vaka zamanı ilerlerken, ilkbaharda savaşın bitmesi ve askerlerin dönmesinin ardından sonbaharın sonuna, kışın ilk günlerine yakın Aliman'ın çocuğunu doğururken ölmesiyle devam eder. Yazar bu olayın yağmurlu, karlı günlerde olduğunu anlatmakla okuru yine de etkiler. Sonbahar edebi eserlerde genelde bir olayın veya bir

ömrün sonu olarak mecaza sahiptir. Romanda Aliman'ın hayatını kaybetmesi de soğuk, karlı, yağmurlu ve rüzgârlı havada gerçekleşir. (Aytmatov, 2011: 130) Yazar olayları anlatırken bu olayların ortaya çıktığı zamana dikkat eder. Çünkü okur eseri tamamıyla anlaması, eserden bir şeyler alması için olaya göre mekân ve zamanın uyması da çok önemlidir. Toprak Ana romanında bu başarıya tamamıyla ulaşılmıştır.

1.5. Mekân

Prof. Dr. İsmail Çetişli (2009) roman, hikâye ve tiyatrodaki mekânın önemi hakkında bahsederken insanın yaşadığı çevre/mekân o insanın karakterini, sosyal ve kültürel açıdan belirleyeceğini, insan yaşadığı mekândan ayrı düşünülmemeyeceğini ve hatta mekânın insan gerçeğinin bir parçası olduğunu da söyler. (s.77-78)

Bir roman incelemesi yapılırken mekânın türlü çeşitleri ortaya çıkar. Edebi eserde mekân olay örgüsünün meydana geldiği, eser kahramanların bulundukları yer, kendi oluşlarını anladıkları alandır. Üstelik eserde mekân kahramanlarının karakteri, bakış açısı, duyguları, zengin ya da fakir olduğunu okura sunabilir. Hem de edebi eserlerde anlatılan olayların ortaya çıktığı yerler kahraman karakterinden haber vermekle birlikte okurları da etkileyebilir.

Romanlar üzerinde yapılan incelemelerde mekân türleri hakkında bahsedilirken kapalı, açık, geniş, dar ve özel gibi adlandırılmalar kullanılır. Diğer mekânları içine alan açık mekân eser kahramanlarının olay örgüsünde içinde oldukları geniş alandır. Açık mekâna ülke, bölge, şehir, dağ, deniz, okyanus ve şunun gibi büyük hem de açık alanlardır. Kapalı mekânlara ise fabrika, hastane, ev, oda gibiler örnek olarak söylenebilir.

Toprak Ana romanında açık mekânlarla birlikte kapalı mekânlar da yer almaktadır:

- a) Açık mekânlar: Sarı Vadi ve kırlar (açık ve geniş mekânlar), Yukarı Talas, istasyon (açık ve dar mekân), Riazan şehri, Moskova, Orekhovko köyü, tarla.
- b) Kapalı mekânlar: ambar (kapalı ve dar mekân), ev, vagon.

Romanda savaş başlamadan önceki asıl kahramanların güzel hayat geçirdikleri birçok açık ve geniş veya kapalı ve geniş mekânlar savaş başladıktan sonra dar mekânlara dönüştüğü görülmektedir.

Bu romanda da yazar mekânı anlatmak istediği konuyu; kahramanların karakterini, ruh

hallerini okura tanıtmakta yardımcı olarak kullanmaktadır. Toprak Ana romanında geçen Sarı Vadi, Yukarı Talas, ev, evin avlusu, askerlik şubesinin avlusu, tren istasyonu, ambar, bozkır ana mekânlardır.

Roman adının Toprak Ana olarak alınması da roman asıl kahraman Tolganay'ın Sarı Vadi'de yer alan *bozkır* da toprakla, tarlayla kurduğu sohbete dayanır. İşte burada roman kahramanlarının hayatı gerçekleştirilir. Romandaki mekânla kahramanlar karakteri arasında güzel bir ilişki ve uygunluk vardır. (Durukoğlu, 2016:127-141)

Toprak Ana romanında savaş öncesi, savaş zamanı ve savaş sonrası anlatılırken olay örgüsü genellikle köylerde, tarlalarda olduğu anlaşılmaktadır. Bu ise halkın gerçek hayatını görebilmek için yol açar. Toprak Ana romanında ilk başta Tolganay Ana'nın dilinden anlatılan mekân tasviri hasat zamanı geldiğinde tarlada insanların hep birlikte bir aile gibi çalıştıkları, Tolganay Ana da orada kocası, oğlu, geliniyle beraber mutlu bir tarzda yan yana hasat topladıklarıyla görülecektir. Eserde şehir hayatından geride olan köyde yaşam tarzı, insanların milletine, ülkesine olan sevgisi, arzularının da imkânlarına göre edinmesi o dönem ve yaşadıkları mekânlarıyla ilgilidir.

Sovyet Rusya'ya bağlı ülkelerden cepheye gönderilmeye başlayan erkekler önce yaşadıkları bölgedeki askerlik şubesinde toplanıp, aileleriyle vedalaştıktan sonra cepheye gönderilir. İşte, orası o günlerde çok kalabalık olmaktadır. Sovyet Rusya'ya bu bağlı ülkeleri rahat yönetebilmeleri için hazırladıkları mahallelerdeki böyle büyük yerler o anda vedalaşma anında kalabalık olur. Çünkü aileden herhangi birisi savaşa gidiyorsa o ailedekilerin hepsi askeri uğurlamaya çıkarlar. Romanda bu mekân tarif edilirken Sovyet Rusya'nın kendisine bağlı ülkeleri yönetme şekliyle de tanışmış olunur.

Bu romanda, Aliman'ın çocuk doğururken ölmesi olayı önce kapalı mekânda, yani ambarda, sonra ise açık mekânda olduğu görülmektedir. Yazar romanda ölümden bahsederken mekânı da uyumlu şekilde kullanır. Örneğin, Aliman'ın ambarda tek başına kıvrılarak çocuğunu doğurmaya kalkması, sonra ise onu hastaneye götürmek için yola koyulmaları, Aliman'ın durumu kötüye döndükten sonra ise yolda durmaları ve Tolganay'ın sevimli gelini Aliman'ın yolda, hastaneye yetişmeden at arabasının üstünde can emanetini teslim etmesi de eserin değerini artırır. (Aytmatov, 2011: 127-130) Yani mekân ve zamanı olaya oldukça uygun kullanan yazar okura anlatmak

istediği amacına tamamen ulaşmıştır.

1.6. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Edebiyat bilimcisi Prof. Dr. İsmail Çetişli (2009), eserde bakış açısı ve anlatıcı hakkında bahsederken bakış açısına göre anlatıcıları şu şekilde anlatmaktadır:

- 1) Hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı
- 2) Kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı
- 3) Müşahit/gözlemci bakış açılı (ben veya o) anlatıcı
- 4) Çoğulcu bakış açısı ve anlatıcıları (s. 84-87)

İsmail Çetişli (2009), eserin çoğulcu bakış açısı yöntemiyle anlatılmasının iki türlü olduğunu da söylemektedir. Bunlar:

- 1) Yukarıda bahsedilen türlerden iki veya ikiden fazlasının aynı eserde kullanılması (basit şekli).
- 2) Esas bir anlatıcı olduğu halde o eserin olay örgüsünde bulunan kahramanlardan yine birkaçının da bakış açısına yer verilmesi (s. 88)

Cengiz Aytmatov'un Toprak Ana romanı çoğulcu bakış açısı yöntemiyle anlatılmış eserdir. Bunda yazar bu bakış açılı anlatma yönteminin birinci (basit şekli (Çetişli, 2009: 88) şeklinden yararlanmıştır. Yazar hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcıyla birlikte kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı yöntemini en güzel şekilde kullanmıştır.

Cengiz Aytmatov, romanı yazarken öncelikle hâkim bakış açılı anlatıcı yöntemiyle eserin başkahramanı Tolganay'ı okuyucuya tanıtmak ve onun tarlayla konuşmasını anlatmakla başlar. Ondan sonra ise kendi yarattığı kahramanları okuyucuya da tanıtır. Yazar anlatmaya çalıştığı konuyu öyle bir tarzda anlatır ki, okuyucu romandaki olayları kendisi de yaşamış gibi olur. Çünkü romanın esas olay örgüsü eserin başkahramanı Tolganay tarafından geçmişi hatırlamak şeklinde anlatılmaktadır. Tolganay'ın kurduğu hayalleri, arzu-ümitleri; Suvankul'la tanışıp, onunla evlendikten sonra çocuklarıyla birlikte ailece mutlu bir hayatı işte o savaşın başladığı hakkındaki haberdan sonra nasıl hemen mutsuzluğa değiştiği görülebilir. Yazar, romanda bu savaşın başladığı hakkındaki haberin milleti nasıl etkilediğini öyle bir tarzda anlatır ki,

yazarın bakış acısı işte o anda tamamıyla okuyucuya belli olur. Savaş başlayıp aileden ilk olarak savaşa uğurlanmakta olan gençlerin halkı fazla korkutmamak için kendilerini keyifleri yerinde, rahat göstermeye çalıştıkları eser kahramanlarının vatanperverlik ruhuna sahip olduklarına işaret eder. Evlilik yaptıklarına çok olmadan kocasını savaşa uğurlarken Aliman'ın nasıl iç çektiğini, aradan fazla zaman geçmeden ise Tolganay Ananın kendisinin de Suvankul'a savaşa katılım çağırısı geldiği zaman aynı acıyı yaşamasıyla bağlayan yazar romanın etki gücünü daha da artırır.

Yazar cepheye göre, cephe ardı hayatını anlatmaya daha çok önem verir. Savaşın nedenli bir vahşet yarattığı ne kadar cephedeki askerlerin tehlikede olduğu hakkında Cengiz Aytmatov cephe ardı hayatını anlatırken de bilgi verir. *Toprak Ana* romanında olay örgüsü Tolganay Ana dilinden hikâye edilir. Tolganay Ana savaş zamanında cephe ardında kalan, cephe ardı hayatının acılarını yaşayan bir kadındır. Bu yüzden Cengiz Aytmatov romanda kahraman dilinden, cephe ardında yaşayan kahraman ana dilinden bu romanı yazarken savaş ardından daha çok bahseder.

Romanda Toprakla Tolganay sohbet ederken Tolganay'ın söyledikleri aslında yazar Cengiz Aytmatov'un okuyucuya vermek istediği mesajdır. Yazar, Tolganay Ana dilinden savaşın insanoğluna getirdikleri kara günler hakkında şöyle der:

Sevgili Toprak Ana, savaş, en çalışkan evlatları, en usta sanatçılar öldürüyor. İşte bunun için ben hayatım boyunca bu cinayetlerden, bu katliamdan nefret ettim, savaşa karşı geldim. İnsanlar savaş yolunu kapatabilirler ve bunu yapmak zorundadırlar diyorum. (Aytmatov, 2011: 78) Cengiz Aytmatov'un romanı yazarken okura anlatmak istediği de budur aslında. Yazar romanında anlatmak istediği konuyu derinden uzun olaylarla anlattığı için de bazen iç geçinmelerini kahramanlar dilinden söyler. Toprak Ana romanında Toprakla Tolganay'ın konuştukları işte yazarın okura açıktan açık söyledikleridir.

İlkbaharın gelmesiyle savaşın bittiği haberi ve herkesin işini bırakıp askerlerin döneceği yola doğru koşmaları, orada saatlerce bekleyip te savaştan sağ-salim dönebilen tek bir askerle karşılaşmaları, oradan dönerken de Tolganay ve Aliman'ın içinden geçen düşünceler, bunların hepsi yazarın savaşın sonuçları hakkında okura anlatmak istedikleridir. Çünkü yazar anlatmak istediği asıl konu da savaşın insanoğluna getirdiği acılardır. O acılar da savaş sonuna doğru günden güne

artmaktadır. Bir köyden savaşa giden yüzlerce, hatta binlerce askerden gerçi sonraki günler yine birkaç asker dönmüş olsa bile, köylülerin yola askerleri karşılamaya çıktığı o gün sadece tek bir askerin dönmesi de sözümüzün kanıtıdır.

Romanda, Cengiz Aytmatov eser kahramanlarından biri Aliman'ın komşu köylü yabancı birisinden hamile kalması ve o çocuğu doğururken hayatını kaybetmesi romana trajedi ruhunu katar. Çünkü savaşın dünyadaki en büyük bir trajedi olduğu bilinmektedir. İncelediğimiz bu romanın konusu da İkinci Dünya Savaşı olduğuna bakılırsa romanda böyle bir duyguyu hissetmemek mümkün değildir. Romanda askerlerin cephede öldüğü, kaybolup ta bir daha geri gelmediği hakkında bahsedilse de ama cephedeki bunun gibi olaylar romanda detaylarıyla anlatılmaz. Romanda Aliman'ın ölümü okuru çok duygulandırır. Çünkü yazar Aliman'ın ölümüyle birlikte daha şimdi dünyadan nefes alabilen bebeğin de o anda yetim kalmasını tüm detaylarıyla anlatır.

İkinci Dünya Savaşını anlatan Toprak Ana romanı sadece romandaki kahramanların hayatını değil İkinci Dünya Savaşı zamanında yaşayan ve böyle acıları yaşayan tüm insanların hayatını anlatmaktadır. Dolayısıyla da bu romanı okuyan okur sadece roman kahramanlarını değil, o dönemde yaşayan ve bu roman kahramanları gibi zorlukları başından geçiren tüm insanları düşünür, onlara üzülür ve bunun gibi bir savaşın bir daha olmaması için dua eder. Romanın bu başarıya sahip olmasının nedenlerinden biri de romanda yazarın anlatma yönteminden ustalıkla yararlanmış olmasıdır.

2. UFUK ROMANI

2.1. Seid Ahmed Hayatı ve Edebi Kişiliği

Ünlü Özbek yazarı Seid Ahmed Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te 1920 yılında doğmuştur. Asıl ismi Seidahmed soyadı ise Husanhojayev'dir. Eserlerinde Seid Ahmed ismini kullanmıştır. Ortaokulu ve Güzel Sanatlar lisesini bitirdikten sonra Taşkent'teki Pedagoji Enstitüsünde okur. İş hayatını ise Müştüm dergisinde başlar. Ondan sonra ise "Yaş Leninci" gazetesinde memur, çocuk tiyatrosunda bölüm başkanı olarak, sonra "Özbekistan Sesi" gazetesinde (1942 -1947), "Doğu Yıldızı" dergisinde (1948-1950) çalışmıştır. Seid Ahmed'in ilk hikâye kitabı "Tartık "Hediye" 1940 yılında yayımlanmıştır. Gençlik yılları İkinci Dünya Savaşına denk gelen Seid Ahmed bu yıllardan etkilenecek birçok roman ve hikâyeler yazmıştır. Onun "Er Yürek "Gözü

Pek” (1942), “Fergana Hikâyeleri” (1948), “Muhabbet” (1949) gibi birçok hikâyeye kitapları yayımlanır. Yazarın bu gibi eserleriyle Özbeklerin savaş yıllarındaki başına gelenler, geçirdikleri zorlu günler, yücelikleri, vatanperverlikleri gösterilmiştir. Edip hikâyelerinde Aybek’in psikolojik yeteneği, Gafur Gulam esperisi, Abdulla Kahhar eserlerindeki gibi anlam derinliği bulunur.¹³

Seid Ahmed *Hazine*, *Rahmat Azizlarım*, *Teşekkürler Canlarım* gibi hikâyelerinde İkinci Dünya Savaşının dehşetlerini heyecanla anlatmaya çalışır ve savaş kahramanları hakkında bahseder. Seid Ahmed’in 1970-1972 yıllar arasında üç ciltlik “Tenlengen Eserler” Seçme Eserler” kitabı yayımlanmıştır. 1988 yılında da *Cimcitlik* “Sessizlik” adlı romanını yayımlanır. Özbek edebiyatında hiciv ustası ve dram yazarı da olarak tanınan Seid Ahmed 1976 yılında *Kelinler Kozgalanı* “*Gelinler İsyanı*” adıyla sahnede sergilenen dramı Özbekistan tiyatrolarıyla birlikte başka birçok ülkelerde de hâlâ sahnelenmektedir.

Seid Ahmed’in Özbek Edebiyatına 1990’lı yıllara kadar ettiği hizmetleri için Özbekistan’ın en yüksek unvan ve ödülleriyle layık görülmüştür. Bunlardan biri 1977 yılında aldığı *Büyük Hizmetleri İçin* madalyasıysa diğer birisi ise 1999 yılında layık görüldüğü *Özbekistan Kahramanı* unvanlarıdır.

Seid Ahmed’i meşhur eden eserlerinden biri 1964 yılında yayımlanan *Ufuk* romanıdır. Bu romanda savaş öncesi, savaş yıllarındaki ve savaştan sonraki hayat gösterilir.

Roman üç bölümden oluşmaktadır. Romandaki üç bölüm de Özbek halkının zorlu günlerinden bahsedilmektedir. Birinci “Kırk Beş Gün” bölümünde Fergana ilinde kırk beş günde yapılan büyük bir kanalın kazılmasında erkeklerle beraber kadınların da çalıştırılması gösterilir. Bu kanalın Fergana vadisinin sulanmasında büyük bir rolü vardır. İkinci bölüm “Hicran Günlerinde” bölümünde ise savaş zamanındaki Özbek ailesinden savaşa gidip geri gelmeyen kocasının hasretiyle yaşayan dul kadınların trajik yaşamı, yetim kalan çocukların daha genç yaşlarında büyük hayata adım atmaları açık ve canlı bir şekilde anlatılmıştır. *Ufuk Bosagasinde* “Ufkun Eşiğinde” kısmında

¹³<https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/said-ahmad-1920-2007/>

savaşın son günleri ve savaş sonrasındaki Özbek milletinin yaşamları anlatılmaktadır. Seid Ahmed'in bu romanı esasında 1970 yılında *Aşk Macerası* adlı film de yaratılmıştır.

Ufuk romanının başlıkları anlatılan konusuyla çok uygundur. *Kırk Beş Gün* bölümünde Özbekistan'ın Fergana bölgesinde halkın 45 gün içerisinde büyük bir kanalı el işiyle kazması anlatılır. *Hicran Günlerinde* kısmında ise İkracan ve Cennet teyzenin korkak ve hayırsız oğlu yüzünden çektiği ıstırapları, üzüntüleri, Nizamcan'ın sevgilisinden ayrılması, babası ve ablasının mal ve servet düşkünü olduklarından dolayı başına gelenler, savaş döneminin trajedilerinden bahsedilir. Romanın üçüncü kitabı olan *Ufkun Eşiğinde* de başkahraman bilinen İkracan, romana sonradan eklenen Nizamcan, Azamcan, mahalle reisi İnat, Holmatcan, Dildar, Asrora gibi kahramanların kaderi ve zor hayat yolları söz konusu edilmektedir. (Қўйлиева, 2019: 14) Bu eserler için yazara *Hamze Devlet Ödülü* ve *Özbekistan Halk Yazarı* unvanı verilmiştir.

Romanda, Özbek milletinin savaş öncesi, savaş zamanı ve savaş sonrasındaki hayatı gösteriliyor. Romanı okurken okuyucu, Sovyetler birliğine ait olduğu zamanlardaki Özbek halkının yaşamlarının dramını hissedecek, o yaşanan günleri uzaktan olsa bile görmüş gibi olacak, hem de roman kahramanlarının çektiği azaplarla tanışarak içinde derin bir hüznü oluşacaktır.¹⁴

2.2. Kırk Beş Gün

2.2.1. Olay örgüsü

Seid Ahmed'in *Ufuk* romanı üç kitaptan oluştuğu için olay örgüsünde de bazı farklılıklarla karşılaşılır. Bu üç kitap da aslında birbirine bağlı olsa da anlattığı konulara göre, anlatılan olayların dönemine göre, bu dönemlerde yazarın okura anlatmak istediği durum, insanların yaşam tarzına göre fark etmektedir. Ufuk romanını oluşturan bu üç kitap da bir-birinin devamıdır ve bir ipe dizilmiş mercanlar gibi aynı

¹⁴ » Edebiyat » Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi » Özbek Edebiyatı (14.-15.-16.Ciltler) » Özbek Yazılı Edebiyatı (eriş tarihi: 12.01.2019)

amaçla yazılmıştır.

Ufuk romanının olay örgüsü kendi içinde birçok dallara ayrıldığı için bu tür olay örgüsünü çok zincirli olay örgüsü türüne ait olduğu anlaşılır. Romanda asıl kahraman İkamcan'la ilgili olaylar dışında da birçok olaylarla karşılaşılır. Romanın üç kitaptan oluşması ve bu üç kitaptaki olay örgüsünün de kendi içinde dallara ayrılması romanın olay örgüsü açısından zenginliğini gösterir.

Kırk Beş Gün kitabındaki olaylarda kanal kazma işi sadece kırk beş günde bitmesine rağmen kitabın olay örgüsü zaman açısından biraz daha geniş kapsama sahiptir.

Romanın Kırk Beş Gün kitabının olay örgüsü şöyle sıralanabilir:

1. Eserin Kırk Beş Gün bölümü kahramanlarının karakter açısından tanıtılması.
2. Azizhan'ın Azizhan'ın Lutfinisa'ya olan sevgisinin tarifi.
3. Azizhan'ın Lutfinisa'yı kaçırması.
4. Büyük Fergana Kanalı kazılmaya başlaması.
5. Azizhan'ın güreşlerde tanınması.
6. Kanala *sepoya*¹⁵ koyma işindeki Azizhan'ın kahramanlığı.
7. Azizhan ve Lutfinisa'nın kanal işinde tanınması ve ödüllendirilmesi.
8. Akbaralı ve Normat'ların intikam almak için gelmeleri.
9. Lutfinisa'nın abisi tarafından öldürülmesi.
10. Cennet'in çocuk doğurması ve bebeğin ölmesi.
11. Akbaralı'nın intihar etmesi.

Romanın bu bölümünde olay örgüsü öncelikle mahalledeki örnekli ailelerinden biri İkamcan ve Cennet Hanımın ne kadar samimi ve efendi birileri olduklarını açıklamakla başlamaktadır.

Romanın Kırk Beş Gün kısmının olay örgüsünde önemli yer alan Azizhan'ın Lutfinisa'yı kaçırması başka olayların başlangıcı olur. Bu kaçırma olayının hemen ardından Azizhan ve Lutfinisa'nın ailelerinden uzaktaki hayatı başlar. Bu ise

¹⁵ Kanalin akış yönünü değiştirmek amacıyla kanala çekilen set benzeri yapı.

Azizhan'ın karakter açıdan gelişmesine sebep olur. Evsiz eşyasız olan Azizhan ve Lütfinisa Kanalı kazılmasına başladığını duyunca Azizhan'ın kararıyla oraya gelirler.

Azizhan ve Lütfinisa'nın Kanal işine yardıma gelmesiyle birlikte romanın bu kitabındaki esas olay olan Kanal Kazılma işi anlatılmaya başlar. Fergana'daki bu büyük Kanalı kazılması romandaki birçok kahramanları da okura tanıtır.

Romanın Kırk Beş Gün kitabının esas olay Kanalı'nın kazılma işidir. Yazar Seid Ahmed'in romanın bu kısmında asıl anlatmak istedikleri ise Özbek halkının 45 gün içinde çok büyük bir işi başardığını, bu iş sırasında da kayıplar yaşandığını, bu işte kadınların da erkeklerden az ter dökmediği olmaktadır.

Kırk Beş Gün'ün olay örgüsünden yer alan Lütfinisa'nın ve Akbaralı'nın ölümü bu romanın facialarından olmaktadır. Kendi abisi tarafından öldürülen Lütfinisa hayatında hiçbir mutluluk yaşayamaz. Canından artık sevdiği Azizhan'la evlenmeden hayatını kaybeder. Azizhan da sevgilisi Lütfinisa'dan ayrıldıktan sonra hayatının kalan kısmını sevgilisinin hasretiyle geçirir.

2.2.2. Şahıs kadrosu

Ufuk romanının asıl kahramanları romanın bölümlerine göre farklıdır. Romanın ilk kitabı Kırk Beş Gün'de Azizhan'sa, Hicran Günlerinde bölümünde İkracan ve Nizamcan'dır. Üçüncü bölüm Ufukun Eşiğinde'de bu kahramanlarla birlikte Holmatcan da devreye girmektedir. Romanın ilk Kırk Beş Gün bölümünün başında İkracan elli yaşlardaki yakışıklı ve gayretli birisi olarak tanıtılır. Romanda genel olarak İkracan'ın hayatı hakkında bahsedilmektedir. Ama romanda İkracan'dan başka kahramanlar da başkahraman olabilmektedir. Çünkü onlar da İkracan'la birlikte romanın başından sonuna kadar dikkat merkezinden ayrılmazlar. (Кўйлиева, 2019: 19-20)

Asıl kahramanlar:

Azizhan: İkinci Dünya Savaşında, Fergana büyük Kanalı yapılışında kendini gösterebilen kahraman. Yuvarlak kahraman.

Lutfinisa: Kanal yapımında erkekler gibi çalışan kahraman. Eserde sadık ve çalışkan kadın timsali. Yuvarlak kahraman.

Yardımcı kahramanlar:

Rasul dede: Zırılama köyünün saygıdeğer insanlarından. Roman başlangıcında vefat eder. Düz kahraman.

Tolanbay: mahallenin habercisi ve olumlu karakter sahibi. Düğün, cenaze ve tören gibilerde etraf köydekileri davet etmeye gider. Düz kahraman.

Yoldaş Ohunbabayev: Sovyetlerin devlet memuru olarak yerlilerden seçtiği ülkeyi ve milletini seven kahraman. Düz kahraman.

Usmon Yusupov: Uzkomparti Merkezi Komitesinin ilk sekreteri. Ülkeyi, milleti seven kahraman. Ona halk *Ota* (Ata) diye ad koyar. Düz Kahraman.

Belyaviskiy: Sovyetlerin Fergana'ya gönderdiği mühendis. İşini iyi bilen ve seven, milletçilik yapmayan birisi. 1915 yılında Büyük Fergana Kanalı'nın projesini çizen mühendis. Azizhan ve Lutfinisa'ya çok yardımcı olur. Düz kahraman.

Teşaboy Mirzayev: kanal kuruluşunun başkanı.

Azizov: kanal kazılması projesinin müdürü.

Dönan Dostmatov: kanalın geçeceği Üçkörgön köyündeki işlerin sorumlusu. Meşhur güreşçi pehlivan. Kanal işinde en tecrübeli olan pehlivandır.

Cöra Goyipov: Luğumbek'te çalışan işçilerin ve işin sorumlusu, güreşçi pehlivan

Ali pehlivan: işlerin Kuyganyar taraftaki sorumlusu. Ünlü güreşçi.

Gafur Gulom ve Hamid Alimcan: ünlü Özbek şair ve yazarları. Eserde kanal kazma işinde çalışanlara ruhi destek olmak için bazen oralara gelirler.

Orzihon Ana: Azizhan ve Lutfinisa'ların kanal işi zamanında birlikte kaldıkları ev yoldaşı. Olumlu karaktere sahip kahraman.

Eş Polvon: Kanal işinde Azizhan'la yarışan güreşçi pehlivan. Azizhan'dan güreşte hep yenilir. Hatta bir kez güreşte yenilmesi için Azizhan'a para teklifinde bulunur.

Hasan Ata: yıllardır ekin zamanında nehir ve kanallara *sepoja* koyarak başka köylere su çıkmasını sağlayan kişi.

Tengdık ve Beyşenalı: kanal işine gönüllü olarak katılan Kırgız gençleri.

Akbaralı: Lütfinisa'nın abisi ve onun katili. Romanda olumsuz bir kahramandır.

Romanın bu kısmında asıl kahramanlar Azizhan ve Lütfinisa'nın hayatlarını mahfeden olumsuz kahraman. Hasım/karşı güç.

Normat: Azizhan kaçırmadan önce Lütfinisa'yla nikâhı kısılması gereken fon kahraman.

Yazar eserinde yarattığı kahramanlarını öyle bir tarzda okuyucuya aktarır ki, okuyucu kahramanları ister istemez gözüyle görmüş gibi anımsamaktadır.

İkramcan ve Cennet Hanımın oğlu Tursunbay'ın gençliği anlatılırken yazar anne babanın tek bir oğlunu çok şımarık büyüttüğünü, oğlu hiçbir işte ailesine yardımcı olmadığını ve okulda okurken de annesini emdiğini söyler. Tursunbay çok yakışıklı, kaş gözleri çizilmiş gibi güzel diye tasvir edilir. Bu yüzden de çevresindekilere, özellikle kızlara havalı havalı davranır. Hatta annesi hamile olmasına rağmen yaptığı ağır işler Tursunbay'ın umurunda dahi olmaz. Tursunbay işte böyle büyür.

Seid Ahmed'in *Ufuk* romanında bazı kahramanlar eserin asıl kahramanlarının karakterini göstermeye yardımcı olmakla birlikte, onlar da ayrı bir karakter olarak romanda öneme sahip olurlar. Genelde edebi eser kahramanları bireysel karakterlidir. Örneğin Seid Ahmed'in *Ufuk* romanının asıl kahramanları da olumlu karakter sahibidirler. Romanın ilk, en başta görülen kahramanı İkramcan bunun en güzel örneğidir. Roman kahramanları edebi yönden hayat gerçeklerine yakınlığı tarafından da romanın seviyesini yükseltir.

Bu roman incelenirken roman kahramanları hakkında bilim insanları tarafından farklı fikirler ileri sürülmektedir. Profesör U. Normatov (1980), "*Kırk Beş Gün* romanının başkahramanları Azizhan ve Lütfinisa'dır, Büyük Fergana kanalının kazılması ise bu iki kahramanın sevgisini göstermek için arka plan olarak ele alınmaktadır" (s. 98) diye söyler. Bazı diğer araştırmacılar gibi edebiyat bilim insanı İ. Gafurov (1981) bu görüşün yanlış olduğunu ve "...*Kanalın yapılışı bu romanda asla arka plan değil. Kanalın kazılma olayı ayrı bir kahraman. Bu bir başkahraman. O eser ruhudur. Tarihte çok önemli olan yaratıcı bir ruhtur! Dönan Döstmatov'lar, Azizhan'lar, Eşpolvon'lar kimdiler ve kim oldular! Çünkü aynen bu kanalın kazılması onları karakter olarak değiştirdi, onların düşüncelerine anlam ve mana kattı.*" (s.123) düşüncesini savunmaktadır. Buradan anlaşılır ki bu edebiyat âliminin bakış açısına göre *Kırk Beş Gün* bölümünün asıl kahramanı soyut bir kavram ve süreçtir. Bölümün

asıl kahraman Azizhan yazarın amacını okura anlatması için ön planda hareketlenir. (Қўўлиева, 2019: 19)

Kırk Beş Gün bölümünün başlangıcında İkrancan ve Cennet'in çok samimi olmalarına rağmen canını verecek şekilde sevdikleri tek çocukları Tursunbay'ın ise tersine kötü bir karakter sahibi olduğu söylenir. Onlar Tursunbay'a kadar olan çocuklarının hepsini kaybetmiş olurlar. Bu yüzden de Tursunbay'a *hayatta kalsın* anlamında bu isimi verirler. İkrancan ve Cennet ne kadar iyi birileri olmasına rağmen oğullarını biraz şımarık büyütürler. Bu yüzden ise, Tursunbay hayata ciddi bakmayan ve anne babasına yardım etmeyen birisi olarak büyür.

Eserde Ummatalı olumlu karakter sahibi olarak anlatılır. Onun da tek bir oğlu vardır. İsmi Azizhan'dır. Azizhan daha çocukken inanılmaz bir güce sahiptir. Büyüyünce de yoldan geçeni gücüyle rahatsız eder. Hatta bir gece sevdiği kızı olan Lutfinisa'yı başka birisiyle nikâhı kıyılırken kaçıır.

Azizhan eser başlangıcında şımarık, gücünü kullanarak gelen gideni rahatsız eden, düşüncesiz biri olarak anlatılsa da eserin sonuna doğru insanî karakter açısından çok daha ilerler. Yaptığı kahramanlıklarla da millet arasında tanınır.

Yazar *Kırk Beş Gün* romanında başkahraman olarak canlandırdığı Azizhan'ın ilk başta anlatılan karakterleri, eşsiz bir güce sahip olması, hayatın zorluklarına, acılarına rağmen ayakta kalabilmesi, bunların hepsi eserdeki en yüksek amacı olan Büyük Fergana Kanalı'nın kuruluşundaki Özbek halkının kahramanlığını okura anlatmak içindir. Azizhan'ın diğer pehlivanlarla yarışarak değil, az sürede bitirilmesi lazım olan kanal kuruluşunda halkına yardımda bulunabilmesi için gösterdiği çabalar kahraman şahsiyetini daha da arttırır.

Azizhan'la birlikte eserde başkahramanlardan biri olarak görülen Lutfinisa'nın eserdeki yeri de önemlidir. Lutfinisa savaş öncesi dönemindeki özgürlüğü kendi elinde olmayan Özbek kızlarının hüznü kaderlerinin örneğidir. Eser başlangıcında nikâhı kıyılırken sevgiliyle kaçan bu kız hakkında önce olumsuz anlama gelir. Sonradan eserde olaylar ilerleyince Lutfinisa'nın ne kadar akıllı bir kız olduğu görülür. Yazar Seid Ahmed eser kahramanı Lutfinisa'nın ölümüyle sadece kendi abisinin intikam diye adlandırdığı katilliğiyle değil, o dönemlerdeki eğitimsizliğin kurbanı olan binlerce kızın kaderini de yansıtmaktadır.

Eserde yer alan yardımcı kahramanlar da asıl kahramanlar karakterini göstermeye yardımcı olmasıyla birlikte, kanal kuruluşundaki katkısından dolayı eserde önemli yer alır. Bunlardan Usmon Yusupov, Yoldaş Ohunboboyev, Belyaviskiy'ler kanal işinin gidişini yöneten kahramanlar olarak bilinir. Güreşçi pehlivanlar olarak eserde ismi geçen Eş Polvon(pehlivan), Dönan Dostmatov, Cöra Polvon, Ali Polvon ve Kırgızlardan gönüllü olarak kanal işine yardıma gelen Tengdik ve Beyşenalı'lar hem de Hasan Ata gibi şahıslar kanal işinde cesaret gösteren çalışan ve vatansever kahramanlardır.

Eserdeki en olumsuz karakter sahibi olan kahraman Akbaralı ise romanın zirve noktasından biri olan Lutfinisa'nın ölümü olayını gerçekleştirmesiyle eserin etkisini arttırır. Eserde Akbaralı tek bir olumsuz karakter olarak görülür. Bu kahraman eserin hiçbir olayında iyi yönden ortaya çıkmaz. Önce kendi kız kardeşini öldürmesinin ardından Azizhan'ı da öldürmeye kalkar. Sonra ise eserin sonunda kendisi de Azizhan'la olan mücadelede korkudan kendine bıçak saplayarak intihar eder.

2.2.3. Zaman

Ufuk romanı üç kitaptan oluşmaktadır. Bunlardan birincisi olan *Kırk Beş Gün* kitabının esas olayları Kanalı'nın 1939 yılının ağustos ayında bitirildiğine bakılırsa tamamıyla yaz aylarına denk gelmiş olduğu anlaşılabılır.¹⁶ Bunu eserin şu kısmından anlayabiliriz: “Zırillama mahallesinin az ilerisinde sol tarafa dar bir yol var. Kenarında ağaçların koyu gölgeleri altından durmadan akan arklı bu yol, özellikle yazın çok sakın oluyor. Duvarın ardındaki toz basan daha pişmemiş ayva, ağaçlara sarılan üzümler bu yola güzellik veriyordu”. (Seid Ahmed, 2018: 5)

Romanın *Kırk Beş Gün* bölümünde maceranın kendi zamanıyla anlatma zamanı arasında yaklaşık otuz beş senelik bir zaman vardır. Anlatma zamanı 1974 yılı olmasıyla romandaki olayların aslında gerçekleştiği zaman olan 1939 yılları arasında uzun zaman olmasına rağmen romanın olay örgüsünde bu fark hissedilmez.

¹⁶https://uz.wikipedia.org/wiki/Katta_Farg%CA%BBona_kanali

Kanal işinin yaz aylarında başlaması bu işi daha zorlaştırır. Çünkü sıcakta terle karışan toz kahramanları çok rahatsız eder. Çalışanlara akşam dinlenme zamanında sineklerin saldırısıyla bu durum daha da kötüleşir. Ama kanal işinin yaz aylarında yapılmasının birkaç sebebi de vardır. Yazın işçiler iki mesai saatinde çalışırlar. Hem de yağmur ve kar gibi yağışlar işin zamanında bitirilmesine engel olmaz.

Yazar bölümü yazarken başkahramanların kanal işinde çalıştıkları zaman gündüz olduğu için, gündüz kısmı zamanı olarak anlattıkları genelde Azizhan ve diğer pehlivanların hem de Lütfinisa'yla birlikte çalışan kadınların kahramanlıklarını, işin gidişi, milletin durumunu anlatmakla geçer. Akşam zamanı olarak anlattıklarıysa kahramanların duyguları, bakış açısı, Azizhan ve Lütfinisa'ların birbirlerine olan sevgisi hakkında olmaktadır. Romanın bu kısmında vaka zamanı eserde hikâye edilen olaylara uygun tarzda tasvir edilmektedir.

2.2.4. Mekân

Romanın *Kırk Beş Gün* bölümünde kanal işi devam eden üç önemli yer Kuyganyor, Üçkorgan ve Luğumbek esas mekânlar olarak alınır. Kanal işinde pehlivanlardan Dönan Dostmatov Üçkorgan'da, Eş Polvon Luğumbek'ta, Azizhan ise Kuyganyor'da çalışırlar. Romanın bu kitabında kahramanlık olayları anlatıldığı için kahramanların bulunduğu açık ve kapalı mekânlar daha çok dile getirilir.

Romanın bu ilk kitabında kanalın kurulduğu Fergana ilinin birkaç köyleri dile getirilir. Bu köyler eserdeki kahramanlarının hayatındaki yerine göre şöyle sıralanabilir:

Kuyganyor (Yanan yar) – Kanal kazma ışında Azizhan ve Lütfinisa'nın çalıştığı yerdir. Mirobod, Nayman, Hakkulobod, Çinobod köylerinin çiftçileri suyu aynı şu köyden alırlar.

Luğumbek ve Üçkorgan – kanal kazma işindeki önemli yerler.

Zırılama İkrancan, Cennet, Tursunbay, Ummatalı, Azizhan'ların doğduğu, büyüdüğü mahalle.

Suv Kesak ve Toci Kışlok köyleri kanalın geçeceği köylerdendir.

Romanda açık ve kapalı mekânları şu şekilde sıralanabilir:

Açık mekân: Toci Kışlok, Suv Kesak, Luğumbek, Üçkorgan, Mirobod, Nayman,

Hakkulobod, Çinobod, Karatepe, Andican, Üçkorgan.

Kapalı mekân: İkramcan'ın köydeki evi, Kırgızların evi, çadır, Arzuhan Ana'nın evi.

“Zırılama mahallesinin az ilerisinde sol tarafa dar bir yol var. Kenarında ağaçların koyu gölgeleri altından durmadan akan arklı bu yol, özellikle yazın çok sakın oluyor. Duvarın ardındaki toz basan daha pişmemiş ayva, ağaçlara sarılan üzümler bu yola güzellik veriyordu” (Seid Ahmed, 2018: 5) diye başlayan bu cümlelerde hangi mevsim, köy veya şehir, insanların bu ortamda bulunan durumu ortaya çıkmaktadır. Yazar eserine mekânı anlatırken o zamanlardaki Özbek köylerini de okuyucuya göstermeye çalışmıştır: *“Yol kenarındaki kapılar önü çok rahat. Ark kenarında reyhanlar. Söğüt ağacının gölgesinde yapılan yerde bir yaşlı dede çayı soğumaması için sararak bir şeyler düşünerek oturuyor. Onun bastonu dizinde yan konulan. Önündeki sofrada iki tane küçük köy ekmeği, birkaç tane küp şeker. Küçük bir sürahide reyhan dalları”*. (Seid Ahmed, 2018: 5) İşte böyle bir mekân açıklamasıyla okur eserdeki olayların nasıl bir yerlerde olup bittiğini, yazarın nerede büyüdüğü ve nereleri anlatmak istediği öğrenebilmektedir.

Ufuk romanında tabiat örnekleriyle ilgili ifadeler çok güzel bir şekilde gösterilir. Romanda söze getirilen mekânlar eserdeki hikâye edilen hareketliliklerle uygun bir tarzda anlatılır. Özellikle romanın ilk kitabı *Kırk Beş Gün* kısmında verilen işbu mekân anlatımı sözümüzün kanıtıdır: *Söğüt ağacının kalın gölgesi, kenarındaki arkıtan durmadan su akan bu yol özellikle yaz aylarında daha da sessiz oluyor. Çamurdan yapılan duvarın arkasına gizlenen, üzerinde toz oturan ayvanın daha pişmemiş meyveleri, ağaca sarılarak yukarıya doğru ilerleyen uzumlar bu yola daha da güzellik veriyordu*. (Seid Ahmed, 2018: 5)

Yazar böyle bir mekân anlatımından sonra anlatımın daha güzel bir yöntemi olan teşbihten de yararlanır. Romanda söylenen *duru firuze gökyüzü, salıncak yapan turna, fırtınalara göğsüyle engel olan söğüt ağaçlar, çekirdek özü gibi yapraklar* gibi teşbihler roman dilinin yine de açık ve anlayışlı olmasına yol açmaktadır.

Seid Ahmed *Ufuk* romanında ay, güneş, yıldızlar, çöl, yaylalar, uzak köyler de ayrı ve güzel bir şekilde yer almaktadır. (Қўйлиева, 2019: 16)

Romanın, bu kısmında dile getirilen yer adlarının çok kısmı Fergana Büyük Kanalı'nın geçmekte olduğu yerlerdir. Kalanı da ya kahramanların doğduğu, büyüdüğü yer ya da

olay örgüsünde adı geçen diğer mekânlardır. Aslında roman kahramanlarının büyüdüğü köyler de kanal kuruluşuna çok da uzak mekânlar değildir.

Romanda ilk anlatılan mekânlar bu kahramanlar tanıtımında kullanılan kahramanların doğduğu, büyüdüğü açık ve kapalı mekânlardır. Bunlardan açık mekân olarak yaylalar, çöl, köyler, meydan ve yollar bilinmekteyse, kapalı mekân ise onların evidir. Sonradan kitabın olay örgüsünde esas olaylara geçilirken yani kanal kazılma işi başlarken mekânlar da genişler. Örneğin, kanal kazılma işinde Azizhan ve Lütfinisa'nın çalıştığı Kuyganyor köyü ve Orzihon Ananın evi esas mekânlardır.

2.2.5. Bakış açısı ve anlatıcı

Seid Ahmed'in *Ufuk* romanının *Kırk Beş Gün* kısmı hikâye edilirken hâkim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı dilinden yararlanılmıştır. Yani yazar romanın mutlak hâkimi olmaktadır. Bu tür anlatıcı romanın olay örgüsünde yaşanan, yaşanacak olan her şeyi bilir, görür ve duyabilir. Hâkim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı ve müşahit/gözlemci bakış açılı (ben veya o) anlatıcının bir-birinden fark edilmesi gerekir. Çünkü müşahit/gözlemci bakış açılı anlatıcı da hâkim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı gibi üçüncü tekil (O) şeklinde romandaki olay örgüsünü yönetebilir. Ama sadece müşahit/gözlemci bakış açılı anlatıcı eser kahramanlarının geçmişi ve geleceğinden, bu kahramanların ruh hallerinden bahsedemez. (Çetişli, 2009: 85-87) Bu romanda ise anlatıcı kahramanların ruh halleri ve onların geçmişi hakkında da bahsetmektedir.

Ufuk romanının *Kırk Beş Gün* kitabını yazarken Seid Ahmed kahramanlar tanıtımını, olay örgüsünü hâkim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı yöntemiyle o kadar başarılı bir şekilde anlatır ki okuyucu romanı okurken ister-istemez romanda yaşananları kahramanlarla birlikte anımsayabilir, onların ruh hallerinden etkilenir, onlarla mutlu olur, onlarla acı çeker. Bu bölümün asıl kahraman Azizhan ve ona yardımcı kahramanlar yazarın romandan gözde tutulan amacına ulaşmasını sağlar. Yazarın, konu ettiği kanal kazma işiyse Özbek milletin ne kadar vatansever, çalışkan ve samimi insanlar olduğunu gösterir. Büyük bir kanalın el işiyle sadece kırk beş günde kazıp bitirilmesi sözün kanıtıdır.

Bu roman, insana insanı anlatıyor, insana insanı hatırlatmaktadır. Romanın *Kırk Beş Gün* bölümü büyük bir milletin büyük bir zaferini, kahramanlığını anlatan eser demek

de doğru olacaktır. Çünkü kanalın bu kadar az zamanda bitirilmesi, üstelik el işiyle yapılması hiç de kolay değildir. Yaz aylarında yapılan bu kanal işi çalışmasının el emeğiyle kazıldığını anımsadığında insanların sıcakta, ter ve toz içinde böyle bir ağır işi nasıl başardıkları okuyucuyu etkiler elbette.

Yazar romanın bu bölümünü yazarken kanal işini de kahramanlık olarak anlatır. Büyük Fergana Kanalı Özbek milletinin zorlukla değil gönüllülük esasında çalışarak yaptığı bir mucizedir. Kanalın kırk beş günde bitirilmesi, Özbek halkının ne kadar çalışkan bir millet olduğunu da göstermektedir. Kanal adının tamamı *Usmon Yusupov adındaki Büyük Fergana Kanalı*’dır. Kanalın esas kısmının uzunluğu üç yüz elli kilometredir. Bu kanalın kazılmasında yüz altmış bin kişi gönüllü olarak çalışmıştır.

Yazarın savaş öncesindeki Özbek milletinin hayatı, yaşam tarzını anlatan ve esas konu olarak alınan Büyük Fergana Kanalı hakkındaki bu kahramanlık eseri sadece Azizhan ve Lutfinisa’nın değil tamamıyla Özbek milletinin kahramanlığından da bahsedilen bir eserdir.

Yazar, romanın *Kırk Beş Gün* kısmındaki kullandığı anlatma yöntemiyle o zamanlardaki insanların hayatını, kanal yapımı işlerinde erkeklerle birlikte kadınların da zor şartlar içinde çalıştıklarını okuyucuya mahir bir şekilde ulaştırmıştır.

2.3. Hicran Günlerinde

2.3.1. Olay örgüsü

Romanın olay örgüsü eser kahramanlarının savaş yıllarında yaşadıkları zorluklardan bahsetmektedir. Romanda olay örgüsü bu olay örgüsünü oluşturan kahramanların sayısına göre değil onların yaşadıkları acıların derinliğinden zenginleşmektedir. Edebiyat bilim insanı Şerif Aktaş (1984), olay örgüsünü “Herhangi bir alâka ile bir arada bulunan veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az iki kişinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürü” (s. 44) olarak tarif etmiştir. *Ufuk* romanında ise hem şahıs kadrosu açısından hem de olay örgüsünün zenginliği açısından da başarılı bir şekilde yazılmıştır.

Hicran Günlerinde eserin esas olay örgüsü şöyle sıralanabilir:

- 1) Nizamcan’ın Dildar’a sevgi izharı.
- 2) Dildar’un Azamcan’dan hamile kalması ve onların evlenmesi.

- 3) Azamcan'ın cephede ölmesi.
- 4) Nizamcan'ın babası İnoyat'ın ve ablası Risolat'ın Nizamcan'a Dildar'la evlenmesini teklif etmesi.
- 5) İkracan'ın cepheden bir ayağını kaybederek dönmesi.
- 6) Nizamcan'ın İkracan'ların evine gelmesi.
- 7) İkracan, Ummatalı ve onun oğlu Azizhan'ların kahraman olarak ödüllendirilmesi.
- 8) Tursunbay'ın savaşa giderken trenden kaçması.
- 9) Zirillama'dan birçok ailenin Nayman'a taşınması.
- 10) Nizamcan'ın Nayman'a taşındıktan sonraki hayatı.
- 11) Cennet Teyze'nin kamışlıkta yaşamakta olan oğlu Tursunbay'a her gün yemek götürmesi.
- 12) Cennet Teyzenin vefat etmesi.
- 13) İkracan'ın Tursunbay'la karşılaşması.
- 14) Dildar'ın kocası Azamcan'ın hayatta olduğu hakkındaki haberi anlatması.
- 15) Tursunbay'ın vefat etmesi.

Romanın *Hicran Günlerinde* kısmı Nizamcan ve Dildar'ı, onların aileleri ve dostlarını okura tanıtmakla başlar. İlk başta anlatılan Nizamcan ve Dildar'ın birbirlerine gönül vermelerinin hemen ardından Nizamcan'ın abisi Azamcan'a cephede yaralandığından dolayı kısa süreye evine gitmek için izin verilir. Azamcan cepheden döndükten sonra Dildar'a âşık olur. Azamcan'ın bir gün Dildar'la birlikte ıssız ve تنها bir yerde zaman geçirmelerinin ardından Dildar hamile kalır ve ikisi de gönüllü bir biçimde evlenmeye karar verirler. (Seid Ahmed, 2018: 243-251) Daha henüz Dildar'a aşkını anlatabilen, onunla evleneceğine inanan Nizamcan için bu yaşadıkları çok ağır gelir.

Eserin bu kitabında İkracan ve Cennet'in oğlu Tursunbay savaşa giderken daha tren cepheye ulaşmadan kaçır. Bunu sonradan öğrenen anne ve babanın tüm arzuları da artık oğulları Tursunbay'la birlikte onları terk etmiş olur. İkracan ve Cennet bu olaydan sonra kendilerini suçlu hissederler ve başları eğik halde kalırlar. O dönemde savaştan kaçanlar hemen hain olarak görülür ve bir daha insanlarla birlikte bir ortamda bulunamamaktadır.

Nizamcan artık bu ailede abisi ve yengesiyle birlikte yaşayamayacağını düşünür ve evini terk eder. Köyünden uzak bir yerde çalışmaya başlar. Abisinin savaşta can verdiğini duyunca evine geri döner ve artık ailesinin yanında olmaya karar verir. Ama babası ve ablasının kendi yengesi olan Dildar’la evlenmesi teklifini duyunca bir daha dönmeyeceğini söyleyerek evini terk eder. Bu sırada babası da Nizamcan’ı evlatlıktan reddeder. Yollarda sürünen Nizamcan hastalanır ve İkramcan onu evine götürür. Nizamcan artık onlarla yaşamaya başlar.

Zirillamalılardan otuz ailenin Yozyovon’a taşınmaları da eserde önemli olan olaylardan biridir. Çünkü bu taşınma olayının ardından eser kahramanlarının hayatında birçok değişiklikler olur. Birkaç aileler yeni eve sahip olur ve yeni mekâna alışmaya çalışır. Cennet Teyze de orada oğluyla sık sık görüşür, ona yemek taşır. Eserin başkahramanlarından birisi olan Cennet Teyze Nayman’da vefat eder. Nizamcan ise orada sevgilisi Zebi ile tanışır ve orada gerçek hayatına başlar, yani insanlara sevgisi artar, gelecekteki hayatını keşfeder. İkramcan da o kamışlıkta oğluyla karşılaşır. Hatta o mekânda oğluna doğru kurşun sıkar. Ama kurşun Tursunbay’a değmeden geçer. Tursunbay da aynı bu yerde, kamışlıkta yakınlarıyla vedalaşamadan korkak ve kaçak adıyla vefat eder.

İkramcan cepheye gönderilecek malzemelerin cepheye kadar götürülmesine eşlik etmek için geldiği gün akşam Tursunbay evine gelir. Kimsenin bunu öğrenmemesi için sessizce kapıyı çalar. Kapıyı açan Cennet Teyze oğlunu görünce ilk başta çok sevinir ama oğlunun gerçekten savaştan kaçtığını onun kendisinden duyunca Tursunbay’a çok kızar. Ona babası ve kendisini ne kadar üzdüğünü, arzu-umutlarının da savaştan kaçan oğulları yüzünden gerçekleşmez olduğunu, onun yüzünden yolda başkaldırıp yürüyemeyecek olduklarını söyler. (Seid Ahmed, 2018: 339-342)

İkramcan’ın evinde olmadığı bir gün gece vaktinde birisi o evin duvarına *hainin evi* diye yazar. Bu ise hayatı zaten kararan İkramcan’ı mahveder. İşte o gün İkramcan böyle bir hain oğuldan vazgeçer ve hatta onunla karşı karşıya geldiği gün, onu öldüreceğini dahi düşünür.

Oğlunun o gün eve gelmesinin ardından Cennet Ana artık oğlundan nerede olduğu ve sağlığı hakkında haberdar olur. Oğlunu kendisinin de gitmekte olduğu Nayman’a götürür. Tursunbay Nayman’da bulunan bir kamışlığın insanlardan uzak bir yerine

yerleşir. Cennet Teyze de oraya oğlu için her gün gizlice yemek götürür. Günler böyle geçerken Cennet Teyze hastalanır. Ama hastalanmasına rağmen oğluna yemek götürmeye devam ederken hastalığa dayanamayıp, aklını kaybederek vefat eder. Oğlu Tursunbay ise bu olayı hiç duygulanmadan hayvanmışçasına kamışlar arasından bakarak izler.

Savaşta önce kanal işinde kahramanlık gösteren Azizhan savaş başlayınca cepheye gider. Azizhan'ın döneceğini duyunca Nayman'a taşınanlar Zirillama'ya onu karşılamaya gider. Nayman'da sadece İkracan kalır. O da tek başına kalınca kamışlıkta av yapmak için kamışlığa gelir ve orada oğlu Tursunbay'la karşılaşır. Oğluyla sohbet ederken oğlunun annesinin ölümünden haberdar olduğunu öğrenince ise çok sinirlenir. Birkaç defa onu dövse bile bununla sakinleşmeyip ona doğru kurşun sıkarak ama nişanı doğru alamaz. Her ne olsa da oğlu olduğu için kurşunun yanlış gittiğinde Allah'a şükürler olsun der. O gün geçtikten sonra İkracan her gün kamışlığa gelir ama oğlunu bulamaz. Bir gün yine oğlunu arayıp kamışlıkta gezerken oğlunu ölü halde bulur ve koltuk değneğiyle mezar kazarak oğlunu o kamışlığa gömer. Tursunbay'ın şımarık büyümesinde İkracan ve Cennet Teyze kendilerini suçlu olarak bilirler. Eserden yer alan bu olay roman olay örgüsünün zirve noktalarından biridir.

Bu olay örgüsü edebiyat bilim insanı İsmail Çetişli'nin (2009), “*Her bir vak'a halkası kendinden öncekinin sonucu, kendisinden sonrakinin sebebidir*” (s. 59) cümlesinin kanıtıdır. Bu arada Dildar Nayman'a gelir ve Nizamcan'a abisi Azamcan'ın ölmemiş olduğunu mektubundan öğrendiğini söyler ve Nizamcan'a abisi Azizhan'ın yazdığı mektubu verir. Bu ise Nizamcan'ın az olsa da mutluluk hissini duymasına sebep olur.

2.3.2. Şahıs kadrosu

Hicran Günlerinde kitabı Kırk Beş Gün kitabının devamı olduğu için başkahramanlarının birçoğu savaş yıllarındaki hayatını bu kitapta devam ettirmektedir. Ama *Kırk Beş Gün* eserindeki bazı kahramanlar Hicran Günlerinde eserinde yer almamaktadır. Çünkü bu kahramanlar ilk kitapta ya ölmüş olur ya da önem taşımadığı için romanın ikinci kısmında görünüş vermemektedir.

Ufuk romanının *Kırk Beş Gün* bölümünde karşılaşılan kahramanlar Hicran Günlerinde kısmında da görülür. Ama bu kahramanlar eserin bu kısmında farklı olayları yaşarlar,

farklı hayata başlarlar. Çünkü eserin bu kısmında İkinci Dünya Savaşı başlar ve onların hayatları da değişir. Romanın *Hicran Günlerinde* kısmında karşılaşılan kahramanlar şu şekilde sıralanabilir:

Asıl kahramanlar:

- 1) İkracan: Tursunbay'ın babası, eserin asıl kahraman. Yuvarlak ve olumlu kahraman.
- 2) Cennet: Tursunbay'ın annesi. Yuvarlak ve olumlu kahraman.
- 3) Tursunbay: savaştan kaçan ve bir daha evine dönemeyen olumsuz kahraman. Yuvarlak kahraman.
- 4) Nizamcan: İkracan ve Cennet'e oğul gibi olan ve onlarla yaşayan kahraman. Yuvarlak kahraman.

Yardımcı kahramanlar:

- 5) Azizhan: savaş kahramanı. Yuvarlak ve olumlu kahraman.
- 6) Ummatalı: Azizhan'ın babası. Olumlu ve düz kahraman.
- 7) Toga: Asıl ismi Rahim. Olumlu ve düz kahraman.
- 8) İnoyat Aksakal: Nizamcan'ın babası. Olumsuz kahraman.
- 9) Risolat: Nizamcan'ın ablası. Olumsuz kahraman.
- 10) Zebihan: Tursunbay'ın sözlüsü, Tursunbay savaştan kaçınca ondan vazgeçen olumlu ve yuvarlak kahraman.

Eserin başkahramanlarından birisi olan Nizamcan romanın ilk kısmında okura tanıtılmaktadır. O çok düşünceli, milletini seven, güzel bir insanlık karakterine sahip kahraman olarak tanıtılır. Nizamcan dut ağacını keserken parmaklarını kaybetmesinden dolayı savaşa alınmaz. Ama Nizamcan hep buna üzülmemektedir. Çünkü Sovyetler kendine bağlı ülkelerin insanların psikolojisine öyle bir tarzda hâkim olmuşlardır ki Nizamcan gibi gençler savaşa katılamadığı için kendini hiç affedemez.

Nizamcan'ın abisi Azamcan eserde olumsuz kahraman olarak görülür. Çünkü Azamcan kendi kardeşinin daha henüz başlayan aşkına engel olarak yeni filizlenen bu aşkı bitirir. Yani kardeşi Nizamcan'ın sevgilisi Dildar'la hata yaparlar ve daha nikâhları kıyılmadan Dildar Azamcan'dan hamile kalır. Bu ise düğün olacağını duyan Nizamcan'ın evinden gitmesine sebep olur.

Nizamcan'ın babası İnoyat Aksakal ve ablası Risolat da olumsuz kahramanlar olarak bilinir. Çünkü Azamcan'ın vefat ettiği hakkındaki haberin ardından varlıklı, oğlu olmayan bir ailenin kızı olan Dildar'dan, daha doğrusu onun sahip olduğu ve ileride sahip olacağı servetinden ayrılmak istemeyen baba ve kız Nizamcan'ı kendi yengesiyle evlendirmek isterler. Savaşın başladığını duyan İnoyat Aksakal hemen o gün evin deposunu un, yağ, şekerle doldurur. Ama ailesindekilerin sofraya bir tek ekmekten fazla getirmelerine, misafir gelirse ise sertleşen ekmek parçalarını koyacaklarını söyler. Nizamcan annesinin babasıyla geçirdiği zor günleri hatırlar ve bunu yazar okuyucuya şöyle anlatılır: *Merhum annesi tamamıyla babası için köle gibiydi. Onun sözünden çıkmaya çok korkardı. Nizamcan'ın annesi zayıf, yüzlerine erken kırışıklık düşmüş, kambur bir kadındır. O kocasının karakterini bildiğinden dolayı kocasının en acı sözlerine de dayanırdı. İnoyat Aksakal evine gelip depo kapısının kilidini açarak yemek için malzeme vermediğine kadar bahçede mutsuzca oturarak beklerdi. Aksakalın izin vermediği sürece o evde ocağa ateş yakılmazdı. O hep eşeğine binip köyden köye pazarlık yapardı. (Seid Ahmed, 2018: 304)*

Romanın ilk başlarından kendine iyi bakan, köyde çok saygılı birisi olan Ummatalı'nın hayatını da savaş etkilemektedir. Bir yandan oğlunun kahramanlığıyla gurur duyan Ummatalı diğer yandan her işi yapmaya mecbur kalır. O hayatını kurtarmak, cephedeki askerlere yardım amacıyla köydeki hayvancılıkla uğraşan insanların evinden gübre toplamaya başlar. Önceden temiz ve yakışan elbiselerle gezen Ummatalı da savaştan dolayı pis elbiseler giyer ve herhangi bir işten çekinmez olur. Bunu eserdeki şu cümlelerden öğrenilebilir:

– Hey, Cennet teyze, evde misin?

- Girebilirsiniz Ummatalı, girin.

Ummatalı duvardan bahçeye atlayıp içeriye girdi.

- Reis gönderdi, dedi o oraya buraya bakarken.

- O arabanızı duvara yanaştırın. İşte orda alabilirsiniz! – Cennet teyze duvarın yanındaki daha soğumamış gübreyi gösterdi.

Ummatalı dışarıya çıkıp eşek arabasını duvara yanaştırdı ve içeri girip dirgenle duvarın üstünden arabaya gübre atmaya başladı. Kadın ona bakarak içinde bir hüüzün oluştu. Nasıl insandı ya! Köyde onu yaşlılardan gençlere kadar herkes “Ummatalı

Paratka (kendine iyi bakan, kendini seven)” derdi. Giydiği elbisesine toz bile bulaştırmazdı. Kadife ceketinin göğüs cebinden saatinin zinciri gözüktü. Şimdi baya eğilip kalmış. Elbiseleri de çok kötü bir durumda. Azizhan oğlu savaşa gitti ve o bu duruma düştü”. (S.Ahmed, 2018: 263)

Zebihan eserde önemli kahramanlardan biridir. O eserde ilk başta Tursunbay’ın sevgilisi olarak okura tanıtılır. Tursunbay’ın savaştan kaçtığını öğrenen Zebihan o gün Tursunbay’ı unutmaya karar verir ve ondan nefret etmeye başlar. Onun düşüncesinde savaştan, milletini, vatanını savunmadan kaçan birisi hiçbir zaman ailesini de savunamazdı. Ama o Nizamcan’la tanıştıktan sonra onda kendi istediği karakteri bulabilir ve onu sevmeye başlar.

Seid Ahmed eserinde, İkracan ve *Ummatalı*’nın yaşadığı köyün insanlarını da isimsiz halde olumlu karakter olarak eserinde yansıtır. Bazı başkahramanların ailesindeki olumsuz yardımcı kahramanların dışında genel olarak aldığı ve isim vermediği bu köylü milletin neredeyse hepsi olumlu kahraman olarak bilinir. Toga İkracan’a Nayman’a taşınacakların sayısını ve onların kimler olduğunu söyler. Onlara bu haberi verip kimler razı olup kimler razı olmadığını bildirmek üzere İkracan’a görev verilir. Millet ise İkracan’ı üzmemek, bu durumunda onu incitmemek için de bu işe razı olurlar. Bunu yazar şu sözleriyle belirtir: *Ta İkracan başka işlerini bitirene kadar akşam olmuştu. Listedekilerin hiçbiri “hayır” demedi. Bunun bir sebebi daha vardı. İkracan kime bu haberi vermesin “zavallı mahvolmuş. Toga bilerek rahatlasın diye onu bu işlere sokmuş, eğer hayır dersek üzülmür” diye “tamam” demişlerdi.* (Seid Ahmed, 2018: 299)

Eserde yardımcı kahraman olarak alınan Yoldaş Ohunbabayev ve Toga (asıl ismi Rayımberdi)’lar da olumlu kahramanlar olarak bilinir. Çünkü roman olaylarından ikisinde de millet, ülke sevgisinin olduğu anlaşılmaktadır. Onlar eserde sohbet ederken köydeki savaş yüzünden en kötü duruma düşen İkracan hakkındaki işbu fikirleri sözümüzün kanıtı olmaktadır: *Ohunbabayev Toga’ya sordu:*

- *İkracan gelmiş diye duydum. Nasıl, iyi mi?*
- *İyi, iyi.*

Toga İkracan’ı iyi dedi ama Ohunbabayev’e bakamadı.

- *Bir şey mi oldu?*

- *Hayır, öylesine...*
- *Söyle, gizleme!*

Toga imkânsız söylemeye başladı:

- *İkram bir ayağını kaybederek geldi. Bu da yetmemiş gibi oğlu...*
- *Ne? Öldü mü?*
- *Keşki ölmüş olsaydı. Savaştan kaçmış. İkram başını kaldıramıyor. İnsanların yüzüne bakamıyor. Nayman'a gönderiyorum. Biraz hasreti gider diye.*

Ohunbabayev ne diyeceğini bilmeden kaldı. Onunla birlikte dışarıya çıkanlar az ileride onun ıstırapla iç çektiğini görüyorlardı. (Seid Ahmed, 2018: 327)

Devlet memurlarının bir vatandaşının hasretini kendi hasreti gibi kabul edebilmeleri, onun derdini dinlemeleri ve anlayabilmeleri o dönem için çok önemli olmuştur. Bu iki kahraman: Ohunbabayev ve Toga'lar işte böyle bir karaktere sahip olan kahramanlardır.

Eserin başkahramanlarından biri olan Tursunbay şımarık büyütüldüğü için, anne ve babasından hiç te sert bir ses duymadığı, çocukken hep dediklerinin kabul edildiği ve yapıldığı için anne ve babaya saygısız, düşüncesiz bir insan olarak büyür.

Cennet teyze, eserdeki başkahramanlardan birisidir. Karakteri açısından en olumlu bir kahramanlardandır. O birkaç tane çocuk doğurur. Ama onların hepsi doğunca vefat eder. Kocasını İkramcan'a da çok saygılı kadındır. Hatta onun yüzüne bir kere bile olsun dik dik bakarak sesini yükseltmez. Tek bir oğlu Tursunbay'ı çok sever. Onun için canını bile verir. Tursunbay savaştan kaçıp köylülerin taşındığı Nayman'daki kamışlık meydanına gelip yerleşir. Bundan sadece annesi Cennet teyzenin haberi olur. Cennet teyze her gün hava durumu nasıl olsa bile oğluna gizlice yemek götürür. Günler öyle geçerken *bezgak* (sıtma) hastalığına yakalanır. Ama öyle olmasına rağmen oğluna yemek getirmeye devam eder. Tursunbay ise annesinin halini hiç düşünmez, o sadece yemek derdinde olur. Yazar bu durumu eserinde şöyle yansıtır:

- *Gömlek getirmemişsin anne.*
- *Nasıl getireceğim. Baban öğrenirse ne olacağını biliyor musun? Bu günlerde ben de hastayım. Bezgak'a yakalandım. Babana söylemiyorum. Eğer öğrenirse beni*

köye geri gönderecek. Eğer ben gidersem senin halin ne olacak? Geceleri her yerim ağrısa bile dayanmaya çalışıyorum. Ne yazık ki kaderim böyleymiş.

Tursunbay annesinin sözlerini dinlemedi bile. Henüz dudaklarındaki yemek yağını yalayıp kendi düşünceleriyle meşguldü.

- *Evet, çocuğum, hastayım. Senin kaderine ölmeyim diye korkuyorum.* (Seid Ahmed, 2018: 368)

Cennet teyze kamışlığa oğlu için götürdüğü ve orada bıraktığı yemekleri Tursunbay'dan önce köpekler bulur ve yer. Yedi gün geçtikten sonra Cennet teyze yemeği kendisi getirir ve oğlunu hasta halde bulur. Oğlunu hasta görünce anne hayal kırıklığına uğrar. Oğlunu öyle bir halde bırakamadığı için Cennet Teyze akşama kadar oğlunun yanında kalır. Cennet teyzeden akşama kadar bir haber olmadıktan sonra oraya taşınan ailelerin erkekleri onu aramaya başlarlar. Onların Cennet teyze diye seslenerek kendisini aradıklarını duyduktan sonra Cennet teyze ancak kendine gelir ve hemen kamışlıktan çıkar. Onu ilk Nizamcan görür ve eve götürmeye çalışır. Bu sıkıntılar üstüne hasta oğlunu kimsesiz yerde tek başına bırakmak zorunda kalan ana aklını kaybeder.

Nizamcan Cennet tezeyi arayanlara seslendi:

- *Gelin! Cennet Ana'm burada!*

O birkaç kez etrafa böyle seslendikten sonra meşale tutanlar oraya doğru gelmeye başladılar. İlk önce zorla yürüyerek topal İkracan geldi. Bir anda onların etrafını meşale tutanlar sardılar.

- *Neredeydin?*

Cennet teyze cevap veremedi. Onun gözleri çok hüznü. Sadece ellerini sallayıp kamışlık tarafa doğru bağırdı. Cennet teyze o anda aklını kaybetmişti. Nizamcan onu çadıra getirene kadar çok terledi. Cennet teyze henüz kamışlığa doğru bağırdı, Nizamcan'ın elinden kurtulup oraya doğru koşmaya çalıştı. Çadırın içine getirdiklerinden sonra sessizce kaldı. Gücü kalmayıp yatağa kendini attı ve hiç kimildamayıp sürekli yukarıya bakarak yattı.

- *İnsanlar bir-bir dağıldılar. İkracan Cennet teyzeye çay verdi ama Cennet teyze içmek istemedi. Güçsüz elleriyle yorgani yüzüne çekip gözlerini kapattı.*

O yattıktan sonra sabah da göziini açmadı.

O tek bir evladından umudunu kesemedi, onu mutlu göremeden büyük bir mutsuzlukla canını teslim etmişti (Seid Ahmed, 2018: 375).

Annesi ve babasının kendisine olan samimi sevgisine rağmen onları bir kere bile olsun düşünmeyen Tursunbay, annesi vefat ettiğinde de cenazeyi kamışlar arasından izler. Annesini köyün insanları son yolculuğa götürürken bu olayı izlemekte olan Tursunbay annesi için hiç de üzülmez. Sadece düşündüğü şey “*Bundan sonra aç kalacağım, bundan sonra kim bana yemek getirecek*” olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sadece insanların fizyolojik ölümüne değil, aklen ve fikren de ölümüne neden olur.

Roman’ın ideal kahramanı olarak görülen İkracan hayatının manası olan sevdiklerini: hanımını ve oğlunu da o uzak ve kimsesiz çöllerde kaybeder. İkracan savaştan bir ayağını kaybedip gelmiş olsa da ömrünün mazmunu olan bu iki insanını kaybetse de hayatta kalabilmektedir. Onun hayatta kalmak isteğinin sebebi ise savaşın bittiği anı gözleriyle görmek ve zaferi karşı almak olur.

2.3.3. Zaman

Hicran Günlerinde bölümünün başından sonuna kadar İkinci Dünya Savaşı devam eder. Romanın bu bölümünde maceranın asıl zamanı hikâye edilmeye başlarken savaş başlamış olmaktadır. Çünkü ilk başta Nizamcan ve onun ailesi okura tanıştırılırken abisi Azamcan’ın savaşta olduğu söylenir. Bunu eserin ilk sayfalarında yazarın şu sözlerinden öğrenilebilir: “*Uzaklarda kanlı savaş devam ediyor, şehirler yanmakta, insanlar düşmanla bu onursuz düşmanlarla savaşmaktaydılar. Bu sakın köyde ülkeler gibi savaşın dehşetleriyle karşı karşıydılar. Köyün cesur gençleri savaşta, tarla işleri ise kadınlar ve çocuklara kalmıştı.*” (Seid Ahmed, 2018: 240)

Romanda vaka zamanı/maceranın kendi zamanı 1941-1945’li yılları kapsamaktadır. Romanın bu bölümü zaman açısından tamamıyla İkinci Dünya Savaşının gerçekleştiği yılları içermektedir.

Romanın *Hicran Günlerinde* bölümü 1964 yılında yazıldığına göre bu tarih bölümün anlatma zamanı olarak geçer. Bundan görülür ki roman vaka zamanıyla anlatma zamanı arasında yaklaşık yirmi senelik bir süre bulunmaktadır. Bu ise İkinci Dünya Savaşı konusunda onlarca eser yazan yazarın yıllar geçse de savaşın insanoğluna

getirdiği zorlu günleri unutmadığını, bu savaş yılları yazarın hayatında büyük ve silinemez bir iz bıraktığını gösterir.

Seid Ahmed olay örgüsünü hikâye ederken eserde kullandığı zaman kavramından çok güzel bir tarzda yararlanacaktır. Örneğin, zamanın küçük bir unsuru olan akşamın karanlık olduğundan, mecaz olarak kara günlerin bir sembolü olarak bilinen akşam zamanından yazar tecrübeli bir biçimde yararlanmıştır, bu ise Toga'nın evine misafir olarak gelen birinin İkramcan'la kurduğu diyalogda görülür:

“ – *Kendiniz de bu kolhozdan mısınız?*

- *Evet, -dedi İkramcan.*

- *Maşallah sizlere. Kolhozumuzdan kahraman çıktı. Tüm ülkede konuşuluyorsunuz. Yarın gazeteyi göreceksiniz, her yerde konuşulacaksınız. İlginç, biri kahraman, birisi ise kaçak.*

İkramcan'ın kalbi parçalandı. Tıpkı birisi onu elektriğe çarptırmış gibi oldu. Dili konuşmaya yaramayıp, bir şeyler demeye çalıştı ama başaramadı. Yüzü kıp kırmızı oldu.

İkramcan bir anda kapının önüne nasıl geldiğini bilemedi. Özbek Pilavıyla kapıya kadar gelen Toga'ya çarptı. Ona dönüp bir baktı ve mermi hızında dışarıya çıktı.

Her yer karanlık. Gökyüzünde ne ay ne de yıldız var.

Onun düşüncesinde bu karanlık gece ömür boyunca bitmeyecekti.” (Seid Ahmed, 2018: 300)

Romanda İkinci Dünya Savaşını anlatmak için yazar böyle tavırlardan da yararlanır.

Hicran Günlerinde İkinci Dünya Savaşında düşman tarafından esir alınan kahraman Partizan kızı Zoya Kosmodemyaniskaya'nın ne zaman asıldığı da dile getirilir: “*Kırk birinci yılın kışı girdi. Güney taraf cephe askerleri şiddetli çatışmalar sonrasında Rostov – Don şehrini düşmandan temizlediler. Partizan kızı Zoya Kosmodemskaya'ı düşmanlar astılar.*” (Seid Ahmed, 2018: 251)

Romanın bu kısmının vaka zamanında esas olarak mevsimlerden ilkbahar ve yaz ayları tasvir edilir. Romanda Zirillamalılar ilkbaharda Nayman'a taşınmalarının ardından yazın sıcak günlerinden de bahsedilir. Altı yedi ayı kapsayan bu bölüm özellikle

yağmurlu ve sıcak günleri içinde bulundurur. Bu hakkında eserde nasıl öğrenilebilir? Eserde Zirillamalılarının bir kısmının Nayman'a taşınmalarının ardından Tursunbay da oraya yakın olan bir kamışlığa yerleşir. Çünkü öyle yapmazsa aç kalır. Bu yüzden annesi Cennet Teyze ile anlaşarak oraya gelen Tursunbay babası İkracan'la karşılaştığı zaman yazar Tursunbay'ın orada dört aydır yaşamakta olduğunu söylemektedir.

Romanın *Hicran Günlerinde* bölümü Nizamcan'la Dildar'ın nehir kenarında karşılaşmalarıyla ve onların birbirlerine ileride evlenme kararını vermeleriyle başlar. Uzun bir vaka zamanını kapsayan bu bölüm Tursunbay'ın ölümüyle biter. Arada ise uzun bir zaman aralığı vardır. Dildar'ın Nizamcan'la evlenmeyip, onun abisi Azamcan'dan daha evlenmeden birkaç gün önce hamile kalır ve evlenirler. *Hicran Günlerinde* bölümünün sonundaki Tursunbay'ın vefat etmesi olayının ardından Dildar Nayman'a gelir. Onun çocuğu ise bu anda emekleyerek hareketlenebildiği söylenir. Bu yüzden de zaman süresini yaklaşık iki, üç seneyi içerdiği söylenebilir.

2.3.4. Mekân

Hicran Günlerinde kitabında ilk baştaki olaylar Zirillama adındaki açık mekânda olduğu görülür. Ama sonradan eserin başkahramanlarının başka bir yere yani Nayman'a taşınmalarının ardından artık mekân olarak daha çok Nayman'dan bahsedilir. Ara sıra ise farklı açık mekânlar da dile getirilir. Roman üç kitaptan oluşmasından dolayı farklı mekânların adlarıyla da karşılaşmaktadır. Ama romanda esas olarak, Özbekistan'ın Fergana, Margilon gibi bölgelerinin köyleri dile getirilir.

Yazar Seid Ahmed eserde genel olarak açık mekânların köy, yayla ve çöl gibi çeşitlerinden yararlanır. Bu gibi mekânlar yazar tarafından savaş konusunu okura anlatmak için daha uygun görülür. Seid Ahmed romanın *Hicran Günlerinde* kısmında kahramanların çöllerde çalışarak, ekinler ekip, toplanan hasadı ise cephedeki askerlere göndererek cephe ardından savaşa katılmanın ruhiyatını yaşadıklarını eserin şu cümleleriyle okuyucuya bildirmektedir:

“Yozyovon Fergana bölgesinin merkez haline gelmesi lazım. Bu günlerde Nemengen, Kokan, Şehrihan, Çimyon, Taşlak taraflardan çöle taşınmaya başladılar. Ömür boyunca susuz yatan çölden toplanan ilk hasadı cephedeki çocuklarımıza hediye olarak göndeririz... Müttefiklerimizi beklemeden ikinci cepheyi Yozyovon'dan

açacağız. Şimdi sıra sizin. Bir yakadan baş çıkartın. Cephe taraftan iyi haberler geliyor. Alman'ın ayakkabısına böcek girip, çıkıp geldiği tarafa doğru kaçıyorlar. Zafer Bayramı'nı Yozyovon'da yetişmiş pirincinden yapılan Özbek pilavıyla karşılayacağız. Kimler düşmana karşı buradan kurşun sıkmak isterse, kimler düşmanın elinde kalan şehirlerimizi kurtarmak isterse, Yozyovon'a gitsin!" (Seid Ahmed, 2018: 325)

Romanda açık mekân olarak iki önemli yer: Zirillama mahallesi ve Nayman çölü söylenilebilir. Zirillama'da başlayan olay örgüsü sonradan Nayman çölünde devam eder. Bu iki açık mekân da okuyucunun aklında kalır. Çünkü iki mekân eserin üç kısmındaki önemi neredeyse aynıdır. Ama Hicran Günlerinde bölümünde son olayların, okuru en etkileyen olayların esas kısmı Nayman'da olduğu bu bölümde mekân açısından Nayman çölünü Zirillama köyüne göre biraz daha öne çıkarır.

Romanda açık ve kapalı mekânlara işbu mekânlar örnek olarak gösterilebilir:

- a) Açık mekânlar: Zirillama mahallesi, Nayman çölü, tarla, Fergana bölgesi, cephe, kum meydanı, Kuva şehri,
- b) Kapalı mekânlar: evler, çadır.

2.3.5. Bakış açısı ve anlatıcı

Seid Ahmed *Kırk Beş Gün* romanının devamı olan Hicran Günlerinde kitabındaki olayları da hâkim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı dilinden anlatmaktadır. Anlatıcı romanın olay örgüsünü sadece olayları olduğu gibi hikâye etmekle sınırlı kalmamıştır. Belki de olayları anlatırken bu olayın ardından kahramanın ruh halinde oluşan değişiklikler hakkında, kahramanın geçmişi ve geleceği hakkında da bahsetmiştir.

Eserde yazar diyaloglardan da yararlanmıştır. Hâkim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı yöntemini kullanan yazar bu diyalogların neredeyse hepsini yorumlamıştır. Bu ise romanın okuyucu için daha anlayışlı ve etkili olabilmesine neden olmuştur.

Hicran Günlerinde kitabının esasında İkinci Dünya Savaş yılları ve İkrâmcân'ın ailesi durmaktadır. Yazar İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında, Büyük Fergana Kanalı'nın kurulması zamanında Özbek milletinin yaşadıkları zorlukları, verdiği kayıpları gelecek evlada ulaştırmak amacının olduğu halde bunu kullandığı hâkim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı anlatma yöntemiyle başarılı bir şekilde yapabilmıştır.

Edebiyat bilimcisi U. Ölcaboyev (2007), *Ufuk* romanının ikinci kitabı *Hicran Günlerinde*'nin başkahramanlarından biri olan *Nizamcan'ın başına, yabancıların değil kendi akrabaların yüzünden gelen kötülükler ve zorluklar ön planda anlatılıyor* (s. 62) diye yorumlar.

Ufuk romanının ikinci kitabı olan *Hicran Günlerinde* kısmında savaşın insanlar hayatını değiştiren ilk belirtileri şöyle anlatılır: *Her Pazar güzel elbiseler giyerek, botunu yağlayıp Margılan'a giden köy erkekleri şimdi uzakta savaşta.*

Bu taraflara şimdi gelmeye başlayan büyük topuklu ayakkabılar sandıktan yer alan. Giydiklerinde göz kamaştıran "kıçikatlas" (kadınlar elbisesi yapılabilen kumaş) şimdi kızların gönlüne uymaz. Herkesin gözü cephe yolunda. (Seid Ahmed, 2018: 262)

İkinci Dünya savaşı cephe ardını da silahsız, askersiz savaş alanı yapmıştır. Savaş başlayınca cephe gerisindeki herkes savaşa giden akrabasını, dostu ya da sevgilisini ta savaş bitene kadar bekler. Onların birkaçı sakat olarak, bazıları ise sağ salim dönerler. Ama savaşa giden milyonlarca insan ise ülkelerine, evlerine, sevdiklerinin yanına bir daha dönememiştir.

Yazar Seid Ahmed *Ufuk* romanını yazarken İkinci Dünya Savaşını okura her yönden anlatmak amacıyla eserinde birçok ölüm olaylarını da kullanmaktadır. Bu ölüm olaylarını yazar cephede de cephe ardında da anlatmaktadır. Eser kahramanları: Azamcan, Asrora'nın sevgilisi Karımcı, Ohunbabayev'in gençliğini birlikte geçiren dostu Sadık bu ölüm olaylarına örnek olmaktadır. (Seid Ahmed, 2018: 265),

Yazar eserinde tek bir çocuk sahibi olan İkrımcan'ın savaşta bir ayağını kaybetmesini, doktorlar ayağını kesmek zorunda kaldıklarını, doktorlar ayağını keserken de İkrımcan'ın ise o anda bile oğlunu düşündüğü olayı şöyle kaleme alır: *"Toga ekmeği bölerken, İkrımcan'ın tahta ayağına bakarak bir an düşüncelere daldı.*

- Çok mu zorlandın? - dedi Toga ona acıyarak.

- Kırt-kırt kesiyor da şımarık Tursunbay'ım gözüme göründü. Tıpkı bana beni kime bırakıp gidiyorsun, diyormuş gibiydi. Hayır, yalnızımın kaderine ölmedim, sağ kaldım. Geldiğimde o da savaşa gitmiş. Giderken göremedim. Yeter ki sağ salim dönsün. Allah korusun, eğer başına bir şey gelirse, biteceğim... – İkrımcan'ın sesi titredi.

Bilmiyor, bilmiyor zavallı, Tursunbay'ın kaçtığını bilmiyor. Onu aradıklarını bilmiyor.” (Seid Ahmed, 2018: 273)

Yazar Seid Ahmed, eserindeki asıl kahraman İkrâmcân çok sevdiği, birlikte güzel anları yaşadığı hanımını toprağa verir. Cephede bir ayağını kaybederek topal kalır. Hayatta olmasına rağmen oğlunu savaştan kaçtığı için öldü sanarak ondan umudunu keser. Oğluyla evlendirmek istedikleri kız ise kendisiyle birlikte yaşamakta olan, hatta oğlu gibi gördüğü Nizamcan'la evlenmeye karar verir. Bunların hepsi İkinci Dünya Savaşının insanoğlunun başına getirdiği acıları yaşayan roman kahramanının üzüntüleridir. Böyle acılarla dolu hayatını yaşamakta olan İkrâmcân'ın aklına *Ne yapabilirim ki? Oğlumun düğününü yapmak kismet değilmiş. Bende ne eş ne de evlat var. Evlendikten sonra otuz sene birlikte yaşadım, yaşamamış gibiyim. Yirmi bir sene evladım var diye sevindim. Sevinmemiş gibiyim! Ne mutluluğu, hasrette kaldım. Bu dünyada ne yapıyorum ki? Bana kimin ihtiyacı var? Yarım can olarak sürünmenin ne anlamı var?* (Seid Ahmed, 2018: 424) gibi düşünceler gelir.

İkrâmcân'ın aklına bu soğuk düşünceler gelince korkar. Ama tüm insanlar gibi o da savaşın bitmesini bekler. Çünkü hayatını mahveden bu savaşın bitmesi onun için de bir zafer olur. Bunu kahraman kendi dilinden şöyle söyler: *Hayır, daha ellerimde gücüm var. Kalbimde ateş daha var. Bu hasretleri, bu acıları daha ayaklarım altına alıp ezdiğime kadar yaşamam lazım. Yaşayacağım!*

Başıma gelen bu acıların sebebi olan bu kanlı savaş ateşi sönmesini gözlerimle görmem lazım. Buradan almana kurşun sıkacağım. Mermim biterse de koltuk değneğimle başlarını ezerim. Ölmek yok. Ölmek namertliktir. Namert olarak ölmek istemem, istemem! (Seid Ahmed, 2018: 425).

Yazar, *Ufuk* romanının Hicran Günlerinde kısmında İkinci Dünya Savaşının insanoğluna getirdiği acı ve hasret dolu günleri okura anlatır. Eser kahramanları hayatlarında büyük kayıplar yaşar. Eserin asıl kahraman olan İkrâmcân da bu savaş yüzünden hayatındaki en önemli iki insanı yalnız oğlu ve eşini kaybeder. Eserin bu bölümünde savaşın sadece cephedeki değil cephe ardındaki insanların da hayatlarını yitirdiğinden de bahsedilir. Romanın Hicran Günlerinde bölümünde de yazar okura anlatmak istediğini anlatabilmiş, vermek istediği mesajı da verebilmiştir. Bunu sebeplerinden biri de bakış açısı ve anlatıcı bakımından da eserin başarılı olmasıdır.

2.4. Ufkun Eşiğinde

2.4.1. Olay örgüsü

Ufuk romanının üçüncü kitabı olan “Ufkun Eşiğinde” de İkinci Dünya Savaşı sonrası anlatılmaktadır. “Ufkun Eşiğinde” kitabının olay örgüsünde eser kahramanlarının başından geçirdiği olaylar şöyle sıralanabilir:

- 1) Halkın savaştan dönecek olan askerleri beklemesi.
- 2) Azamcan’ın savaştan döndükten sonra evini terk etmesi.
- 3) Savaştan dönen askerler şerefine yapılan tören.
- 4) Holmatcan’ın savaştan dönmesi.
- 5) İnoyat Aksakal’ın polise yakalanması.
- 6) Japonlarla savaşın başlanması.
- 7) Çortarak’tan Nayman çölüne birkaç ailenin taşınması.
- 8) Azamcan’ın eşi Dildar ve çocuğunu bırakıp gitmesi.
- 9) Azamcan’ın Mahbuba’yla tanışması ve evlenmesi.
- 10) İnoyat Aksakal’ın vefat etmesi.
- 11) Halmatcan’ın Dildar’la evlenmesi.
- 12) Azamcan’ın Mahbuba’yı bırakıp gitmesi ve ölmesi.
- 13) Nizamcan’ın evlenmesi.
- 14) İkracan’ın vefat etmesi.

Ufkun Eşiğinde kitabı ilk önce savaş bittiği anda halkın savaştan dönmekte olan askerleri beklemesi olayıyla başlar. Bu olayda Azamcan’ın ailesiyle birlikte Asrora ön planda çıkar. Azamcan savaştan döndükten sonra trenden inenince ailesiyle görüşür. Ailece çok mutlu olurlar. Ama bu mutluluk uzun sürmez. Çünkü yolda aynı arabaya oturan aile yolda tartışır. Bunun esas nedeni de Risolat ve İnoyat Aksakal olur. Risolat yolda gelini Dildar’a yanlış olan çok şey söyler. Dildar’ı ve Nizamcan’ı en etkileyen ve onların daha eve gelmeden arabadan inmelerinin nedeni Risolat’ın Azamcan’a Dildar’la Nizamcan’ın o yokken ilişkileri olduğu hakkında yalan söylemesi olmaktadır. Bu olayın ardından Nizamcan ve Dildar ikisi de eve gelmeden yolda arabadan ayrılırlar. (Seid Ahmed, 2018: 446-447)

Bu olaylardan sonra Azamcan Dildar’ı almaya gelir ama o Azamcan’la gitmeyeceğini söyler. Azamcan’ın ailesinden ayrılarak gelip kendisiyle birlikte yaşamasını ister.

Babasıyla tekrarlanan tartışmalar sırasında Azamcan da o evden gider. O da Nayman çölüne gitmek ister.

Eserin bu kısmında eser kahramanlarının yaşadığı köyden kırk üç kişinin şehit düştüğü söylenir. O zamanlardaki küçük bir köy için bu sayı da yüksektir. Bunu askerlerin savaştan döndüğü zaman yapılan törende o mahallenin savaş zamanındaki muhtarı olarak çalışan, milletin *abla* diye ad verdiği kadının konuşmalarından öğrenilebilir. (Seid Ahmed, 2018: 472)

İnoyat Aksakal savaş zamanında fakir fukaradan topladığı, ucuza satın aldığı kumaşları pazara satmak için getirdiği anda polise yakalanır. O bu anda polise rüşvet teklif eder. Rüşveti kabul etmeyeceğini söyleyen polis onu mahkemeye götürmeye çalışır. İnoyat Aksakal'ın para için her şeyi yapabilecek bir kahraman olduğu görülür. Çaresiz kalan İnoyat Aksakal bir oğlu savaşta vefat eden polisin kalan tek bir altı yaşındaki çocuğunun ölümünü isteyip beddua edeceğini söyler. Bu söylediklerinden dolayı gözünün önü kararan, duvara dayanıp kalan polisin elinden kurtulur.

Eserde İkinci Dünya savaşı bittikten sonra askerlerin savaştan dönmesi daha devam ederken bu arada Japonlarla savaş başladığı haberi gelir. Bu yüzden mektubunda cephedeki bir iki gün içerisinde döneceğini yazan askerler Japonlara karşı başlayan savaştan dolayı bir süre daha dönemezler. Bu ise evladını bekleyen birkaç aile için çok kötü haber olur. Çortarak köyünün savaştan dönen askerleri ise bu tekrar Japonlarla başlayan savaşa çağırılmayacaklarını öğrenir. Bunu Azamcan bir değirmenciden öğrenir. Değirmencinin oğluyla Azamcan arkadaş olmaktadır. Azamcan değirmenciyle sohbet ederken onun oğlunun Japonlarla savaş başladığı, bu yüzden daha eve dönemeyeceği hakkında yazdığı mektuptan öğrenmektedir. Bunu öğrenen Azamcan cepheden kendisiyle birlikte dönen askerlere bu haberi verince onlar savaşa tekrar çağırılmadıklarına sevinirler. (Seid Ahmed, 2018: 492)

Babasının evinden çıkıp gelen Azamcan Dildar'la birlikte Çortek'a taşınır. Taşındıklarının ilk gününde o yeni mahalleye muhtar olarak Holmatcan'ın seçilmesini kendisine yapılan saygısızlık olarak gören Azamcan onunla birlikte çalışmak istemez. Bundan dolayı Azamcan Dildar'la tartışır ve Azamcan oradan da gider. Azamcan oradan gittikten sonra Dildar oradaki işlere yardım etmek amacıyla traktör kullanmaya başlar. Azamcan ise Çortek'a gelirken tanıştığı kadınla tekrar karşılaşır. Hatta

kadınla birlikte onun evine gider. Onunla birlikte yaşamaya başlar. Bu kadın Mahbuba adlı dul bir kadındır. Onun eşi de bu savaşta vefat etmiş olur.

Dildar'ın Azamcan'ın kendisini bırakıp gittikten sonraki yaşadığı birkaç gün eserin olay örgüsü zincirinden önemli yer almaktadır. Çünkü bu olaylar savaştan sonra da devam eden kadınların çalışmaları, dul kalan kadınların geçirdiği zorlu günleri anlatır. Dildar Yozyovon çölünde kocası olmadan tek başına tarlada traktör kullanarak orada yaşayan Çorterek'lılara yardım eder. Kurtların sesi durmayan gecelerde Halmatcan Dildar'ın çocuğuyla birlikte evde yalnız kalmamaları için onların evlerine gelip dışarı bahçede uyur. Dildar Azamcan'ın geri gelmesinden umudunu keser.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliğinin Almanlara karşı savaşının bitmesinin ardından Japonlarla savaşı başlar. Savaşın bu kısmı da birkaç ailenin mutluluğunu sona erdirir. Almanlara karşı savaş bittiğinde her yerde bu hakkında haber yayılır. Bu durumda milyonlarca aileler çok mutlu olurlar. Savaşa giden sevdiklerini beklemeye başlarlar. Savaşa gidenlerin bir kısmı savaştan döner. Kalanları da dönmeye devam ederken Japonya'yla savaş başlar. Bu ise daha cepheden dönmeyen askerlerin evlerine gelmeden tekrar savaşa girmelerine sebep olur. Bu yüzden birçok aile yine hasretle bekleyişlerini sürdürür. Hatta artık geri geleceğine inanan ailelerin evlatları bu savaşta can verir. Bu ailelerden biri de Yazyavan çölüne yeni taşınanlara muhtar olarak görevlendirilen Melivay'ın ailesidir. Melivay eserde olumlu yardımcı kahramandır. Onun iki kızı ve bir oğlu olur. Kızları evlendikten sonra oğlu ve eşiyle kalır. Sonradan on dört on beş yaşındaki yetim Şura isimli bir Rus kızını evine getirir ve büyütürler. Şura büyüyünce de oğlu Turdivoy'la evlendirmek ister. Ama Japonlara karşı savaşta Turdivoy vefat eder. Daha evlenmeden dul kalan Şura ve Turdivoy'un ailesi çok büyük bir acı yaşarlar. Onlar Japonlara karşı olan bu savaşta tek bir evlatlarını kaybederler.

Roman olay örgüsünde hikâye içinde hikâye de görülür. Halmatcan büyükannesi vefat ettikten sonra Nayman'ın Yazyavan çölünde bir yaşlı kadının evinde kalır. Büyükannesine çok benzeyen Taşlak'lı Malika adlı bu yaşlı kadınla birlikte yaşamaya devam eder. Onunla anne oğul olmaya karar verirler. Bu yaşlı kadının tek bir kızı olur. O çok güzel bir kız olduğu için günlerin birinde bu kızı zengin Körşermat adlı bir adam kaçıtır. Kaçıtırken de kocasını evinde vurarak öldürür. Kızı götürüp bir gece birlikte

kaldıktan sonra tekrar evine bırakır. Hamile kalan kız çocuğu doğurur. Doğurduktan sonra ise aklını kaybeder. Çocuğu büyürken kız çocuğunu hep boğmaya çalışır. Bu yüzden de Malika Ana bir gece olsa bile rahat uyuyamaz. Malika ananın kızı çocuğu altı aylık olduğu zaman kendisini havuza atarak intihar eder. Malika Ana torununu tek başına büyütür. O çocuk on yedi yaşına geldiğinde Komsomol Komitesine ait okula başvuru yapar. Ondan özgeçmişini sorduklarında babasının gazi olduğunu gururla söyler. Ama orada oturanlar bu çocuğa gerçekleri söyler. Ondan sonra gerçekleri öğrenen Malika ananın torunu da intihar eder. Bu acılarla yaşayan Malika ana için Halmatcan'a annelik yapmak bir mutluluk kaynağı olur.

Dildar tarlada traktör kullanırken sıcağın ve yorulmaktan bayılır. Onu Halmatcan evine getirir. Dildar kendine geldikten az sonra Azamcan sarhoş halde Dildar'ı ölmüş diye duyarak onun evine gelir. Dildar ise onu hiç kabul etmez ve gitmesini ister. Azamcan gider ve Mahbuba'yla evlenir. Bu evliliğin masraflarını da Mahbuba'yla birlikte Toga ve İkracan'lar karşılar. (Seid Ahmed, 2018: 553)

Eserde olumsuz ve yardımcı kahramanlardan birisi olan İnoyat Aksakal'ın evi bir gün alev alır. Bu yangında İnoyat Aksakal yaralanır ve servetini oğullarına miras olarak bırakıp hastanede can verir. (Seid Ahmed, 2018: 572) Nizamcan bu mirası almak istemez. (Seid Ahmed, 2018: 578) Ama bir gün Nizamcan'la İkracan hastaneye gittiği zaman Azamcan bu mirasın Nizamcan'a ait olan kısmını gelini Zebihan'a bırakıp gider. Mirası Nizamcan General Zeyçenko gelmesi sebebiyle yapılan törende Yozyovon çölüne hediye eder. (Seid Ahmed, 2018: 593) General Zeyçenko'nun gelmesinin esas sebebi de cephede birlikte savaştığı askeri ve dostu Halmatcan Matkarimov'a Sovyetler Birliği Genel Kurumunun verdiği Lenin ödülü, Sovyetler Birliği Kahramanı unvanı ve "Altın Yıldız" madalyasını kendi elleriyle ulaştırmaktır. (Seid Ahmed, 2018: 595)

Halmatcan cephede yaralanıp hastanede yattığı zaman Azamcan oraya gelir ve evine gittiği an Dildar'a el vurduğunu söyler. Bu ise önceden Dildar'ı seven Halmatcan için ağır bir darbe olur. Azamcan'ın Dildar'ı çocuğuyla bırakıp gittikten sonra onun evlenmesinin ardından Halmatcan Dildar'a evlenme teklif eder. Halmatcan'a her konuda inanan Dildar da buna razı olur. Halmatcan'la Dildar'ın düğünleri olurken bir köşede tek başına kalan Dildar'ın oğlu Azimcan'ı Halmatcan gidip alır ve yanlarına

getirir. Oğlunun geleceğinin nasıl olacağını düşünmekte olan Dildar artık bu konuda da Halmatcan'a inanır. Çünkü Halmatcan Azimcan'ı kendi oğlu gibi sevdiğini kendi gözleriyle görmektedir. Böylece Dildar'ın mutlu günleri başlar. (Seid Ahmed, 2018: 610)

Azamcan'la evlenen Mahbuba ilk başta onunla mutlu birkaç gün geçirir. Ama çok geçmeden Azamcan yine eve sarhoş halde gelmeye başlar. Bir gün evden çıkınca beş gün sonra gelir. Bu arada Mahbuba Azamcan'ın evde Mahbuba'ya söylemeden sakladığı babasından kalan mirası bulur ve artık Azamcan'a olan inancı kalmaz. Bunun sonucu olarak tartışılır ve Azamcan Mahbuba'yı da bırakıp gider. Bir gün işyerine gelen Mahbuba Azamcan'ın arabada giderken kaza yaparak öldüğünü öğrenir. Azamcan'ın yanında bulunan mirası da mahkemeye teslim edilir.

Eserin Ufuk Eşiğinde kısmında savaştan dönen erkeklerle kadınların topladığı hasadı sapından ayırma işi öküzler yardımıyla yapıldığı söylenir. Bu işte de hafızların olması ve onların bu iş için hazırladıkları şiir ve şarkıları söyleyerek işçilere yardım etmesi, onlara ruhi destek vermesi o dönemlerde bir gelenek olduğu öğrenilmektedir.

Eser üç kitaptan ibaret olmasına rağmen olay örgüsü aynı dizgiye dizilir. Romanın bu üç kısmında da olay örgüsü aynı şekilde birbirinin devamı olarak yazılır.

2.4.2. Şahıs kadrosu

Hicran Günlerinde, *Ufuk* romanının üçüncü kitabı olarak *Kırk Beş Gün* ve *Hicran Günlerinde* kitaplarının devamıdır. Bu yüzden *Hicran Günlerinde* kitabının kahramanları birinci ve ikinci kitaplardaki kahramanlardır. *Hicran Günlerinde* kısmında ilk iki kitapta karşılaşılmayan kahramanlarla karşılaşılrsa da kitabın başkahramanları değişmez. Esere sadece yardımcı kahramanlar eklenir. Bu kahramanlar aşağıdaki kahramanlardır:

- 1) Holmatcan: Çocukken anne-babasından ayrılan, büyükannesi tarafından büyütülen ve sonradan savaşa giden, savaştan kahraman olarak döndüğünde ise büyükannesi vefat etmiş olan olumlu kahraman. Düz kahraman.
- 2) Mahbuba: çocukken anne-babasından ayrılarak yetim kalan, sonradan savaşa giden kocası da cephede hayatını kaybeden, Azizhan'la evlenen ve Azizhan tarafından aldatılarak terkedilen kadın. Yuvarlak kahraman.

3) Asrora: Nizamcan'ın çocukluktan birlikte büyüdüğü sınıf arkadaşı. Olumlu ve yuvarlak kahraman.

4) Azamcan: Nizamcan'ın abisi, olumsuz kahraman. Yuvarlak kahraman.

5) Kazımcan: Mahbuba'nın eski kocası. Romanın olay örgüsünde hareketlilik göstermez. Mahbuba'yı okura tanıtmak amacıyla adı geçer.

Romanın ilk iki kitabında da karşılaşılan bazı yardımcı kahramanlar hakkında önce bu ilk iki kitapta biraz bahsedilmiş olsa da Ufkun Eşiğinde'de ön plana çıkarılmıştır.

Romanın Hicran Günlerinde kısmında da adı geçen Yunusalı Dildar'ın babasıdır. Onun adı Hicran Günlerinde kitabında geçse bile olay örgüsü ve şahıs kadrosunda büyük önem taşımamaktadır. Ama romanın son bölümü olan Ufkun Eşiğinde kısmında Yunusalı baba biraz olsa da eserde öneme sahip kahraman olarak görünür. Yunusalı baba kızı Dildar'ın kaderinin iyi olmadığından hep acı çeker ama bunu kendisine hiç belli etmez. Böyle bir karakter sahibi olan Yunusalı baba yardımcı kahramanların içinde olumlu kahramanlardan birisi olarak eserde canlandırılır.

Eserdeki yardımcı kahramanlardan biri olan Nizamcan'ın ablası Risolat ise olumsuz kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır. O da babası İnoyat Aksakal gibi parayı çok seven, parayı hatta öz sevdiklerinin namusundan da önemli bilen birisidir. O savaşta öldü diye bilinen Azamcanın karısını, Nizamcan'ın kendi yengesi Dildar ile evlendirmeye çalışır. Onun ardından aslında savaşta ölmeyen ve evine sağ-salim dönen Azamcan'a eşi Dildar'ın öz kardeşi Nizamcan'la ilişkisi olduğunu söyler. Bu işiyle Risolat her iki kardeşine ve gelini Dildar'a büyük haksızlık eder.

Savaş zamanında Zirillamalılara mahalle muhtarı olarak bir kadın seçilir. Ona mahalledekiler *Abla* diye hitap etmektedir. O savaşın ikinci yılında kocasından ayrılır. Bu yüzden o romanın üçüncü kısmı olan *Ufkun Eşiğinde* kısmında yaşlanmış, saçlarında bir tane olsa bile siyah saç kalmamış birisi olarak tasvir edilir. Abla kocasını savaşa gönderdiklerinden sonra üç çocuğuna tek başına bakar. Ablayı en üzdüğü anlar da savaş bitince başka çocukların babalarının savaştan döndüğünü gören çocuklarının yola çıkarak her gün postacıyı beklemeleridir. Bu ise bir anne için hayatının en zor anlarıdır.

Savaştan döndüğünde sadece iki asker karşılayan Holmatcan adındaki kahraman da olumlu kahramanlardandır. Holmatcan, köyden savaşa gidenler içinde en çok madalya ile dönen, savaşta en çok kahramanlıklar gösteren askerlerden birisidir. O daha çocukken anne ve babasından ayrılır. Annesi onu doğururken vefat eder. Babası da uzakta Fin ormanlarında can verir. Onu büyükannesi büyütür. Büyükannesi de Holmatcan savaşa gittiği yıl vefat eder. Ama bunu Holmatcan'a kimse söylemez. O savaştan dönene kadar Asrora ona büyükannesinin adına mektup göndermeye devam eder. O bir insan olarak sevdiklerinden hiçbirini kendi elleriyle mezara koyamaz. (Seid Ahmed, 2018: 478-479)

Eserde olaylar devam ederken Azamcan'ın olumsuz karakterleri ortaya çıkar. Savaştan döndükten sonra sürekli alkol kullanmaya başlar. Onun savaştan gelmesini çocuğuyla bekleyen, onunla savaş bittikten sonra mutlu bir hayat yaşayacağına inanan eşi Dildar'a da büyük haksızlıklar eder. Dildar'a bir gün olsa bile bir mutlu hayat veremez. Hatta bir gün onlar yük taşıyıcı bir arabada giderken Azamcan arabanın arkasında birlikte gittiği bir tanımadığı kadına dokunmasıyla Dildar'a ihanet eder. (Seid Ahmed, 2018: 501-502)

Eserde yardımcı kahraman olarak görülen Mahbuba isimli kadın evlendikten sonra kocasıyla çok kısa zaman birlikte yaşar. Onların evlenmesine kocası Kazımcan'ın ailesi karşı olduğu için düğünlerini de mahalle muhtarı Rayımberdi amca yapar. Evlendiklerinden bir süre sonra Kazımcan savaşa gider. İki sene kocasını bekleyen Mahbuba'ya üçüncü sene cepheden kocasının ölüm haberi gelir. Mahbuba'nın anne babası da o çocukken vefat etmiştir. Mahbuba yetimhanede büyür. Bir akrabasının evine yardım isteyip gittiğinde oradan dönerken yolda Azamcan'la karşılaşır. Azamcan Dildar'la kavga edip nereye gideceğini bilemeden yolda giderken Mahbuba'yla tekrar karşılaşır. Azamcan hatta Mahbuba'ya da hanımı Dildar'la kardeşi Nizamcan'ın kendisi savaşa gittiğinde ilişkide oldukları hakkındaki yalanı söyler. Onlar karşılaştıkları günden itibaren birlikte yaşamaya başlarlar. Mahbuba'yla Azamcan evlenirler. Mahbuba Azamcan'a güvenir ve düğün masraflarını da mahalle muhtarıyla birlikte kendisi karşılar. (Seid Ahmed, 2018: 515)

Eserin başkahramanlarından biri olan Dildar dokuz yaşındayken annesinden ayrılır. Onun annesi Dildar gibi çok iyi birisidir. Annesi Dildar çocukken onu çok sever ve iyi

bir terbiye verir. Dildar babasıyla birlikte yaşar. Nizamcan'la başlayan sevgileri uzun sürmez. Nizamcan'ın abisi Azamcan savaştan geri geldiği an onunla yalnız kaldığı bir yerde hata yapar ve bu hatasının ardından hamile kalır. Evlendiklerinden sonra Azamcan tekrar savaşa çağırılır. Aradan çok geçmeden Azamcan'ın öldüğü hakkı hakkında yalan haber alır. Bunun hemen ardından Nizamcan'ın babası İnoyat Aksakal ve ablası Risolat'lar onu kendi kayın kardeşi Nizamcan'la evlendirmeye çalışırlar. Bunu kabul edemeyen Dildar ve Nizamcan evi terk ederler. Azamcan'ın hayatta olduğunu öğrenen Dildar'ın hayatı tekrar güzel arzularla dolar. Azamcan geldikten sonra da Dildar'a hiçbir şekilde mutlu hayat veremez. Hatta onu kendi evinden uzakta yalnız çocuğuyla Yazyavan çölünde bırakıp gider ve başka bir dul kadınla yaşamaya başlar. Tek bir çocuğuyla çöldeki küçük köyde yaşamaya başlayan Dildar çok zorlanır. Hatta kadın olmasına rağmen traktör kullanarak işlere yardım eder.

İkramcan'ın kendine oğul olarak kabul ettiği Nizamcan Zebihan'la evlenir. Onlar çok mutlu bir hayata başlarlar. Onların bir çocuğu da olur. Çocuk İkramcan'a dede der ve onu çok sever. İkramcan da o çocuğu kendi torunu gibi sever. Hayattan hiçbir beklentisi kalmayan İkramcan için o çocuğun kendisine dede diye hitap etmesi de hayatta kalabilmesi sebeplerinden birisi olur. (Seid Ahmed, 2018: 555)

Eserin Ufuk Eşiğinde kısmında tanıtılan kahraman Halmatcan'ın hayatı da okur için bir ilham kaynağı olur. O savaşta çok kahramanlıklar gösterir. Ödül ve madalyalara layık görülür. Yakışıklı ve herkesin sevdiği birisi olmasına rağmen hayat yolunu sevdiği kadın, önceden bir kez evlilik yapan ve bir çocuğun annesi olan Dildar'la bağlamaya karar verir. Bunu kendisi ve sevgilisi Dildar için en doğru karar olarak görür. Halmatcan'ı önceden iyi bilen ve hatta kocasından ayrıldıktan sonra Halmatcan'ı sevmeye başlayan Dildar da buna razı olur. Halmatcan eserde ruhen güçlü, çok zeki ve yakışıklı birisi olarak bilinir. Yazar Halmatcan gibi kahramanları eserinde canlandırırken savaş döneminde dul kalan, zorluklar çeken kadınların savaş sonrasındaki mutlu hayatlarının başlamasındaki yerine de önem verir.

Toga'yla İkramcan hayat sıkıntılarını az olsa bile unutmak için birlikte içki içerler. Ama o içki onlara tam tersine eskide yaşadıkları acıları hatırlatır. İkramcan'ın sevdiği eşi Cennet ve oğlu Tursunbay'dan cüda olması, onları kendi yaşadıkları köyden, insanlardan uzaktaki çöle defnedilmesini hatırlamasının ardından Toga da kendi

anlarına dalar. Toga'nın tek oğlu da savaşta canını vermiş olur. Toga oğlunun savaşta vefat ettiğini eşinden dört sene saklar. Sonunda oğlunun savaşta öldüğünü öğrenen anne aklını kaybeder. Bu yaşadıklarından dolayı Toga da o gün İkracan'la içki içerek biraz olsun rahatlamak ister. (Seid Ahmed, 2018: 607)

Eserdeki kahramanlarının tamamı yaşadıkları savaş yıllarında hayatlarının unutulmayacak en acı anlarını yaşarlar. Bu savaş yılları eserdeki olumlu ve olumsuz kahramanların hayatını aynı şekilde etkiler. Başkahramanlarla birlikte yardımcı kahramanlar da bu yılların acısını çekerler. Savaş yıllarında yaşadıkları dayanılmaz acı dolu günleri yaşayan ve buna rağmen hayatta kalabilen İkracan gibi kahramanlar, eserde okurunun da gerçek kahramanı olur. Yazar da bu kahramanlarla birlikte o günleri yaşamış gibi olduğunu söyler. Kendi eserindeki kahramanlarının kaygılarına üzülür, mutluluklarına sevinir.

2.4.3. Zaman

Ufkun Eşiğinde bölümü savaşın bittiği andan başlar. Bölümün ilk başında insanların istasyonda toplanarak savaşa giden askerleri bekliyor olmalarından bahsedilir. Bunu *Ufkun Eşiğinde* bölümünün ilk cümlelerinde Dildar'ın da o istasyonda arkadaşı Asrora'yla savaştan dönecek olan yakınlarını beklemek için çıktıklarından öğrenilebilir. Dildar istasyonda beklerken arkasından birisi gelip onun gözlerini elleriyle kapatır. Bu onun çocukluk arkadaşı Asrora olur. İşte o anda yazar, Dildar'ın arkadaşı Asrora'yı savaş bittikten sonra ilk kez gördüğünden bahseder. (Seid Ahmed, 2018: 444)

Eserin hikâye edildiği zaman yani anlatma zamanı 1969 yılıdır. Yazar romanın son söz kısmında eserini aynı bu yılda tamamladığını yazmıştır. (Seid Ahmed, 2018: 631) Romanın Ufkun Eşiğinde kısmı savaştan sonraki yılları anlatmasına rağmen maceranın kendi zamanı ile anlatma zamanı arasında vakit aralığı vardır. Çünkü romanın bu bölümü anlatma zamanına kadar devam etmemiştir. Bunu romanın olay örgüsü savaş bittikten sonra iki veya üç senelik zamanı içerdiğinden öğrenilmektedir.

Eserin bu kısmında İkinci Dünya Savaşının bitmesinin yazın son ve sonbaharın ilk günlerine denk geldiği öğrenilebilir. Eserde yazar zaman tasviri yaparken '*Çaros üzümüne renk girdi. Çortarak bağlarında şeftaliler pişmiş. Çocukların ellerinde kök kısmını vermeyip koparılan kavunlar.*

Köyde her gün bir iyi haber var. Birisinin kocası, birisinin çocuğu savaştan geri dönüyor. Yaşlılara gün doğdu. Günde iki-üç yerde ziyafet sofrasında oturuyorlar. (Seid Ahmed, 2018: 470) İşte bu cümlelerden savaşın sonbaharda bitmiş olduğunu, o anın meyvelerin pişmiş olduğu zamana denk geldiği öğrenilebilir.

Eserde savaşın bitmesi 1945 yılında olduğundan da bahsedilir. Bununla birlikte o anlarda cepheye giden askerlerin dönmeleri ve savaş olan yerlerde savaştan önce yaşayan ve savaş bitince ise o yerlere geri dönen halk dile getirilir. (Seid Ahmed, 2018: 476)

İkinci Dünya Savaşı, sonbaharın başlarında 1945 yılında bitmiştir. Eserin sonu da işte tam bu zamana denk gelir. Eserin son kısmında savaş bittikten sonra Eylül ayında toplanan hasadın sapından ayırma işi vardır. Onun ardından İkracan'la Nizamcan'ın konuşması gerçekleşir. Bu konuşmada ufuk ve gelecek hakkında konuşurlar. Bu anda ise İkracan vefat eder. İkracan'ın mezarı da o Ufkun görüneceği kırdadır. Onun kabir taşına da ' *İkracan Usmanov, 1889- 1945, VKP üyesi* ' diye yazı yazılır. Eserde son olay eserin asıl kahraman İkracan'ın ölümü olmaktadır. Bundan öğrenilebilir ki eserdeki olayların olduğu zaman da savaşın bitmesi sonrasında sonlanır.

Seid Ahmed'in Ufkun romanı üç bölümden ibarettir. Bu üç bölümde kahramanlar hayatındaki üç ayrı dönem: savaş öncesi (Kırk Beş Gün), savaş yılları (Hicran Günlerinde) ve savaş sonrası (Ufkun Eşiğinde)dan bahsedilir. Eserin bu üç dönemi kapsaması okura bu yıllardaki insanların yaşam tarzlarını karşılaştırmaya yardımcı olur.

2.4.4. Mekân

Ufkun Eşiğinde kısmında da olaylar romanın tamamı gibi Fergana'da olup biter. Bölümün ilk başında askerleri beklemeye çıkan Fergana insanları savaştan dönen evlatlarıyla karşılaşırken, trenden inmeyen Andican ve Namangan illerinden olan askerler onlara hevesle baktıkları söylenir. (Seid Ahmed, 2018: 445)

Ufkun romanının her üç bölümünde de açık mekânlarla birlikte kapalı mekânlar da önemli yer alır. Kapalı mekân olarak kahramanların evi daha çok okurun dikkatini çeker. Eserde İkracan'ın, Nizamcan'ın doğduğu ve bir müddet yaşadığı evleri kapalı mekân olarak eserde yer alır. Bu dile getirdiğimiz evler eserdeki önemli olayların gerçekleştiği evlerdir. Nizamcan'ı babası evlatlıktan reddettikten sonra o evine sadece

iki kez gelir. Bu arada Nizamcan doğup büyüdüğü evini çok özler. Bunu yazar eserde şöyle anlatır: *göbek bağının kesildiği, annesinin tabutu sallanarak çıkarıldığı o kapı Nizamcan'ı hep bağına çağırır gibiydi. Evlatlıktan reddedilmiş olsa bile, kovulmuş olsa bile bu ev Nizamcan'ın eviydi.* (Seid Ahmed, 2018: 453)

İkramcan eşinin ve oğlunun ölümünden sonra evine geldiğindeki mekân tarifi de eserde dile getirilen kapalı mekân örneklerinden biridir. Cennet teyze bu eve dokuz kere dünyalara denk mutlu olarak girmiştir. İkramcan şu kapıdan dokuz kere çocuğunu ellerinde tutarak sevinçle girer. Ama sekiz kez o sevinçle girdiği kapıdan çocuğunu kefene sararak kendi ellerinde çıkarıp toprağa verir. Önceden eşi Cennet Teyzenin var olduğu zamanlardaki bakımlı bu evin, onun ölümünden sonra bakımsız bir hale geldiğini anlatılır. O bu eve her geldiğinde evin tüm odalarına tek tek girer ve orada ailesiyle geçirdiği günlerini bir-bir anmaktadır. (Seid Ahmed, 2018: 457).

Yazar eserin Hicran Günlerinde kısmında açık mekân olarak Cennet Teyze'nin hayatını kaybettiği Nayman çölü ve Tursunbay'ın insanlardan gizlenerek anne ve babasına ömrünün en hasretli anlarını yaşattığı kamışlık romanın Ufkun Eşiğinde kısmında da İkramcan tarafından hiç unutulmadığını söyler. Bunu yazar eserin bu kısmında İkramcan'ın anıları olarak şöyle anlatır: *Omun muthuluk ve kaygılarını hep birlikte yaşadığı sevgili eşi şu an soğukta, soğuk rüzgârda fışıldayan kamışlığın yanında bir mezarın içinde yatıyor. Ona sevinç, tükenmez muthuluk getireceğini beklediği yalnız oğlu da aynı zamanda insan adımı yetmeyen kamışlık arasında bataklıkta yitip gitti.* (Seid Ahmed, 2018: 457-458)

İkinci Dünya Savaşı beş sene devam etmiştir. Normal şartlara göre yıllar ilerledikçe insanların yaşam tarzı iyi tarafa değişmeye devam eder. Ama savaş yıllarında öyle olmaz. İnsanların yaşam tarzı daha da kötüleşir. Mekân olarak da şehirlerin, köylerin ve evlerin yıllar geçtikçe modernleşmesi yerine savaş zamanında mekân olarak bir ilerleme görülmez. Sadece askerlere yardım etmek amacıyla ekin ekmek ve hasadı cepheye göndermek için çöllere bakım yapılır. Savaştan dönen Holmatcan adlı bir askerin istasyondan evine giderken yaşamakta olduğu Margilon bölgesi hakkındaki bu düşünceleri o dönemdeki mekânı tasvir etmektedir: *'Araba Margilon tarafına doğru ilerledi. Akşam olmasına biraz var. Margilon yolları savaştan önce nasılsa, şimdi de*

aynı şekilde. Bir tane olsa bile yeni bina yapılmamış. Taş yol baya bozulmuş. (Seid Ahmed, 2018: 476)

Çorteraklıların taşındığı Nayman çölü eser kahramanları Azamcan ve Dildar'ın taşındığı anda çok değişmiş olduğu söylenir. Kerpiçten otuz yeni ev yapılır ve onları sahiplerine ücretsiz verirler. Bu anda ise Çorteraklıların taşındığı günlerde ektiği fidanlar da büyüüp ağaç olmuş durumdadır. Yani eserde açık bir meydan olan bu çölün savaş zamanında işlenmesi ve savaş bittiği zamanda ise bu çölün güzel bir köye dönüştüğü söylenir. Savaştan sağ salım dönen askerler ailesiyle birlikte bu evlere yerleşirler. Böylece eserde önceden çöl olan meydan köy haline gelir. Bu yeri işlenmesinin ilk sebebi de cephedeki askerlere gıda yetiştirmektir.

Azamcan Dildar'la kavga edip Nayman çölünden gittikten sonra olayların bir ucu Kuva ilçesine bağlanır. Çünkü eserde Azamcan'ın karşılaştığı ve birlikte yaşayıp sonradan onu da kandırıp gittiği kadın Mahbuba oradaki bir köyde yaşamakta olur. Azamcan'ın Mahbuba'yla yaşadığı olaylar bu köylerde gerçekleşir. Yazar bu mekânları tasvir ederken savaştan önceki halıyla o olayların anlatıldığı zaman aralığındaki mekân açısından ortaya çıkan farkı da ortaya koymaya çalışır. (Seid Ahmed, 2018: 511-512)

Seid Ahmed'in bu eserinde dile getirdiği mekânlar eserden beklenen amaca ulaşılmasında büyük önem taşır. Yazarın bahsettiği açık mekânlar esas olarak köy ve tarlalarsa, kapalı mekânlar olarak söylenen mekânlar da kahramanların evleri ve onun gibi birkaç kapalı yerlerdir. Romanda adı geçen mekânlar roman kahramanlarına göre farklı öneme sahip olmaktadır. Bunda Nayman çölü, kamışlık birçok kahramanlar için açık geniş zaman olarak bilinirse eserde tematik güç olan İkracan için bu mekânlar açık ve dar mekânlar olmaktadır. İnoyat Aksakal'ın evi de aynı şekilde romandaki olumlu kahramanların bazıları için kapalı ve dar mekân olduğu öğrenilmektedir. Bu mekânlar eserde yazarın anlatmak istediği konunun ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

2.4.5. Bakış açısı ve anlatıcı

Seid Ahmed romanının bu kısmında okuyucuya savaş bittikten sonraki yaşam tarzını anlatmaktadır. Yazar *Ufkun eşiğinde* bölümünde savaş bittikten sonra da birçok insanların hasretinin bitmediğini anlatır. Sevdiklerinin savaştan geri dönmemesinden

dolayı onların yıllardır umutla beklediği mutlu bir hayatı artık yaşamayacakları bunun sebeplerinden biri olduğu söylenmektedir.

Seid Ahmed Ufuk romanının Kırk Beş Gün ve Hicran Günlerinde kısmında olduğu gibi romanın son kısmı olan Ufkun Eşiğinde de hâkim bakış açılı üçüncü tekil (O) anlatıcı dilini kullanmıştır. Yani yazar romanın tamamını aynı bakış açısı ve anlatıcı yöntemiyle yazmıştır. Bu ise tek bir romanı oluşturan üç kitabın bakış açısı ve anlatıcı bakımından birbirinden kopmasına, romanın bütünlüğünü kaybetmesine izin vermemiştir.

Yazar, İkinci Dünya Savaşının sadece büyükler için değil genç yaşındaki çocuklar için de ömrünün sonuna kadar unutulmaz acıları getirdiğinden de bahseder. Çocukları da sevdiklerinden cüda eder. Milyonlarca çocuk babasız kalır. Yazar bunu eserinde şöyle tasvirler: *‘‘ Köyde her gün bir iyi haber var. Birisinin kocası, birisinin çocuğu savaştan geri dömiyor. Yaşlıların günü doğdu. Günde iki-üç yerde ziyafet yerler. Ölüm mektubu alan ailelerin evlerinde sessizlik. Bu ailelerin yetim kalan çocukları kutlamalar yapılmakta olan evlerin kapısının önünde omuzlarını sıkarak heves ve hüüzünle bu kutlamaları bir kenardan izlerler. Babasının madalyalarını göğsüne yerleştirip, yıldızlı şapkalarını da giyen çocukların ardından kalmadan yürürler, bir kez olsa bile o madalya ve şapkaları elleriyle tutmak isterler. Birinin evinde kutlama, birisinin evinde ise yas’’* (Seid Ahmed, 2018: 470)

Seid Ahmed, romanın savaşı en çok anlatan ikinci ve üçüncü kısımlarında savaş başladıktan sonra cepheye gitmeyen genç ve orta yaştaki erkeklerin herhangi bir engelliği olduğundan bahseder. Bu yüzden savaş zamanında muhtarlık işlerini kadınlar ve o engelli erkekler yaparlar. Dut ağacı keserken parmaklarını kaybeden Nizamcan, bir ayağını kaybederek savaş bitmeden geri gönderilen İkracan ve savaş zamanında depo müdürü olarak çalışan ve bir eli olmayan genç oğlan gibi kahramanlar buna örnektir.

Eserde yazar savaş zamanında kadınların da cephe ardında hiç durmadan çalıştıkları gibi yine birçok kahramanlıklarından da bahseder. Savaştan geri dönen askerler uğruna bir tören yapılır. Bu törende ilk olarak söze savaş zamanında mahallede muhtar olarak görevlendirilen Abla çıkar. O ilk önce savaşta kahramanlık gösteren askerlere teşekkür eder. Sonra ise köyden savaşa giden ve hayatını kaybeden kırk üç şehide Allah’tan

rahmet diler. Sonraki sözleri ise askerlerin köyde kalan anneler, hanımları ve kız kardeşlerinin cephe ardındaki kahramanlıkları hakkında olur. Bunu yazar Abla dilinden şu şekilde anlatır: “– *Şehitler kabirlerinde rahat yatsınlar. Biz onları unutmuyacağız, onlar neler için hayatlarını kaybetmiş olsalar, onları biz gözümüzün karası gibi koruruz, saklarız. Kardeşlerim, kahraman kardeşlerim, siz cepheye savaştığınız zamanlar hanımlarınız, kız kardeşleriniz, kızlarınız sizin yok olduğumuzu belli etmediler. Çok çalıştılar. Çalışırken de çok çaba gösterdiler. Yemekte olan ekmeklerinin yarısını da cepheye gönderdiler. Bakınız, o siz gören ince ve güzel parmaklara bakınız, bu eller sertleşti, kaç kez yara olup, kaç kez kabardı. Yazdığımız mektuplarda ay yüzlüğü dediğiniz eşlerinize bakın soğuk rüzgârlarda yüzleri ne hale gelmiş. Onlar da sizin gibi şu dört yıl içerisinde rahat uyuyamadılar, içten gülmediler, her zaman iki gözleri ve iki kulaklarıyla cephe yoluna baktılar. Kışın ayazında, yazın sıcaklığında da tarladan gelmediler. Sizler geldikten sonra o günler unutulmaya başladı. İşte bu günlere ulaşalım diye siz oradan biz buradan savaştık.*” (Seid Ahmed, 2018: 473)

Yazar eserin sonunda son sözünü söylemektedir. Seid Ahmed eserindeki kahramanların kaderlerini gerçekte olmuş gibi hissettiğini söyler. Bu kahramanlarla birlikte savaş yıllarını yaşamış gibi olur. Onların mutlu ve hüzünlü günlerinde yanlarındaymış gibi hisseder ve bazı günlerde kahramanlarını düşünerek uyuyamadığını söyler. Bu son söz işte böyledir: *Kitabıma son noktayı koyuyorum.*

Böyle düşünüyorum ama kalbimde bir boşluk oluşur. Ne gariptir ki, ayrılma zamanı geldi. Ben sizi on sene kalbimde sakladım. On sene izinizi takip ettim. Kışın soğuk gecelerinde rüzgârın sesini duyarken de sizi düşündüm. Yazın sıcak günlerinde Yazyavan çöllerinde sizi aradım. Herkes uyurken de ben sizinle uzun-uzun sohbet kurdum. Sevincinize sevinerek, kaygınızda üzülmek yazdım.

Yazdıklarımı bakarak kalemi ısıtıp sakın gecelerde Asrora’nın sesini duydum. Damarları demirden, teni de çelik olan İkrâmcân’ın hiç yenilmeme siması olarak karşımda duruyordu.

Dildar! Şımarık Dildar! Bu kadar geniş çöle ılık olan ateş gibi gözlerini, cömert kalbini oldukça gösterebildim mi?

Nizamcan, seni kendim yarattım. Yarattım ama başına çok ağır günler getirdim. Ateşlerden geçirdim seni. Dalgalara karşı yüzmeye zorladım. Şimdi sen İkracan olarak yaşa. Hayattan İkracan'ın payını al!

Son noktayı koydum. '' (Seid Ahmed, 2018: 631).

6. İKİ KASIM BİN DOKUZ YÜZ KIRK ÜÇ ROMANI

6.1. Halimat Bayramuk Hayatı ve Edebi Kişiliği

Romanın yazarı Halimat Bayramuk 15 Ağustos 1917 tarihinde Rusya'ya bağlı olan Karaçay-Çerkez Cumhuriyetindeki Karaçayevsk (Mikoyan Şahar) kentinde bulunan Huzruk köyünde marangoz ailesinde doğmuştur. Çocukken babasından ayrılan Halimat hayatın zorluklarıyla erkenden karşılaşmıştır. Babasının ölümü haberini alan abisi Yusuf da acıya dayanamayıp hayatını kaybetmiştir. Ortaokulu Huzruk köyünde okuyan Halimat Bayramuk Rusçayı öğrenince Puşkin'in eserlerini okumaya başlamıştır. Halimat'ın edebiyata olan sevgisi de Puşkin'in eserlerinden etkilenmesiyle başlamıştır. (Alieva, 2018: 28)

2 Kasım 1943 yılında Orta Asya'ya sürgün edilen Karaçay Türkleri arasında Halimat Bayramuk da vardır. Sürgün anında Halimat Bayramuk'un kocası savaşta olduğu için ailesiyle sürgün edilmemiştir. Askerî hastanede çalışmıştır. Ancak çocuk doğurduğu için işine devam edememiştir. 14 yıllık sürgünden sonra 1957 yılında ata topraklarına dönmüştür. Bu yılda onun birkaç şiirleri mecmualarda yayımlanır. (Alieva, 2018: 30-31)

Halimat Bayramuk'un 1990 yılında yayımlanan İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı Karaçay halkının 1943-1957 yıllar arasındaki sürgünde geçen zorlu günlerinden bahsetmektedir. Romanda Halimat Bayramuk gerçek olayları kaleme alır. Çünkü yazar roman olay örgüsündeki olayları yaşayanlardan duymuş ve kısmen bizzat yaşamıştır. Romanda adı geçen kahramanların çok kısmı da bu hayatı yaşamış gerçek isimlerdir.

6.2. Olay Örgüsü

Roman tek zincirli olay örgüsüne sahiptir. Romanda Karaçay-Malkar halkının 14 yıl süren sürgündeki hayatını hikâye etmektedir. Savaş yıllarında Almanlar tarafından işgal edilen Karaçay topraklarında yaşayan halk Alman askerleri tarafından, sonra ise

Sovyetler Birliği tarafından büyük haksızlıklara uğramıştır. Almanların Karaçay Türklerinin birçok erkeklerini kendi tarafına ağdırarak onlardan faydalanmaları, Stalin tarafından bu halkın sürgün edilmesinin esas sebebi olarak gösterilmiştir. Bunun dışında Alman askerleri köylülerin malvarlıklarına da göz dikmişlerdir. Romanın asıl kahramanlarından olan Macay'ın ailesindeki onlara süt vermekte olan ineği de Alman askerleri alıkoyarlar. Almanlar işgali zamanında Karaçay halkı radyo da dinleyemez. Bunun sebebi ise Karaçay halkının Sovyetler Birliğiyle bağının tamamen kopmasının istenmesi olur. Almanlar geri çekildikten sonra Karaçay-Malkarların Almanlara yardım eden birkaç kişisi yüzünden tüm Karaçay-Malkarlar Sovyetler Birliğine ihanet etmekle suçlanarak Stalin tarafından sürgün edilmesine karar verilir. (Bayramuk, 1996: 7-8)

Sürgünden birkaç gün önce bölgeye NKVD askerleri yerleştirilir. Askerler ahalinin köyden dışarıya çıkmalarına izin vermez. Bunun sebebi, sürgünde herkesin aynı belirtilen vakitte toplanabilmesi olur. Karaçay köylerine yerleşen askerler günlerce orada bekledikten sonra, 2 Kasım 1943 yılında saat gece ikide herkesin evini basarak iki saat süre içerisinde göç etmeye hazır olmalarını buyurur. (Bayramuk, 1996: 30-32) Bu kısa süre içerisinde Karaçay halkı evlerinden, ata topraklarından sadece belirlenen miktardaki yüklerle sürgüne hazır olmaları buyurulur. Bu anda cephede savaşmakta olan evlatlarını veya sürgün edilen saatlerde başka bir yerde bulunan yakınlarını sürgünden sonra bir kez daha göremeyen binlerce insanların olduğu da söylenir. Bunun gibi Karaçay Türklerine Harun, Kemishan, Aslan gibi kahramanlar örnek olarak söylenebilir. Kemishan'ı kolhozun kararına göre 27 Ekim 1943 tarihinde başka bir şehre toplantıya gönderildikten sonra ailesi onu bir daha göremez. (Bayramuk, 1996: 24)

Sürgünde tren yolculuğuna kamyonlarla götürölmesi için evlerinden getirilip meydanlara toplanan Karaçay halkı hayatının acı günleri bu meydanlarda başlar. Meydana toplananlar arasında ailesindeki hasta veya yaşlı anne babalarını kendisiyle getirmelerine izin verilmedikleri için onları hasta halde evde bırakıp gelen insanlarda bulunur. Sürgün edilen Karaçay Türklerinin tren yolculuğu indirildikleri yere göre değişerek ortalama yirmi gün sürer. Bu yolculuk sırasında da açlık, susuzluk, soğuk ve stresten dolayı birkaç insan hayatını kaybeder. Yolculuk sırasında Sovyetler Birliğinin askerleri sürgünlerin ihtiyaçlarını giderebilmesi için treni durdurmazlar. Bu

yüzden de vagonlar çok kötü duruma gelir. Yolculuk sonunda Karaçay Türkleri Orta Asyanın Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'ın birkaç bölgesine, yaşam için uygun olmayan yerlere yerleştirilirler. Karaçaylılar bırakıldıkları topraklarda soğuk ve açlıktan yüzlerce insanı kaybederler.

Romanda sürgün edilenler arasında tifüs hastalığı yayıldığı söylenir. Bunun neticesinde vefat edenler sayısı keskin artar. Hatta Gokka'nın annesi Habiyybat da bu hastalıktan vefat eder. Romanın asıl kahramanı Gokka o anda erkeklerin olmadığından dolayı kadınlar için en zor iş olan defin işlerini kadınların yaptığını söyler. (Bayramuk, 1996: 140)

Sürgün edilen Karaçay-Malkarlar yerleştikleri yerde açlık ve soğuk dışında birçok haksızlıklarla da karşılaşır. Bunlardan birisi, yerleştikleri bölgelerdeki yerli zenginlerin Karaçay-Malkarların genç kızlarını kendilerine zorlayarak hatun yaptıklarıdır. Bu gibi kızlardan birisi, yaşlı bir Kazağın kendisine zorla ikinci hatun yaptığı Karaçay kızı Hadijat'tir (Bayramuk, 1996: 169-177) Roman kahramanlarından olan Gokka'nın kız kardeşi Kemishan da diğer genç kızlar gibi sürgün sonrasında yerleştirildikleri yerde yaşlı bir Kazak tarafından tecavüze uğrayıp aklını yitirir ve bunun neticesinde intihar eder. (Bayramuk, 1996: 195)

Romanın asıl kahramanı Gokka eşi Aslan'ı arayarak sürgünlerin yerleştirildikleri Kazakistan ve Kırgızistan'ın birçok yerlerine gider. Gokka oralara gittiği zamanda oradaki sürgünlerin de yaşam tarzının Trudovik'ta yaşayan sürgünlerden iyi olmadığını ve hatta daha da zor olduğunu görür. Gokka eşi Aslan'ın ölmüş olduğunu öğrenir. (Bayramuk, 1996: 177-178) Bu ise sürgün edilerek ata topraklarından kovulan Karaçay-Malkarların hiçbir grubu yaşam şartları iyi olan yere yerleştirilmediğini, yerleştikleri yerlerde hep baskın ve tahkirler içinde yaşadıklarını göstermektedir.

Sovyetler birliğine dâhil olan ülke halkları gibi Karaçay-Malkarlar da çocukluktan Stalin'i sevmeye yönelik eğitilirler. Hatta onun için canlarını bile vermeye hazır olarak büyürler. İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanında asıl kahraman Gokka'nın radyoda Stalin'in ölümü hakkındaki haberi duyduğunda gözleri yaşlanır. Üzülmesinin sebebi ise sürgün edilen vatandaşlarıyla birlikte ata topraklarına dönme isteklerinin Stalin tarafından gerçekleştirilmesine inanmaları olmaktadır. Karaçay Türkleri bunu ancak Stalin yapabilir diye bilmektedirler. (Bayramuk, 1996: 223) Stalin'in

ölümünden sonra sürgüne aynen Stalin'in karar verdiği öğrenilir. Bu andan itibaren ise Karaçay halkı Stalin'den, Sovyetler Birliğinin kirli yönetiminden nefret etmeye başlarlar.

Kovuldukları ata topraklarına geri gitme haklarını kazanan Karaçay-Malkarların kendi elleriyle yaptıkları evlerine girmeleri de kolay olmaz. Bunun sebebi ise boş kalan Karaçay Türklerinin evlerine Gürcülerin yerleştirildikleri olur. Eserde hatta Gürcüler tarafından evine girmek isteyen Karaçay Türklerinin kasttan öldürüldüğü de anlatılmaktadır. (Bayramuk, 1996: 277) O kadar uzun yıllar boyunca zor hayatı baştan geçiren, sevdiklerinden ayrılan bir insanın sonunda ata topraklarına, evine yine kavuşabildiği anda hayatını kaybetmesi savaş ve sürgün dönemindeki Türk milletinin yaşadıkları zorlu hayatın bir göstergesidir.

6.3. Şahıs Kadrosu

Halimat Bayramuk romanda adı geçen kahramanların çoğunun ismi değiştirilmeden verildiğini söylemektedir: *“Kitapta adı geçen kişilerin isimleri çoğu kez değiştirilmeden verilmiştir. Onları, Orta Asya'nın kum düzlükleri çoktan yutmuştur”* (Bayramuk, 1996: 5)

Romanın şahıs kadrosundan aşağıdaki kahramanlar yer almaktadır:

Gokka: Majay ve Habiybat'ın kızı. Asıl kahraman. Tematik güç. Romanın olay örgüsü esas olarak Gokka ve onun çevresindeki diğer kahramanların yaşadıklarıdır. Yazar romanı Gokka'nın yaşadıkları ve düşünceleri üzerine kurar. Romanda yazarın okuyucuya vermek istediği bazı mesajlar da aynı bu kahraman tarafından iletilir: *“Koruyucusu olamayan küçük bir halkı topyekûn sürmek, zor olmasa gerek. Üstelik onun can damarı olan aydınları 1937 yılında imha edilmişse, erkeklerinin tamamı cepheye ise... Kadınları, çocukları, yaşlıları hayvan vagonlarına yüklemek pek zor olmasa gerek.”* (Bayramuk, 1996: 64)

Majay: Gokka'nın babası. Ayağının sakat olduğundan dolayı kızı ve eşinin yardımıyla yaşar. Sürgün edilirken yolculukta vefat ederek ata topraklarından uzaklarda, kimsesiz bir yere bırakılan kahraman.

Habiybat: Gokka'nın annesi. Sürgün edilerek yerleştirildikleri Kazakistan topraklarında tifüs hastalığına yakalanarak vefat eden kahraman.

Harun: Gokka'nın abisi. Savaşta hayatını kaybeden yardımcı kahraman. Kocası Aslan'ın ölümünden sonra evlendiği ve onun karakterinden dolayı birlikte çok yaşayamadığı ikinci kocasının ismi de Harun'dur.

Kemishan: Gokka'nın kız kardeşi. Sürgün edilen ailesine kavuşamadan onlardan uzaklarda Kazak birisinin tecavüzünden sonra 19 yaşında intihar eden kahraman.

Aslan: Gokka'nın kocası. Savaştan geri gönderildikten sonra ailesini bulamayıp hastalanarak vefat eden kahraman.

Kuznetsov: Kazakistan'ın Cambul ili, Kurday ilçesi, Trudovik köyüne Karaçay bölgesinden sürgün edilenlere mesul kişi. Olumsuz kahraman. Sürgünleri hep hakaret eden, onları insan yerine bile koymayan Sovyetler Birliği vekili.

Hasan: sürgün yolculuğunda katarda kaderine dayanamayıp kendi elini keserek intihar eden yardımcı kahraman.

Vasiliy Andreyeviç, Tötka Maria, Kristina, Gavril Yakovleviç, Pakhno – olumlu fon kahramanlardır. Onlar romandaki asıl kahramanlarının en kötü günlerinde yardımcı olurlar. Romanın asıl kahramanı Gokka da onları çok sever.

6.4. Zaman

Romanda esas vaka zamanı 1943 yılından 1957 yılına kadar olan 14 yılı kapsamaktadır. Romanın esas olay örgüsünde bahsedilen sürgün olayı başlamadan önce yazar birçok küçük olaylardan da bahseder. Romanda ilk bahsedilen vaka zamanından biri 1943 yılının Ekim ayıdır. Bu vaka zamanı romanda NKVD askerlerinin köye yerleştirildiği zamandır. Bu olaylardan yine birisi 1942 yılının ağustos ayında Alman askerlerinin Karaçay Muhtar Vilayetini ele geçirmeleridir. (Bayramuk, 1996: 41) Roman 1990 yılında yazılmıştır. Bu hakkında yazarın kendisi roman içerisinde bahsetmektedir: “*Bugün, bu kitabın yazıldığı gün (1990), aynı yerde Kuzey Kafkasya'nın ünlü çimento fabrikası bulunmaktadır.*” (Bayramuk, 1996: 57) Bu ise vaka zamanı ile anlatma zamanı arasında otuz seneden fazla zaman aralığının bulunduğunu göstermektedir.

Karaçay Türkleri sürgün edilirken tren yolculuğu türlü zamanda yerleşecekleri yerlerine trenden indirilir. Romanın asıl kahramanları sürgün edilirken tren yolculuğu yirmi gün sürer. (Bayramuk, 1996: 85) Romanda vaka zamanını oluşturan sürgün

yıllarını içeren 14 yılın içinde bulunan bu 20 gün de büyük bir önem taşımaktadır. Bunun sebebi Karaçay-Malkar Türklerinin tren yolculuğunda geçirdiği bu küçük süre de onlardan birçoğunun hayatını kaybettiği, insan olduklarının unutulduğu zamanlardan biri olarak söylenebilir. Romanda Karaçay Türklerinin evlerine dönme zamanı olarak 1957 yılının haziran ayı söylenmektedir: “*Moskova – Kislodovsk treni, 1957 yılı haziranında Nevinnomıskaya stanitsesine geldi*” (Bayramuk, 1996: 265)

Romanda yazar asıl kahraman Gokka’nın dilinden Sovyetlerin 1917 yılından itibaren Karaçay Türklerine yaptığı kötülükleri, halkın başına gelen salgın ve hastalıkları zamanlarıyla birlikte anlatır. Bu zamanlardan birisi 1937 yılında başlayan dürüst kişileri “kulak”¹⁷etme zamanı ve 1943 yılında başlayan sürgün olaylarının zamanıdır. Bunlardan bahseden Gokka insanların yarınından emin olacağı günün ne zaman geleceğine de hitap etmektedir. (Bayramuk, 1996: 91)

Romanda kolhoz sistemine geçilmesi ve bunun neticesinde çok şeyin değiştiği hakkında da bahsedilmektedir. Bunlardan birisi olarak roman kahramanı Majay Sovyetler Birliği her kesi eşit hale getirdiğini söylemektedir. Bu eşitliğe ise kolhoz sistemiyle erişilmiştir. (Bayramuk, 1996: 10)

6.5. Mekân

İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanında mekân önemli unsurlardan biridir. Çünkü romanın konusu büyük bir milletin, binlerce insanın bir mekândan başka bir mekâna güçle sürgün edilmesidir. Romanda üç önemli mekân görülmektedir. Bu mekânların birincisi Karaçay Türklerinin sürgün öncesi yaşamakta oldukları Çavul köyü, ikincisi onların sürgün edilirken 20 gün içinde kaldıkları tren vagonları ve üçüncüsü ise yerleştikleri Kazakistan ve Kırgızistan’daki mekânlardır. (Türk, 2015: 148)

Roman açık ve kapalı mekânlar açısından da zengindir. Romanda açık mekân olarak Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan’da bulunan birçok mekân adlarıyla karşılaşılır.

¹⁷ Kulak- Sovyetler Birliğini yönetimindeki kurumlar tarafından bağlı ülkelerdeki ziyalı kişileri hapse atma veya sürgün etme olayı

Kapalı mekân olarak Çavul köyünde bulunan Karaçay Türklerinin yıllarca dönmek arzusu olan evler, zor bir yolculuk yaptıkları tren vagonları ve sürgünlük yıllarında yaşadıkları harabelerden bahsedilir. Krasnodar eyaleti Karaçay’a hep yardımda bulunan açık mekânlardan biridir. (Bayramuk, 1996: 14)

Sürgün edilen Kafkas-Karaçay Türklerinin ata topraklarına, evlerine ve mal varlıklarına Gürcüler sahip çıkarlar. Bunun sebebi, romanda bahsedildiği gibi Karaçay Türklerinin “cezalanması” ile birlikte Gürcülerin topraklarını genişletmek de olmaktadır. (Bayramuk, 1996: 51) Karaçay’dan sürgün edilenlerin büyük bir kısmı önce Kırgızistan’ın Tokmak kasabasında vagonlardan indirilirseler de sonradan Kazakistan’ın Cambul ili, Kurday ilçesi, Trudovik köyüne götürülür. (Bayramuk, 1996: 85-86)

Kafkas-Karaçay Türklerinin sürgün edilirken bindirildiği tren, yolda birkaç yerde durmaktadır. Her durduğunda ise askerler ölüleri vagonlardan çıkartıp atmaktadır. Bu mekânların kimsesiz, susuz bir mekânlar olduğu söylenilmektedir. Çünkü oralara hava almak için inenler ihtiyaçlarını gidermeğe çabalarlar. Bu ihtiyaçlarından birisi ise su ve yiyecek bulmak olması ve bunları bulamadıkları bu mekânlar hakkında okuyucuya bilgi verir. Karaçay Türkleri sürgünde yaşadıkları yerden sadece beş kilometre uzaklaşabilmelerine izin verilir. (Bayramuk, 1996: 125) Bunun sebebi ise diğer bölgelere yerleştirilen sürgünlerle bağ kurmalarına engel olmak olur.

Romanda Karaçay Türkleri’nin sürgün öncesinde yaşamakta oldukları ve birkaç yıl sonra ancak dönebildikleri Çavul köyü açık ve geniş mekân, bu köydeki evleriye kapalı ve geniş mekân olarak bilinmektedir. Karaçay Türklerinin sürgün edilirken bindirildikleri tren vagonları ve yerleştikleri Orta Asya topraklarındaki evler kapalı dar mekân, Orta Asya’da yerleştirildikleri bölgelerse açık ve dar mekânlar olmaktadır.

6.6. Bakış Açısı ve Anlatıcı

İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı dilinden hikâye edilmektedir. Bunun sebebi anlatıcı roman kahramanlarının geçmişine kolayca seyahat ederken onların arzu-istekleri hakkında da o şekilde bahsedebilmektedir. Romanda anlatıcı romanın olay örgüsüne mutlak hakim olarak romandaki olayları hikâye etmektedir. Bunu yazarın “*Gokka’nın şu anda içini kemirip bitiren şey, apoletin bir teğmen tarafından koparılıp atılmasıydı. Bu rütbeler*

Gokka'ya boşuna verilmemişti: 1941 yılından başlayarak bugüne kadar, sahra hastanelerinde gecesini gündüzüne katarak hizmet vermişti.” (Bayramuk, 1996: 60-61) cümlesinden öğrenilebilir.

Yazar romanında vaka zamanının aktarıcısı olarak da kendini göstermektedir: “*İşte iki üç kadın, insanları çiğneye çiğneye Simay'a doğru yürümeye başladılar bile.*” (Bayramuk, 1996: 61)

7. GURBETTEN İNİLTİLER ROMANI

7.1. Mircevat Ahıskalı Hayatı ve Edebi Kişiliği

Mircevat Ahıskalı, 15 Ağustos 1960 tarihinde Özbekistan'ın Sirderya ili Gülistan şehrinde doğmuştur. Sekiz yaşında okula başlamıştır. Babasının ismi Alaettin, annesinin ismi ise Gülsenem'dir. 1968 yılında okula başlayan Mircevat Ahıskalı lisede okurken şiirler yazmaya başlar. Ziraat fakültesine başlayan yazar sonradan bu bölümden ayrılarak beden eğitimi öğretmenliği yapar. Üniversiteden ayrılmasına ise Türk tarihine olan sevgisi sebep olmuştur. 1974 yılında askere gider ve iki sene sonra evine döner.

Önce Gizliddin mahlasıyla şiirler yazan yazarın sonradan Ahıskalı mahlasına geçmesinin sebebi ise önceden hiç tanınmayan Ahıska edebiyatını dünyaya tanıtmak olur. Bu maksatla birçok eserler yaratır. Bu eserlerinden biri 1989 yılında Azerbaycan'da yazılan ve 2002 yılında Türkiye'de yayımlanan Gurbetten İnilteler romanıdır.¹⁸

Gurbetten İnilteler romanı üç kitaptan oluşmaktadır.

- 1) Gurbetten İnilteler: Sürgün
- 2) Gurbetten İnilteler: Yaşam Savaşı
- 3) Gurbetten İnilteler: Karış Karış Fergana

¹⁸ Erol Sakallı, *Mircevat Ahıskalı ve Arkostiş şiire yeni bir dokunuş*

Romanın her üç kitabı da Ahıska Türklerinin en zor günleri olan sürgün ve göç yıllarını, Fergana’da gerçekleşen olaylardaki acı hayatlarını anlatmaktadır.

Romanın ilk kitabı olan Gurbetten İniltiler: Sürgün’ de yazar Ahıska Türklerinin ata topraklarından topluca sürgün edildikleri gün ve sürgün edilirken trende geçirdikleri uzun ve zor yolculuktan bahseder. İkinci Dünya Savaşının gerçekleşen sürgün olayları sadece Karaçay- Malkar Türkleri ve Ahıska Türkleri olmamıştır. 1943 ve 1944 yıllarında Sovyetler Birliği lideri Josef Stalin tarafından Kafkas halkları da sürgün edilir. *2 Kasım 1943’te Karaçaylar, 8 Mart 1944’te Balkarlar, 23 Şubat 1944’te Çeçen ve İnguşlar, 18 Mayıs 1944’te Kırım Türkleri ve 14 Kasım 1944’te Ahıska Türkleri sürgün edilir.* (Kotan, 2019: 42)

7.2. Gurbetten İniltiler: Sürgün

7.2.1. Olay örgüsü

Romanın olay örgüsü, roman kahramanlarından biri Aslan Emmi’nin okuyucuya tanıtılmasıyla başlar. Aslan Emmi demirci dükkânında savaşta yaralanarak köyüne geri gönderilen öğretmenle karşılaşır. Bu arada ise Aslan Emmi’nin çocukluk arkadaşı Ahmet Emmi de sohbete katılır. Onlar sohbet ederken iki Sovyetler Birliği askeri ile Fahri Emmi gelir ve herkese kolhoz binası meydanına gelmeleri gerektiğini söyler. Akşama yakın, köyün tüm erkekleri kolhoz idaresinde toplanmaya başlar. Toplananlar Moskova’dan gelen vekili beklerler. Moskova’dan gelen vekil toplanan köy halkına Almanya’nın Türkiye’ye yakın yerlerde ikinci bir cephe açmalarının mümkün olduğunu ve bu yüzden onları geçici bir süre için uzaklaştırmaya karar verdiklerini söyler. Vekilin sözleri şöyledir: *“Yoldaşlar! Öncelikle sizlere vatanımızın bu ağır günlerinde büyük yardımlarınız için hükümetim ve vatanım adına teşekkür ederim. Bu ağır günlerde saat demediniz, gece demeden, gündüz demeden, çalıştınız. Evde çocuklarınız aç olduğu halde, kendiniz yemediniz, cepheye gönderdiniz. Kendi ihtiyacımız olduğu halde giymediniz, üstümüzden çıkarıp orduya gönderdiniz. Siz fedakâr bir milletsiniz, yine fedakârlık göstereceğinize, yukarıdan gelen bu emirleri anlayışla karşılayacağınıza eminim. Biliyoruz, Almanlar artık savaşı tüm cephelerde kaybetmeye başladılar. Şimdi bizim aldığımız istihbarata göre Almanlar Türkiye tarafından ikinci cephe açmayı istiyorlar. Ona göre hükümetimiz sizlerin güvenliğinizi için sizleri geçici olarak Türkiye sınırlarından uzaklaştırmaya karar*

verdi. Bu ayrılık ya üç ya beş ay olabilir. Tehlike geçince hemen yurdunuza döneceksiniz” (Ahıskalı, 2010: 27). Köylüler ise vekilin anlattıklarının aslında yalan olduğunu bilemezler.

Gurbetten İnilteler romanındaki ilk önemli olay da İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk üç romanında olduğu gibi Sovyetler Birliği askerlerinin köylülerin evlerine bastırıp girerek onların iki saat içerisinde eşyalarını toplayıp evlerini terk etmelerinin istenmesiyle başlar. Bu olay 14 Kasım 1944 tarihinde gece saatlerinde gerçekleşir. Askerler romanın asıl kahramanı Asya halanın da evini basarlar. Asya hala kendi eşyalarını toplayıp bitirdikten sonra yaşlı komşusu Çiçek ninenin de eşyalarını toplamaya yardım eder. Roman kahramanlarından biri Aslan Emmi köylülerin toplandıkları meydanda köylüler kamyonlara çıkarılırken dayanamayıp kalp krizinden vefat eder. Sovyetler Birliği askerleri Fahri Emmi’ye dostunun cesedini gömmek için izin vermezler.

Tren yolculuğuna başlayan Ahıska Türkleri o trenin vagonlarında geçen günlerde de hayatlarındaki en büyük facialardan birini yaşarlar. Tren yolculuğunda romanın asıl kahramanı Asya halanın üç oğlu ve bir geliniyle birlikte yine birkaç kişi hayatını kaybeder. Bu ölümlerin sebebinden biri de kız ve gelinlerin herkesin önünde o vagonlarda yorganın arkasında tuvaletlerini utandıkları için yapamadıklarından dolayı hastalanmasıdır. Bunu roman kahramanları Hayriye teyze ve Çiçek teyzelerin konuşmasındaki şu cümlelerden öğrenilebilir: *Allah lanet etsin başımıza bu işleri açana. Genç kız ve gelinlerimizin genel derdi bu. İnsanları hayvan gibi üst üste doldurdular vagonlara. En büyük derdimiz ne açlık ne de soğuktur, en büyük derdimiz çözülmeyen tuvalet derdi oldu. Bekçinin gelini de ondan gitti. Günde bir defa zor gidiyormuş. O köşede asılı olan battaniyenin arkasına, onu da kaynanası zorla götürüyormuş. Kaynanası rahatsızlanınca tek başına utanmış. Akşamdan beri hiç gitmemiş, işte sonuç... Tuvaletini tutmaktan bağırsakları düğümlenmiş zavallının* (Ahıskalı, 2010: 129).

Sürgünden önce askerlerin evleri basıp ahaliyi meydana götürdükleri zaman köyde olmayan Gülçin hala sürgün olayını duyarak köye döndüğünde köyde yabancı kimselerin olduğunu, sahipsiz kalan evdeki eşyalar ve hayvanlarını götürmekte

olduklarını görür. Bir Gürcü kadının oğlundan hatıra kalan kilimi götürdüğünü gören Gülçin halanın durumu kötüleşir ve hayata veda eder.

Asya hala çocuklarının hastalanmasında dolayı trenden inen oğlu Yusuf'u bir daha göremez. Tren vagonunda doğum yapan gelini Züleyha da erkeklerin olduğu yerde rahat edemeyip çocuğu doğururken zorluk çekerek hayatını kaybeder.

7.2.2. Şahıs kadrosu

Asya hala: romanın her üç bölümünde de karşılaşılan romanın asıl kahramanıdır. Ailesinde bulunan dokuz kişiden sadece kendisi ve torunu Garip'le kalan ve bu acılara rağmen hayatta kalabilen kadın kahramandır. Olumlu ve yuvarlak kahraman.

Ahmet Emmi: romanda Asya haladan sonraki önemli karakterdir. Bu kahraman Sovyetler Birliğini hiç kabul edemeyen ve sevmeyen kahramandır. Bu kahramanın şu kinayeli sözlerinden anlaşılır: “*Hele bu hükümet başımızda olduğu müddetçe çok böyle hoş günler (!) göreceğiz. Minnet borçluyuz bu hükümete, hükümetimizdir ne yapsa haklıdır (!)*” (Ahıskalı, 2006: 44).

Feyyaz Muallim: Roman olay örgüsünün başlarında Sovyetler Birliğinin yönetimi insanlara mutluluk getirecek diye inanan, bu yüzden onlar için çalışan ve sürgün zamanında bu yönetimin gerçek yüzünü gördükten sonra vicdan azabı yaşayan bir karakterdir.

Sovyet askerleri: romanda Ahıska Türklerine göre karşı güçtür. Sovyetler Birliğine çalışanların aslında kim olduklarını okura anlatır ve kötülük, vicdansızlık gibi duygu ve davranışlara sahip olan olumsuz bir karakterdir. Hatta bu askerlerin tren yolculuğunda doğum yapmakta olan gelinleri de düşünmediği onların karakterini ortaya koymaktadır: “*Bizim görevimiz ebelik değil ki, doğum yapıyormuş ne yapalım yani, evlenmeseydi, bana mı sordu da evlendi? Yapmasın, beklesin biraz.*” (Ahıskalı, 2006: 87)

Bu kahramanlar dışında romanda Çiçek nine, Aslan Emmi, Derviş muallim, Hayriye teyze, Topal Sadık, Züleyha gelin gibi birkaç fon karakterler de yer almaktadır.

7.2.3. Zaman

Romanın Sürgün diye adlandırılan bu kısmında vaka zamanı 14 Kasım 1944 yılında başlar ve trende geçen süre yaklaşık bir ay kadardır. Bu durum, romandaki şu

cümleden anlaşılabilir: “*Yirmi günden fazladır seninle yol gidiyoruz.*” (Ahıskalı, 2006: 172). Romanın bu bölümü vaka zamanı açısından kısa bir süreyi kapsasa da az zaman içerisinde Ahıska Türkleri hayatlarındaki en zor günleri geçirirler ve yüzlerce can kaybı yaşanır. Romanda vaka zamanı kronolojik olarak ilerler. Bunu kahramanlar dilinden, tren yolculuğunda geçen günlerin söylenmesinden anlaşılır.

Romanın anlatma zamanı hakkında yazarın kendisi romanında şunları söyler: “*Bunun üzerine kolları sıvayıp 1989’da Fergana faciasından sonra Azerbaycan’da yazıp 2002’de Türkiye’de kitap haline getirdiğim ‘Gurbetten İniltiler’ adlı destanı üç kısma bölüp romanlaştırmaya karar verdim.*” (Ahıskalı, 2006: 7) Bu cümlelerden anlaşılır ki romanın anlatma zamanı, Fergana olaylarının gerçekleştiği zaman ve yazıya geçme zamanı 1989 yılıdır. Roman 2002 yılında Türkiye’de basılır.

2.2.4. Mekân

Romanın bu kısmında üç önemli mekânla karşılaşılır. Bunlar Ahıskalıların sürgünden önce yaşamakta oldukları köyü, sürgün edilirken bindikleri tren vagonları ve romanda adı geçen Kazakistan’dır: “*Demin kendin söyledin, Kazakistan’a yaklaştık diye. Demek ki en fazla birkaç güne ineriz.*” (Ahıskalı, 2006: 172). Bunun dışında roman olay örgüsünün öncesinde bahsedilen Ahıskalıların evleri ve sürgün edilirken toplandıkları köyün kolhoz idaresine ait olan meydan da romanda önemli mekânlardandır.

Romanın vaka zamanının en çok görülen olayı tren yolculuğu olmasından dolayı romandaki kahramanlar hayatını etkileyen en önemli mekân olarak tren vagonları söylenebilir: “*Her vagona on on beş aileyi üst üste sıkıştırıyorlardı. Evet, üst üste çünkü vagonların içi ranzalar şeklinde kat kat bölünmüştü.*” (Ahıskalı, 2006: 59)

Romanda açık mekânlarla birlikte ve kapalı mekânlarla da karşılaşilmektedir. Burada açık mekânlar Ahıskalıların toplandıkları kolhoz meydanı, köy sokakları ve Agora tren istasyonu olmaktadır. Kapalı mekânlar ise Ahıskalıların evleri ve tren vagonlarıdır. Bunda Ahıskalıların sürgün öncesinde yaşamakta oldukları mekânlar açık ve geniş mekânlar, evleriye kapalı ve geniş mekânlar olmaktadır. Sürgün sırasında bindirildikleri tır ve tren vagonları kapalı ve dar mekânlar olmaktadır.

7.3. Gurbetten İniltiler 2: Yaşam Savaşı

7.3.1. Olay örgüsü

Ahıska Türkleri birkaç gün süren tren yolculuğundan sonra Özbekistan'ın köylerine yerleştirilir. Bu köylere gelen Ahıska Türkleri orada kendileri için önceden hazırlanan kulübeleri görünce orada nasıl yaşayabileceklerini düşünürler. Buna rağmen tren yolculuğundan kurtulduklarına memnun olurlar. Özbekistan'a yerleşen Ahıska Türkleri arasında Nafize Halanın oğlu Tufan da vardır. Tufan Özbekistan'da yerleştikleri köyün kolhoz reisiyle anlaşılamaz ve bu yüzden büyük sıkıntılar çeker. Kolhoz reisi Tufan'ın annesi olan Nafize halayı çok beğenir ve ona kavuşması için engel olabilecek olan Tufan'ı iftirayla Sibirya'ya sürgün ettirir. Tufan'a hep yardım eden Özbek arkadaşı Törebek de haksızlıklara uğrar. Tufan erkek kardeşi hastalandığında köyde hiçbir sağlık kurumu bulunmaz. Bundan dolayı onu arkadaşı Törebek'le birlikte Mirzeçöl'deki bir doktora götürmek için yola koyulur. Ancak kardeşi doktora ulaşmadan yolda hayata veda eder.

Sibirya'ya sürgün edilen Tufan'ın sevgilisi Güneş'i bir Özbek genci sever ve bu yüzden onu hiç rahat bırakmaz. Güneş'in ailesi bu gençle baş edemeyip onun babasının yardımıyla Fergana'ya taşınır. Mirzaçöl'e yerleşen bazı Ahıskalılar oranın yaz gelince çoğalan sürünenleri ve böceklerinden dolayı da hastalanırlar ve bazı çocuklar bu sürünenlerin zehrinden vefat eder. Romanın Yaşam Savaşı kısmında da İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanının olay örgüsünde olduğu gibi sürgün gerçekleşirken evinde bulunmayan askerler cepheden döndüklerinde evlerinde yabancıları görerek büyük stres yaşarlar. Bunun gibi birkaç asker bu olaya dayanamayıp NKVD vekilleriyle tartışır ve bunun ardından Sibirya'ya sürgün edilir. Kalan askerler de Orta Asya'ya gönderilir.

Özbekistan'a yerleştirilen Ahıskalılarla birlikte Özbekler de Sovyetler Birliğinin baskısı altında tutulmaktadır. Bu Ahıskalıların kolhozdan erzak alabilmesi için kişi başına kart verilmektedir. Bu kart karşılığında da çok az ekmek verilmektedir. Bu yüzden Ahıskalılarla komşu olarak yaşayan kahramanlardan biri Özbek kadını olan Mevcüde de ölen oğlunu evinde birkaç gün saklayarak oğlunun kartına ekmek almaya devam etmektedir. Bu o yıllarda Ahıskalılara yapılan haksızlıkların Özbeklere de yapıldığını göstermektedir.

7.3.2. Şahıs kadrosu

Romanın şahıs kadrosundaki kahramanlar Özbekistanlı ve sürgün edilen Ahıska Türkleri olarak iki kısma ayrılır. Romanın olay örgüsünden yer alan olaylarda Ahıska Türkleri olumlu kahramanlar olarak bilinir. Bundan farklı olarak Ahıska Türklerinin yerleştikleri bölgelerde Sovyetler Birliğine hizmet etmekte olan bazı Özbek asıllı kahramanlardan ise olumsuz olarak görülmektedir. Bunun dışında olumlu kahraman olarak bilinen Özbekler de roman şahıs kadrosunda yer almaktadır.

Tufan: Asıl kahramandır. Romanın olay örgüsü bu asıl kahraman çerçevesinde buyur. Özbekistan'dan Sibirya'ya sürgün edilir. Romanın Karış Karış Fergana kısmında da bu kahramanla karşılaşılır ve aşk uğruna hayatını kaybeder.

Nafize Hala: Tufan'ın annesi. Namusunu koruyan ve kaderin şükredebilen kadın kahraman. Cephedeki eşine ihanet etmemek için çok şeyden vazgeçebilen Ahıska kadınlarını yansıtan tip.

Kolhoz Reisi (Kahharbay): Sovyetlerin adamı olarak Ahıska Türkleri karşısındaki karşı güç. Reis karakterinden dolayı kendi köylülerinden de sık sık karşılıklara denk gelir. Düz ve olumsuz kahramandır.

Ahmet emmi: Sürgün sonrasında karakter açısından ciddi olarak değişen, haksızlıklara kinaye ile olsa da susmadan cevap veren kahraman. Haksızlıklara karşı yaptığı bu kinayeler hayatının sonlanmasına sebep olur. Kolhoz reisi tarafından öldürtülür.

Işık Ağabey: Tufan'ın babasıdır. Sürgün zamanında cephede bulunur ve köyüne geri döndüğünde yabancı kimselerin evlerine yerleştiklerini görerek ailesinin yanına gider. Oğlunun yoluna göz dikerek vefat eden kahraman.

Güneş: Tufan'ın sevgilisi. Kendisine âşık olan ve hiçbir zaman rahat bırakmayan gençten kurtulmak amacıyla ailesiyle birlikte Fergana'ya taşınır.

Çiçek nine: Torunlarının karnını doyurmak için ot toplamaya giden ve o yabancı otları yiyerek ölümünü bulan kadın kahraman.

Törebek: Tufan'ın en yakın arkadaşı. Özbek asıllı olumlu kahraman.

Bun kahramanlar dışında romanın bu bölümünde Zekiye, Rüştü, Zumret, Zeynep, Gülsüm, Resul emmi, Rivayet, Hayriye, Askarcan, Mümin, Ölmez Eke, İbadet teyze, Habib, Tahsin, Fatma gibi yine birkaç yardımcı ve fon karakterler de yer almaktadır.

7.3.3. Zaman

Romanın Yaşam Savaşı kısmının vaka zamanı Aralık ayının 1944 yılında başlamaktadır. Bunun sebebi romanın bu kısmının vaka zamanı tren yolculuğunun bitmesiyle başlamasıdır. Tren yolculuğu 14 Kasım 1944 yılında başlar ve yaklaşık bir ay sürer. Bundan görülür ki romanın Yaşam Savaşı bölümünün vaka zamanı da Aralık ayından başlar.

Romanın vaka zamanı açısından en büyük kapsamlı olan kısmı da Yaşam Savaşı kısmıdır. Çünkü romanın bu kısmında sürgün yolculuğundan sonraki birkaç yılın devamında Ahıskalıların yaşamları hikâye edilmektedir. Yazar romanda zaman kavramının güzel ifade edilmesini başarmıştır. Buna yazarın kış fesi bittikten sonra ilkbaharın geldiği anı tasvir ederken kullandığı bu cümleler örnek olur: “*Her şeyin bir sonu olduğu gibi kış fesi de ilkbaharın dipçik seslerini duyunca ‘Bu yıl bu kadar yeter.’ diyerek yerini ilkbahara bırakarak, gelecek sene görüşmek üzere deyip çekip gitmişti.*” (Ahıskalı, 2007: 199).

Romanın bu kitabında da Halimat Bayramuk’un İki Kasım Bin Dokuz Kırk Üç romanında olduğu gibi sürgün edilen kahramanlar Stalin’in ölümünden üç yıl sonra köyden uzaklaşabilme haklarına kavuşurlar. Bu anda Karaçay halkı ata topraklarına dönmeye izin alabilseler de Ahıskalıların ata topraklarıyla kavuşamazlar.

Romanın Yaşam Savaşı kısmının anlatma zamanı 1989 yılı olarak bilinir. Bu hakkında romanın ilk bölümünde yazar tarafından söylenir.

7.3.4. Mekân

Romanda açık ve kapalı mekânların önemi aynıdır. Çünkü yerinden yurdundan edinen Ahıska Türklerinin yerleştikleri Özbekistan’ın Mirzeçöl kentinde bulunan Karakışlak köyü ve bu köyde bulunan evler de aynı şekilde hayatlarını etkilemiştir. Romanda mekân tasviri yapılırken roman konusuna uygun olarak ata topraklarından sürgün edilen bir halk için başka bir yerin hiç zaman sıcak gelmemesi tabi haldir.

Romanda açık ve dar mekân olarak Özbekistan, Mirzeçöl kenti, Karakışlak köyü, tarlalar gibi mekânlarla karşılaşılırsa, kapalı mekânlar olarak Karakışlak köyünde bulunan evler (kapalı ve dar mekânlar) ve Ahıskalıların doğup büyüdüğü evlerden (kapalı ve geniş mekânlar) bahsedilir.

Romanda kapalı mekân olarak görülen köy evleri ve Ahıskalıların zorla çıkarıldığı ata topraklarındaki evleri kahramanlar dilinden karşılaştırılır. Burada kendi evleri hakkında “*Saray gibi evmiş ya bunlar bizim taştan yapılı evlerimizi görse ne derlerdi acaba cennet köşkü mü ha? Ah andır kalsın vatan. Ne biçim evlerimiz vardı, güzellikte eşi benzeri bulunmayan yerimizi yurdumuzu elimizden alıp neralere sürdüler bizleri.*” (Ahıskalı, 2007: 33) demekte olan roman kahramanları sürgün sonrasında yerleştirildikleri evleri hakkında ise “*Bir tane olsun kireçle badana yapılmış ev yoktu. Tezekten yapılmış diye düşündüğü evlerse çamuru tezeğe benzeterek yuvarlamışlar ve bunlardan bir oda iki oda kimin neye gücü yettiyse eve benzer bir şeyler yapmışlardı.*” (Ahıskalı, 2007: 23) demektedir.

Ahıska Türklerinin yıllardır yüreklerinde bulundurdıkları düşünce şudur: “*Gurbetin cennetinde garip olmadansa; memleketimin cehenneminde yerli olmak efdaldır.*” (Ahıskalı, 2007: 238).

7.4. Gurbetten İnilti 3: Karış Karış Fergana

7.4.1. Olay örgüsü

Romanın Karış Karış Fergana kısmında olay örgüsü, bu ilde Ahıska Türklerine karşı yapılan saldırılar ve bu saldırılar neticesinde Ahıska Türklerinin o mekânları terk etmesinden ibaret olmaktadır. Romanın olay örgüsünde, ilk baştaki kahramanların vatanlarına geri dönmek amacıyla kurdukları topluluktan bahsedilir. Bu topluluğun üyesi olan Cömert ise bu gruba üye olduğundan dolayı işinden atılır. Topluluk üyeleri Cömert’e topluluğun başkanı olmasını isterler ama Cömert bu teklifi reddeder. Yirmi beş yıl Sibirya’da sürgünde kalan Tufan, Ahıskalıların yurtlarına dönme isteklerini iletmek için Moskova’ya gittiğinde kırk beş sene görmediği sevgilisi Güneş’le karşılaşır. Bu karşılaşmaları çok kısa sürer. Çünkü Güneş Fergana’daki kız kardeşinin hastalığı nedeniyle Fergana’ya geri döner. Bu buluşmadan sonra iki âşık bir-birlerini bir daha göremezler.

Romanda bu olayların ardından esas olay olan Ahıska Türklerine karşı düzenlenen saldırılar başlar. Bu saldırılardan birisi 23 Mayıs 1989 tarihinde Ahıska Türklerinin yerleştiği Kuvasay şehrinde gerçekleşir. Bu olayda kimler tarafından yollandıkları belli olmayan birkaç yabancınn da dâhil olduğu Özbek gençleri, Ahıska Türklerine orayı terk etmelerini buyurur. Buna razı olmayan Ahıska Türkleri de karşı saldırıya geçerler ve olay daha da büyür.

Saldırılarından yine biri Taşlak kasabasında gerçekleşir. Bu saldırıda polisler Ahıskalıları olay yerinden uzaklaştırmak için otobüsler getirir ve otobüse binen Ahıskalılar otobüste de saldırılara uğrar. Bir grup yollanan gençler Ahıskalıların olduğu otobüsü yakmaya çalışırlar. Ahıskalıları saldıranlardan kurtarmak amacıyla onları belediye binası önünde toplarlar.

Saldırıları Vordstroy merkezine de düzenlenir. Yollanan gençler birkaç eve saldırı düzenler. Bunu öğrenen Vordstroy sovhosundaki Özbekler ise Ahıskalılara yardım eder. Onlar her gün nöbet tutarlar. Ancak yollanan gruplar oraya da saldırırlar. Çok dayanamayan Ahıskalı Türkler ve Özbekler artık evlerine çekilirler. Saldıranlardan komşularını korumak için Özbekler onları bodrumlarında veya çatılarında saklarlar.

Fergana'nın Beşbala semtinde ve Lahuti sokağında yaşamakta olan Ahıskalılar da bu saldırıların dışında kalmaz. Lahuti sokağında yaşayan Ahıskalı Türklerin evleri ateşe verilir. Cömert ve onun arkadaşları Gorbaçov'a telgraf yazarlar ama Gorbaçov'un televizyondaki konuşma sırasında bu mektubu okumadan kenara attığını görürler.

Askeri poligona yerleştirilen on yedi bin Ahıskalı altı-yedi hektarlık bir yerde daha önce sürgün esnasında tren vagonlarında yaşadıkları sıkıntılarla tekrar karşılaşılır. Başlıca sıkıntıları ise yine aynı şekilde tuvalet ve yiyecek gibi sorunlar olmaktadır. 13 Haziran'dan başlayıp Fergana'daki Ahıska Türkleri Rusya'ya gitmeye başlar. Onlara *“Ben kendi isteğimle Özbekistan'ı terk ediyorum.”* (Ahıskalı, 2010: 351) diye bir evrak imzalatılmaktadır.

Olaylardan bir yılı aşkın bir süre sonra bölgede bulunan Ahıska Türklerinin neredeyse tamamı Rusya'nın belirlediği beş eyalete ve Rusya'nın kararına uymayan Azerbaycan'a yerleşir.

7.4.2. Şahıs kadrosu

Roman'ın üç serisinde de asıl kahramanlar aynı kişiler olmamaktadır. Bunun sebebi roman vaka zamanının uzun yılları içermesi ve kahramanların yaşadığı olayların da farklı ilerlemesidir. Romanın bu kısmında kahramanlar önceki kısımlara göre daha da ağır trajediyle karşılaşmaktadır.

Cömert: Asıl kahraman olarak yazarın okuyucuya vermek istediği mesajı taşıyan şahıstır. Kendi ülkelerine geri gitmek isteyen Ahıska Türklerinin örnek kahramanıdır. Doğalgaz işlerinde çalışması, Fergana olaylarında olduğu yaşı, şiir yazmaya hevesli olması, tarihi sevmesi, Fergana'nın Gülistan şehrinde doğmuş olması, faciadan sonra Azerbaycan'a göç etmesi bunların hepsi eser kahramanı olan Cömert'in yazar Mircevat Ahıskalı'nın kendisini yansıttığından haber vermektedir.

Şahan: romanın asıl kahramanlarına göre karşı güç olarak bilinir. Kendisi ise Ahıska Türküdür. Ancak vatan hissini kaybetmiş birisidir. Romanda ata topraklarına geri dönmek isteyen kahramanlarla sık sık çatışmalar yaşar: *“Eskiden gölgemden korkarlardı ama şimdiki gençler, bana karşı koymaya kalkışıyorlar. Özbekistan gibi memlekete ayak vuruyorlar. Resmen Allah'ın verdiği nimeti tepiyorlar canım. Bilmem gurbetmiş de ömrümüz gariplikle geçecekmiş de insan ancak vatanda insan olabilirmiş de.”* (Ahıskalı, 2010: 60) cümleleri ise romanda onun nasıl bir kişiliğinin olduğunu ortaya koyar.

Tufan: Romanın ikinci kitabında Sibiry'a üç yıla sürgün edilir. Haksızlıklara sessiz kalmadığı için sürgün süresi yirmi beş yıla çıkartılır. Romanın üçüncü kitabında altmış bir yaşında olan Tufan cesaretini hiç kaybetmez.

Güneş: Romanın ikinci ve üçüncü kitabında önemli olan kahramandır. Ancak roman sonunda onun kaderi ölümle bitmiş ya da sağ kalmış olması hakkında bir bilgi verilmez. Yuvarlak ve olumlu kahraman.

Törebek: Tufan'ın yakın arkadaşı. Romanda Ahıska Türklerine yardım eden Özbeklerin temsilcisi.

Garip: Sürgün zamanında tren vagonunda doğar. Romanın her üç kısmında da adı geçer. Romanda Ahıskalıların sürgün, Fergana olayları ve göç zamanındaki yaşadıklarının şahidi olan kahraman.

7.4.3. Zaman

Romanda vaka zamanı 1988 yılından başlasa da esas vaka zamanı 1989 yılıdır. Bu kitapta da vaka zamanında gerçekleşen olaylar kronolojik olarak devam eder: “1989 Fergana olayları Ahıskalıların çileli hayat yolunda unutulması mümkün olmayan en kanlı olaydır. 23Mayısta başlayan olaylar, 3Haziranda kanlı saldırılara dönüşmüş ve 10Hazirana kadar devam etmiştir.” (Ahıskalı, 2010: 9).

Romanın vaka zamanı yaklaşık üç senelik bir zamanı kapsamaktadır. Çünkü roman başlangıcında gerçekleşen olayların 1988 yılında gerçekleştiği söylenir ve roman sonuna doğru Fergana olaylarından bir yılı aşkın bir süre geçmiş olduğu anlatılır: “Fergana olaylarından bir yılı aşkın zaman geçmişti” (Ahıskalı, 2010: 386) Bundan görülür ki Gurbetten İniltiler romanının üç serisinin tamamı 46 yıllık bir zamanı kapsamaktadır. Çünkü roman 1944 yılından başlayıp 1990 yılına kadar olan bir zaman aralığında Ahıska Türklerinin sürgünde yaşadıkları zor bir hayatı anlatmaktadır. Bu hakkında yazar romanında şunları söylemektedir: “Belki kırk altı yılı içeren bir eser yazarsın ha? Yoksa bu masum gecede, ay ışığı altındaki tartışmalarımızı kaleme almayacak mısın? O kadar cimri olma, bir yıl daha uzat...” (Ahıskalı, 2010: 398).

Romanın anlatma zamanı ise eserin üç serisinin tamamında da 1989 yılıdır. Bu ise romanın üçüncü kitabında anlatılan olaylardan çok geçmeden yazıldığını gösterir: “1989 Fergana Olayları düşüncemizin daha hızlı gerçekleşmesine neden oldu. Fergana olaylarından hemen sonra bu amaç gerçekleşti ve kısa bir süre içinde ‘Gurbetten İniltiler’ adlı destanı yazmaya muvaffak olduk.” (Ahıskalı, 2010: 7).

7.4.4. Mekân

1944 yılında Stalin’in kararına göre Ahıskalı Türklerin sürgün edildiği yerlerden biri Özbekistan’dır. Romanın Gurbetten İniltiler 3: Karış Karış Fergana kısmında olaylar esasen Fergana’da ve bu ilin birçok kent ve kasabalarında gerçekleşir. Bu kent ve kasabalar Mirzeçöl: “Burası Özbekistan’ın sürgün bölgesiydi oğul. Sovyetlerin sürgün bölgesi Sibiry’a ise, Özbekistan’ın da Mirzeçöl’dü oğul.” (Ahıskalı, 2010: 12), “Kuvasay” (Ahıskalı, 2010: 121), “Taşlak” (Ahıskalı, 2010: 166), “Yarmazar” (Ahıskalı, 2010: 218) gibi yine birkaç mekânlardır.

Romanda açık mekânlar olarak: Özbekistan, Fergana, Mirzeçöl, Taşlak, Kuvasay, Yarmazar, Valilik meydanı, Taşkent, Azerbaycan, Lahuti sokağı, Vodstroy Sovhozu

gibi mekânlarla karşılaşılırsa, kapalı mekânlar olarak: Vostok oteli, Kokan hapishanesi, Hlopzavod ve Ahıska Türklerinin evleri bilinmektedir.

Romanda karşılaşılan her mekân eser kahramanlarının hayatında çok büyük önem taşımaktadır ve silinmez iz bırakmıştır.

7.4.5. Bakış açısı ve anlatıcı

Romanın her üç kitabı da hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı tarafından hikâye edilmektedir. Çünkü anlatıcı olay örgüsünün mutlak hâkimi olarak kahramanların iç geçinmelerine, geçmişlerine ve bazen de geleceklerine seyahat etmektedir. Romanda anlatıcı eser kahramanlarının hayal kırıklığına uğradığı zaman onların düşünceleriyle ve ruh halleriyle okuyucuyu tanıştıırken bu kahramanların önceki yani sürgün öncesindeki ruh halleriyle de karşılaştırır. Bu ise romanın değerini daha da artmasına, okuyucunun roman kahramanlarını yakından tanımasına sebep olmaktadır.

Yazar romanın kahramanları Tufan ve Güneş'in aşkından bahsederken bunu okuyucuyu romanın asıl vaka zamanından biraz uzaklaştırarak eski yıllara götürür. Onların eskiden sevgili olduklarını okuyucuya anlatmak amacıyla sürgünden birkaç yıl geriye okuyucuyu seyahat ettirir. Yazarın kullandığı bu “hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı” yöntemi romanda okuyucuya verilmek istenen mesajın detaylı bir şekilde aktarılmasını sağlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
ROMANLARIN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

A. Romanlarda Konu ve Amaç

İkinci Dünya Savaşı birçok Türk ülkelerinin hayatında silinemez ve büyük bir iz bırakmıştır. Tabi ki bu dönem birçok ülkelerin yaşam tarzıyla birlikte edebiyatında da etkisini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında ve savaştan sonra yazılan herhangi bir nesir ya da şiire bakılırsa savaş günlerindeki yaşanan sıkıntıların anlatıldığı görülmektedir. Bu eserlerde cephedeki askerlere metanetli olmaları, sabırlı ve güçlü olmaları yönünde telkinde de bulunulur. Türk dünyası edebiyatında derin bir iz bırakan bu dönem Türk dünyası romanlarında daha açık ve ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Romanların büyük hacme sahip olması ve kavramının geniş olması; savaş sırasında insanların yaşadıklarını, ülkelerin durumunu, savaşın insanoğluna getirdiği haksızlıkları, yaşadıkları ağır hayat şartlarını detaylı olarak anlatılmasını sağlamıştır.

Alman atasözlerinden birinde “Bütün uygarlıkların anası savaştır” denilir. Buna göre savaş sadece teknoloji ve silahların gelişmesinde değil belki de edebiyatta da yeni bir akım, yeni bir dönemin oluşmasında da etkili olduğu söylenir. (Çılgın, 2003: 7)

İncelenen romanlar aynı konuyu ele almış olsa da bazı açılardan farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar romanların çeşitli ülkelerde yazılmasından değil, İkinci Dünya Savaşı'nın Türk Dünyasına ve insanoğluna getirdiği zorlu günlerin farklı taraflarını farklı yöntemlerle anlatılmasından ileri gelmektedir. Bu romanların esas konusu İkinci Dünya Savaşı ve bu savaş yıllarında yaşananlardır. Burada incelenen romanlar okuyucuya savaşın hangi tarafını anlattığına göre şu şekilde sıralanabilir:

- a) **Ufuk romanı:** savaş öncesinde Fergana kanalının yapılması sırasında Özbek halkının çektiği zahmet, Özbek halkının savaş zamanında cephe ardında yaşadıkları ve savaş sonrasındaki hayatı anlatılmaktadır.
- b) **Toprak Ana romanı:** savaş yıllarında Kırgız halkının (özellikle kadınların) cephe ardında yaşadıkları zorluklar, başlarına gelen ağır günler dile getirilmektedir.
- c) **Korkunç Yıllar romanı:** Kırım-Tatar oğlanlarıyla birlikte diğer Türk ülkelerinden Sovyetler Birliği tarafından savaşa katılan ve sonradan esir düşerek vatanından uzaklarda ağır bir esirlik hayatı yaşayan kahramanlar hakkındadır.
- d) **Kanla Yazılan Kitap romanı:** cephedeki askerlerin hayatı, cephe gerçeğeleşen çatışmalar, askerlerin eğitimi hakkındadır.

- e) Uzak Sahillerde romanı: Azerbaycanlı Mehdi Hüseyinzade'nin savaş sırasında gösterdikleri kahramanlıklarından ve Sovyetler Birliği askerlerinin cephedeki kahramanlıklarından bahsetmektedir.
- f) İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı: Karaçay Türklerinin İkinci Dünya Savaşı sırasında ata topraklarından topluca sürgün edildikleri ve bu 1943-1957 yılları arasında yaşadıkları sürgünün zorlu günlerini konu etmektedir.
- g) Gurbetten İnilti romanı: Ahıska Türklerinin İkinci Dünya Savaşı yıllarında evlerinden, ata topraklarından sürgün edilmelerini, Orta Asya'da yaşadıkları sürgün hayatını ve Özbekistan'a sürgün edilen Ahıska Türklerinin 1989 yılındaki Fergana olayları sırasında yaşadıkları zorlu günler ve göç olaylarını anlatmaktadır.

Ufuk ve Toprak Ana romanları cephe ardındaki hayatı konu etmesi yönünden birbirine benzeyen romanlardır. Bu iki romanda da cephe ardındaki kadınların, yaşlıların ve hatta çocukların yaşadıkları kötü günlerden bahsedilir. Bu iki romanda kadınların savaş yıllarında çocuklar ve yaşlılara bakmalarının dışında cephede savaşmakta olan kocaları, babaları, oğulları veya abi-kardeşleri için de erzak ve giysi göndermek zorunda kaldıkları anlatılmaktadır. Her iki romanda savaşta kocasını, evlatlarını ya da bir yakınını kaybeden kadınların yaşadıkları zorluklara rağmen hayatta kalabildikleri hikâye edilmektedir.

İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç ve Gurbetten İnilti romanları da cephe ardı hayatını anlatmaktadır. Ancak bu romanlar Ufuk ve Toprak Ana romanlarından farklı olarak cephe ardında yaşanan savaş yıllarını ve savaş sonrasını kendi ülkelerinde, kendi evlerinde kalarak değil belki ata topraklarından, evlerinden uzakta, yabancı bir ülkelerde sürgün olarak yaşadıkları zorluklar anlatılmaktadır. Bu iki roman sürgün edilen Türklerin cephe gerisinde yaşadıkları acıları, sıkıntıları anlatması bakımından diğer iki romandan fark eder.

Kanla Yazılan Kitap ve Uzak Sahillerde romanları ise daha çok cephedeki askerlerin hayatını anlatmaktadır. Buna göre Bawırjan Momışulı Kanla Yazılan Kitap romanında savaşta kendisiyle birlikte birçok askerinin cephede gösterdikleri kahramanlıklardan bahseder. Uzak Sahillerde romanında asıl kahraman Mehdi Hüseyinzade ve onunla birlikte savaşan askerlerin, cephede Almanların ele geçirdikleri bölgelerde gösterdikleri kahramanlıklar anlatılmaktadır. Bu romanların da farklı tarafları

bulunmaktadır. Kanla Yazılan Kitap romanının asıl kahramanının yazarın kendisi Bawırjan Momışulı'dır. Uzak Sahillerde romanının asıl kahramanı, temel gücü Azerbaycan halkının kahramanı Mehdi Hüseyinzade'dir. Bu yüzden romanlarda tematik güç yüklenen asıl kahramanlar okuyucuya tanıştırılırken yazarlar farklı tasvir yöntemleri kullanmaktadır.

Korkunç Yıllar romanı, savaşın cephe kısmını anlatması yönüyle Kanla Yazılan Kitap ve Uzak Sahillerde romanlarıyla olay örgüsü açısından benzerlik göstermesine rağmen romanın kahramanı Sadık Turan'ın Almanlara esir düşmesiyle birlikte olay örgüsündeki meydana gelen farklılıklardan dolayı diğer iki romandan ayrılır. Sadık Turan esir düştükten sonra romanın esas olay örgüsünde esirlik hayatı anlatılmaya başlar. Romanda Sadık Turan'ın esirlik hayatı başlamadan önce Kanla Yazılan Kitap ve Uzak Sahillerde romanlarında olduğu gibi okuyucuya askerî rütbelere arasındaki münasebetler de anlatılmaktadır.

İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç ve Gurbetten İniltiler romanları konu açısından İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve savaş sonrasındaki birkaç yıl süren sürgün günlerini ele almıştır. Bu romanlar İkinci Dünya Savaşını ve savaş yıllarında gerçekleşen sürgün olaylarını bir araya getirmiştir. İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı Sovyetler Birliğinin 2 Kasım 1943 tarihinde Karaçay Türklerinin sürgün edilmesi ve bu halkın 1957 yılına kadar sürgünde geçirdiği zorlu yaşam tarzlarını konu etmiştir. Gurbetten İniltiler romanı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Gurbetten İniltiler: Sürgün bölümünde Ahıska Türkleri hayatında 14 Kasım 1944 tarihinde gerçekleşen ve yaklaşık bir ay süren sürgündeki yolculuk konu edilir. İkinci Gurbetten İniltiler: Yaşam Savaşı bölümünde bu yolculuk sonrasında Orta Asya'ya yerleştirilen Ahıska Türklerinin yaşadıkları zorlu günler konu edilmiştir. Romanın üçüncü bölümü olan Gurbetten İniltiler: Karış Karış Fergana kısmında ise sürgün yıllarında Ahıska Türklerinin Özbekistan'da yaşadıkları Fergana olayları konu edilmiştir.

Bu iki sürgün konulu romanlarda da yazarların amacı Karaçay-Malkarlar ve Ahıska Türklerinin İkinci Dünya Savaşında ve savaş sonrasında yaşanan sürgün olaylarını ve Sovyetler Birliği'nin bu halklara yaptıkları haksızlıkları dünyaya duyurmak olmuştur. İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanındaki şu cümleler sözümüzün kanıtı olmaktadır: *“Ben anlamıyorum, devlet nasıl olurda bütün halkı topyekûn sürgüne*

gönderebilir? “Sürünüz” diye o acı sözü kimin söylemeye gücü yetti?” ve “Bütün bu haksızlıkları öğrendikten sonra, devleti yönetenlere nasıl güvenelim” (Bayramuk, 1996: 259)

Romanların yazılma amacında da benzer taraflar ve farklıklar bulunmaktadır. Romanların yazılma amacındaki genel ortak nokta bu romanların İkinci Dünya Savaşı yıllarını, savaşın insanoğluna getirdiği zor günleri, savaşın etkisiyle değişen yaşam tarzları anlatmış olmasıdır. İncelenen romanların yazarları roman esnasında okuyucuya mesajlar vermektedir. Bu mesajlar ise Türk dilini konuşan toplulukların tek bir millet olduklarını, bu toplulukların hep birlikte olmaları ve savaşa karşı olmaları gerektiğini ve Sovyetler Birliği’nin Türk topluluklarının bir-birinden ayırmaya çalıştığını duyurmak olmaktadır.

Türk Dünyası ülkelerini birleşmeye davet eden romanlara Korkunç Yıllar ve İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanları örnek olmaktadır. Korkunç Yıllar romanında yazar Türkistan ve Almanların Türk ülkelerinden olan esirlerden oluşturduğu Türkistan ordusu hakkında bahsederken, Özbekler, Kırgızlar, Tatarlar, Azerbaycanlılar diye bazen olay anlatma açısından ayrı bahsederse de aslında Türkistan’ı Türk ülkelerinin bir bütünlüğü olarak gördüğü eserin bazı cümlelerinden açık ve net anlaşılır. Örneğin, Türkistanlıların getirildiği askerî kampına gelen Sadık Turan oradaki esirlere *“Aranızda Tatar var mı?”* diye sorduğunda o esirlerin söylediği *“burada Türkistanlılar var kardeşim, artık Tatar, Özbek, Kırgız demek yok, sadece Türkistan vardır”* (Dağcı, 1991: 215) sözler aslında yazar Cengiz Dağcı’nın okuyucuya vermek istediği mesajdır. Bunun gibi mesaj işbu cümlelerle de verilmektedir: *“Bak, derdi, iyi bak bu yıkıntılara...”*

Sonra bana kuvvet verirdi:

-Biz bunlara bakıp korkmamalıyız. Düşmanlarımız korksun. Hem de nasıl korkuyorlar. Korkularından bize bu zulümleri yapıyorlar. Korkmasaydılar yapmazdılar. Yüz elli yıldır bizi tüketmeye uğraşıyorlar. Yüz elli yıl! İşte bu yurttan bir avuç Tatar kaldık. Bizi büsbütün yok etmedikçe içleri rahatlamayacak. Biz mahvolduktan sonra bile, bu sefer ruhumuzun önünde titreyecekler. İyi bak bu yıkıntılara!.. Sen benim evladım olmakla beraber toprağın, bu yıkıntıların bir parçasısın... Seni bu toprak doğurdu, bu toprak besledi. Bil ki yalnız değilsin. Büyük bir milletin zengin geçmişi ve parlak geleceği

seninle beraber. Bahçesaray'dan Kaşgar'a varana kadar binlerce minareimiz göklere uzanıyor. Bize Tatar diyorlar, Çerkez diyorlar, Türkmen diyorlar, Kazak diyorlar, Özbek diyorlar, Azer diyorlar, Karakalpak, Çeçen, Uygur, Kabardı, Başkurt, Kırgız diyorlar. Bunlar hep yalan! Deniz parçalanmaz. Biz Türk-Tatarız. Bunu senin kalbinin bildiği gibi, her Başkurt, her Kırgız, her Kazak'ın, Kırgız'ın da kalbi bilir. Kalbinin hisleriyle hareket et. Dünyanın boş hırslarına kapılma..." (Dağcı, 1991:20-21)

Bu romanlarda Türk Dünyası, Türkçe konuşan ülkeler, topluluklar, bölgeler yerleşimlerine göre farklı olsa bile kültür, dil, din açısından tek millet oldukları bir kez daha vurgulanmaktadır. Aynı bakış açısına sahip romanlardan yine birisi İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanıdır. Romanda Orta Asya'ya sürgün edilen Karaçay Türklerinin hayatından bahsedilir. Bu sürgün edilenler arasında Karaçay-Malkarlarla birlikte Kırım-Tatarların, Kalmukların, İnguşların ve hatta Almanların da olduğu söylenmektedir. Onların da sevk edildiği yerden ayrılma haklarının olmadığı ve kaçmaya çalışanlara hapis cezası uygulandığı anlatılmaktadır. Bu ise sürgün edilen Karaçay Türklerinin ata topraklarına dönme hayâlını kemiren haber olmakla birlikte Türk toplumunun bir görüldüğünü, onların farklı yerlerde yaşamasına rağmen lider ülkeler tarafından o yıllarda da aynı millet olarak bilindiğine işaret olmaktadır. (Bayramuk, 1996:144)

B. Romanlarda Olay Örgüsü ve Savaş

İncelenen romanların aynı konuyu yani İkinci Dünya Savaşını anlatmasından dolayı bu romanlarda birçok benzer olaylarla karşılaşılır. Romanların cephede geçen olayları, cephe ardı hayatını ve sürgün olaylarını anlattığına göre incelenen romanların olay örgüsünde bazı farklar görülür. Romanlar ne amaçta yazıldığı ve hangi konuyu ele aldığı açısından ortaklıklara sahiptir. Ancak yazarlar bu konuyu farklı olay örgüsüyle anlatmaktadırlar. Romanlarda olay örgüsü türlerine göre de farklılıklar görülür:

- a) Toprak Ana: tek zincirli olay örgüsü
- b) Kanla Yazılan Kitap: tek zincirli olay örgüsü
- c) Ufuk: çok zincirli olay örgüsü
- d) Korkunç Yıllar: helezonik olay örgüsü
- e) Uzak Sahillerde: tek zincirli olay örgüsü
- f) İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç: tek zincirli olay örgüsü

g) Gurbetten İnilteler: tek zincirli olay örgüsü

Toprak Ana, Kanla Yazılan Kitap ve Uzak Sahillerde romanları tek zincirli olay örgüsüne sahiptir. Bu olay örgüsü türüne göre romanda olaylar tek bir merkezi kahramana bağlı bir şekilde başlayıp gelişmektedir. Yani eserdeki olaylar asıl kahraman üzerinde kurulmuştur. (Çetişli, 2009: 62)

Olay örgüsü Toprak Ana romanında asıl kahraman Tolganay'a, Kanla Yazılan Kitap romanında yazarın kendisine yani Momışulı'ya, Uzak Sahillerde romanında asıl kahraman Mehdi'ye bağlı olarak başlar ve gelişir.

Romanların olaylar zincirini oluşturan olayların İkinci Dünya Savaşı döneminin hangi tarafını ele aldığına göre genel açıdan üç gruba ayrılmaktadır:

- 1) Cephe ve esirlik hayatını anlatan romanlar
- 2) Cephe ardındaki yaşanan zorlukları anlatan romanlar
- 3) Cephe ardındaki sürgün konulu romanlar

Kazak edebiyatına ait Kanla Yazılan Kitap romanı, Azerbaycan edebiyatına ait olan Uzak Sahillerde romanı cephedeki çatışmalar, savunmalar ve düşmana karşı düzenlenen saldırıları anlatıyorsa, Kırım-Tatar edebiyatına ait olan Korkunç Yıllar romanı hem cephedeki çatışmaları hem de esirlik hayatından bahsetmektedir. Bu üç romandan farklı olarak Özbek edebiyatında yazılan Ufuk romanı ve Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un kalemine mensup olan Toprak Ana romanlarında İkinci Dünya savaşı zamanındaki cephe ardı hayatı anlatılmaktadır. Bu yüzden Korkunç Yıllar, Uzak Sahillerde ve Kanla Yazılan Kitap romanlarında çatışmalar ve bu çatışmalar sırasındaki yaralananlar, esir düşenler söz konusudur. Bu romanlarda anlatılan olaylardan farklı olarak Ufuk ve Toprak Ana romanlarında savaşa giden yakınlarını beklemeler, cephe vefat edenler ailesinin üzüntüleri, tarlalarda çalışan kadınlar ve bunun gibi diğer cephe ardındaki olaylar anlatılmaktadır. Bu romanlardan farklı olarak Karaçay-Malkar edebiyatında yazılan İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç ve Ahıska Türkleri edebiyatında yazılan Gurbetten İnilteler romanları İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşen topluca sürgün olaylarını anlatmaktadır.

Romanların olay örgüsündeki ortak noktalar olarak Sovyet Rusya'sı tarafından kendisine bağlı ülkelerin erkeklerini savaşa göndermek, suçsuz insanları hapsa atmak gibi olaylar söylenebilir. Cephe ve esirlik hayatındaki olaylardan bahseden Korkunç

Yıllar romanı ve cephe ardındaki Kırgız halkının yaşamını anlatan Toprak Ana romanlarında da benzerliklerle karşılaşılır. Bu benzerliklerden birisi Toprak Ana romanında Tolganay Ana ve onun gelini Aliman'ın cepheye gitmekte olan Maysalbek'i, Korkunç Yıllar romanında ise Sadık Turan'ın annesiyle beraber hapse götürülmekte olan babasını istasyonda beklemeleri olayıdır. Bu iki romandaki bekleme olayında da kadınlar bekledikleri insanlarını sadece saniyelerce görebilirler. Savaşa gönderilmekte olan Maysalbek ve hapsa gönderilmekte olan Sadık Turan'ın babası sadece birer cümle söyleyebilir. Sadık Turan'ın babası eşi Fatma'ya onlardan ağlamamalarını, Allaha dua etmelerini isteyebildiyse, Maysalbek ise sadece “*Anne, Aliman*” diye seslenebilir. Bu ise romanlardaki kadınların zor hayat şartlarını anlatan benzer olaylardan birisidir.

İncelenen romanların neredeyse hepsinde cepheden gönderilmiş mektuplar bu romanların kahramanları için önemli olmaktadır. Bu yüzden mektuplaşma olayı bu romanların benzer taraflarından biri olmaktadır. İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanında da diğer cephe ardını anlatan İkinci Dünya Savaşı konulu romanlarda olduğu gibi savaş yıllarında ailelere yakınının savaşta şehit düştüğü hakkındaki haberlerin sık sık geldiği söylenmektedir. Örneğin roman kahramanı Habiyyat'ın evine cenazeye gelen köylüler günlerce o evde kalırlar ve sonrasında başka bir cenaze olan evlere giderler. (Bayramuk, 1996: 22) Romanların olay örgüsünden yer alan cephede olan askerler adına gelen ölüm haberleri Toprak Ana ve Ufuk romanlarında da görülmektedir. Toprak Ana romanı savaş yıllarında ölüm haberi gelmesi olayının en çok görüldüğü romanlardan birisidir. Romanın asıl kahramanı Tolganay aynı anda eşi Suvankul'un ve oğlu Kasım'ın ölüm haberini alır. Sürgün edilenler ise cephede savaşmakta olanlarla mektuplaşırken askerlere kendilerinin sürgün edildiğini söylemezler. Ama askerlerden gelen mektupta onlar ailelerinin neden Orta Asya topraklarında olduğunu, niçin oraya gittiklerini sormaktadırlar. Bu soruya hiç kimse nasıl cevap vereceğini bilememektedir. Romanda sürgün edilen Karaçay kadınlarından olan Mariyam çocuğundan ayrılmadan bir gün önce kocasından gelen mektupta kocası Murad ondan niçin mektubu Kazakistan'dan gönderdiklerini, anne-babası ve çocuklarının halini sormaktadır. (Bayramuk, 1996: 137)

Olay Örgüsü açısından benzerliklerin en çok karşılaşıldığı romanlar İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç ve Gurbetten İnilti romanlarıdır. Gurbetten İnilti romanının

birinci kitabı olan Gurbetten İniltiler: Sürgün bölümünün olay örgüsü İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk üç romanının başlangıç olay örgüsüyle neredeyse aynıdır. Çünkü bu iki romanda da Sovyetler Birliği'nin ceza bölüğü olan NKVD askerleri köylere yerleşmektedir ve köylülerin yaşadıkları bölgeden uzaklaşmaya izin verilmemektedir. Stalin'in karar vermesiyle gece saatlerinde köylüler NKVD askerleri tarafından toplu halde evlerinden iki saat içerisinde çıkartılarak kolhoz meydanına toplanmaktadır. Bu iki romanın da olay örgüsünden yer alan en önemli olaylardan birisi tren yolculuğudur. Tren yolculuğunda her iki romanda da biraz zaman farkıyla aynı olaylar yaşanmaktadır. Bu iki roman kahramanları da açlık ve susuzluktan, soğuk ve hastalıklardan eziyet çekmektedir. Romanlarda adı geçen onlarca kahramanlar bu tren yolculuğunda hayatını kaybetmektedir.

C. Romanlarda Şahıs Kadrosu ve Savaş

Romanlarda asıl ve yardımcı kahramanlar açısından da benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Ufuk romanının asıl kahramanları esasen cephe ve cephe ardında da kahramanlıklar gösteren veya sadece cephe ardında gerçekleşen olaylarının başında duran şahıslardır. Bu kahramanlara romanın tematik gücü yüklenen İkracan'la birlikte Azizhan, Lütfinisa, Nizamcan, Tursunbay ve Cennet Teyze gibi kahramanlar örnek olmaktadır. Ufuk romanında Kanla Yazılan Kitap, Uzak Sahillerde, Korkunç Yıllar ve kısmen Toprak Ana romanlarından fark ederek cephedeki çatışmalara katılan kahramanların bu çatışmalar sırasında gösterdiği kahramanlıklardan bahsedilmez. Ufuk romanında ve Toprak Ana romanlarında diğer romanlardan farklı olarak cephe ardındaki kadınların kahramanlıkları da ön plana çıkmaktadır.

Korkunç Yıllar, Kanla Yazılan Kitap ve Uzak Sahillerde romanlarında asıl kahramanlar savaş yıllarında cephe veya esirlikte gösterdikleri kahramanlıklarıyla okuyucunun aklında kalır. Buna göre Korkunç Yıllar romanındaki asıl kahraman ve tematik güç Sadık Turan hem de onunla birlikte esirlik hayatı yaşayan ve esirlikte hayatını kaybeden birçok Özbek, Kazak, Kırgız, Azerbaycanlı olan yardımcı kahramanlar vardır. Onlar da vatanlarından uzakta esirliğin en zor günlerinde de cephe ardında kalan sevdikleri ve vatandaşlarını bir an bile olsun unutmazlar. Onlar için hayatta kalmak ve vatanlarını bağımsız, halkını ise özgür ve mutlu görmek isteklerinden vazgeçmezler. Korkunç Yıllar romanında diğer romanlardan farklı

olarak asıl kahraman ve onunla birlikte esirliğin zorlu günlerini yaşayan kahramanlar Sovyetler Birliğinin tüketilmesi ve kendi ülkelerinin bağımsız olmasını, ülkelerindeki insanların kendi dillerinde konuşmalarını, kendileri yetiştiren hasadın tamamına kendileri sahip çıkmalarını çok istemektedirler. Hatta Korkunç Yıllar romanının olay örgüsünde bahsedilir ki esir düşen Türk soylu askerlerden yaklaşık 600 kişilik Türkistan ordusu oluşturulur. Bu da roman kahramanlarının istedikleri sadece savaştaki zafer olmadığını, onlar ilk önce kendi ülkelerinin bağımsız olmasını, kendi dillerinin ülke dili olarak yaygınlaşmasını istemiştirler.

Korkunç Yıllar romanında kendisi esir düşmüş olmasına rağmen Almanların ormana çalışmaya götürdükleri zamanda da Sadık ölümünü, önünde bekleyen zorlu günleri düşünmeden sadece ülkesi Kırım'ı, Türk Dünyasını, Türk milletini düşünür. Bunu Almanlar ormana odun toplamak için getirilen Sadık'ın şu "*Ben sana, bir arka odun değil, bir orman kesmeye razıyım. Yalnız milletimi kurtar, dostum!*" (Dağcı, 1991: 104)cümlesinden anlaşılmaktadır.

Uzak Sahillerde romanının kahramanları da Korkunç Yıllar romanında olduğu gibi vatanlarından uzaklarda, ailesi ve yakınları, vatanları için savaşır. Uzak Sahillerde ve Kanla Yazılan Kitap romanlarının kahramanları Korkunç Yıllar romanının kahramanlarından biraz farklı olarak kendi ülkeleri de dâhil olan Sovyetler Birliği için savaşmaktadırlar. Aslında diğer romanlarında da kahramanları ülkelerinin bağımsızlığını çok istemiştirler. Bunu yazarlar o dönemde romanında açıktan açık söyleyememiştir. Çünkü bunun gibi cümleler romana dâhil edilseydi belki de bu romanlar yayımlanamazdı. Bunun sebebi de Sovyetler Birliğindeki Yazarlar Birliği'nin bu tür eserlerin yazılmasına engel olmasıdır. Sovyetler Birliği memurları Yazarlar Birliğini sürekli kontrol altında tutmasından dolayı böyle bir roman yazılması takdirde yazar tutuklanabilmektedir. Bunun yerine SB yöneticilerinin isteklerine göre Yazarlar Birliği bazı yazarlara savaşta askerlere manevi güç verme amacıyla şiir ve nesri eserler yazma görevini de vermektedirler.

Toprak Ana romanı cephe ardı hayatını anlatan romandır. Toprak Ana romanının asıl kahramanlarının çok kısmını başta Tolganay olmak üzere kadınlar oluşturmaktadır. Çünkü roman cephe ardını anlatmaktadır ve savaş döneminde cephe ardındaki hayatın esas kısmını kadınlar, çocuklar ve yaşlılar oluşturmaktadır. Romanda yaşanan

olayların esasında kadın kahramanlar durmaktadır. Toprak Ana romanında da diğer romanlarda olduğu gibi roman kahramanlarından çok sayıda cepheye giden erkek kahramanlarla da karşılaşmaktadır. Ama romanda cephedeki savaş olaylarından bahsedilmemektedir. Bu yüzden romanın şahıs kadrosundan yer alan savaşa katılan kahramanlar cephe ardı kahramanlarına göre az dile getirilir ve asıl kahramanlar sırasını en çok kadın kahramanlar oluşturmaktadır.

Özbek edebiyatında yazılan *Ufuk* ve Kırgız Edebiyatında yazılan *Toprak Ana* romanlarının tematik gücü olarak bilinen asıl kahramanları İkracan ve Tolganay savaş yıllarında yakınlarını kaybetme açısından benzer kahramanlardır. *Ufuk* romanının asıl kahramanı İkracan'ın ailesi savaş öncesi en mutlu ailelerden biri olmaktadır. Ama savaş zamanında milyonlarca insanlar gibi İkracan'ın da hayatında kötü günler başlar. İkracan sevdiği eşi Cennet teyzeyi ve tek bir oğlu Tursunbay'ı da bu yıllarda kaybeder. İkracan savaşın getirdiği bu sıkıntılara ve kayıplara rağmen hayatta kalabilen kahramandır. *Toprak Ana* romanının asıl kahramanı Tolganay'ın da İkracan gibi savaş öncesi ailece mutlu bir hayatı olur. Savaşın başladığı günden itibaren Tolganay sevdiklerinden ayrılmaya başlar. Sonunda Tolganay da kocasından, üç oğlundan ve bir gelininden ayrılarak yapa yalnız kalır. Tolganay da İkracan gibi İkinci Dünya Savaşının bıraktığı acı dolu hayatına dayanarak ülkesi ve köylüleri için çalışmaya, yaşamaya devam eden kahramanlar romanların tematik gücü olarak yansıtılmaktadır.

İki Kasım Bin Dokuz Kırk Üç ve Gurbetten İnilteler romanlarının asıl kahramanları hakkında da aynı şeyler söylenebilir. Bu romanların asıl kahramanları ve tematik gücü kadın kahramanlardır. İki Kasım Bin Dokuz Kırk Üç romanının asıl kahramanı ve tematik gücü olan kahraman kız Gokka savaş ve sürgün yıllarında ailesinden ayrılır. Buna rağmen hayata devam ederken halkını mutlu ve özgür görmek isteğinden vazgeçmez. Romanın diğer olumlu kahramanlarının da arzu-istekleri kahraman kız Gokka'nın arzularıyla aynı olmaktadır. Romanda sürgün edilmekte olan köy halkının arasında Rusların da bulunduğu, ama onların sürgün edilmeden Karaçay Türklerinin toplandığı kolhoz meydanından uzaklaştırıldığı söylenmektedir. Bu ise bu sürgünde Türk asıllı insanlar hedef alındığını göstermektedir. (Bayramuk, 1996: 45)

Gurbetten İnilteler romanının asıl kahramanı Asya Hala savaş ve sürgün yıllarında hayatının en kara günlerini yaşayan ve bir daha mutlu günlere kavuşamayıp vefat eden kadın kahramandır. Romanın bu kahramanı da savaş öncesindeki mutlu yıllarda ailesinde bulunan dokuz kişiden savaş ve sürgün yıllarında ayrılır ve yalnız torunuyla kalır. Bu iki romandaki diğer kahramanların hayatında da bunun gibi acılar yaşanmaktadır. Savaş ve sürgün romanlarda adı geçen olumlu kahramanların hepsinin hayatını olumsuz etkilemiştir.

Kanla Yazılan Kitap romanının Savaş Psikolojisi kısmında yazar İkinci Dünya Savaşındaki cephede gerçekleşen birçok olaydan bahseder. Cephedeki çatışmalarda kahramanlık gösteren kendi ekibindeki askerler dışında yine birçok ekip askerlerinin kahramanlıklarını da hatırlar. Kanla Yazılan Kitap romanında asıl kahraman olarak en başta yazarın kendisi, yani Bawırjan Momışulı yer almaktadır. Bu romanın şahıs kadrosundan yer alan kahramanların neredeyse hepsini cephede Bawırjan'la birlikte savaşan veya cephe ardında kalarak onunla mektuplar yazışan kahramanlar oluşturmaktadır. Kanla Yazılan Kitap romanı içerisinde Momışulı'nın yazdığı mektuplar, atasözleri, askeri eğitime ait öğütler ve şiirler de yer almasıyla diğer romanlardan fark etmektedir. Yazarın Kanla Yazılan Kitap romanının özelliklerinden yine birisi romanın iyi bir askeri eğitim dersliği de olmasıdır. Yazar romanında asker, komutan, teğmen, albay gibi askeri rütbelerin nasıl bir karakter ve eğitime sahip olmaları gerektiği detaylıca anlatmaktadır.

Romanlarda yazarın okuyucuya iletmek istediği mesaj eserin tematik gücü olan asıl kahraman vasıtasıyla verilmektedir. İncelenen romanlarda yazarlar tematik gücü romanda anlatılan olaylara göre seçmektedir. Buna göre cepheyi anlatan romanlarda erkekler olması halde cephe ardı hayatını anlatan romanlarda ise erkek veya kadın seçilmiştir. Kanla Yazılan Kitap, Uzak sahillerde, Korkunç Yıllar romanları esasen cephede veya esirlikte gerçekleşen olayları anlattığından dolayı erkek kahraman romanın tematik gücünü taşımaktadır. Toprak Ana romanında ise tematik güç romanın asıl kahramanı Tolganay'dır. Çünkü Toprak Ana romanı savaş yıllarındaki cephe ardı hayatını anlatmakta ve bu yıllardaki kadınların yaşadığı zorlukları esas konu olarak almaktadır. Bu romanlardan farklı olarak Ufuk romanı savaş yıllarındaki cephe ardı hayatı anlatmasına rağmen romanın tematik gücü erkek kahramana yüklenmektedir.

Bunun sebebi savaşa katılan, bu yıllarda ailesinden ayrılan ve bunun gibi acılara rağmen diğer insanlara örnek olabilen İkrâmcân'ın kişiliğidir.

Romanlarda asıl ve yardımcı kahramanlarının arzu ve isteklerine engel olan karşı/hasım güç de bulunmaktadır. Romanlarda bu karşı/hasım güç olay örgüsünde kendini gösteren olumsuz kahramanlar olmakla beraber bu romanların kahramanları için umumi olan tek bir karşı/hasım güç de vardır. Romanlardaki bu umumi karşı güç ise İkinci Dünya Savaşıdır. Edebiyat bilimcisi İsmail Çetışli (2009), “*İnsan dışı varlıklar (tabiat, hastalık) veya değerler de (gelenek, töre, fakirlik) zaman zaman karşı güç işlevini üstlenebilirler*” (s. 70) demektedir. İkinci Dünya Savaşı romanlardaki olumsuzlukların hepsinin nedeni olarak görülür. Çünkü incelenen romanlardaki asıl ve yardımcı kahramanlar savaşın yüzünden yakınlarını kaybetmiş veya kendisi cepheden dönemeyip sevdiklerini bir kez daha görememiştir.

Cephe ardını anlatan *Ufuk ve Toprak Ana* romanlarında tamamıyla farklı kahramanlar romanın şahıs kadrosunu oluşturuyorsa, cephe olaylarını ve esirlik hayatını anlatan romanlarda ise benzer yardımcı kahramanlarla da karşılaşılır. Bunun sebebi Sovyetler Birliği ve düşman tarafın ordusunda önemli rütbelerde savaşa katılan şahısların iki tarafında askerleri tarafından tanınmakta veya bilinmekte olmasıdır. *Kanla Yazılan Kitap*, *Uzak Sahillerde* ve *Korkunç Yıllar* romanlarının şahıs kadrosunu oluşturan kahramanlar içinde bunun gibi ortak dekoratif unsur durumundaki yani fon karakterler görülür. Bu karakterlere Şults, Şışkov, Panfilov, Hitler gibi kahramanlar örnek olabilmektedir. Cephedeki olaylardan bahseden romanlarda aslında da savaşa katılan ve gerçek adı kullanan kahramanların eklenmesi romanın etki gücünü arttırmasıyla birlikte okuyucuya savaş hakkında daha çok ve açık bilgi vermesine yardımcı olmuştur.

İncelenen İkinci Dünya Savaşını anlatan Türk Dünyası romanlarının hepsinde kahramanların tek bir arzusu vardır. Bu da olsa bir an önce savaşın bitmesi ve mutlu günlerin tekrar başlamasıdır. Romanların kahramanları erkek de olsa, kadın da olsa, cepheye veya cephe ardında da olsa bu savaş yıllarında aynı istekle yaşar, tek bir düşman tarafla savaşır ve aynı düşmandan nefret etmektedirler.

İkinci Dünya Savaşı incelenen romanlardaki kahramanların tamamının hayatını kötü etkilemektedir. Romanlardaki özellikle asıl kahramanların hayatında İkinci Dünya

Savaşı ve bu savaş yıllarında gerçekleşen sürgün olayları hayatlarının sadece o yıllarını değil belki savaş sonrasındaki hayatlarını da acılarla doldurmuştur. Savaş öncesi mutlu bir yaşam tarzına sahip olan bu kahramanların hayatı savaş başlayınca çok değişir, kahramanların hepsinin hayatında kötü günler başlar.

Romanlarda karşılaşılan benzerliklerden yine birisi de romanlardaki olumlu kahramanların arzuları aynı şekilde ana yurtlarını bağımsız ve halkını mutlu görmek olmaktadır. Cengiz Dağcı'nın Korkunç Yıllar romanında anlatılanlar Türk asıllı kahramanların esirlik yıllarındaki acı hayatı olsa da romandaki asıl fikir Türkistan'ın, Kırım'ın bağımsızlığa, özgürlüğe kavuşması olmaktadır. Romanda sadece asıl kahraman Kırımlı Sadık Turan değil belki yardımcı kahraman olarak bilinen Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan, Kırgızistanlı ve diğer birkaç Türk milletine ait olan kahramanların da arzu-isteklerinin aynı olduğu yani ülkelerinin bağımsızlığına, milletin özgürlüğüne kavuşması olduğu öğrenilir. Romanlarda bu benzerliğin bulunma sebebi romanların yazıldığı yıllarda olayların gerçekleştiği mekânların Sovyetler Birliğine bağlı olması ve bu mekânlarda yaşayan halkın yönetimden dolayı çektikleri zulümler olmaktadır.

Toprak Ana, İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanlarında ve Gurbetten İniltiler romanının Sürgün bölümünde asıl kahraman ve tematik güç kadın kahramanlar olmaktadır. Toprak Ana romanındaki Tolganay eşi, dört oğlu ve yalnız gelinini savaş yıllarında kaybetmiş ve hayatını bu acılarla devam ettirmiş kahramansa, İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanının tematik gücü olan asıl kahraman Gokka da kız başına savaş yıllarındaki sürgün olaylarını yaşamakta ve bu yıllarda ailesindeki kişileri kaybetmektedir. Gurbetten İniltiler romanının asıl kahramanı Asya Hala da ailesindeki dokuz kişiden ayrılmış ve Toprak Ana romanının asıl kahramanı Tolganay gibi yalnız torunuyla avunarak hayatını devam ettirmiş bir kadın kahramandır.

D. Romanlarda Zaman ve Savaş

İncelenen romanlar zaman açısından da benzerlik ve farklılıklara sahiptir. Romanlarda vaka zamanı, anlatma zamanı ve yazıya geçme zamanlarında farklı ve benzer taraflar görülmektedir. Buna göre İkinci Dünya Savaşı konusunda yazılan romanların cephede ve cephe ardında gerçekleşen olayları, halkın başından geçirdiği zorlukları anlattığı esas alınırsa romanlar arasındaki en çok benzerlik vaka zamanında görülmektedir.

Ama bu romanların vaka zamanı tamamıyla aynı zamanı kapsamakta demek değildir. Romanların anlatma zamanı ve yazıya geçme zamanlarında ise farklılıklar görülür.

Ufuk ve Toprak Ana romanları diğer romanlardan vaka zamanı açısından üç ayrı dönemi yani savaş öncesi, savaş zamanı ve savaş sonrasını anlatmasıyla fark etmektedir. Seid Ahmed'in Ufuk romanı Toprak Ana romanına göre vaka zamanı açısından daha geniş kapsamlıdır. Çünkü roman üç kitaptan oluşmaktadır ve her bir kitap ayrı bir dönemi anlatmaktadır. Romanın Kırk Beş Gün adlı ilk kitabı savaş öncesini, Hicran Günlerinde kitabı savaş yıllarını ve son Ufkun Eşiğinde kitabında ise savaştan sonraki zaman içerisinde yaşanan olayları okuyucuya anlatmaktadır. Toprak Ana romanı ise tek kitaptan oluşmaktadır ve savaş öncesi ve savaş sonrasında Ufuk romanına göre daha az hikâye etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Bawırjan Momışulı'nın Kanla Yazılan Kitap romanı da üç kısımdan oluşmaktadır. Ama bu romanın ilk Savaş Psikolojisi bölümünde İkinci Dünya Savaşı zamanındaki olaylardan bahsettiyse diğer iki bölümde ise cepheden yazılan mektuplar, küçük-küçük savaş hakkındaki hikâyeler yer almaktadır. Bu yüzden de Kanla Yazılan Kitap romanı zaman açısından Ufuk ve Toprak Ana romanlarına göre az vaka zamanını içermektedir. Gurbetten İnilteler romanının da üç kısımdan oluşması Ufuk ve Kanla Yazılan Kitap romanlarıyla hacim açısından benzer taraflarından birisi olmaktadır.

Tezin kapsamındaki romanların vaka zamanı başlanması savaş öncesi veya savaş başladıktan sonrasına denk gelmesi açısından benzer ve farklı taraflar bulunmaktadır. Bu açıdan İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç, Kanla Yazılan Kitap, Uzak Sahillerde, Gurbetten İnilteler romanlarının vaka zamanı savaş başladıktan sonraki yıllara denk gelmektedir. Bu romanlardan farklı olarak Ufuk, Toprak Ana, Korkunç Yıllar romanlarının vaka zamanı ise savaş başlamadan önceki kahramanların hayatı hakkında da hikâye etmekle başlamaktadır ve sonradan vaka zamanı ilerledikçe savaş başlamaktadır.

Korkunç Yıllar romanının başlangıcında asıl kahramanın savaş öncesi çocukluk hatıralarından bahsedilir. Bu hatıralar sırasında da okuyucu savaştan önceki Kırım'da insanların yaşamı, bilim insanlarının tutuklandığı veya sürgün edildiği hakkında bilgiler edinmektedir. Korkunç Yıllar romanının vaka zamanı genel açıdan İkinci Dünya Savaşı yıllarından ibarettir. Bunu romanın sonunda eser kahramanı Sadık

Turan'ın Cengiz Dağcı'nın da İtalya'da bulunan mülteci kampına geldiğini anlatmasının 1946 yılına denk geldiğinden öğrenilebilir.

Uzak Sahillerde romanının vaka zamanı ise baştan sona kadar İkinci Dünya Savaşı yıllarını içermektedir. Romanın vaka zamanı savaş başladıktan sonraki günlerle başlar. Bunu olay örgüsünün romanın tematik gücü yüklenen asıl kahramanı Mehdi'nin savaş başladıktan sonra Almanlar tarafından aranılmakta olduğunun anlatılmasıyla başladığından öğrenilir. Bu romanın vaka zamanı Kanla Yazılan Kitap romanındaki gibi savaş bitmeden önceki günlerde sonlandırılmaktadır. Bunun sebebi Kanla Yazılan Kitap romanında asıl kahramanın yani yazarın kendisinin savaş bitmeden önce ülkesine geri gelmek zorunda kalması olduysa, Uzak Sahillerde romanında ise vaka zamanının bitmesi romanın asıl kahramanı Mehdi'nin savaş bitmeden Almanlar tarafından yakalanması ve intihar etmesi olmaktadır. Mehdi'nin çizmek istediği savaş bittiği andaki “mutlu bir şekilde evine doğru parlak bir yolda ilerleyen asker” resminin bitmeden kaldığından romanın vaka zamanı savaş sonrasını içermediği anlaşılmaktadır.

Olay örgüsünün kapsadığı zamanın genişliğine göre romanlar şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Gurbetten İnilteler romanının esas olay örgüsü 45 yıllık bir zamanı (1944-1989) kapsamaktadır ve incelenen romanların zaman açısından en geniş kapsamlısıdır.
- 2) Korkunç Yıllar romanının olay örgüsü 1932-1946 yılları arasında kahraman Sadık Turan'ın esirlik günlerindeki yaşadıkları zorluklardan bahsetmektedir. Bu roman yaklaşık on beş yıllık bir zamanı içermektedir.
- 3) İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanında 1943-1957 yılları arasında Karaçay halkının yaşadığı sürgünün zorlu günleri anlatılmaktadır. Bundan anlaşılır ki roman 14 senelik vaka zamanını kapsamaktadır.
- 4) Ufuk romanının esas olay örgüsü 7 senelik bir zamandan ibaret olmaktadır. Yani romandaki olaylar Fergana kanalının kurulduğu 1939 yılında başlar ve asıl kahraman İkracan'ın 1945 yılındaki ölümüyle biter.
- 5) Toprak Ana romanında yazar esas olaylara girmeden önce okuyucuya roman kahramanlarının savaş öncesindeki yaşam tarzını anlatmak ve kahramanları yakından tanıtmak amacıyla birkaç yıl önceki olaylardan da bahseder. Roman sonunda Tolganay'ın torununun büyüdüğü ve büyükannesine yardımcı olmaya

başladığı anlatılsa da romanın asıl olay örgüsü 1941-1945’li yılları içerdiği anlaşılmaktadır.

- 6) Uzak Sahillerde romanının olay örgüsü 1941-1944 yılları arasındaki olaylardan bahsetmektedir. Yani roman 4 yıllık vaka zamanını içermektedir.
- 7) Kanla Yazılan Kitap romanı 1941-1943 yılları arasındaki cephe hayatından hikâye etmektedir ve vaka zamanı açısından diğer romanlara göre daha az zamanı içermektedir.

İncelenen romanlar savaştan sonra yayımlanmıştır. Bu romanlar içinde Kanla Yazılan Kitap romanında yer alan olaylar Momışulı tarafından 1944 yılında halkın katıldığı mitinglerde anlatılmıştır. Seid Ahmed’in Ufuk romanı 1964 yılında, Cengiz Aytmatov’un Toprak Ana romanı 1963 yılında, İmran Kasimov ve Hasan Seyidbeyli’nin Uzak Sahillerde romanı 1954 yılında, Cengiz Dağcı’nın Korkunç Yıllar romanı 1956 yılında, İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı 1990 yılında, Gurbetten İniltiler romanı 1989 yılında yayımlanmıştır. Ama bu romanlardan farklı olarak Kanla Yazılan Kitap romanında bahsedilen olayların bir kısmı daha eser yayımlanmadan Almatı’daki görüşmelerde millete anlatılmıştır.

Ferah Türker (2012) Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi’nde yayımlanan “II. Dünya Savaşı’nın Modern Altay Edebiyatı’na Yansımaları” makalesinde ikinci Dünya Savaşı’nın Türk Dünyası insanlarının hayatındaki ve edebiyatındaki etkisi hakkında şunları demektedir: *“1945 yılında II. Dünya Savaşı sona erse de savaşın getirdiği sıkıntılarla birlikte yıllarca aşılamayacak yeni bir buhranlı dönem başlamıştır. Savaştan sonra büyük yoksulluk baş göstermiş, pek çok aile savaşta yakınlarını kaybetmiş ya da hiçbir haber alamamıştır. Bu dönemde yetişen nesil, savaşın getirdiği sıkıntıları çok erken yaşta yaşamış ve savaşın yarattığı bunalımı kolay atlatabilemişlerdir. Savaş öncesi dönemin umutlu ve motive edici eserleri, bu dönemde yerini umutsuzluğun, çaresizce bekleyişin ve gelecek kuşaklar için duyulan endişenin işlendiği eserlere bırakmıştır. Ancak yine de Sovyet askerlerinin kahramanlıkları, kazanılan zaferler ve vatan sevgisi de işlenmeye devam etmiştir.”* (s. 339)

Romanların zaman açısından benzer taraflarından biri bu romanların olay örgüsünün başlangıcı İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşmekte olmasıdır. Yazarın asıl olaylara girmeden anlattıkları küçük hikâye tarzındaki bazı bilgiler savaş yıllarından

önce olabilmektedir. Burada yazarların amacı okuyucuya roman kahramanlarının savaş öncesindeki ve savaş yıllarındaki yaşam tarzındaki büyük farkı anlatmak olmaktadır. Bu bakımdan Seid Ahmed'in Ufuk romanı incelenen diğer romanlara göre farklı olduğu bilinmektedir. Ufuk romanı üç kitaptan oluşmaktadır. Romanın birinci kitabı olan Kırk Beş Gün kısmında Sovyetler Birliğine bağlı ülke olan Özbekistan'ın Feragana ilinde büyük bir kanalın kurulması ve bu kuruluşta Özbek halkının bu ilde ve bu ile yakın illerinde yaşamakta olan binlerce kadın ve erkeklerin ağır şartlarda çalıştırılması hakkında bahsedilir. Romanın Kırk Beş Gün kısmının zaman açısından bitimine kadar İkinci Dünya Savaşı başlamamış olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı ancak romanın ikinci Kitabı olan Hicran Günlerinde kısmında başlar. Bu ise romanın zaman açısından diğer romanlardan fark ettiğini göstermektedir.

E. Romanlarda Mekân ve Savaş

İkinci Dünya Savaşı anlatan bu romanlarda mekân açısından da benzer ve farklı taraflarla karşılaşılmaktadır. Buna romanların cephe hayatını veya cephe ardı hayatını anlatması sebep olmaktadır. Cephede gerçekleşen olaylardan bahseden romanlarda kahramanların çatışmalarda bulunduğu mekânlar veya onların düşmandan savundukları mekânlar ön plana çıkmaktadır. İncelenen romanlardan Kanla Yazılan Kitap ve Uzak Sahillerde romanları cephe hayatını anlatmaktadır. Korkunç Yıllar romanı ilk önce cephe olaylarını anlatmış olsa da sonradan roman olay örgüsünün büyük kısmı esirlik hayatında yaşadığı esir kampları ve Alman komutanı Şults'un evi gibi mekânlarda devam eder. Bu üç romanda da aynı mekân adlarıyla karşılaşılabılır. Bunun sebebi olarak bu üç romandaki asıl kahramanlarının da Sovyetler Birliği'ne ait olan toprakları savunmakta olmasıdır. Romanlarda adı geçen mekân adları ise Rusya ve Sovyetler Birliğine bağlı olan ülkelerin adları ve Almanya, savaşa Almanya tarafından katılan ülkelerin adlarıdır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında cephe ardındaki hayatı anlatan romanlarda ise farklı mekânlarla karşılaşılmaktadır. Bunun sebebi incelenen cephe ardını anlatan romanlardaki olayların farklı ülkelerde yani farklı mekânlarda gerçekleşmesidir. Kırgız edebiyatındaki Toprak Ana ve Özbek edebiyatındaki Ufuk romanları da mekân açısından bir-birinden ve incelenen diğer cepheyi veya esirlik hayatını anlatan

romanlardan fark etmektedir. Bunun sebebi ise her iki romanda da romanın yazıldığı ülkelerde bulunan mekânlardan bahsedilmesidir.

İki Kasım Bin Dokuz Kırk Üç ve Gurbetten İnilteler romanları da cephe ardını anlatmaktadır. Bu romanlarda mekân önemli unsurlardan biri olmaktadır. Çünkü bu romanların konusu İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleşen sürgün olmaktadır. Bu romanların asıl kahramanları ve yardımcı kahramanlarının çok kısmı sürgün edilen Karaçay ve Ahıska Türkleridir. Roman kahramanların sürgün gecesinden başlayıp hep arzu ettikleri, sürgün edildikleri mekânları bir an önce terk ederek kendi topraklarına, kendi köylerine, kendi evlerine dönmek olmaktadır. Romanda Karaçay Türklerinin de Ahıska Türklerinin de sürgün edilirken tren yolculuğunda yaşadıkları zorluklar önemli olaylardan biri olmasıyla birlikte tren de romandaki önemli mekânlardan olmaktadır. Çünkü romanların kahramanları bu trende yakınlarını kaybeder ve hayatlarının en kara günlerini yaşarlar. Bununla birlikte bu iki romanda kahramanların zorla çıkartıldıkları köyleri ve evleri de önemli mekânlar olarak bilinmektedir.

Sürgün konulu İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç, Gurbetten İnilteler romanları ve savaş yıllarında cephe ardındaki zorlu yaşam tarzını anlatan Toprak Ana ve Ufuk romanlarında adı geçen mekânlarda benzerlikler görülür. Bu benzerliklerin bulunmasının sebebi ise Karaçay Türklerinin de Ahıska Türklerinin de Orta Asya'ya sürgün edilmesidir. Toprak Ana romanının yazıldığı ve bu roman olaylarının gerçekleştiği Kırgızistan hakkında, Ufuk romanındaki olayların gerçekleştiği Özbekistan hakkında Karaçay Türklerinin sürgünde yaşadıkları zorlu günlerden bahsedilen İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanında da bahsedilir. Kazakistan'ın Cambul ili, Kurday ilçesi, Trudovik köyüne sürgün edilen roman kahramanı Gokka kocası Aslan'ı arayıp Kırgızistan'ın birkaç bölgesine gider. Gokka Kırgızistan'a gittiği hakkında bahsederken oralardaki insanların, orada bulunan sürgünlerin yaşam tarzı kendilerinin yaşamakta oldukları yere göre daha zor durumda olduğunu söylemektedir. Gokka kocasını Kırgızistan'da bulamazsa Özbekistan'a da gideceğini söyler. Bu romanlardan Ufuk romanında da Kırgızistan dile getirilmektedir. Ufuk romanının Kırk Beş Gün kitabının asıl kahramanlarından biri olan Azizhan sevgilisi Lutfinisa'yı kaçırdıktan sonra gizlenmek için Kırgızların bulunduğu mekânlara kadar gittikleri söylemektedir. Bu cümlelerin dışında da İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanında Özbekistan ve Kırgızistan'da bulunan birkaç mekân adı dile getirilir.

14-18 Kasım 1944 tarihinde Stalin'in kararıyla 90 bin Ahıska Türkleri 13 ülkeye ve 46 ile önceden belirtilen yerlere bölünerek yerleştirilmiştir. (Veyselöglü, 1999: önsöz) Gurbetten İnilteler romanında Ahıska Türklerinin Özbekistan'a sürgün edildiği anlatılır. Romanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde olay örgüsünün büyük kısmı aynı bu mekânda yani Özbekistan'da gerçekleşir. Gurbetten İnilteler romanının üçüncü bölümü olan Gurbetten İnilteler: Karış Karış Fergana ve Ufuk romanının ilk kitabı olan Kırk Beş Gün bölümünde olay örgüsü aynı mekânda gerçekleşmektedir. Bu mekân Özbekistan'ın Fergana ilidir. Gurbetten inilteler: Karış Karış Fergana kitabında 1989 yılında gerçekleşen Fergana olayları anlatılırsa, Kırk Beş Gün kitabında ise 45 gün içinde kurup bitirilen Büyük Fergana Kanalı'nın kazılmasında Özbek halkının ağır şartlarda çalıştırıldığı hikâye edilmiştir.

Sadık Turan eserde Kırım halkından bahsederken, bu halkın tarihten bu yana kadar hiç ayrılmadığını, hep birlikte olduğunu hatırladığı halde, milletin kuvvetli, sağlam ve büyük olarak yaşaması, gelişmesi gerektiğini ve bunu hep arzu ettiğini söyler. Bunu Kivograd kampındaki Kırımlıların bir-birlerine olan sevgisinden ve hep bir-birlerini düşündüklerinden anlaşılabilir. Uzak Sahillerde romanında asıl kahraman Mehdi Almanlara esir düşmektedir. Ancak bu romanda esirlikte geçen günleri ve bulunduğu mekânlardan bahsedilmemektedir. (Dağcı, 1991: 124) Korkunç Yıllar romanında bahsedilen mekânlardan en önemlisi esirlik kampları olmaktadır. Bu yüzden Korkunç Yıllar romanı mekân açıdan incelenen diğer romanlardan fark etmektedir.

F. Romanlarda “Ufuk” Sembolü

Seid Ahmed'in Ufuk romanı İkinci Dünya Savaşı dönemindeki Özbek halkının yaşadığı zorlu günlerden, savaşta canını kaybeden Özbek oğlanları ve onların annelerinin, sevdiklerinin acı dolu hayatlarından bahsetmektedir. Savaşa giden kocasını bir daha göremeyip çocuklarını tek başına büyüten anneler, savaş yıllarında cephe ardındaki her türlü ağır işleri de çekinmeden yapan Özbek kadınlarının kaderini hikâye etmektedir bu roman. Esere Ufuk diye ad konulmasının sebebi de insanların bu ağır yılların ardından mutlu günlerin gelmesine inanmış olduklarını bir kez daha vurgulamak olmaktadır. Kahramanların beklediği o mutlu günler, güneşin battığı ve yeniden doğduğu o ufuktan başlayacak diye bilmeleridir. Bunu okuyucu eserin

sonunda İkrâmcân'ın konuşmasından öğrenebilir. İkrâmcân'ın Nizamcân'a söyleyen o sözleri şöyledir:

“Hayır, evladım ben hasta olmam. Ben ölmem. Ayakta olabilsem yürüyerek, düşersem emekleyerek, hastalanırsam da sürünerek o ufuk'a gideceğim. Ufuktan Yazıyan'a bakacağım. Ufuk'a varmadan ölmem mümkün değil.” (Seid Ahmed, 2018: 629)

İkrâmcân da ufukta güneşin batışıyla kötü günlerin biteceğine, bir gün elbette bu ufuktan güneşin doğmasıyla mutlu günlerin başlanacağına inanır. Romanda ufuk İkinci Dünya Savaşının bitmesinin ardından mutlu günlerin gelmesinin simgesi olmaktadır.

Korkunç Yıllar romanında da Seid Ahmed'in Ufuk romanındaki gibi ufuk kelimesiyle karşılaşılırsa da romandaki bu kelime bazı hallerde sembol bazı hallerde ise gerçek manasında kullanılmıştır. Ufuk romanında kullanılan “*ufuk*” kelimesi ise tamamıyla bir semboldür. Korkunç Yıllar romanında yazar daha çok esirlik hayatını ve cepheyi anlattığı için askerlerin bazı durumlara göre bir şeyleri hissedebilmeleri, ona göre strateji yapmaları lazım olmaktadır. Korkunç Yıllar romanında ufuk kelimesi şu şekilde ve manada kullanılmaktadır: *«Önde yürüyen Şişkof durup batı ufuklarına bakıyor. Ufuklarda kara dumanların karıştığı bir kızılık var.»* (Dağcı, 1991: 76) Korkunç Yıllar romanının bu cümlesi askerlerin tabiat hadiselerine bakarak ondaki bazı suni değişikliklerden düşman tarafın hareket durumunu öğrendiklerine işaret edilmektedir. Burada “ufuk” kelimesi daha çok gerçek anlamda gelmektedir. Ama romanda bu kelime kullanılırken ufukta kara dumanlar olduğu da söylenmektedir. Bu ise romanda ufuk kelimesinin hem gerçek anlamda hem de bir sembol olarak tahlil edilebilmesine sebep olmaktadır.

Korkunç Yıllar romanında karşılaşılan ikinci bir “ufuk” kelimesi bu kez sembol olarak karşımıza çıkar: *“Hey Allah'ım! O yığınları aşamayacak mıyım? Ne zamandan beri gidiyoruz. O sarı toprak yığınları ne kadar da uzakmış!... Biraz daha dayanırsam... Göğün renksiz eteklerinin bağlandığı ufuklardan her dakika önüme Aydağ çıkacak sanıyorum. Aydağ'ın gerisinde de Karadeniz'in şirin kıyıları... Dermenköy, Kızıltaş, Gurzuf, Soğuksu... Su! Su!.. Ya Rabbim, bir damla su!.. Yalnız, karşımdaki o uzun, sarı toprak yığınlarına çıkayım. Sonra ne olursa olsun!”* (Dağcı, 1991: 76)

Bu cümlelerde kahramanın esirliğin zor günlerini geçirdiği Kivograd kampından Uman kampına olan yolculukta esirlik hayatından yorulan Sadık Turan, bir an önce özgürlüğe kavuşmasının işte bu ufuktan başlayacağını düşünmektedir. Sadık Turan'ın bu cümlelerinde ufuk zor günlerin sonu, ülkesinin başındaki kara bulutları giderecek bir son nokta diye düşünüldüğü öğrenilir.

İmran Kasimov ve Hasan Seyidbeyli'nin *Uzak Sahillerde* romanında da “ufuk” kelimesi savaşın bitmesi ve mutlu günlerin başlanması sembolü olarak kullanılmaktadır. Romanın asıl kahramanı Mehdi, ressamdır. Mehdi savaş yıllarında çatışmalara katılırken de hep bir resim çizmek ister. Bu resmi “Savaşın Sonra Askerin Evine Dönmesi” diye adlandırır. Resminde ise omuzunda çantası olan bir askerin ufka doğru giden uzun bir yolda ilerlemesi tasvir edilmesini ister: “*Nihayet Mehdi uzak ve ışıklı ufka doğru uzanan bir yol çizmeğe karar verdi.*” Bu fotoğrafta, yolda bir çınar ağacının dalı kurşun çarpmasından dolayı kırılmış olsa da yeni yapraklar açmaya başlayıp eskisinden daha güçlü bir şekilde büyümekte olduğunu da çizmeyi arzu eder. Yolda ilerlemekte olan bu askeri, kazandıkları zaferden mutlu, geleceğinden umutlu şekilde tasvir edeceğini söylenmektedir. (Kasimov ve Seyidbeyli, 1954: 90-92) Romandaki asıl kahraman Mehdi'nin çizmek istediği resimdeki “ufuk” savaşın bitmesi, yeni ve mutlu günlerin başlaması sembolüdür. Resimdeki çınar Türkistan'ın sembolüyse, mermiden dolayı kırılmış ağacın dalı ise yazarın ve asıl kahramanın ülkesi Azerbaycan'ın sembolü olarak bilinmektedir.

Toprak Ana romanında ise şafak kötü günlerin bitmesi ve mutlu günlerin başlangıcı sembolü olarak görülmektedir. Romanın asıl kahramanı Tolganay, kocası Suvankul'la geçirdikleri en mutlu günündeki şafağı ancak savaş bittikten sonra, torunu gibi sevdiği Canbolat büyüyüp acılarını biraz bile unuttuktan sonra ancak tekrar görebildiğini şöyle anlatmaktadır: “*Şafakta usulca kalktım, hasatçıları rahatsız etmemek için sessizce köyümün yolunu tuttum. Uzun zamandan beri şafağı, dağların üzerinde bu tarifsiz ihtişamı ile görmemiştim*” (Dağcı, 2011: 137) Şafak ve ufuk bir-birine yakından bağlı düşüncelerdir. Bu yüzden de Toprak Ana romanında da ufuk ve şafak sembolü, savaşın ve kara günlerin sonu olarak görülmektedir.

G. Romanlarda Dil ve Üslup

Romanlarda tarihte gerçekleşmiş İkinci Dünya Savaşı ve sürgün olaylarından bahsedilmektedir. Bu yüzden romanlar gerçek olaylardan bahsetmektedir. Okuyucu romanı okurken olayları ilk baştan kolay bir şekilde anlar. Romanlar gerçek olaylar üzerine kurulduğu için bu romanların olay örgüsünde yazarlar asıl konudan uzaklaşmamışlardır. Ancak bu olayları edebi dilde okuyucuya anlatmışlardır.

Yrd. Doç. Dr. Salim DURUKOĞLU ve Zeynep YURTTAŞ (2016), *Bir Düzyazı Ağlatısı / Ağıdı Olan “Toprak Ana” Romanını Çözümleme Denemesi* adlı makalesinde Toprak Ana makalesinin dili ve üslubu hakkında bahsetmektedir. Makalede Toprak Ana romanının Cengiz Aytmatov’un diğer eserleri gibi dil ve üslup açısından başarılı bir roman olduğu söylenmektedir. Makalede Toprak Ana romanının sade ve akıcı dilde Ferhat ile Şirin, Leyli ile Mecnun destanları gibi unutulmaz aşk hikâyesiyle başlayıp “*Savaşın kanlı ellerinde hayatta kalmaya çalışan insanların mücadelesi*” ile devam ettiği anlatılır (s. 10).

Gurbetten İniltiler romanı da incelenen diğer romanlar gibi dil ve üslup açısından sade ve akıcıdır. Yazarın anlatma tekniği okuyucu için roman olaylarının anlaşılmasında zorluk yaratmaz. Yazar romanda Ahıska Türklerinin yöresel kavramdaki deyimleri ve atasözlerinden de yararlanır. Bu romanda “*Ölü eşek kurttan korkmaz*” (Ahıskalı, 2006: 19), “*Yaz var kış var, acele ne iş var*”. (Ahıskalı, 2006: 9) gibi deyimler ve “*Ocağın sönsün senin Stalin!*” (Ahıskalı, 2006: 100), “*Sağ günün olmasın, Gelen günün olmasın*” (Ahıskalı, 2006: 110), “*Vay seni boyu devrilesi seni*” (Ahıskalı, 2006: 169) gibi Ahıska halkına ait olan kargış ve beddualar da yer almaktadır.

Çalışmada incelenen romanlar bir-birinden dil ve üslup açısından da benzer ve farklı taraflara sahiptir. İncelenen romanlarda yazarlar savaş yıllarındaki hayatı sade ve akıcı dilde okura anlatmışlardır. Romanlarda anlatılan olaylar okuyucu tarafından kolayca anlaşılır. Okuyucu roman kahramanlarının arzu-isteklerini, hasretlerini iç-içinden hisseder. Bunun sebebi ise yazarların roman anlatma üslubunu doğru şekilde tercih ettikleridir. İncelenen romanların bakış açısı ve anlatıcı açısından anlatma üslubu şu şekildedir:

- a) Toprak Ana romanı: çoğulcu bakış açısı ve anlatıcıları
- b) Ufuk romanı: hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı

- c) Uzak Sahillerde romanı: hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı
- d) Gurbetten İnilti: hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı
- e) Korkunç Yıllar romanı: kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı
- f) Kanla Yazılan Kitap romanı: kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı
- g) İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı: hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı

Kırgız edebiyatında yazılan İkinci Dünya Savaşı konulu Toprak Ana romanı yazar Cengiz Aytmatov tarafından çoğulcu bakış açısı ve anlatıcıları dilinden hikâye edilmektedir. Yazar romanda hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı ve kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı yöntemini bir araya getirmiştir. Yazar romanın esas olaylarını asıl kahramanı Tolganay'ın dilinden hikâye etmektedir. Hâkim bakış açılı anlatıcı üslubundan ise Tolganay Ana'nın tarlaya gelmesi, tarlayla konuşma olaylarını anlatırken yararlanmaktadır.

İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç, Gurbetten İnilti, Uzak Sahillerde, Ufuk romanları anlatma üslubu açısından benzer romanlardır. Bu romanlar hâkim bakış açılı üçüncü tekil (o) anlatıcı üslubunda yazılmaktadır. Bu anlatma yöntemi yazarlara roman kahramanlarını daha kolay ve geniş kapsamda tanıtmalarına yol açmıştır. Çünkü bu yöntemde yazarlar kahramanın hayallerine, arzularına ve hatıralarına erişebilmektedir ve bu ise okuyucuya roman kahramanlarını daha yakından tanımasına, onlarla bu duyguları yaşamış gibi olmasına sebep olmaktadır.

Korkunç Yıllar romanı ve Kanla Yazılan Kitap romanları ise kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı dilinden hikâye edilmektedir. Bu romanlarda olay örgüsü asıl kahramanların dilinden hikâye edilmiştir. Bu açıdan Toprak Ana romanı da bu romanlara yakındır. Bunun sebebi Toprak Ana romanının esas olaylarının çok kısmı kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı dilinden hikâye edilmiş olmasıdır.

İncelenen romanların neredeyse hepsinde olay örgüsünü anlatma devamında anlatıcı tarafından okura seslenilmektedir. Konu açısından incelenen romanların tamamında kahramanlar İkinci Dünya Savaşı yıllarında hayatlarının acı günlerini yaşamaktadır. Bu acıların sebebi olarak bilinen İkinci Dünya Savaşı ve bu savaş yıllarında meydana gelen sürgün roman kahramanları tarafından karalanmaktadır. İşte bu sırada yazar

okuyucuya kahraman dilinden seslenmektedir, okuyucuyu savaş ve sürgün gibi olaylara karşı durmaya davet etmektedir. Bu gibi davetlerden biri Toprak Ana romanında asıl kahraman Tolganay dilinden şu şekilde seslenilmektedir: “*Söyle bana Toprak Ana, gerçeği söyle: İnsanlar savaşmadan yaşayamazlar mı?*” (Aytmatov, 2011: 77) “*Savaş kanlı çizmeleriyle insanları kırk yıl çiğneyip ezebilir, onları öldürebilir, her şeyi yakıp yıkabilirdi ama insan denen varlığa baş eğdiremez, değerini düşürüp onu gerçek anlamda mağlup edemezdi*” (Aytmatov, 2011: 102)

Cengiz Dağcı Korkunç Yıllar romanındaki olayları kahraman bakış açılı birinci tekil (ben) anlatıcı dilinden anlatmaktadır. Bu ise okuyucuda roman olay örgüsünde yer alan olayları bu olayları yaşamış birisinden öğrenmiş gibi his uyandırmaktadır. Cengiz Dağcı roman olaylarını asıl kahraman Sadık Turan dilinden anlatmaktadır. Anlatıcı zorlu günleri yaşamakta olan ve parçalanmış Türkistan’a şu şekilde seslenmektedir:

“Güzel Türkistan sana ne oldu,

Hiç vakitsiz güllerin soldu.

Bilmem niçin kuşlar ötmez bahçelerinde,

Ah, bahçelerinde... (Dağcı, 1991: 82)

Gurbetten İnilteler romanında da şiirden ibaret olan okuyucuya seslenme yer almaktadır:

“Elma attım denize,

Geliyor yüze yüze.

Belim burkum kırıldı,

Sovyet’i düze düze.” (Ahıskalı, 2006: 44).

İncelenen romanlarda İkinci Dünya Savaşı ve sürgünden bahsedilirken bu kanlı ve hasretli günler okuyucuya akıcı ve sade bir dilde edebi yönden hayat gerçekleriyle oldukça başarılı tarzda anlatılmaktadır.

K. Romanlarda Sürgün ve Savaş

İncelenen romanlar cephe, cephe ardı, esirlik veya sürgün olaylarından bahsetse de bu romanların merkezinde İkinci Dünya Savaşı durmaktadır. Romanların asıl kahramanlarının ailesindeki eli silah tutan erkekler savaş yıllarında cephede

bulunmaktadır. Sürgün konulu İki Kasım Bin Dokuz Kırk Üç romanının asıl kahramanı Gokka'nın babası Macay savaşa giden oğlu Harun'u hatırlarken *"Bu kahrolası savaş bizi ne biçim zorluğa düşürdü, şimdi Harun evde olsaydı hiçbir sıkıntımız olmazdı"* (Bayramuk, 1996: 5) demektedir. Gokka'nın kocası Aslan da sürgün anında cephede savaşta olduğu söylenir.

Gurbetten İnilti romanı sürgünü anlatmış olsa da bu romanın olay örgüsünden İkinci Dünya Savaşı da yer almaktadır. Romanın tematik gücü ve asıl kahramanı Asya Halanın eşi ve bir oğlu sürgün günlerinde cephede olmaktadır: *"Kocasıyla oğlunu kanlı savaşa gönderip de ikisinden de kara haber alan Asya Hala artık ev reisliğini üstlenmiş, elinde beş çocuğu ve bir de oğlunun emaneti olan hamile gelini kalmıştı."* (Ahıskalı, 2006: 33). Kocasını ve oğlunu cephede Sovyetler Birliği'nin zaferi için canlarını tehlikeye atıp savaşmakta olsa da NKVD askerleri Asya Hala ve gelinini acımadan sürgün eder. Asya hala gibi binlerce Ahıska Türkünün ailesindeki erkeklerin savaşta olmasına rağmen aileleri sürgün edilir.

İkinci Dünya Savaşı konusunu ele alan Korkunç Yıllar ve sürgün konulu Gurbetten İnilti romanlarında Sovyetler Birliği'nin 1930'lu yıllarında başlattığı sözü dinlenen, geniş düşünceli veya zengin insanların hapsedilmesi veya Rusya'nın soğuk bölgelerine sürgün edilmesi olaylarından bahsedilir. Korkunç Yıllar romanının asıl kahramanı Sadık Turan'ın babası da bu yıllarda hapsedilir. Gurbetten İnilti romanında da bu yıllardaki sürgün olaylarından ve savaşa gidebilecek yaşa dolmayan gençlerin de savaşa gönderildiğinden bahsedilmiştir: *"Biçarenin babasını hoca diye 37'de sürgüne gönderdiler, kendisinin de yaşının küçük olduğuna inanmadılar, boyuna bakıp alıp götürdüler. Dediklerine göre sünnet yaraları tam iyileşmemişti bile."* (Ahıskalı, 2006: 13).

Savaş zamanında askerler ata toprakları ve ailesi için savaşırken bu askerler arasında Stalin'i de babası gibi görenler, hatta onun için canını feda etmeye hazır olanlar da bulunmaktadır. Bu gibi kahramanlarla İkinci Dünya Savaşı konulu romanlarla birlikte bu yıllardaki sürgün olaylarını anlatan İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanında da karşılaşılacaktır. Bunu romanın asıl kahramanı Gokka'nın Stalin'e yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Mektupta Gokka Stalin'e Karaçay halkının sürgün edildiğini söyler ve onları bu sürgünden kurtarması için yalvarır. Bu ise Gokka gibi

Karaçay halkının da Stalin'in bu olaylardan haberi olmadığını düşündüklerini gösterir. (Bayramuk, 1996: 139) Ama yazar romanında “*İnleyenler, ah oh edenler, bağırıp çağıranlar... çevrelerini kuşatıp duran kara kaput giyenlere lanet okuyorlar; Stalin'den medet bekliyorlardı (!)*” (Bayramuk, 1996: 37) cümlesindeki (!) işaretiyle okuyucuya Stalin hakkındaki mesajı vermektedir. Bu işaret kullanmakla ise aslında hepsi Stalin'in kararıyla olduğuna işaret etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Stalin, yürüttüğü politikalarına belli bir zaman ara vermiştir. Bunun sebebi ise bu savaşta halkın desteğine ihtiyaç duyulması olmuştur. Stalin, savaşta kötü gidişatın halkın gücüyle düzeltilebileceğini bildiği halde dinî ve millî politikalarında savaş süresince değişiklikler yapmıştır. Bu değişiklikler ise halkın bu süre içerisinde az olsa da özgürlüklere kavuşmasını sağlamıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı biter bitmez Stalin, yürüttüğü eski politikalarına geri dönmüş ve halkın hayatını kötü etkileyen o eski baskıcı rejimi hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. (Türker, 2012: 334)

Sovyetler Birliği yönetimi savaş yıllarında ve savaş sonrasında Karaçay-Malkarların hayatını derinden etkilemiştir. SB yönetimi o yıllarda sadece sürgün edilenlerin değil, onların çocuklarının hayatını da zorlaşmasına sebep olmuştur. Bu hakkında İki Kasım Bin Dokuz Kır Üç romanında, sürgün edilen ailelerin çocuklarının okula yerleşmesinin de zor olduğu, sınavda başarılı olsalar da “kazanamadı” olarak sonuçlandırıldığı söylenmektedir. (Bayramuk, 1996:225)

İncelenen romanlarda konu olarak, İkinci Dünya Savaşı sırasında cephedeki çatışmalar, cephe ardındaki ailelerin yaşadığı sıkıntıları ve bu savaş yıllarındaki sürgün olayları yer almaktadır. İncelenen romanlarda bu üç konunun da birleştiği görülen olaylar vardır. Önce cephe hayatı sonra esirlik hayatı anlatılan Korkunç Yıllar romanında topluca sürgün ve halkın içinde öneme sahip olan kişilerin sürgün edilmesi hakkında da bahsedilir. Örneğin bu cümlelerle yazar Türk milletinin savaş döneminde değil belki her zaman birlikte olmasının, sürgüne karşı durulmasının gerektiğini, tüm Türklerin aynı millet olduğunu anlatmak istemektedir. Yazar eser kahramanı Sadık Turan dilinden şunu demektedir: “*Biz, bizim gibi bütün halkımız, yirmi yıldır süregelen Bolşevik zulmünden perişan olmuştuk. Bu yüzden, dâvamızı şimdilik bir kenara bırakmış, günlük işlerle uğraşıyorduk. Rus idarecileri, Kırım'da kalmış bir avuç Tatar,*

hükümeti zararlı olamaz artık diye düşünüyorlar mıydı, bilmiyorum, ama toplu sürgünler durmuş gibiydi. Yalnız milletin arasından çıkan, bilgili tanınmış doktorlar, profesörler, şairler, köşede, bucakta kalmış hocalar, imamlar, milletin esirliğini kendi namus ve vicdanına sığdıramayıp ah çekenler; bazen da rakı içip içini boşaltanlar ansızın kayboluyorlardı. Millet, o anayurdu seviyordu. Her şeyden, kendinden bile çok seviyordu. Bundan dolayı sessizdi. Her zulme, her şeye razıydı, yalnız atalar, dedeler toprağında yaşasın.” (Dağcı, 1991: 33)

İki Kasım Bin Dokuz Kırk Üç romanında cephe hayatını ve sürgünü de yaşayan Karaçay Türkü A. Demircan oğlu savaş ve sürgünü bir-birine karşılaştırırken şunları demektedir: “... *Ben Stalingrad savaşında canımı, kanımı esirgmeden ölümle pençeleştim. Ama sürgünde çektiğim felaketler bundan daha ağırdı.*” (Dağcı, 1991: 292) Bu ise romanın esas konusu olan sürgünün savaş sırasında yaşanan diğer acılardan daha büyük olduğuna işaret etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında cephedeki olayları ve esirlik hayatını anlatan Korkunç Yıllar romanında, bu savaş yıllarındaki sürgünü anlatan İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç ve Gurbetten İniltiler romanlarında Sovyetler Birliği askerlerinin ceza ekibi olan NKVD askerinin tek-tek ve topluca sürgün işlerini gerçekleştirdiği anlatılır. Burada Rusların kendisine bağlı olan Türk ülkelerini ve orada yaşayan insanların düşüncelerini Ruslaştırmaya çalıştıkları açık ve net bir şekilde görülür. Bu Türk ülkelerinin millete manevi etki verebilen zeki insanları NKVD askerleri tarafından sürgün edilirler. Milletin ruhu olan camileri ve tarihi binaları yıkarlar, eğitimde de büyük bir değişikliklerle, yeni bir sistemle devam ederler. Bunların hepsi Sovyetler Birliği’nin Türk dünyasına karşı silahsız bir savaşı olmuştur. Büyük bir ülke olmasa da kendilerini Türk olarak bilen Karaçay-Malkar ve Ahıska Türkleri sürgün edilerek ata topraklarından uzaklaştırılması ve onların belli bir mekânda sıkı tutulması da NKVD askerleri tarafından gerçekleştirildiği söylenmektedir.

SONUÇ

Türk Dünyası Romanlarında İkinci Dünya Savaşı başlıklı Yüksek Lisans tezimizin hazırlanmasında kullandığımız metot, araştırma, inceleme ve karşılaştırma yöntemleriyle elde ettiğimiz veriler ana hatlarıyla şu şekildedir.

Tezin Giriş bahsinde, İkinci Dünya Savaşının Kazakistan, Azerbaycan, Kırım, Kırgızistan, Özbekistan ve Kafkasya'daki etkisi ve bu ülkelerin savaş sırasında Sovyetler Birliği'ne sağladığı katkı, verdiği can ve mal kaybı hakkında genel bilgiler verildi. Amacımız, çalışmamızda incelenen romanların konusu olan İkinci Dünya Savaşının gerçekleri ve Türk Dünyası ülkelerinin hayatı ve edebiyatındaki etkisi hakkında bilgi elde etmek olmuştur. Bu ülkeler İkinci Dünya Savaşına Sovyetler Birliği tarafından katılarak milyonlarca can kaybı vermiştir. Bunun dışında yukarıda adı geçen ülkeler savaş yıllarında savaşın giderlerinin büyük bir kısmını karşılamıştır. Çalışmamızın giriş kısmında, incelenen romanların edebi olarak anlattığı bu gibi olayların gerçek bilgilerinden genel olarak bahsedildi. Tezimizin bu kısmında Türk Dünyası ülkelerinin savaş yıllarında Sovyetler Birliği'ni asker, para, petrol, gıda ve diğer birçok hammadde ihtiyacının büyük bir kısmını karşıladığı belirtildi. Şununla birlikte savaşa Türk ülkelerinden gönderilen askerlerin ön cephelere yerleştirildiği ve bunun neticesinde bu ülkeler savaşta çok sayıda can kaybı verdiği öğrenildi.

İnceleme bölümünde, Türk Dünyası Edebiyatlarında yazılan İkinci Dünya Savaşı konulu Kırım-Tatar edebiyatında Korkunç Yıllar romanı, Kırgız edebiyatında Toprak Ana romanı, Kazak edebiyatında Kanla Yazılan Kitap romanı, Özbek edebiyatında Ufuk romanı, Azerbaycan edebiyatında Uzak Sahillerde romanı ve bu savaş yıllarındaki sürgün konusunu ele alan Karaçay-Malkar edebiyatında İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç romanı, Ahıska Türkleri edebiyatında Gurbetten İnilteler romanı yazar hayatı ve edebi kişiliği, olay örgüsü, şahıs kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı bakımından incelendi. Bu romanlar incelenerek o çağlardaki Türk ülkelerindeki yaşam tarzı, savaşın insanoğluna getirdiği zorlu günler, savaşın romanların yazıldığı ülkelerdeki etkisi hakkında bilgiler elde edildi ve bilgilendirildi. Bununla birlikte İkinci Dünya Savaşı yıllarında Karaçay-Malkarların ve Ahıska Türklerinin yaşadığı sürgün olayları da edebi açıdan incelendi. İncelenen romanların asıl ve olumlu kahramanlarına göre İkinci Dünya Savaşı'nın karşı/hasım güç olarak

bilindiği görüldü. Cepheyi anlatan romanlarda yazarın okuyucuya vermek istediği mesajı ve romanın tematik gücü erkeklere yüklendiyse cephe ardını anlatan romanlarda ise bu özelliklerin kadın kahramanlara yüklendiği öğrenildi.

Karşılaştırma bölümünde, incelenen romanlar konu ve amaç, olay örgüsü ve savaş, şahıs kadrosu ve savaş, zaman ve savaş, mekân ve savaş, romanlarda “ufuk” sembolü, dil ve üslup, savaş ve sürgün açısından karşılaştırılarak incelendi. Bu bölümde Türk Dünyası Edebiyatlarında yazılan İkinci Dünya Savaşı konusunu ve bu savaş sırasında gerçekleşen sürgün konusunu ele alan romanlar karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar açığa çıkarıldı. Dünya edebiyatlarında ve şununla birlikte Türk Dünyası edebiyatlarında büyük bir dönem oluşturan İkinci Dünya Savaşı hakkında yukarıda adı geçen romanların karşılaştırmalı incelenmesi sonucunda edebi açıdan önemli bilgiler elde edildi.

Sonuç olarak, incelediğimiz Türk Dünyası edebiyatlarında yazılan İkinci Dünya Savaşı konulu ve bu savaş sırasında gerçekleşen sürgün konusundaki romanların benzer ve farklı tarafları tespit edildi. Romanların yazıldığı ülkelerin edebiyatında İkinci Dünya Savaşı döneminin nasıl yansıtıldığı bu romanlar esasında açığa çıkarıldı. Bu romanların çok kısmında “ufuk” savaşın bitmesi ve mutlu günlerin geri gelmesi sembolü olduğu da belirtildi. Bununla birlikte Stalin’in ölümüne kadar yazılan romanlarda Stalin’e ve Sovyetler Birliği yönetimine övgü, onu yüceltmeye yönelik cümlelerin yer aldığı, ölümünün sonrasında yani 1953 yılından sonra yazılan romanlarda ise Stalin’in aslında Türk Dünyası’nın düşmanı olarak bilindiği, Sovyetler Birliğine bağlı olan ülkelerin başına gelen zor günlerin sebebi olarak yansıtıldığı tespit edildi. Romanlarda yazarların bakış açısına göre Sovyetler Birliği yönetiminin olumlu veya olumsuz olarak farklı anlatıldığı da ortaya konuldu. Romanlarda yazarların Sovyetler Birliği yönetimine karşı nefret duygularını açık anlatamamaları da bunu okuyucuya gizli bir şekilde mesaj olarak ilettikleri de belirtildi.

Tez çalışmamızda elde edilen sonuçların, verilen bilgilerin Türk Dünyası Edebiyatlarına ve Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları anabilim dalına bilimsel açıdan katkı sağlayacağı arzu edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (1984). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Birlik.
- Alieva, F. (2018) Halimat Bayramuk'un Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Mensur Eserleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, s. 27-33.
- Altırmışova, Z. (2016) II. Dünya Savaşı'nda Kırgızistan. İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası. Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) Yayınları, No: 17. s. 163
- Beceren, T. (2020) Stalin İktidarında Sovyetler Birliği'nin Kafkasya Politikası (1924-1953), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, s. 86-119.
- Behramov, C. (2007). *Azerbaycan SSR II. Dünya Mühariyesi İllerinde. Azerbaycan SSR Mühariye Eden Devletlerin Planlarında*, Bakı: Azerbaycan Milli Ansiklopedisi
- Benviste, E. (1995). *Genel Dilbilim Sorunları*. (E. Öztokat, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bunyatov, Z.M. Zeynalov, P.E. (1990) *Ot Kavkaza do Berlina, Azerbaycanskoe Gosudarstvennoe İzdatelstvo*, Bakı
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş/2 (Hikâye-Roman-Tiyatro)*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çılgin, A. S. (2003). *Türk Roman ve Hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı*. Ankara: Dergâh
- Dağcı, C. Sanatçılarla Konuşmalar: Cengiz Dağcı ile Konuşan Osman Türkay, Varlık Dergisi
- Durukoğlu, S., & Yurttaş, Z. (2016). Bir Düzyazı Ağlatısı/Ağıdı Olan "Toprak Ana" Romanını Çözümleme Denemesi. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 4(10), 127-141.
- Eliev, İ. Muradverdiev, A. (1998). *Azerbaycan Nefti Dünya Siyasetinde III*. Azerbaycan: Bakı
- Forster, E. M. (1982) *Roman Sanatı* (Ü. Aytür, Çev.) İstanbul: Adam

- Gafurov İ. (1981) *Tuganmas Umr Yo'llari/ Prozaning Shoiri*. – Toshkent: Adabiyot va San'at Nashriyoti
- Göç, S. V. (2018). “Mircevat Ahıskalı'nın Romanlarında Ahıska Türkleri”. *Uluslararası Orta Asya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 86.
- Gömeç, S. Y. (2020). Sovyet Rusya Döneminde Kazakistan. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124(245), 405-420.
- İsmailov, İ. (2000). *Azerbaycanlıların II Dünya Müharebesinde İştiraki*. Bakı: Veten
- İsrafiloğlu, N.R. (2002) *Odlu Memleket*. Bakı: Mütercim
- Kılıçaslan, Y. (2018). II. Dünya Savaşı'nda Kırgızistan ve Kırgızlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yozgat, s. 38-92.
- Kotan, D., (2019). Türk romanında Ahıska Türkleri, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ağrı, s. 59-134
- Koyliyeva, G. (2019) *Özbek Nasrida Trilogiya* Filologiya Fanları Bo'yicha Falsafa Doktori (Phd) Dissertatsiyasi Avtoreferati Samarkand
- Mühlen, P. V. Z. (2006). *Gamalıhaç ile Kızılyıldız Arasında; İkinci Dünya Harbi'nde Sovyet Doğu Halkları*. İstanbul: Şema Yayınevi.
- Normatov, U. (1980) *Talant Tarbiyasi*. – Toshkent: Yosh Gvardiya
- Osmonov, Ö. C. (2007). *Kırgızstan tarihi*.
- Ölcaboyev, U. (2007) *Badiiy Tasvirning Haqqoniyligi*. – Guliston: Ziyoy
- Rajabov, Q. Zamonov, A. (2017). *Özbekistan Tarihi (1917- 1991'lı yıllar)*. Taşkent, Gafur Gulom
- Sakallı, E. (2017). *Mircevat Ahıskalı ve Akrostiş Şiire Yeni Bir Dokumuş*.
- Sariahmetoğlu, N., Kemaloğlu, İ. (2016). *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*. DBBB Türk Dünyası Belediyeleri Birliği; Union of Turkish World Municipalities; Sojuz Municipalitetov Tjurkskogo Mira.
- Seydi, S. (1939-1945). *Avrupa'da Hitler Almanyası'nın Başlattığı İkinci Büyük Cihan Savaşı*. Türk Diyanet Fakfı İslam Ensklopedisi

Sultanaliyev, B. (1977). *Kirgizstantsı v Velikoy Oteçestvennoy Voyne*, Frunze: İlim Yayınevi

ŞAHİN, İ. (1996) *Cengiz Dağcı'nın Hayatı ve Eserleri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, No.1,

Temizkan, A. (1997) Sovyetler Birliği Döneminde Karaçay ve Balkarlar, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s. 29.

Türk, E. B. (2015), Halimat Bayramuk'un "İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç" Romanına Sosyolojik Açıdan Bir Yaklaşım. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (38), 139-152.

Türker, F. (2012), II. Dünya Savaşı'nın Modern Altay Edebiyatı'na Yansımaları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi/Journal of Turkish World Studies*. XII/1. s.331-344.

Veyseloğlu, A. P. (1999). *Ahıska Türklerinin Dramı*. Ankara: Ocak Yayınları

Vladimir, P. (2020). The real lessons of the 75th Anniversary of World War II. *The National Interest*, 18.

İncelenen Romanlar

Ahıskalı, M. (2006). *Gurbetten İniltiler*. Bursa: Emin Yayınları.

Ahıskalı, M. (2007). *Gurbetten İniltiler 2: Yaşam Savaşı*. Bursa: Emin Yayınları.

Ahıskalı, M. (2010). *Gurbetten İniltiler 3: Karış Karış Fergana*. Bursa: Emin Yayınları.

Aytmatov, C. (2011), *Toprak Ana* (R. Özdek, Çev.) İstanbul: Ötüken

Bayramuk, H. (1996). *İki Kasım Bin Dokuz Yüz Kırk Üç*. (Y. Nevruz, Çev.) İstanbul: Ötüken

Dağcı, D. (1989) *Korkunç Yıllar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş. 5. Basım,

Momışılı, B. (1991). Kanmen Jazılğan Kitap. (Aud. M. Kazbekov) Kazakistan: Almatı

Qasımov, İ. ve Seyidbəyli. H. (1954). *Uzaq sahillərdə*. Bakı

Seid Ahmed. (2018). *Ufuk*. Taşkent: Sano-Standart

Elektronik ve İnternet Kaynakları

Edebiyat » Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi » Özbek Edebiyatı
(14.-15.-16.Ciltler) » Özbek Yazılı Edebiyatı

<https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/world-war-ii-key-dates?parent=tr%2F10694>

<https://liconism.ru/uz/the-mouth/baurzhan-momyshtuly-podvig-bauyrzhan-momyshtuly-biografiya-i-tvorcheskoe-nasledie/>

<https://saviya.uz/hayot/tarjimai-hol/said-ahmad-1920-2007/>

https://uz.wikipedia.org/wiki/Katta_Farg%CA%BBona_kanali

Hurriyet.com.tr Cengiz Aytmatov kimdir? Eserleri nelerdir?

Karimov, İ., (2015, 9 Mayıs) Samoe Glavnoe Segodnya- İzvleç Uroki Vtoroy Mirovoy Voynı, <http://www.trend.az/casia/uzbekistan/2393176.html>

Ziyaeva, H., (2003, 20 Haziran) Vtoraya Mirovaya Voyna i Uzbekistan, <http://uzembassy.ru/pr6.htm>

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Pulat MAMATKULOV

Baba Adı: Shavkat

Doğum Yeri: Semerkand, Özbekistan

Doğum Tarihi: 12.01.1994

Medeni Hali: Bekâr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Ortaokul: 72. Umumi Ortaokul- 2001-2010

Ortaokul: 73. Umumi Ortaokul- 2010-2012

Lisans: Semerkand Devlet Üniversitesi, Filoloji fakültesi, Özbek Dili ve Edebiyatı
Bölümü- 2014-2018

Yüksek Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları bölümü – 2018-2021